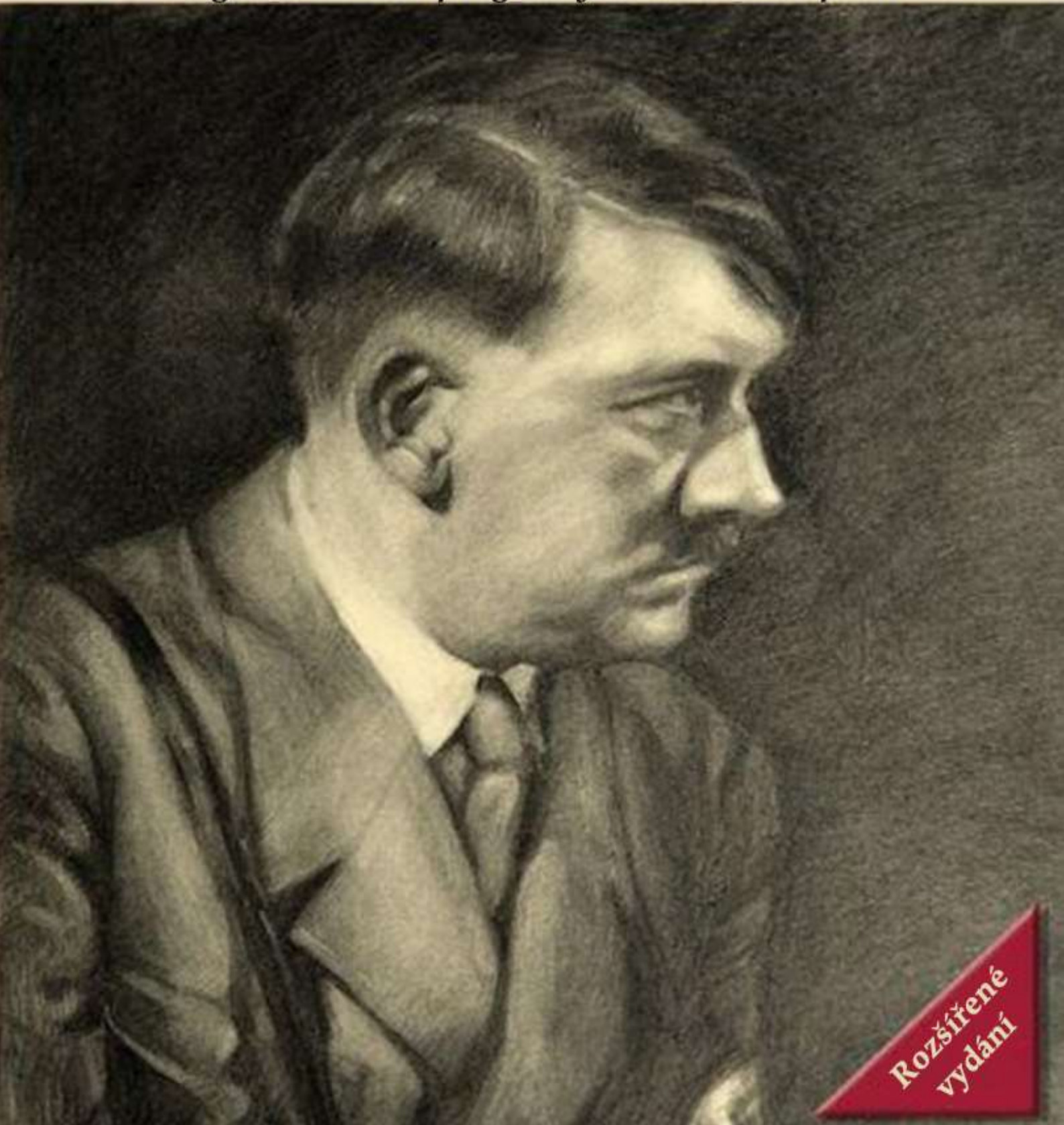

HITLEROVA REVOLUCE

Richard Tedor

Ideologie Sociální programy Zahraniční politika

Rozšířené
vydání

Richard Tedor – HITLEROVA REVOLUCE

*PŘELOŽENO Z ORIGINÁLNÍ ANGLICKÉ
PUBLIKACE*

DOSTUPNÉ Z: https://archive.org/details/hitlers-revolution-expanded-edition-richard-tedor_202401/

*Překlady podstupují průběžnou revizi, není tedy
zaručena absolutní správnost překladu - i v rovině
pravopisné a formátové.*

Obsah

Kapitola 1 Ideologie 4

Úvod, Vzestup liberalismu, Demokracie, Autoritativní stát, Boj za práci, Socialismus, Nacionalismus, Rasová hygiena, Rasismus versus marxismus, Národ jako jeden celek

Kapitola 2 Nové Německo 45

Německo v rozkladu, Cesta k obnově, Sociální obroda, Síla skrze radost, Přezbrojení říše, Školy Adolfa Hitlera

Kapitola 3 Evropská diplomacie 107

Afrika, Ženeva, Francie, Rakousko, Československo, Polsko

Kapitola 4 Evropa v neřesti..... 178

Rovnováha sil, Nevítané spojení, „Nepřítel číslo jedna“

Kapitola 5 Poslání Říše 243

Waffen SS, Germánští dobrovolníci, Záporný nacionalismus, Evropská mise

Kapitola 6 Revoluce versus reakce 288

Osudová diplomacie, Počáteční tažení, Zrada na východě, Normandie, „Hodní Němci“, Kontrast motivů, Odkaz

Poznámky 358

Bibliografie 403

Kapitola 1 Ideologie

Úvod

Některé historické epochy jsou nadčasové v tom, že dokáží vzbudit zvědavost a představivost. Starověký Egypt a Řím připomínají vznešenost a moc, zatímco renesance je úžasným projevem lidské tvořivosti. Napoleonská Francie ukazuje, že cílevědomost jednoho člověka může definovat celou epochu, a americký Divoký západ zosobňuje drsnost a dobrodružného ducha generací průkopníků, kteří dobyli celý kontinent. Z milníků civilizace se lze mnohému naučit, ačkoli lidé si události vykládají různě, v souladu se svým konkrétním přesvědčením a zájmy.

Poměrně novým přírůstkem v chronologii významných epoch je nacionálně socialistické Německo. Bohatě zaujala a nepostrádala pocit úcty, ve své době měla obrovský vliv; což je vzhledem k poměrně krátkému trvání této epochy docela pozoruhodné. Německo, antiteze demokratických hodnot ve století, které bylo svědkem triumfu demokracie, padlo v boji. Úkol zaznamenat dějiny tohoto období je proto z velké části v rukou bývalých nepřátel země. Jedním z nedostatků jejich kronik je povrchní předpoklad, že nacionální socialismus byl politickým programem bez kořenů a produktem světonázoru jednoho člověka. Ve skutečnosti existovala vědomá snaha nacionálních socialistů přizpůsobit politiku německým a evropským zvyklostem a praktikám. Věřili, že jejich cíle odpovídají přirozenému vývoji jejich kontinentu, a diametrální západní demokratické pojetí považovali za cizí a nemorální.

Demokracie, politické krédo hájící svobodu výběru, se prosadila nikoli díky všeobecné oblibě, ale díky drtivé ekonomické a vojenské síle. To v žádném případě nesnižuje její nárok na morální vůdcovství v oblasti státnictví. Proti poněkud novým demokratickým přesvědčením o multikulturalismu, vládě většiny, feminismu, všeobecné rovnosti a globalizaci stály kdysi společenské a politické konvence Evropy, které dozrávaly po staletí konfliktů a kompromisů, úvah a objevů. Přesvědčení, že národ má svůj vlastní étos, kolektivní osobnost založenou na příbuzném etnickém dědictví, a nikoliv pouze na jazyce nebo prostředí, nemá v demokratickém myšlení žádnou hodnotu; stejně jako víra v přirozené pořadí v rámci lidstva určené výkonem.

Dvě světové války v první polovině 20. století nakonec prosadily demokratické vlády v evropských státech, které usilovaly o oddělený způsob života. Jednou

z nejúspěšnějších zbraní v arzenálu demokracie byla krutá propaganda. Ta démonizovala nepřítele, motivovala spojenecké armády a propagovala jejich věc v zahraničí. Ospravedlňovala ty nejbezohlednější prostředky k jeho zničení. Definovala boj jako boj dobra proti zlu, čímž zjednodušovala chápání pro obyvatelstvo Spojených států a Britského společenství národů. Zvěrstva, která spojenecká propaganda připisuje Německu, páteři odporu proti západní demokracii, jsou dodnes hojně propagována. Tato prezentace, kterou provádí spíše zábavní průmysl než historici, je do značné míry emocionální. Vyzývavý apel do budoucna popírá logické a nestranné hodnocení politických alternativ. To je politováníhodné, protože srovnávání je jedním z nejlepších životních nástrojů učení.

Je běžným rysem lidské povahy, že platnost argumentu často neposuzujeme ani tak podle toho, co je řečeno, jako spíše podle toho, kdo to říká. Zpochybňování osobní integrity oponenta může mít větší vliv než racionální diskuse, která vyvrací jeho doktríny. V osobě Adolfa Hitlera mělo Německo válečného vůdce, jehož koncepce autoritářského, socialistického státu představovala vážnou výzvu demokratickému názoru. Současní historici, rozhořčení nad tím, že někdo mohl v tak osvětlené době zastávat takové názory, a zejména nad tím, že je mohl tak účinně prosazovat, předkládají nesčetné množství teorií o jeho disentu. Dočteme se tak, že Hitlera k rozpoutání války přiměla posedlost černou magií a astrologií, že byl duševně vyšinutý kvůli příbuzenské plemenitbě v rodině, že se styděl za svůj židovský původ, že byl homosexuál, že měl nefunkční dětství, že ho frustrovaly neúspěchy jako umělce, že se narodil s nedostatečně vyvinutými varlaty atd.

Tito norští rekruti, kteří přísahali věrnost Hitlerovi, patřili mezi Evropany, kteří bojovali po boku německé armády.

Pro autory těchto legend by bylo užitečnější položit si například otázku, proč poté, co vítězní Spojenci v roce 1919 v celé Evropě nastolili demokratické vlády, tato státní forma zde během 20 let prakticky vymizela. Rusko, Itálie, Maďarsko, Polsko, Litva, Rakousko, Německo, Řecko, Španělsko, Slovensko a brzy poté i Francie přijaly autoritativní režimy. Několik z těchto zemí se spojilo s Německem. Hitler dal životaschopnou a populární politickou formu silícím antiliberálním tendencím na kontinentu. Do německých ozbrojených sil se během druhé světové války přihlásili dobrovolníci z více než 30 zemí. Teprve mečem je západní demokracie a jejich sovětský spojenec dostali na kolena. Motivy těchto mužů si jistě zaslouží prozkoumat. Pouhé odmítnutí vůdce, který tyto dynamické lidské zdroje využíval a řídil, jako vyšinutý megaloman není vysvětlením.

V 90. letech 20. století získali ruští historici dočasný přístup k dříve utajovaným sovětským válečným archivům. V posledních desetiletích britská vláda postupně uvolňovala dlouho zapečetěné relevantní dokumenty Public Record Office. Jejich prostudování poskytuje vyváženější pohled na příčiny války a cíle zúčastněných světových vůdců. Tato studie čerpá z publikovaných výzkumů především německých historiků, přičemž minimalizuje anglicky

tištěné prameny. To má čtenářům v Americe a ve Velké Británii poskytnout materiál, který by jim jinak nebyl k dispozici.

Hojné citování z německých periodik, která byla v Hitlerově éře v oběhu, seznámí studenta historie s podstatnými prvky nacionálněsocialistické ideologie tak, jak byla prezentována německé veřejnosti. Nikdo nemůže přesně posoudit jednání národa v určité epoše, aniž by pochopil ducha doby, v níž žil. Cílem této knihy je k tomuto pochopení přispět.

Vzestup liberalismu

Nacionální socialismus nebyl spontánním jevem, který by vykolejil vývoj Německa a svedl zemi na scestí. Bylo to hnutí hluboce zakotvené v tradicích a dědictví německého národa a jeho základních životních požadavcích. Adolf Hitler dal hmatatelný politický výraz myšlenkám, které pěstovali mnozí jeho krajané a které považovali za komplementární ke svému národnímu charakteru. Ačkoli podpora jeho „opoziční“ strany byla především reakcí na všeobecnou hospodářskou nouzi, Hitlerův nástup k moci byl nicméně logickým důsledkem německého vývoje.

Věrný nacionalistickému proudu své doby Hitler prosazoval soběstačnost a nezávislost Německa. Jeho strana prosazovala suverenitu národů. Tím se německá říše, dostala do střetu s diametrálně odlišnou životní filozofií, světovou ideologií, která se v Evropě a Severní Americe etablovala více než sto let: liberalismem. V Hitlerově době již měl na západní civilizaci značný vliv. Byl to ambiciózní ideál, který inspiroval stoupence s mezinárodním smyslem pro poslání šířit „svobodu, rovnost a bratrství“ mezi lidmi. Nacionální socialismus odmítal liberální demokracii jako odporující německé morálce a přirozenému řádu.

Liberalismus měl zásadní význam pro přechod lidstva do moderní doby. Ve středověku v Evropě převládal feudalismus. Místní páni rozdělovali půdu zemědělcům a řemeslníkům výměnou za potraviny, práci a vojenskou službu. Tento roztříštěný politický systém bez centrální vlády postupně ustoupil autoritě králů. Králové, podporovaní úzkými vrstvami šlechty a duchovenstva, se stali „absolutními monarchy“, kteří údajně vládli božským právem. Prostý lid nacházel jen málo příležitostí k vzestupu. Vzdělání se dostávalo pouze těm, kteří se rozhodli pro kariéru v církvi. Království poskytla základ pro moderní ústřední vlády, ale k pokroku přispěla jen málo.

Obrození vzdělanosti se zájmem o dochovanou literaturu antického světa vedlo lidi k úvahám o alternativách ke společensky a politicky stagnujícímu královskému režimu. Renaissance byla intelektuální a kulturní vzpourou Evropy proti „absolutní monarchii“ a jejímu duchovnímu spojenci, duchovenstvu. Velcí myslitelé této doby se vzepřeli náboženské pověrčivosti a nesnášenlivosti a povýšili rozum nade vše. Vědomí skrytých duševních schopností obyčejného člověka vzbuzovalo úctu k jednotlivci. Liberalismus se objevil jako jeho osvoboditel z otroctví absolutismu. Definoval hlavní úlohu státu jako garanta svobody člověka a jeho práva na plnou životní realizaci.

Tento koncept získal politickou podobu v 18. století. Objevy britských a evropských vynálezců vhodně doplňovaly nový důraz na intelekt. Americká revoluce v letech 1776-1783, vedená proti anglické koruně, založila první moderní stát založený na liberálních principech. Představovala téměř obrat v rolích vlády a vládnoucích: Ústava Spojených států obsahovala Listinu práv, která významně omezovala pravomoci volených zástupců, nikoliv obyvatelstva. Teoreticky tak vládl sám lid. Francouzská revoluce zavedla v Evropě demokracii a otevřela slibné pole působnosti pro obyčejné lidi. Deklarace lidských práv zaručovala francouzským občanům svobodu myšlení a projevu, soukromé vlastnictví a bezpečnost. Nová republika osvobodila francouzského rolníka z nevolnictví a zrušila královská omezení obchodu.

Republikánská Francie vedla řadu válek proti evropským monarchiím. Francouzská armáda složená ze všech vrstev společnosti odrážela revolučního ducha, který svrhl absolutismus. Ministr války republiky Nicolas Carnot vyžadoval od vojenských velitelů dodržování norem chování k podřízeným. Když starší generál Philippe de Custine jednou pohrozil dezertérům zastřelením, Carnot ho pokáral a vysvětlil mu, že **„svobodní občané Francie poslouchají rozkazy nikoli ze strachu, ale z důvěry ve své bratry“** ve velení.¹

Německý historik Bernhard Schwertfeger ve své eseji z roku 1940 analyzoval francouzskou armádu: **„V absolutistickém státním zřízení 18. století se obyvatelstvo obvykle dívalo na velkou politiku s lhostejností. Revoluce ve Francii vtáhla lid do svého víru... Jednou z hlavních zásad Francouzské revoluce bylo, že v případě války musí každý bránit vlast. Veškeré zdroje národa tak byly k dispozici v jediném okamžiku. Zatímco dříve byly války jen soukromou záležitostí knížat, nyní se vyvinuly v otázku přežití celého národa.“**²

Napoleon Bonaparte se v roce 1804 stal císařem Francie, ale zachoval liberální zásady přijaté armádou. Zařídil, aby vojáci prokazující vůdčí kvality byli povyšováni bez ohledu na původ nebo postavení. Vzhledem k tomu, že dvě třetiny císařských důstojníků Francie opustily službu z doby revoluce, velitelské pozice se staly otevřenými pro muže vykazující schopnosti. Napoleon poskytl polním důstojníkům větší volnost v rozhodování během boje.

V říjnu 1806 porazila francouzská občanská armáda u Jeny a Auerstadtu pruskou a saskou elitu Německa. Pruská pěchota byla disciplinovaná a poslušná a měla přesně stanovenou velitelskou strukturu, zatímco Napoleon činil taktická rozhodnutí podle vývoje bojů a spoléhal na iniciativu podřízených, kteří při vhodných příležitostech dokázali nepřítele přelstít. U Auerstadtu německé frontové jednotky statečně vzdorovaly několik hodin, zatímco 18 000 záloh nečinně přihlíželo, protože od vrchního velitele, vévody brunšvického, nedostalo rozkaz k postupu. Žádný z jejich důstojníků neprojevil samostatný úsudek a nevedl muže vpřed.

Svědkiem německé porážky byl kapitán pěchoty Neidhard von Gneisenau. Jeho doporučení pro reformu pruské armády, shrnutá v červenci následujícího roku, tvrdila, že nikoliv vynikající strategie, ale nová životní filozofie byla genezí úspěchu nepřítele: „Revoluce probudila všechny síly národa a dala každému odpovídající pole působnosti. Tak se hrdinové dostali do čela armády, státníci na nejvyšší správní posty a nakonec do čela velkého národa největší muž z nich. Jaká neomezená síla leží nerozvinutá a nevyužitá v lůně národa!... Proč si šlechta nevybere tento zdroj, aby tisíckrát zvětšila svou moc a otevřela bránu triumfu pro obyčejného občana, bránu, kterou nyní může projít jen šlechta? Nová doba potřebuje víc než starobylá jména, tituly a stuhy. Potřebuje svěží činy a vitalitu!“³

Napoleon v roce 1806 rozdrtil pruskou armádu u Jeny. Pruský profesionální důstojnický sbor neprokázal během bojů ani talent, ani odvahu. To vyvolalo mezi obyvatelstvem neúctu k aristokracii.

Gneisenau definoval, jak překonat francouzskou nadvládu nad Evropou: ***„Pokud by ostatní státy chtěly obnovit rovnováhu, musí otevřít stejné zdroje a využít je. Musí přijmout důsledky revoluce za své.“***⁴ Bonaparte v Tilsitské smlouvě povolil pruskému králi udržovat ve zbrani pouhých 42 000 mužů. Tím se drasticky snížil počet aktivních důstojníků; ze 143 generálů jich zůstalo ve službě jen osm. Gneisenau a generál Gerhard Johann von Scharnhorst restrukturalizovali ozbrojenou službu bez zásahů profesionální vojenské hierarchie. Jádrem národní armády se staly místní milice. Široká účast veřejnosti nevyhnutelně začala přesouvat politickou moc z monarchie na lid. Když král revidoval první prapory domobrany, poznamenal: ***„Tam dole pochoduje revoluce.“***⁵

V této době němečtí vlastenci jako Freiherr von Stein, Ernst Moritz Arndt a Gottfried Fichte prosazovali občanskou reformu a částečně přijali liberální hodnoty. Populistické revoluční hnutí vedlo k prusko-německému povstání proti Napoleonovi a vyhnalo Francouze. Na rozdíl od Francie v roce 1789 se Němci, kteří nebyli konsolidováni pod centrální vládou, nevzbouřili proti královskému domu. Němečtí vlastenci prosazovali jednotu svých krajanů.

Jejich cílem bylo reformovat, nikoliv svrhnout stávající řád. Po omezené revoluci v roce 1848 se tak Německo vyvinulo v konstituční monarchii.

Německé reformy byly samozřejmě nutností. Cizí útočník zemi dobyl a částečně obsadil. Napoleon bezohledně vyčerpал pruské zdroje; tři ze čtyř dětí narozených v Berlíně pod francouzskou nadvládou zemřely na podvýživu. Selhání šlechty při obraně země odhalilo potřebu revidovat státní formu a němečtí myslitelé si uvědomili, že obyvatelstvo nyní musí hrát roli rozhodujícího vojenského a politického faktoru. Uznávali potenciál jednotlivce. Při zachování víry ve státní autoritu si však Němci nepředstavovali vládu čistě jako služebníka lidu. Liberalismus se přesto stal v Německu v průběhu 19. století populární. Zastínil vliv německého intelektuálního hnutí, které hledalo rovnováhu mezi svobodou a autoritou. Tato latentní síla se v následující době stala základním kamenem Hitlerovy ideologie.

Johann Scharnhorst a Neidhard von Gneisenau, pruští generálové odpovědní za vytvoření německé lidové armády, která v roce 1813 osvobodila svou zemi od Napoleona.

Demokracie

Když Evropa ztratila důvěru ve feudálně-monarchistický systém, který vládl po staletí, nabídl liberalismus politickou alternativu. Jeho velkým dědictvím bylo, že si lidé uvědomili svá individuální lidská práva bez ohledu na rod a jejich právo na zastoupení ve vládě. Pro mnohé se demokratický koncept stal

synonymem samotné svobody. Hitler získal v Německu v roce 1933 moc ústavní cestou, přesto vedl kampaň za vymýcení demokracie. Nacionální socialisté si individuální svobodu vykládali jinak, způsobem, který byl podle nich pro německé poměry realističtější.

Nacionálněsocialističtí propagandisté veřejně uznávali přínos liberalismu. Dr. Theo Rehm v týdeníku *Die SA*, který vydávaly hnědé košile, uvedl, že liberalismus sehrál rozhodující roli při vstupu Německa do moderní doby: ***„Nemělo by být sporu o tom, že liberalismus prokázal velké zásluhy. Díky přijetí liberálního myšlení zažila zejména střední třída, ale i ostatní společenské vrstvy, velký duchovní a hospodářský impuls. Mnoho cenných prvků, které by jinak ležely ladem a nebyly objeveny, bylo uvolněno ku prospěchu všech a uvedeno v život. Nemělo by se také zapomínat, že po osvobozovacích válkách (proti Napoleonovi) stáli nejlepší představitelé německého liberalismu v čele boje za jednotu Německa proti zájmům egocentrických knížecích dynastií.“***⁶

Rehm nicméně odsoudil základní premisu liberalismu: ***„Absolutní svoboda liberalismu nakonec ohrozí výhody komunitního života pro lidi ve státě. Snaha upřednostnit jednotlivce před národem je špatná. . . . Aby mohl jednatlivec žít, musí nejprve žít národ sám; to vyžaduje, aby si člověk nemohl dělat, co chce, ale musel se přizpůsobit společným zájmům národa a podle toho přijmout i určitá omezení a oběti.“***⁷

Hitler prosazoval organickou formu státu. Podobně jako biologický organismus organizuje vláda společnost tak, aby každá její složka plnila individuální funkci pro společné dobro. Žádná vrstva se nepovyšuje na úkor ostatních. Organismus prosperuje jako celek. Tímto způsobem prospívá i každý jednotlivý člověk nebo třída. Společnost funguje v harmonii, zdravě a pevně sjednocena proti vnějším vlivům či zásahům. Jak je definováno v periodiku *Germanisches Leitheft*: ***„Každý jednotlivý prvek v Říši si zachovává svůj nezávislý charakter, nicméně se podřizuje své roli ve společenství.“***⁸ Hitlerovými slovy z projevu z listopadu 1930: ***„Správné je to, co slouží celému společenství, a ne jednotlivci. . . . Celek je prvořadý, je podstatný. Jedině skrze něj dostává jednatlivec svůj podíl na životě, a když se jeho podíl vzpírá zákonům celku, pak lidský rozum velí, že zájem celku musí být nadřazen jeho zájmům.“***⁹

Organizace osob do kooperativní, funkční společnosti vyžaduje, aby se její členové vzdali určitých osobních ambicí ve prospěch blaha ostatních.

Vzájemné ústupky znamenají ochotu spolupracovat. Společných cílů společnosti, jako je obrana, obchod, prosperita, kamarádství a zajištění obživy, lidé dosahují prostřednictvím kompromisů pro dobro všech. Hitler věřil, že národ, který toto nerespektuje, nepřežije. V projevu v dubnu 1937 prohlásil: **„Tento stát vznikl a všechny státy vznikají překonáním zájmů čisté osobní vůle a individuálního sobectví. Demokracie bezohledně směřuje k tomu, aby se jedinec stal středem všeho dění. Z dlouhodobého hlediska se nelze vyhnout krizi, kterou takový konflikt vyvolá.“**¹⁰

V Die SA Rehm varoval, že bez kontroly vede volná vláda osobních ambicí ke zneužití: **„Jakkoli byl liberalismus kdysi užitečný při prosazování hodnoty individuální iniciativy a vůdčích vlastností, jeho ideály svobody a osobnosti se zvrhly v koncept vyložené svévolného jednání v osobním životě, ale ještě více v životě hospodářském a obchodním.“**¹¹

Článek v ideologickém měsíčníku *Der Schulungsbrief* z května 1937 pojednával o naivní víře liberalismu v **„přirozenou dobrotu svobodné osobnosti“**. Autor Eberhard Kautter, vysvětloval logiku, jak se to týká obchodního života v demokracii: **„Co se týče formování ekonomiky, liberalismus předpokládá, že je třeba ji jednoduše ponechat na jednotlivci činném v obchodě, jak nerušeně sleduje své zájmy, což je nejjistější způsob, jak plně realizovat svůj potenciál a dosáhnout zdravého národního hospodářství..... Liberální sociální princip vychází z očekávání, že osvobození jednotlivce v souladu se svobodnou hrou sil povede k samostatně utvářeným a spravedlivým hospodářským podmínkám a společenskému řádu.“**¹²

Německý institut pro vědu o práci dospěl ve své ročence 1940/41 k závěru, že liberální hospodářská politika přináší **„destrukci každé spořádané společnosti“**, neboť osoby v obchodě **„jsou osvobozeny od veškeré politické a sociální odpovědnosti“**.¹³ *Germanisches Leitheft* spatřoval ve volné hře sil bezuzdnou honbu za osobním bohatstvím, která je v rozporu s duchem organizované společnosti: **„V konečném důsledku již neexistuje posvátné morální pouto jednotlivce ke společenství a žádné pouto osoby k osobě prostřednictvím pojmů čest nebo osobní důvěra. Neexistuje mezi nimi žádná vzájemná vazba nebo vztah přesahující čistě materiální, sobecké zájmy; to znamená honbu za penězi.“**¹⁴

Novinář Giselher Wirsing uvedl Spojené státy, vzor kapitalistického svobodného podnikání, jako příklad toho, jak liberální ekonomická politika postupně vytváří sociální nerovnováhu s hrubými rozdíly mezi nedostatkem a

hojností: *„Dokonce ani v samotné Americe už amerikanismus nešíří prosperitu a nezlepšuje životní úroveň širokých mas, ale pouze udržuje životní styl privilegované vyšší třídy.“*¹⁵ Německá studie o Spojených státech z období krize, *Was will Roosevelt?*, dodává následující: *„A tak v USA najdeme vedle oslnivých projevů bohatství v extravagantním, parvenuovském luxusu i nepředstavitelnou chudobu a sociální zkaženost. . . . V nejbohatší zemi světa, vychvalovaném ráji demokracie, snášejí desetitisíce amerických rodin tu nejubožejší existenci. Podvýživa mezi miliony dětí a dalších občanů je tak rozšířená, že třetina všech obyvatel Severní Ameriky trpí podvýživou.“*¹⁶

Hitlerův vlastní hlas na toto téma z projevu v červenci 1930 potvrdil jeho tvrzení, že společenství stojí a padá jako jeden celek: *„Věřím, že náš národ nemůže nadále existovat jako národ, pokud nebude každá jeho část zdravá. Nedovedu si představit budoucnost našeho národa, když na jedné straně vidím chodit dobře živené občany, zatímco na druhé straně se potulují vyhublí dělníci.“*¹⁷ Jeho výklad organicky regulovaného státu a důraz liberální demokracie na svobodu jednotlivce přirozeně vyžadují odlišné vnímání role vlády. V červnovém vydání časopisu *Der Schulungsbrief* z roku 1937 byla nabídnuta tato analýza: *„Protože liberalismus věří v posvátnost a neomezenou rozumovou sílu jednotlivce, popírá právo státu vládnout a jeho povinnost řídit společnost. Pro liberalismus není stát ničím jiným než zosobněním každého nespravedlivého použití síly. Proto se snaží autoritu státu všemožně omezit.“*¹⁸ Die SA shrnuje, že *„podle liberálního vnímání nemá stát jiný úkol než úkol nočního hlídače, totiž chránit život a majetek jednotlivce.“*¹⁹

Pokud jde o parlamentní systém zastupitelské vlády, stejná publikace jej odsoudila takto: *„Požadavek lidu podílet se na vládě byl oprávněný a pochopitelný v nové době, kdy politika už nebyla čistě záležitostí vládnoucích dynastií, ale celého národa. Brzy se ukázal škodlivý vliv a slabost parlamentní formy vlády. . . . Účast lidu existuje pouze na papíře. Ve skutečnosti se do parlamentu pravidelně dostávají kariérní politici prostřednictvím různých stran, které založili. Z této činnosti si udělali neotřelé zaměstnání. Jak se již dávno ukázalo, nezaměřují se na blaho lidu a státu, ale na své osobní zájmy nebo na určité finanční kruhy stojící za nimi.“*²⁰

Hitler tvrdil, že absence dostatečné státní kontroly v demokracii umožňuje bohaté třídě manipulovat ekonomikou, tiskem a volenými zástupci ve svůj prospěch. Vzniká stále větší propast mezi chudobou a bohatstvím, která

postupně stahuje dělnickou třídu do záhuby. V prosinci 1940 v projevu k berlínským zbrojařům tvrdil, že hlas veřejnosti v demokratických systémech je iluzí: *„V těchto zemích ve skutečnosti vládnou peníze. To v konečném důsledku znamená skupinu několika stovek osob, které vlastní obrovské majetky. V důsledku zvláštní konstrukce státu je tato skupina víceméně zcela nezávislá a svobodná. . . . Svobodné podnikání tato skupina chápe jako svobodu nejen hromadit kapitál, ale zejména s ním volně nakládat, to znamená bez státního nebo národního dohledu. Dalo by se tedy předpokládat, že v těchto svobodných a bohatých zemích existuje neslýchaný veřejný blahobyt. . . . Naopak, v těchto zemích jsou třídní rozdíly ty nejhrubší, jaké si lze představit: nepředstavitelná chudoba na jedné straně a stejně nepředstavitelné bohatství na straně druhé. Jsou to země, které vládnou pokladům své země, a jejich dělníci žijí na bídných smetištích . . . V těchto zemích takzvané demokracie se nikdy nebere ohled na lid. Prvořadá je existence těch několika, kteří v demokracii tahají za nitky, několika stovek největších kapitalistů, kteří ovládají bohatství a burzu. Široké masy je ani v nejmenším nezajímají, s výjimkou voleb.“*²¹

Die SA hovořila o dalším nedostatku parlamentních systémů, který Hitlerovi obzvláště vadil: *„V demokracii prakticky neexistuje žádná odpovědnost. Rozhoduje anonymita momentální většiny. Vládní ministři jí podléhají, ale neexistuje možnost pohnat tuto většinu k odpovědnosti. V důsledku toho jsou dveře otevřené politické nedbalosti a neopatrnosti, korupci a špatnému hospodaření. Dějiny demokracií představují většinou dějiny skandálů.“*²² Podle Was will Roosevelt? se *„Korupce se rozšířila natolik, že ... žádný americký občan se už nerozčiluje nad případy nestydaté korupce ve státní správě, protože špatné hospodaření je považováno za přirozený jev vlády, který nelze změnit.“*²³ Hitler jednou vzpomínal, jak návštěva rakouského parlamentu v jeho mládí odhalila *„zjevný nedostatek odpovědnosti u bytí jediného člověka“*.²⁴ Germanisches Leitheft píše: *„Absence odpovědnosti je nejnápadnějším ukazatelem nedostatku morálky.“*²⁵

Měsíčník *Der Schulungsbrief*, který vycházel v milionových nákladech, byl hlavním médiem pro ideologickou výuku. Obálka hlásala „Právo na práci - povinnost vykonávat.“

Demokracie selhala, protože byla produktem liberalismu. Zaměření na jednotlivce vedlo k „*sebemrskáčství a zřeknutí se společenství, k rozvratu zdravého, spořádaného přirozeného života*“, jak uvádí německá armádní brožura *Wofür kämpfen wir?* „*Nepřiměřená hodnota přikládána hmotným statkům z ekonomického hlediska formovala společenské třídy a štěpila společenství. Větší úctě se netěšili ti, kdo měli dobrý charakter, ale bohatí. . . . Práce už nesloužila jako prostředek k povznesení hodnoty společenství, ale čistě k vlastním zájmům. Obchod se vyvinul nezávisle na lidu a státu v entitu, jejímž jediným cílem bylo hromadit majetek.*“²⁶ Časopis *NS Briefe* shrnul:

„Svobodu nelze ztotožňovat se svévolí, nedostatkem zábran a egoistickou bezohledností.“²⁷

Hitler považoval liberální důraz na komunální odpovědnost za překážku národní jednoty. Podle NS Briefe ***„podle nacionálněsocialistické definice je svobodný ten, kdo uznává osobní pouto ke svému národu, osobní omezení diktovaná životními potřebami, které od něj tento národ vyžaduje, a přijímá je.“²⁸*** Hitler vzal v liberálním politickém klimatu vládu do svých rukou. Aby překonal liberální ideál, který byl pro mnohé ztělesněním svobody, zavedl alternativní státní formu. Vytvářel příležitosti k seberozejí, ale zároveň Němce vychovával k poslušnosti. Tím Hitler nakonec dosáhl parity mezi individuální svobodou a státní autoritou, o níž dlouho uvažovalo německé intelektuální hnutí minulého století.

Autoritativní stát

Nacionální socialisté označovali svou vládu za autoritářský stát. Jednalo se zhruba o kompromis mezi liberálním pojetím, podle něhož má správa sloužit veřejnosti, a doktrínou absolutismu, která přiznávala hlavě státu nejvyšší pravomoc přijímat politická rozhodnutí. Znemožňovala hlas většiny ve vládě, ale rovnoměrně podporovala blaho různých sociálních a ekonomických skupin. Die SA nabídla tuto definici autoritářského státu: ***„Spočívá v rukou samotného vůdce. Ten sestavuje a řídí svůj kabinet, který přijímá politická rozhodnutí. Zároveň však nese výhradní odpovědnost před národem za své činy. Různorodé zájmy jednotlivých vrstev společnosti uvádí do souladu a vyvažuje v souladu s obecnými zájmy národa. Toho dosahuje prostřednictvím úsilí zástupců, kteří pracují v rámci svých skupinových profesí, ale nemají žádnou politickou autoritu. Tímto způsobem jsou vyloučeny střety zájmů a třídní boj, stejně jako jednostranné ovládání jakoukoli obchodní nebo politickou zájmovou skupinou.“²⁹***

V roce 1936 Hitler zdůraznil, že ***„režim musí být nezávislý na těchto zvláštních zájmech. Musí se stále soustředit na zájmy všech před zájmy jednoho.“³⁰*** V souvislosti s obchodem oznámil, že hodlá ***„rozbít iluzi, že hospodářství ve státě může vést nespoutaný, nekontrolovatelný a nekontrolovaný vlastní život“.³¹*** Jako Vůdce neboli vůdce národa si vyhradil právo podniknout jakékoli kroky, které bude považovat za vhodné. Během jednoho válečného projevu řekl vojenskému personálu: ***„Když uznám nějaký koncept za správný, mám nejen***

povinnost sdělit to svým spoluobčanům, ale navíc i povinnost odstranit opačné interpretace.“³²

Za nacionálního socialismu měla hlava státu nejvyšší moc. Bylo to s tím, že při řízení veřejných záležitostí nebude docházet k žádnému zvýhodňování a že *„spolu s nejvznešenější neomezenou pravomocí nese vůdce i konečnou, nejtěžší odpovědnost“*, jak se uvádí v NS Briefe.³³ Rehm v Die SA nabídl toto vysvětlení: *„Tento systém se liší od diktatury tím, že jmenovaný vůdce přijímá odpovědnost před lidem a je podporován důvěrou národa. Lid si vládne sám prostřednictvím vůdce, kterého si zvolil. Jeho jednání zajišťuje, že vedení státu je v souladu s celkovými zájmy národa a jeho názory. Podstatou tohoto systému je překonání stranických rozdíků, vytvoření skutečného národního společenství a nepřekonatelná velikost vůdcovství jako předpoklad. Vůdce autoritářského státu zosobňuje zásadu Fridricha Velikého: „Jsem prvním služebníkem státu.“³⁴*

Dr. Joseph Goebbels, který měl v Hitlerově kabinetu na starosti propagandu, postavil v září 1933 v projevu k zahraničním novinářům v Ženevě demokracii do kontrastu s autoritářským státem: *„Lid a vláda v Německu jsou jedno. Vůle lidu je vůlí vlády a naopak. Moderní státní forma v Německu je rafinovaným typem demokracie, která se řídí autoritářskými principy prostřednictvím mandátu lidu. Neexistuje možnost, že by prostřednictvím parlamentních výkyvů mohla být vůle lidu nějakým způsobem smetena ze stolu nebo znehodnocena. . . . Princip demokracie je zcela nepochopen, pokud z něj někdo vyvozuje, že si národy chtějí vládnout samy. Nemohou a ani nechtějí. Jejich jediným přáním je, aby režim vládl dobře. Považují se za šťastné, když s vědomím, že jejich vláda pracuje podle svého nejlepšího vědomí a svědomí pro blaho a prosperitu lidí, které má na starosti.“³⁵*

Autoritativní forma státu vyžadovala, aby odpovědné funkce zastávaly pouze osoby s přirozenými vůdčími schopnostmi. O důležitosti vyhledávání takových osobností hovořil Hitler v projevu v Berlíně v únoru 1933: *„Chceme zajistit možnost rozvoje německého ducha, obnovit hodnotu osobnosti jako věčné priority, to znamená podporovat tvůrčího génia jednotlivce. Tímto způsobem chceme zpřetrhat vazby s jakýmkoli zdáním lhostejné demokracie. Chceme ji nahradit nadčasovým vědomím, že vše velké může vzejít pouze ze síly individuální osobnosti a že vše, co je určeno k trvání, musí být opět svěřeno schopnostem individuální osobnosti.“³⁶*

Ministr propagandy Joseph Goebbels podepisuje autogramy v Norimberku

Nacionální socialismus převzal liberální praxi vytváření příležitostí k postupu pro osoby ve společnosti. Zpochybňoval však právo a schopnost obyvatelstva vybírat si vůdce. Demokracie umožňuje voličům vybrat si své zástupce. Jako pojistka proti tyranům upřednostňuje parlamentní systém umírněnost. Údajně se přičí asertivním osobám zvyklým na samostatnou iniciativu. Hitler tvrdil, že tato praxe *„maří svobodu jednání a tvůrčí možnosti osobnosti a spoutává jakýkoli vůdčí talent“*.³⁷ Později napsal, že demokracie *„zaplavuje celý politický život nejméně důstojnými prvky naší doby. Stejnou měrou, jakou se skutečný vůdce distancuje od politické činnosti, která z větší části nespočívá v tvůrčích výkonech a pracovitosti, nýbrž v handrkování a v kurýrování se o přízeň většiny, bude taková činnost vyhovovat malomyslným a přitahovat je k politice.“* Proto budou o funkce usilovat *„nesmělí budižkničemové a žvanilové“*, zejména ti, kteří se bojí rozhodování a odpovědnosti³⁸:

„Demokracie v pravém slova smyslu je smrtelným nepřítelem všeho talentu.“³⁹

Když Goebbels na berlínské rozhlasové výstavě v roce 1933 oznámil, že Hitlerova revoluce ***„svrhla z trůnu nespoutaný individualismus“***, neznamenal to omezení svobody osobního rozvoje.⁴⁰ Hitler objasnil postoj své strany v lednovém projevu v roce 1941: ***„Nejprve jsme se stali obětí jednoho extrému, liberálního, individualistického, který nejenže povyšuje jednotlivce na ústřední bod úvah, ale dovoluje tomuto hledisku určovat veškeré naše jednání. Na opačné straně stál před naším lidem půvab teorie humanity jako univerzálního pojmu, jemuž je jedinec morálně povinen sloužit. A mezi těmito dvěma extrémy se nachází náš ideál; národ, v němž spatřujeme duchovní a fyzické společenství, které Prozřetelnost stvořila, a proto chtěla, abychom byli jeho součástí. Jen díky němu můžeme řídit svou existenci. . . . Představuje triumf nad individualismem, ale ne v tom smyslu, že by byly potlačeny individuální schopnosti nebo ochromena iniciativa jednotlivce; pouze v tom smyslu, že společné zájmy stojí nad individuální svobodou a veškerou individuální iniciativou.“⁴¹***

Nacionálně socialistická vláda pověřila německé školy přípravou budoucích vůdčích osobností země. Der Schulungsbrief to definoval takto: ***„Vzdělání dostává dvojí úkol: formovat silné osobnosti a zavazovat je ke společenskému myšlení. Primárním cílem ideologické výuky je formování pevného, komunitně orientovaného názoru. Budování asertivních osobností vyžaduje soustavný soutěžní výkon, výběr těch nejschopnějších a stanovení měřítek úspěchu podle otázek charakteru, vůle a schopností. Pouze úspěch ospravedlňuje postup.“⁴²*** Příležitosti k sebezrovoji v autoritářském státě odpovídaly nacionálněsocialistickému pojetí svobody jednotlivce: ***„Být svobodný neznamená dělat to, co chceš, ale stát se tím, čím máš být.“⁴³***

Boj za práci

Průmyslová revoluce probíhala souběžně s politickou transformací západní civilizace v 18. století. Vývoj kondenzačního parního stroje Jamesem Watterem v roce 1769 a vynálezy tkalcovského stavu a stroje na česání vlny Edmundem Cartwrightem o několik let později zahájily éru tkalcoven, uhelných dolů a továren. Potřeba pracovních sil pro výrobní podniky přilákala venkovany (z nichž mnozí přišli o obživu kvůli masové výrobě) do městského průmyslu. Ve

40. letech 19. století usnadnila jejich migraci do velkých populačních center rozšiřující se železnice. Vznikla tak nová třída lidí: dělníci.

Evropská průmyslová pracovní síla, soustředěná v nuzných a přeplněných ubytovnách, měla poměrně nízkou životní úroveň. Muži, ženy a děti pracovali za mizernou mzdu příliš dlouhé pracovní dny v nezdravých a často nebezpečných podmínkách. Tyto okolnosti spolu se sociální izolací od zbytku obyvatelstva postupně vedly k politické radikalizaci dělnictva. V Německu prosazoval předseda pruského kabinetu Otto von Bismarck sociální reformy, které měly zmírnit tuto nouzi. V roce 1863 se zasadil o přijetí zákona o důchodech pro vysloužilé dělníky a o založení ochranného spolku pro slezské tkalce. Tento druhý program Bismarck osobně financoval. Pruská vláda a parlament - liberální, klerikální i konzervativní delegáti - se postavily proti reformě. Programy považovali za socialistické a odporující svobodné hře sil.

V květnu 1863 Bismarck diskutoval s Ferdinandem Lassallem, zakladatelem Všeobecného německého dělnického svazu, o dělnických otázkách. Jednali o volebním právu dělníků, státem podporovaných dělnických spolcích a invalidním pojištění. Lassalle byl nakonec frustrován parlamentní opozicí a o rok později poznamenal, že **„jediným lékem je revoluce“**.⁴⁴ Jeho smrt v souboji nicméně znamenala neúspěch pro konstruktivní snahy o začlenění dělnictva do lidové společnosti jako soudržného prvku. Sociální ostrakizace vedla k odporu mezi dělníky. V roce 1875 prohlásilo periodikum sociálnědemokratické dělnické strany Volksstaat: **„Třídní nenávisť tvoří základ dnešní společnosti.“**⁴⁵

Německé dobrovolnické milice Freikorps bojovaly v roce 1919 v Berlíně proti komunistickým povstalcům z Ligy Spartakus.

Některé reformy, které se Bismarckovi podařilo uzákonit, nesplnily jeho cíle ani očekávání dělníků. Neúprosná radikalizace dělnictva nakonec našla výraz v učení Karla Marxe. Marx byl v roce 1848 vypovězen z Německa a svůj politicko-ekonomický program formuloval v Anglii. Svě závěry, publikované v knize *Das Kapital*, opíral především o výsledky vládních komisí, které zkoumaly pracovní podmínky v anglických továrnách. Jeho myšlenky našly mezi pracujícími Němci vstřícné publikum. Zatímco první socialističtí reformátoři jako Wilhelm Weitling bojovali za přijetí dělnictva do německého národního společenství, Marx propagoval třídní boj. Vykořisťovaná dělnická vrstva, hlásal Marx, není povinna věrností své národnosti, ale měla by usilovat o solidaritu s utlačovanými dělníky, tzv. proletariátem, z jiných zemí.

Když v srpnu 1914 vypukla první světová válka, zaplavila Německo nová vlna nacionalismu. Během vleklých bojů bojovali v německé armádě bok po boku příslušníci střední třídy, prostí dělníci a živnostníci. Kamarádství na frontě částečně překonalo třídní bariéry a oslabilo individualistické postoje. Uvnitř Německa vedla nekonečnost konfliktu, nedostatek potravin a zanedbávání domácí morálky ze strany vlády k únavě z války. Když bolševici, marxistické revoluční hnutí, svrhli v březnu 1918 ruskou vládu a uzavřeli s Německem a

jeho spojenci mírovou smlouvu, povzbudilo to německé marxisty. Ti organizovali veřejné demonstrace dělníků i stávky a nakonec i námořní vzpouru. To pomohlo svrhnout císaře. K moci se dostala demokratická vláda a Německo uzavřelo v listopadu 1918 příměří se svým západním protivníkem, Dohodou.

Němečtí marxisté s podporou bolševiků v Rusku zakládali v rámci Říše sovětské republiky. Vojenský velitel Komunistické strany Německa Hans Kippenberger prohlásil: **„Ozbrojené povstání je nejrozhodnější, nejtěžší a nejvznešenější formou třídního boje, k níž se musí proletariát uchýlit, aby v pravou chvíli v každé zemi svrhl vládu buržoazie a předal moc do našich rukou.“**⁴⁶ Měsíc stará Spartakova liga uspořádala v lednu 1919 komunistické povstání v Berlíně. Německé vojenské formace ho potlačily, což si vyžádalo značné ztráty na životech. Armáda rychle rozdrtila sovětské republiky vyhlášené v Brunšviku a Bádensku. Komunistické obsazení Mnichova v dubnu vedlo k dalšímu ozbrojenému střetu, který si vyžádal 927 obětí. Německá armáda a vlastenecké milice známé jako *Freikorps* potlačily v následujících třech letech další sovětská povstání po celém Německu.

Navzdory sjednocujícímu vlivu světové války se ve 20. letech 20. století znovu objevily třídní rozdíly. Převážně zchudlá střední třída si udržovala sociální odstup od průmyslového dělnictva. Dělnictvo bylo v důsledku toho stále náchylné ke komunistické propagandě o vykořisťování kapitalismem. Rudá fronta přilákala v politicky bouřlivých letech německé Výmarské republiky miliony stoupenců. Komunisté usilovali o moc prostřednictvím voleb po roce 1923.

Aby Hitler získal dělníky pro svou věc, snažil se německým dělníkům a dělnicím objasnit destruktivní povahu marxismu. Nacionální socialismus jej popisoval jako zvrácený vedlejší produkt průmyslové revoluce. Za svůj úspěch vděčil zanedbávání dělnické třídy císařskou vládou v 19. století, liberalismu, který vytvořil sociální bariéry uvnitř německého národního společenství, a náhlé ztrátě kořenů dělnictva. Bývalý zemědělec nebo řemeslník, zvyklý na tvůrčí, užitečnou práci rukama a spjatý s půdou, byl náhle vytlačen a obsluhoval neznámé tovární stroje v šedivém městském prostředí. Příručka vydaná pro německé zbrojaře shrnovala odcizení práce následovně: **„Člověk nenávisťně pohlíží na stroj, k němuž se cítí připoután. Není to jeho přítel a pomocník. Pouze ho žene do nesmyslného závodu za hrabivými zájmy jednotlivých kapitalistických zaměstnavatelů. Pro mnoho jeho**

spolupracovníků představuje nezaměstnanost a hladovění. Člověk se stále více vzdaluje přírodě, stále nepřírozeněji ji vnímá a výsledkem je nebývalá devalvace ve všech aspektech lidské tvořivosti.“⁴⁷

Podle knihy *Der Bolschewismus* z roku 1938 byly „*takové sociální podmínky, kterým čelil německý dělník, produktem liberalismu. Stejně jako renesance oslavoval svobodu jednání a rozvoj jednotlivce, což znamená totéž co bezohledné prosazování osobních zájmů.*“⁴⁸ Dr. Johannes von Leers ve svém díle *Odal* z roku 1935 dodává: „*Hlásání liberalismu o bezpodmínečných právech ekonomicky silnějších je tak zaslepené, že se de facto hospodářské otroctví považuje za pokrok.*“⁴⁹ Leers popsal dojmy typického německého zemědělského dělníka, který nastoupil do průmyslového zaměstnání, aby demonstroval náchylnost k marxistickému kázání: „*Přišel do města jako dělník, který v letech od roku 1830 nic nevlastnil, a všude se setkával s nemilosrdným systémem kapitalistického podnikání. Jeho jedinou hodnotou je prodej sebe sama jako ‘pracovního zboží’... Od špatně odměňované práce k nezaměstnanosti a pak opět k práci za nízkou mzdu, opovrhován vzdělanou třídou, podezřívavě sledován policií, není divu, že se stal pobouřeným.*“⁵⁰

Der Bolschewismus spojoval další zdroj nevole s životní úrovní dělníků ve srovnání s lidmi v bohatých čtvrtích: „*Muži z burzy a majitelé továren si staví vily ve výjimečných, dobře upravených částech rostoucích měst. Kontrast s jejich vlastními ubohými příbytky v přeplněných činžácích, v blízkosti kouřících komínů továren, je pro masy dělníků stále zřejmější.*“⁵¹ V *Odal* Leers napsal, že jen díky tomu, že německá společnost zavírala oči před nouzí pracujícího lidu, byli komunisté schopni je verbovat: „*Naším velkým neštěstím bylo, že majetné a vzdělané vrstvy v zemi, na rozdíl od anglické vyšší třídy, která se k tomu stavěla mnohem zodpovědněji, blokovaly jakoukoli skutečnou, konkrétní sociální reformu se zvláštní bezcitností a bezohledností, vedeny svou sobeckou vírou v zákony volného obchodu.*“⁵²

Neschopnost společnosti vychovávat a přijímat dělnickou třídu jako sobě rovnou rozdělila Německo a přispěla k marxisty organizovaným stávkám a vzpourám, které v roce 1918 sabotovaly válečné úsilí. Tato okolnost podpořila Hitlerovo tvrzení, že různé skupiny v rámci národa musí při zachování svého individuálního charakteru a funkce spolupracovat jako vzájemně se podporující subjekt pro společné cíle, nestranně regulované státem. Přehlížet jednu skupinu znamenalo ohrožovat všechny. Při vstupu do politiky v roce 1920 musel Hitler bojovat se značným marxistickým proudem mezi dělníky. V

této době se v Německu vytvořilo mnoho sociálních a ekonomických vrstev, které hájily své individuální zájmy. V případě dělnictva to bylo obzvlášť nebezpečné, protože se spojilo s komunismem, mezinárodním revolučním hnutím využívajícím k prosazování svých cílů podvratnou činnost, teror a ozbrojené povstání.

Hitlerova nacionálně socialistická Německá dělnická strana (NSDAP) se odklonila od dobových politických konvencí a postavila se za všechny Němce. Ačkoli v soukromí znevažoval intelektuály, aristokracii a dokonce i střední třídu, Hitler získával lidi ze všech vrstev společnosti. Nad zájmy skupiny nebo jednotlivce stavěl zájmy Německa. To byl společný jmenovatel, který svařil jeho různorodé členstvo do mohutného a agresivního politického bloku. V roce 1928 prohlásil, že nacionální socialismus **„není hnutím určité třídy nebo povolání, ale v pravém slova smyslu německou lidovou stranou. Bude zahrnovat všechny vrstvy národa, a tím i všechny profesní skupiny. Chce oslovit každého Němce dobré vůle, který chce jen sloužit svému národu, žít mezi svými lidmi a patří k nim svou krví.“**⁵³

Německé marxistické strany, sociální demokraté a komunisté, nevedly kampaň za přijetí dělnictva do německého společenství, ale za svržení stávajícího společenského řádu a jeho nahrazení mezinárodní **„diktaturou proletariátu“**. Nezískávali stoupence z řad vzdělaných vrstev. Program NSDAP popisoval marxisty jako **„sjednocené pocity nenávisti a závisti, nikoliv konstruktivním cílem, proti druhé polovině národa.“**⁵⁴ Karl Ganzer v Der Schulungsbrief napsal: **„Karl Marx nepocházel z dělnického hnutí, ale z liberální sféry. Jestliže liberalismus lze označit za společensky ustálenou formu francouzského revolučního proudu, pak marxismus je jeho radikalizovanou odrůdou, která má silné kořeny v brutalitě této revoluce. Jeho základní premisa, třídní boj, je intelektuální transformací francouzské hrůzovlády do sociologického konceptu... První němečtí dělničtí vůdci, nenároční zakladatelé malých německých dělnických cechů, chtěli sociální problém řešit asimilací. Marx jej chtěl se svými myšlenkami třídního boje vyřešit tím, že do společnosti vnese chaos.“**⁵⁵

Ganzer napsal, že Marx doufal, že dělníky **„zažene do proudu, který je odnese dál od společnosti, jejíž součástí kdysi chtěli být.“**⁵⁶ Upozornil také na důležitý rozdíl mezi nacionálněsocialistickým a marxistickým vnímáním práce. NSDAP jej ctíla. Hitler veřejně prohlásil, že **„žádný Němec by se neměl za toto jméno stydět, ale měl by být hrdý na to, že se může nazývat dělníkem.“**⁵⁷ Ganzer

označil znevažování práce za „*snad nejhorší zločin marxistického učení. Toto třídní vědomí Marx nezaložil na pocitu hodnoty, ale na psychóze méněcennosti. Synům svobodných zemědělců a živnostníků dal Marx hanlivé označení ‘proletariát’. Jen o 40 let dříve tento výraz znamenal asociální lůzu. Tímto způsobem zahalil duši celé vrstvy do ponurosti.*“⁵⁸

Komunističtí aktivisté se scházejí v Berlíně na oslavě Dne bojovníků Rudé fronty v roce 1926.

Hitler se soustředil na získávání pracujícího lidu, šlechtu a střední třídu považoval za ziskuchtivou, třídně uvědomělou a málo politicky užitečnou. Příslušníci průmyslového dělnictva stále disponovali dynamickými vlastnostmi, které potřeboval, aby mohl hnutí přenést do ulic: vitalitou, houževnatostí a ochotou bojovat. Veřejně se soustředit pouze na dělnictvo by však bylo v rozporu s programem NSDAP zastupovat všechny Němce. Strana prosazovala heslo „*dělníci myslí a pěstí*“, přičemž poslední slovo odkazovalo na manuálně pracující, nikoliv na rváče. V tomto smyslu všichni pracující lidé bez ohledu na povolání přispívají společnosti. Hitler považoval „*pojem dělník za větší poctu než pojem občan.*“⁵⁹

V projevu v Norimberku v roce 1938 Hitler hovořil o dělnické problematice, s níž se NSDAP potýkala během svého boje o moc před rokem 1933 *„Nacionálně socialistická strana byla tehdy vysloveně lidovou stranou. . . . Mnozí naši občané ze středních vrstev, kteří již předtím chovali výhrady k názvu ‘německá dělnická strana’, byli naprosto zděšeni, když poprvé spatřili drsné typy tvořící gardu hnutí. . . . Pro nacionálně socialistickou stranu byl ‘dělník’ od prvního dne čestným označením pro všechny, kdo poctivou prací, ať už v duševním, nebo čistě manuálním smyslu, působí ve společnosti. Protože strana byla stranou lidovou, měla ve svých řadách nevyhnutelně více manuálně pracujících než úředníků, stejně jako je tomu v celé populaci. . . . Marxisté od počátku považovali nové hnutí za nenáviděného konkurenta. Usoudili, že nejjednodušší způsob, jak s ním skoncovat, bude namluvit široké veřejnosti, že nacionálněsocialistické pojetí ‘práce’ jako konglomerátu všech pracujících lidí odporuje koncepci proletariátu. To je samozřejmě pravda, protože proletářské strany německé bílé límečky ze svých řad co nejvíce vylučovaly.“*⁶⁰

Postoj NSDAP jako lidové strany v prvních letech neodradil střední třídu, která ve skutečnosti tvořila hlavní oporu jejích stoupenců. Dělnictvo obvykle poskytovalo 30 až 40 procent členů a voličů strany.⁶¹ Podporou Hitlerova hnutí našli muži a ženy z řad průmyslových dělníků přijetí ve společnosti - v tomto případě ve stranickém mikrokosmu německého národního společenství -, které jim bylo za císařství dlouho odpíráno.

Socialismus

Mezi Hitlerovým socialismem a marxistickou doktrínou je značný rozdíl. Die SA vysvětloval, že cílem socialistického státu *„není co největší blahobyť jednotlivce nebo určité skupiny, nýbrž blahobyť celého společenství“*.⁶² Marxův čistě ekonomický socialismus *„stojí proti soukromému majetku ... a soukromému vlastnictví“*.⁶³ Marx viděl socialismus jako internacionální, sjednocující světovou dělnickou třídu lidí, kteří byli ve své zemi sociálními vyvrheli. Nacionalismus, hájící zájmy a nezávislost vlastního národa, proto považoval za neslučitelný se socialistickými ideály. Die SA píše, že jelikož socialismus ve skutečnosti znamená kolektivní blahobyť, *„marxistický socialismus rozděluje lidi a tím pohřbívá jakýkoli předpoklad pro dosažení skutečných socialistických cílů“*.⁶⁴

Hitler chápal nacionalismus jako vlastenecký motiv, který upřednostňuje dobro vlasti před osobními ambicemi. Socialismus byl politický, sociální a ekonomický systém, který vyžadoval stejné podřízení vlastních zájmů ve prospěch společnosti. Jak Hitler řekl v roce 1927: „Socialismus a nacionalismus jsou velcí bojovníci za vlastní svůj druh, jsou nejtvrďšími bojovníky v boji o přežití na této Zemi. Proto už nejsou bojovým pokřikem proti sobě.“⁶⁵ Die SA shrnuje: „Marxismus rozlišuje mezi těmi, kdo mají, a těmi, kdo nemají. Požaduje zničení těch prvních, aby veškerý majetek přešel do vlastnictví veřejnosti. Nacionální socialismus staví do popředí pojem národního společenství. . . . Kolektivního blahobytu národa se nedosahuje povrchním rovnoměrným rozdělením veškerého majetku, ale přijetím zásady, že před zájmy jednotlivce stojí zájmy národa.“⁶⁶

Je třeba poznamenat, že v Sovětském svazu, stěžejním marxistickém státě, režim zacházel s neproletáři mnohem tvrději než co v západních zemích během průmyslové revoluce postihlo proletariát.

Kritéria pro soudní procesy s disidenty definoval například sovětský policejní úředník Martyn Latsis: „Nehleďte důkazy o tom, zda povstal proti Sovětům se zbraní nebo slovem. Musíte se ho nejprve zeptat, k jaké třídě patří, jakého je ražení, jaké má vzdělání a povolání. Tyto otázky by měly rozhodnout o osudu obviněného.“⁶⁷ Ruský historik Dimitrij Volkogonov napsal, že sovětské čistky se zaměřily na „nejenergičtější, nejschopnější, nejspořivější a nejvzdělanější“ složky společnosti.⁶⁸ Systematické masové hladovění, věznění, deportace a popravy v marxistické utopii zdecimovaly ruskou populaci natolik, že sovětský diktátor Josif Stalin zakázal zveřejnit sčítání lidu z roku 1937.⁶⁹ Der Schulungsbrief ve svém vydání z roku 1942 uvedl: „Nesmyslné vyhlazení veškeré inteligence a talentu, nahrazení každého impulsu osobnosti pasivní stádní mentalitou, vyhladilo v Rusku veškeré přirozené tvůrčí vlohy.“⁷⁰

Hitler považoval marxistickou hospodářskou politiku za neméně odporující skutečnému socialismu než koncept třídního boje. Marx prosazoval deprivatizaci veškeré výroby a vlastnictví. Státní kontrola by údajně zajistila spravedlivé rozdělování vyrobeného zboží a potravin a chránila by obyvatelstvo před kapitalistickým vykořisťováním. Hitler prosazoval soukromé vlastnictví a svobodné podnikání. Věřil, že konkurence a možnosti osobního rozvoje podporují individuální iniciativu. V roce 1934 prohlásil: ***„Na jedné straně je třeba zaručit co nejširší pole působnosti pro svobodnou hru sil. Na druhé straně je třeba zdůraznit, že tato svobodná hra sil musí zůstat pro***

člověka v rámci společných cílů, které označujeme jako lid a národní společenství. Jen tak můžeme dosáhnout toho, čeho dosáhnout musíme, totiž nejvyšší úrovně lidských výkonů a lidské produktivity.“⁷¹

Der Schulungsbrief odmítl Marxovo nesouhlasné volání po spravedlivém podílu na národním majetku a stejné odměně za veškerou práci jako potlačování osobní motivace: **„Člověk schopný větších výkonů neměl zájem plně využít svůj potenciál, když viděl, že lenoch sedící vedle něj dostává stejně jako on sám. . . . Jakákoli iniciativa k většímu výkonu a ochota přijmout odpovědnost mohla v tomto systému jen skomírat.“⁷²**

Dlouho předtím, než se Hitler ujal moci, bojoval ve svém vlastním hnutí proti příklonu k marxistickému socialismu. V listopadu 1925 navrholo okresní vedení strany v Hannoveru rozdělení velkých zemědělských podniků a rozdělení půdy mezi zemědělce. Stát by požadoval, aby všichni zaměstnaní v agrárním hospodářství vstoupili do družstva. Samostatný prodej potravin by byl zakázán. **„Kritická průmyslová odvětví“**, jako jsou energetické společnosti, banky a zbrojovky, měla odevzdat 51 procent akcií jako **„majetek národa“**, jinými slovy měla se stát státem kontrolovanými. Program rovněž doporučoval, aby vláda získala 49 procent dalších velkých obchodních podniků. V květnu 1930 se Hitler setkal s berlínským podřízeným Otto Strasserem, který podobný program podporoval. Hitler mu řekl, že jeho myšlenky jsou **„čistý marxismus“** a že by zničily celou ekonomiku.⁷³ V červenci toho roku Strassera vyhodil ze strany, čímž zdůraznil svou nesnášenlivost vůči marxistickému socialismu. Hitler považoval možnost získat bohatství a majetek za pobídku k **„věčné, podnikavé osobní iniciativě“**. Umožnění talentovaným jedincům plně realizovat svůj životní potenciál povznášelo také společnost, které patřili a které sloužili.

Nacionalismus

Charakteristickým rysem nacionálního socialismu bylo odmítání cizích názorů, zvyků a myšlenek v německém společenství. Zastává názor, že národ se skládá ze své krve a půdy: etnicky homogenního národa a půdy, kterou obdělává, panství, které poskytuje útočiště, ochranu a výživu z půdy, kde leží pohřbeni jeho předkové. Díky seberozejí bude národ realizovat svůj potenciál; díky vědomí své vnitřní identity budou generace plnit roli, kterou jim příroda a prozřetelnost určily. NSDAP zastávala názor, že každý národ vykazuje kolektivní osobnost. Vliv cizích národů, jejichž životní zkušenosti, prostředí a

předkové je formovali jinak, národ rozvrátí, a je tudíž nemorální. Leers považoval zavádění liberalismu a marxismu do Německa v průběhu 19. století za „**hrozbu zničení našich vlastních hodnot..... Dějiny německého národa jsou tisíce let trvajícím bojem proti duchovnímu pronikání cizinců do oblasti politiky, práva, tradice a našeho způsobu života, bojem proti zničení naší rasy a zvrácení našich duší.**“ V této souvislosti Leers připomněl, že „**německý národ se snaží o to, aby se v německém národě zrodily hodnoty, které jsou pro něj důležité.**“⁷⁴

Tendence k německé nezávislosti na zvycích a duchu se stala hmatatelnější v 18. století. Přispěla k vlně nacionalismu převládající v nové Německé říši založené v roce 1871. Znovuobjevená publikace dlouho ztracené Germanie (dokončená v roce 98 n. l. římským historikem Corneliem Tacitem) v 15. století již Němcům poskytla podrobnosti o jejich předcích. Tacitus napsal: „**Germáni se nikdy neposkrvnili sňatky s cizinci, ale zůstali čisté krve, odlišní a nepodobní žádnému jinému národu.**“⁷⁵ Chválil dávného protivníka Říma za zdatnost a odvahu mužů v boji, ctnost žen a silné rodinné hodnoty: „**Dobrá morálka je v Germánii účinnější než dobré zákony jinde.**“⁷⁶

Tacitovy spisy spolu se spisy dalších římských historiků přinášejí zprávy o neúspěšné snaze říše dobýt Germánii. Podrobnosti stojí za to zde shrnout, protože přispěly k rozmachu německého nacionalismu v 19. století a mají význam pro ideologii nacionálního socialismu.

Římané pomalu postupovali na germánské území, navazovali obchodní styky, budovali města a uzavírali kmenová spojení. Mnozí domorodí obyvatelé s nimi obchodovali nebo vstupovali do jejich armády jako pomocníci. Řím také vytvářel vojenské posádky, vydával zákony a vybíral daně. Římská říše si byla vědoma své vojenské převahy a nebyla náchylná ke kompromisům. O několik desetiletí dříve se v sousední Galii keltská knížata postavila na ozbrojený odpor proti římské nadvládě. Římský generál Julius Caesar nemilosrdně rozdrtil Galii a zabil nebo zotročil třetinu obyvatelstva.⁷⁷

Arminius (známý také jako Hermann), syn náčelníka rodu Cherusků, vedl v roce 9 n. l. několik velkých germánských kmenů do boje proti Římanům. Chabě sjednocený národ asi tří milionů zemědělců čelil zkušené, dobře vybavené armádě podporované zdroji říše zahrnující 60 milionů obyvatel.⁷⁸ Arminius vyzval jednotlivé kmeny, aby povstaly proti cizím zákonům, daním, posádkám a osadám, které se postupně šířily po jejich zemi. Při útoku na letní tábor římského místodržitele Quintilia Vara, pravděpodobně v místě dnešního

německého města Horn, Cheruskové a jejich spojenci zničili tři římské legie.⁷⁹

Římský generál Drusus Germanicus zahájil trestné výpravy v roce 15 n. l. a v následujícím roce. Své armádě čítající přes 80 000 mužů řekl: **„Tato válka neskončí, dokud nebude vyhlazen celý germánský národ.“**⁸⁰ Legie cestou pomstychtivě zmasakrovaly četné vesnické obyvatelstvo, ale Arminia se jim nepodařilo zajmout. Na počátku každého ze dvou období tažení Germanicus po urputném boji s Germány své síly zcela stáhl, což Tacitus diskrétně bagatelizoval.⁸¹

Římský císař Tiberius invazi odvolal v roce 16 n. l. **„Těžké ztráty v bojích během let 15 a 16 n. l. zlomily římskou vůli k invazi a dobývání. Římané byli zastaveni a od té doby zaujali defenzívu.“**⁸² Tím bylo Německo ušetřeno latinského vlivu, který pomohl formovat civilizace Itálie, Španělska, Francie, Británie, Balkánu a Blízkého východu. Pro nacionalisty 19. století byl Arminius **„prvním Němcem“**. Viděl víc než jen místní rivalitu, která činila jeho národ zranitelným vůči cizí nadvládě. Sjednotil německé kmeny v osvobozenecké válce, která zachovala nezávislost jeho země po staletí. Jeho život se stal symbolem národní solidarity a odporu proti cizím hodnotám. Podle názoru nacionálních socialistů by římské dobytí Germánie navždy zkazilo německý národ.⁸³

Johannes von Leers uváděl **„mravně ničivý vliv... obvyklé lhaní, podvody, vypočítavá krutost, zrada, pokrytectví a vnitřní neupřímnost nemocné, smíšené rasy, která chtěla vládnout germánským národům“**.⁸⁴ Arminius zachránil Německo před osudem Galie, jak tvrdil Germanisches Leitheft: **„Díky činům cheruského knížete Hermanna se římské říši, ačkoli byla v zenitu své moci, nepodařilo prorazit k Baltskému a Severnímu moři, tedy do ,germánského Středomoří‘. Díky tomu bylo srdce Germánie uchráněno před vtažením do rasově chaotického víru rozpadající se Římské říše.“**⁸⁵

Již dlouho před 20. stoletím inspiroval Arminiův příběh Němce k národní jednotě a nezávislosti. Populární zůstal i za Hitlera, i když mu nebyla věnována taková pozornost jako osvobozeneckým válkám proti Napoleonovi. Tyto dvě události se staly pilíři postoje nacionálního socialismu proti cizímu vlivu, ať už vojenské agrese, nebo ideologické povahy. Francouzský liberalismus byl díky svému mezinárodnímu charakteru stále hrozbou. **„To, co činí Francouzskou revoluci pro Německo významnou,“** napsal Ganzer v *Der Schulungsbrief*, **„je skutečnost, že postupovala jako hnutí s posláním. Nárokovala si právo vznášet požadavky za celé lidstvo. . . . Představila koncept ,občana světa‘ jako**

závazný pro všechny národy a všechny rasy.“ Ganzer dodává, že francouzský liberalismus „*již neuznává jako platné skutečnosti přirozeného původu, etnické harmonie a rasových rozdílů, a dokonce ani potřebu konsolidace do státní formy.*“⁸⁶

Germánské kmeny vedené Arminiem zničily v roce 9 n. l. tři římské legie pod velením Vara.

Určitá ujednání mezinárodního charakteru byla z pohledu nacionálních socialistů přijatelná. Obchod, sportovní soutěže, jako jsou olympijské hry, a humanitární instituce, jako jsou křesťanské charitativní organizace nebo Červený kříž, podporují dobrou vůli mezi civilizovanými národy. Něco jiného byl internacionalismus, vysvětlovala Die SA, pokud byl „*spojen s konkrétními politickými cíli, které nakonec zpřetrhají vnitřní pouto člověka k jeho národu ve prospěch víry v univerzální lidskost a oddanosti takzvaným univerzálním humanitárním cílům na úkor služby vlastnímu národu. . . . Cílem politického internacionalismu není navázání mírových vztahů mezi národy, ale podkopání národní vitality a vnitřní soudržnosti národa.*“⁸⁷

NSDAP těžila ze silného nacionalistického proudu, který se formoval v průběhu minulého století a byl běžný mezi tehdejšími velmocemi. Strana apelovala na hrdost na německé dědictví a poukazovala na výhody

nerušeného, přirozeného historického vývoje země. Tyto myšlenky byly šovinistické, ale také politicky účelné; marxismus byl skutečnou hrozbou pro německou svobodu. Propagace nacionalismu byla účinnou protiváhou tomuto destruktivnímu zahraničnímu vlivu.

Rasová hygiena

Základním principem liberalismu a marxismu je víra ve všeobecnou rovnost lidí. To zpochybnilo baštu absolutismu, podle níž byla nadřazená privilegovaná třída předurčena k vládě. Vytvořil morální a právní základ pro svobodu jednotlivce a parlamentu. Diktát americké Deklarace nezávislosti, že „všichni lidé jsou stvořeni sobě rovni“, zdůraznil politický požadavek zastupitelské vlády. Francouzská revoluce vykládala všeobecnou rovnost i v biologickém smyslu. Tvrdila, že „všichni, kdo nosí lidskou tvář“, mají srovnatelné přirozené schopnosti bez ohledu na fyzickou odlišnost, pohlaví nebo historickou výkonnost.

Vědci a historici tento názor zpochybňovali již dlouho před Hitlerovou dobou. Anglický přírodovědec 19. století, Charles Darwin, teoretizoval o přirozeném výběru a evoluci na základě studia zvířat a fosílií. Dospěl k závěru, že druhy se vyvíjejí nerovnoměrně a že příroda usiluje o zlepšení tím, že upřednostňuje rozmnožování těch, kteří vykazují lepší vlastnosti, a vyřazuje nevhodné. Francis Galton zkoumal lidskou osobnost a vyvodil, že intelektuální zdatnost a morálka se dědí po rodičích. Obhajoval sňatky mezi nadanými lidmi, protože věřil, že vynikající potomci jsou důležití pro rozvoj civilizace.

Francouzští aristokraté Arthur de Gobineau a Georges Vacher zpochybňovali všeobecnou rovnost z historického hlediska. Gobineau zjistil souvislost mezi růstem a vitalitou kultur a rasami, které je založily. Oba muži tvrdili, že starověké civilizace jako Persie a Indie se postupně rozpadaly, jak se původní bílé obyvatelstvo mísilo se zajatými nebo sousedními neběložskými kmeny. V roce 1898 vyšla kniha Houstona Stewarda Chamberlaina *Die Grundlage des 19. Jahrhunderts* (Základy 19. století) připisuje všechny velké kultury tvořivosti germánských národů. V Německu se na přelomu století objevila německojazyčná vydání Gobineauova spisu.

Nově vzniklé instituce tam zpochybňovaly liberální doktrínu rovnosti na vědeckých a historických základech. Podobná hnutí ožila ve Skandinávii a v

Itálii, kde Paolo Mantegazza a Giuseppe Sergi založili akademie pro antropologii a rasová studia. Eugenika, Galtonův termín pro biologické zkoumání dědičných znaků v lidském rodu, se v Německu stala rasovou hygienou. Evropské univerzity vyloučily tato studia ze studijních programů. Rasová hygiena přesto získala počátkem 20. století určitou legitimitu. Její zastánci, kteří vycházeli z Darwinových a Galtonových teorií, nabídli přesvědčivé argumenty založené na výzkumu a analýze, aby ji prosadili jako platnou vědu.

Profesor Hans Günther ve své studii z roku 1925 připustil, že vzdělání v 19. století pomáhalo lidem z nižších vrstev v profesním a společenském rozvoji: *„Tato vzestupná mobilita však vedla k nejnižší porodnosti mezi nejlepšími v každé vrstvě a odčerpávala více vitality, než kolik jí podporovala.“*⁸⁸ Podle Günthera je to v rozporu s hlavní prioritou zdravé společnosti: *„Pokrok lidstva je možný pouze prostřednictvím rozšiřování kvalitnějších genetických znaků, což znamená mít větší počet dětí mezi lepšími a zastavit množení nezpůsobilých.“*⁸⁹

Studium rasy bylo v nacionálně socialistickém Německu financováno z veřejných prostředků. NSDAP založila v listopadu 1933 Úřad pro rasovou politiku. Jeho ředitel Dr. Walter Gross publikoval články na toto téma v měsíčníku *Der Schulungsbrief*. Tento časopis byl důležitým médiem ideologické propagandy a vycházel v několikamilionovém nákladu. V dubnu 1934 Gross poznamenal: *„Každý, kdo chápe národ jako spojený pouze jazykem a kulturou, jak to propaguje vědecká literatura v demokracii, bez ohledu na společné pokrevní vazby, stojí na hony vzdálen našem organickému, biologicko-rasovému pojetí národa.“*⁹⁰ Jeho výklad vzniku a zániku národů ukazuje, jak úzce se nacionálněsocialistická doktrína shodovala s principy Gobineaua, Chamberlaina a Günthera: *„Staré civilizované státy vděčí za svou existenci árijskému člověku nordické krve, který je vytvořil spolu s jejich kulturami. Když se v cizí zemi setkal s domorodci, nemísil se s nimi, ale podrobil si je. Postavil nad ně příslušníky svého rodu jako vládnoucí kastu. Vše, co starověké národy vytvořily a čeho dosáhly, pocházelo z této vrstvy nordických dobyvatelů. Jejich velikost trvala jen tak dlouho, dokud byla nordická krev, která ji vytvořila, dostatečně silná a vlivná. Jakmile se ztratil čistý rod a smysl pro uvědomění si rozdílů mezi rasami, jakmile se do nich vmísila cizí krev, začal úpadek civilizací a států. S hrůzou můžeme sledovat, jak v dějinách příliv cizí krve podkopává tradice,*

náboženství, dobré charaktery a morálku a nenapravitelně ničí základy, na nichž byla vybudována struktura kdysi vzkvétající civilizace.”⁹¹

Úřad pro rasovou politiku uvedl tři biologické faktory, které způsobují zánik kultur. Prvním byl *„početní pokles porodnosti, zmenšování počtu obyvatel, které oslabuje národní sílu tváří v tvář poněkud silnějším rostoucímu sousedovi. Posouvá poměrnou sílu obou národů tak, že početně slabší národ, navzdory potenciální vnitřní převaze, bude nakonec přemožený početně silnějším sousedem.”⁹²* Článek v Der Schulungsbrief z roku 1937 poznamenal: *„Dnes musíme bohužel poukázat na to, že porodnost prakticky u všech národů bílé rasy nebezpečně rychle klesá.”⁹³*

Druhým faktorem byl pokles počtu narozených dětí mezi nadanějšími členy společnosti oproti paralelnímu nárůstu dětí z rodin, které vykazovaly *„průměrné nebo podprůměrné schopnosti, charakter nebo fyzické a duševní nadání.”⁹⁴* Jeden z autorů obviňoval politiku v mnoha demokratických státech, která *„udržuje slabé a ignoruje rozvoj silných“*, z liberálního vnímání, že vše lidské je *„bezpodmínečně hodno ochrany.”⁹⁵* Der Schulungsbrief poukázal na to, že pokud jde o vzdělávání v demokratických státech, liberální správce *„seskupuje duševně nedostatečné do malých tříd ve zvláštních školách, kde pracují mimořádně zdatní učitelé. Pak nacpe 50 až 60 nadaných a zdravých mladých lidí do tříd, které jsou kvůli rozpočtovým omezením příliš malé, a vyučuje je pouze základům.”⁹⁶*

Foto Dr. Abel

**Marokkanerbastard
aus dem Rheinland**

Foto Dr. Abel

**Marokkanerbastard
aus dem Rheinland**

V eseji Schulungsbrief Wolfganga Abela, který definoval etnické a rasové složení německého národa, se objevily tyto obrázky dětí narozených ze svazků francouzských marockých vojáků, kteří v letech 1923-1925 sloužili v Porúří, a německých žen.

Soucit se slabými a bezmocnými se pod vlivem benevolentnějších náboženství lidstva stal přirozenou lidskou emocí. Gross proti tomu postavil vědecké argumenty: *„Pro historický osud národa je rozhodující, zda v průběhu staletí přibývá pokrevních linií nejvznešenějších a nejnadanějších žvlů, které tím národ povznášejí, nebo zda jsou naopak zničeny či omezeny a na jejich místě přibývají ty pokrevní linie, které jsou geneticky horší a nevhodné. . . Výsledkem bude, že vynikající talenty budou postupně mizet, zatímco na druhé straně budou převládat ty méně hodnotné. Dříve či později to znamená nevyhnutelný úpadek státu a civilizace.“*⁹⁷

Třetím faktorem, který vedl k pádu kultur, bylo míšení s cizími rasami. To způsobuje pokles porodnosti u lidí, kteří civilizaci založili, a odpovídající nárůst porodnosti méně kreativních prvků společnosti z míšení: *„Výsledná skupina smíšených typů a bastardů postrádá to, co jediné přináší trvalou vitalitu*

*relativně rasově čistému a nesmíšenému etnickému společenství: harmonii těla a mysli, duše a charakteru v každém člověku.*⁹⁸ Dr. Theodor Artz vyjmenoval „ABC“ nacionálněsocialistické politiky: *„Přivádět na svět dostatečný počet potomků, potlačovat rozmnožování podřadných jedinců a bránit asimilaci rasově cizorodých prvků.*⁹⁹

O tom, co je „rasově cizí prvek“, se v NSDAP vedly spory. Evropskou civilizaci tvoří různé etnické skupiny: nordická, galská, baskická, slovanská, baltská, středomořská atd. Průkopníci rasové hygieny tvrdili, že křížení mezi různorodými bílými rody vytváří nadřazenou bytost. V roce 1924 publikoval analytik Kurt Hildebrandt esej, v níž vysvětloval: *„Nejvyšší životní úroveň se vyvinula tam, kde nordická rasa představovala vůdčí postavení, ale mísila se s jinými, které přijaly její kulturu.“* Hans Günther napsal: *„Francouzský anatom a badatel v oblasti ras de Quatresages v roce 1857 poznamenal, že největší duševní a fyzická aktivita nespočívá u lidí čisté rasy, ale u rasově zkřížených populací.*¹⁰⁰

Günther argumentoval, že stejně jako může lidi motivovat konkurence, tak i spojení různých pokrevních linií vytváří konflikt v psychice jednotlivce nebo samotné populace a oživuje dosud skrytou chuť k boji: *„Napětí, konfrontace a touha po vítězství přinášejí největší úspěchy mysli a ducha. V rasově smíšeném člověku je větší potenciál pro úzkost a hádky než v případě čistokrevného člověka. Ve srovnání se smíšeným člověkem v sobě čistokrevný člověk však skrývá příliš málo neklidu. Němce, Angličany nebo obecně neskandinávské obyvatele zaráží 'až příliš klidné chování' mnoha čistě nordických Skandinávců.*¹⁰¹

Rasový úřad se pod Grossovým vedením pohyboval na tenké hranici mezi mírnějšími kritérii, která si představoval Günther a mnozí jeho současníci, a „blondatým nadšením“, před nímž varovali. V roce 1934 publikoval Grossův kolega Wolfgang Abel zobecnění německých etnických kmenů: nordický, fálský, východobaltský, dinárský, alpský, západonordický a západostředomořský. U každého z nich popsal fyzické charakteristiky, ilustrované portréty připomínajícími fotografie z fotoaparátu, a kolektivní osobnostní rysy. Abel nabídl například tento profil nordického typu: *„Nejméně spontánní, převyšuje všechny ostatní rasy v pevnosti záměru a opatrné předvídavosti. Myslí dopředu a své hnací impulsy podřizuje dlouhodobým cílům. Sebeovládání je snad nejcharakterističtější rysem nordické rasy. V tom spočívá významná část schopnosti vytvářet civilizace. Rasy, kterým tato*

vlastnost chybí, nejsou schopny dotáhnout do konce a realizovat dlouhodobě uskutečnitelné cíle.“¹⁰²

Ženy z Friesenlandu, provincie v severozápadním Německu, kde žije mnoho nordických Němců. Tato fotografie doprovázela článek v časopise *Schulungsbrief*, který identifikoval různé etnické rody.

Falštití Němci byli „*spíše vytrvalí než poddajní, spíše pevní než přizpůsobiví, spíše vyrovnaní než odvážní, spíše svobodomyšlní než toužící po moci a spíše hloubaví než pracovití*“. Mediteránní Němec „*bere život méně vážně. Hlavní roli hrají prázdné zdvořilostní formule a neupřimná gesta, jako je slibování darů a zasílání pozvání, u nichž ve skutečnosti neočekává, že je lidé přijmou. Jeho sklon k pravdomluvnosti a etice je slabší než u nordického člověka.*“¹⁰³

Hitler s takovým srovnáváním nesouhlasil. Zvláště se mu nelíbilo poukazování na fyzické rozdíly v postavě, zbarvení nebo fyziognomii mezi německými etnickými skupinami. V roce 1930 řekl jednomu z pomocníků: „*Diskuse o rasovém problému jen dále rozdělí německý národ, podníití ho proti sobě a atomizuje ho, a tím ho učiní bezvýznamným, pokud jde o zahraniční*

záležitosti.“ Napomínal vysoké stranické funkcionáře, aby se v projevech a článcích vyhýbali tématu etnické různorodosti: ***„Vše, co třídy sjednocuje a spojuje, musí být vyzdvihováno, živeno a podporováno, a všemu, co je rozděluje, oživuje staré předsudky, je třeba se vyhýbat, bojovat proti nim a odstraňovat je. ... Jsou nejjistějším způsobem, jak zničit společenství.“*** Poznamenal, že lidé by měli být vybíráni do vedoucích funkcí ***„ne podle vnějšího vzhledu, ale podle toho, že prokáží vnitřní schopnosti.“***¹⁰⁴ Goebbels, sám drobný muž s lehkým kulháním, si v říjnu 1937 do svého deníku zapsal: ***„Diskutoval jsem o rasové politice s Dr. Grossem. Vyčítal jsem mu naše nedostatečná měřítko pro výběr. Podle nich by dnes byl propuštěn prakticky každý důstojník.“***¹⁰⁵

Stejně jako dříve rasový hygienik Günther i Hitler věřil, že ti schopnější a zdatnější z Němců by se neměli povyšovat nad ostatní skupiny, aby si zachovali nebo prosadili svou specifickou krevní linii. Jejich povinností bylo přispět k povznesení německého národa jako celku. Jak shrnul jeho kronikář Dr. Henry Picker, Hitler byl ***„pevně rozhodnut převést rasově vynikající vojenské jednotky, například formace Waffen SS, do každého regionu, kde je původní obyvatelstvo podprůměrné. Ty budou zajišťovat výživu obyvatelstva tím, že doplní jeho pokrevní řady.“***¹⁰⁶ (Waffen SS byla elitní složka německé armády, která vyžadovala vysoké fyzické nároky pro přijetí.)

Ačkoli Hitler věřil v nerovnost lidstva, stavěl se proti vytváření klik nebo elitářským postojům mezi nadanějšími osobami nebo etnickými skupinami svých krajanů. Nehodnotil lidi podle toho, co jim příroda nadělila, ale podle toho, jak přispívají svým nadáním, ať už vznešeným, nebo skromným, k rozvoji národního společenství. To bylo měřítko, o které mohl usilovat každý Němec bez ohledu na své postavení ve společnosti. Osobní postoj a úsilí, nikoli okolnosti narození, určovaly nadřazenou bytost.

V projevu jako německý kancléř popsal Hitler vývoj své země v sociální, národní a duchovní celek: ***„Německý národ nevznikl jinak než téměř všechny skutečně tvůrčí civilizované národy, které na světě známe. Početně malá, talentovaná rasa, schopná organizovat a vytvářet civilizaci, se v průběhu mnoha staletí prosadila nad ostatními národy. Zčásti je absorbovala, zčásti se jim přizpůsobila. Všichni příslušníci našeho národa samozřejmě přispěli k tomuto spojení svými zvláštními talenty. Vytvořila jej však pouze národ a stát tvořící elita. Tato rasa vnutila svůj jazyk, přirozeně ne bez výpůjček od těch, které si podmanila. A všichni sdíleli společný osud tak dlouho, až se život lidí***

*řídících státní záležitosti stal neoddělitelně spjatým s životem postupně asimilujících se ostatních příslušníků. Po celou dobu se dobyvatel a podrobený již dávno stali jedním společenstvím. Takový je náš dnešní německý národ. . . Naším jediným přáním je, aby všichni členové přispívali k prosperitě našeho národního života ze všech sil. Dokud bude každý živel dávat to, co má, pomůže tento živel tímto způsobem prospět všem našim životům.“*¹⁰⁷

Rasismus versus marxismus

NSDAP vnímala rasovou hygienu také jako politický spor. *Der Schulungsbrief* zdůrazňoval: „**Nacionálněsocialistická ideologie je prvním světovým názorem v dějinách, který vědomě zahrnuje přírodní zákony a aplikuje jejich moudrost a účinnost na lidstvo.**“¹⁰⁸ *Germanisches Leitheft* tvrdil, že důraz na rasu je „protikladem západního vnímání, zejména tehdejší Francie. Právě tam velká revoluce vyhlásila rovnost všech, kdo nesou lidskou tvář. . . . Mísení lidských typů bylo hlavním smyslem francouzské demokracie“. Revoluce z roku 1789, poznamenává časopis, byla pro takový altruistický ideál špatným příkladem: „**Jak revoluce postupovala, stala se bojem o moc mezi ambiciózními stranickými vůdci. Ten již nevedl k novému uspořádání, ale vyvrcholil odstraněním těch představitelů veřejnosti, kteří si ještě byli vědomi své společenské odpovědnosti. V této atmosféře začala tzv. vláda teroru, která vylidňovala celá města a obce. Bojovým pokřikem bylo 'Smrt světlovlasým'.**“¹⁰⁹

Nacionální socialisté považovali marxismus za politického potomka revoluční Francie. Nivelizoval lidstvo na „**masu bez tváře**“ tím, že zničil talentovanější a produktivnější prvky společnosti.¹¹⁰ *Der Schulungsbrief* viděl marxismus jako zosobnění toho nejhoršího z Francouzské revoluce, zformovaný podle jejích brutálních důsledků namísto v duchu slibných prvků jejích liberálních ideálů.¹¹¹ Časopis *Volk und Reich* napsal: „**Bolševická revoluce se považuje za legitimního nástupce francouzské.**“¹¹²

Brutalita byla skutečně společným prvkem jak francouzské hrůzovlády, tak bolševického Ruska. První sovětský diktátor Nikolaj Lenin se stal jediným členem původního politbyra, vládnoucí rady, který zemřel přirozenou smrtí. Stalin v prosinci 1934 vyhlásil „**válku proti teroru**“, osobně sepsal nový zákon, který ukládal trest smrti za „**teroristické činy**“ a vedl k masovým popravám po dobu několika let. V roce 1937 sovětský stát vykonal 353 074 poprav, v

následujícím roce 328 618.¹¹³ Houston Steward Chamberlain popsal ruský bolševický režim tak, že *„vznikl výhradně pod vlivem francouzského revolučního ideálu, který během jednoho století proměnil slušné lidi v polozvůřata plná závisti a nenávisti.“*¹¹⁴

Goebbels popsal vzestup NSDAP jako *„jednu nepřetržitou konfrontaci s problémem marxismu“*.¹¹⁵ Obě ideologie se dostaly do sporu v otázkách významu rasy. Toto srovnání nabízí německá studie *Der bolschewistische Weltbetrug*: *„Nacionálně socialistický světový názor interpretuje národ rasově, jako národní společenství založené na společných historických pokrevních svazcích jeho obyvatel, jak je určeno osudem. Základním přesvědčením marxistické ideologie je třídní pojetí vymezující ty, kteří mají majetek, a ty, kteří nemají nic. Toto třídní pojetí není vázáno ani na národnost, ani na rasu. Stojí jako dělící zeď mezi lidmi téhož národa. Zároveň spojuje jako bratry osoby nejrozumnějších rasových typů. 'Společnost se stále více dělí na dva obrovské, diametrální, nepřátelské tábory, buržoazní a proletářský,' prohlásil Komunistický manifest... Úsudek Adolfa Hitlera má jiný průběh. Nachází výraz v koncepci nacionalistického socialismu a touží po jednotě přirozeně spřízněných lidí, odstranění třídních rozdílů a osobním pocitu příslušnosti každého jedince k národnímu společenství, do něhož se daný člověk díky osudu narodil.“*¹¹⁶

Hlavním liberálním argumentem proti významu rasy je environmentalismus. Tato teorie, podporovaná jak demokracií, tak marxismem, tvrdí, že nikoli rasový původ, ale faktory, jako je klima, orná půda, vzdělání, štěstí a sociální příležitosti, určují úspěch skupiny nebo jednotlivce. Jak vysvětluje *Der Schulungsbrief*: *„Marxismus je postaven na učení, že všichni lidé jsou si od narození rovni. Rozdíly, které se projeví v průběhu života, jsou výsledkem vnějších vlivů. Osobní rozvoj tedy závisí na okolí. Čím příznivější je prostředí, tím lépe se člověk vyvine. Postupného rozvoje lidí lze a musí být dosaženo cestou zlepšování jejich vnějších podmínek.“*¹¹⁷ Časopis *NS Briefe* oponoval, že tento názor *„degraduje člověka na otroka okolností. Důsledkem toho bylo, že člověk už nebyl subjektem, ale objektem. Určujícím faktorem se údajně stalo prostředí; že člověk neformuje věk, ale věk formuje člověka.“*¹¹⁸

Uplatňování principů environmentalismu v rámci státní politiky podle Grosse ukazuje, jak je tato teorie nepraktická: *„Obvyklý zločinec, chladnokrevný vrah, který od dětství procházel životem s asociálními instinkty škodlivými pro společnost, byl jen ,obětí svého okolí'. Bezohledná likvidace těch, kdo*

projevují takové bestiální, hroživé povahy, nemá být samozřejmým řešením, nýbrž pozorná, pečlivá výchova a polepšení prostřednictvím přesunu do 'lepšího prostředí'. Nástup ,moderní' tabule trestů se projevil ve věznici s rádiem, kulečným a knihovnou. Vrah zde zažívá stokrát pohodlnější životní styl než těžce pracující dělník v zemi. Je to logický důsledek přesvědčení, že vnější vlivy rozhodují nebo mohou změnit povahu člověka.“¹¹⁹

Německý časopis *NS Briefe* přiblížil německý postoj: „**Žádné vzdělání nemůže změnit vnitřní podstatu člověka, protože faktory, které určují, kým člověk je, nepocházejí zvenčí. Spočívají v jeho nitru, které mu dali jeho rodiče a prarodiče.**“¹²⁰ *Germanisches Leitheft* shrnul: „**Skutečná velikost společenství, jeho kulturní, společenský a politický vývoj závisí výhradně na silách, které učinily jednotlivce, a tedy celý rod, pány svého prostředí a vnějších podmínek a utvářely je podle své vůle. Touto silou, která rozhoduje o vzestupu či pádu společenství, je pokrevní linie nebo lépe řečeno rasa.**“¹²¹

Národ jako jeden celek

Podstatou nacionálněsocialistické ideologie a státní formy byla jednota Německa. Hitler prosazoval vše, co k tomuto cíli přispívalo, a odmítal, co k němu nepřispívalo. Jako vzdělaný člověk s hlubokými znalostmi historie vytvořil politickou filozofii, která interpretovala minulost Německa jako nepřetržitý, progresivní boj za nezávislost a sjednocení. Nesoulad mezi Němci je stál svobodu a životy. Římská říše jim vnucovala nemorální cizí vliv, dokud Cheruskan Arminius nesjednotil významné německé kmeny, aby útočníky vytlačil. Během 17. století se politicky nesourodé Německo stalo bojištěm třicetileté války. Zahynula více než polovina obyvatelstva. Následný Vestfálský mír z roku 1648, který zosnovalo Švédsko a Francie, rozdělil Německo na nespočet bezvýznamných vévodství a knížectví. Smlouva zřídila v Regensburgu parlament pro jejich společné zastupování. „**Naše diplomacie uvedla do pohybu kola Říšského sněmu s cílem znemožnit jakoukoli seriózní vládu v Německu,**“ chlubil se v roce 1915 francouzský historik Jacques Bainville.¹²²

Rakousko a Prusko získaly v 18. století opět diplomatickou a vojenskou rovnováhu. Kvůli nedostatečnému propojení královské hierarchie s obyvatelstvem nedokázal později ani jeden ze států odrazit invazi napoleonské Francie. Teprve díky nacionalismu, dobytému v roce 1806, se Prusové opět stali svobodnými. V roce 1871 Prusko sjednotilo Německo, což

přineslo prosperitu a pokrok. Přesto přetrvávaly hrubé sociální rozdíly. Filozof Friedrich Nietzsche v té době vyjádřil touhu svého národa po hlubším a trvalejším svazku: *„V německé duši je mnoho jemných vláken, ale nejsou spletena do jediného, pevného a mocného uzlu; žalostná podívaná a vážné nebezpečí. To je třeba napravit, vytvořit větší solidaritu v povaze a duši našeho národa, odstranit trhlinu mezi vnitřním a vnějším. V nejvznešenějším smyslu musíme usilovat o německou jednotu, a usilovat vášnivěji než o pouhé politické sjednocení: o harmonii německého ducha a existenci založenou na zničení konfliktů formy a obsahu, vnitřního ducha a zvyklostí. Vytvořit pojem národa.“*¹²³

Hitler vyrůstal ve společenském prostředí, které Nietzsche kritizoval pro jeho třídní rozdíly. První světová válka, během níž Hitler bojoval v pěším pluku, zavařila různé sociální frakce do jednoho celku. *„Na frontě se v podstatě znovu zrodil pocit, že jsme předurčení patřit k sobě, pocit společenství,“* napsal Gross v *Der Schulungsbrief*.¹²⁴ Hitler a jeho kamarádi cítili solidaritu v zákopech, ale doma ji podkopávaly politické neshody. *„Nepřítel už nečelil frontovému vojákovi čistě jako čestnému bojovníkovi, ale působil potíže i za frontou,“* psalo se v časopise pro německé ozbrojené síly. *„Vyplácel lidi, kteří nejenže pokračovali ve svém podlém konání na ulicích, ale dokonce i v samotném našem parlamentu zvedali drzé hlavy a hlasitě a zřetelně hlásali obyčejnou zradu.“*¹²⁵ V poválečném období země trpěla hospodářskou nouzí, politickou disharmonií a vykořisťováním ze zahraničí. Hitler později prohlásil, že když německý národ *„vytvoří jednotný blok, je to síla. Když je rozdělen, je bezbranný a slabý.“*¹²⁶

Zdůrazňováním německé jednoty se nacionální socialismus vydal ve stopách nepřítele Římanů Arminia, pruských reformátorů, kteří povstali proti Napoleonovi, státníka Bismarcka a významného Nietzscheho. Otázka morální, sociální a politické harmonie Německa ovlivňovala postoj NSDAP prakticky ve všech důležitých otázkách. *„Nacionální socialismus,“* časopis *Der SA. Führer* píše, *„uznal, že pracovní otázka je zásadním sociálním problémem 19. a 20. století, a odstranil třídní boj, který zavedlo francouzské společenské zřízení se svým ekonomickým systémem postaveným na pojmech svoboda a rovnost... Postavil se proti liberalismem materialistickou, pokřivenou představu svobody, která vede ke zneužívání a k vládě kapitalistické menšiny, novou svobodou; svobodou založenou na růstu jednotlivých spoluobčanů v rámci národního společenství podle výkonu. Na rozdíl od zbavení práv pracujících prostřednictvím liberalismu nacionální socialismus začleňuje dělníka do*

německé společnosti a povyšuje jej a jeho výkony na roveň ostatním členům národa.“¹²⁷

Posuzování něčí hodnoty podle výkonu bylo pro Hitlera nadřazeno otázkám etnického postavení v rámci německé komunity. Ačkoli mnozí nacionální socialisté založili svůj pohled na svět na vědeckém výzkumu rasy, vláda pod Hitlerovým vedením se spoléhala také na vzdělání, které mělo umožnit realizaci lidského potenciálu. Goebbels si v červnu 1936 do svého deníku zapsal: „***Vůdce ostře neschvaluje práci všech rasových výborů.***“¹²⁸ Hitler svůj postoj založil na potenciálním negativním dopadu, který by takové aktivity mohly mít na národní jednotu.

Nacionální socialismus byl do značné míry produktem hodnot 18. a 19. století. Hitler viděl, jak pád absolutismu uvolnil mocné síly dřímající v lidstvu. Ale jak tvůrčí vzestup rozbíjel tradiční pouta a zábrany spojené se starým řádem, dal vzniknout doktrínám, které se vyvíjely nezávisle na sobě a neměly historický precedens. Liberalismus, dominantní filozofie, rozbil konvence i instituce a vstoupil do neprobádaných politických vod s nezpochybnitelným přesvědčením, že individuální svoboda je budoucností lidstva. Pohádka o čarodějově učni, který si pohrával s neobyčejnými silami, jež nedokázal ovládat, a uvolnil je, byla na úsvitu liberálního věku prorockou alegorií.

Nacionální socialisté věřili, že vyzdvihování jednotlivce v liberálně-demokratickém smyslu „***rozkládá zdravý společenský řád a vede ke zkáze***“.¹²⁹ Přesto schvalovali svobodnou hru sil, možnost osobního rozvoje a svobodné podnikání. Úkolem jejich autoritářské vlády bylo tyto praktiky podporovat a současně zajistit, aby kolektivní zájmy obyvatelstva zůstaly rozhodující. S rozvojem jednotlivce v nacionálně socialistickém Německu se rozvíjel i národ. Hitler využíval a zároveň podněcoval síly lidské tvořivosti oživené osvícenstvím a dával jim formu, účel a směr, který si průkopníci liberalismu a demokracie nepředstavovali.

Kapitola 2 Nové Německo

Německo v rozkladu

10. února 1933 Hitler poprvé jako kancléř projednal svůj hospodářský program na masovém shromáždění v Berlíně. Vůdce posluchačům řekl: **„Nevěříme v cizí pomoc, v pomoc zvenčí pro náš vlastní národ“**¹ a vyjádřil názor, že Německo nemá za svými hranicemi žádné přátele. První světová válka skončila v roce 1918, kdy Německá říše a Rakousko-Uhersko kapitulovaly, a tvrdé podmínky, které Spojenci navzdory slibu amerického prezidenta Woodrowa Wilsona o spravedlivém vyrovnání stanovili, ponechaly Říši víceméně na samotě.

V lednu 1919 zahájili spojenečtí delegáti mírovou konferenci ve francouzském Versailles. Požadovali, aby Německo přijalo vinu za válku a nahradilo vítězům škody. To jim umožnilo iniciovat požadavky na reparace, které Němce uvrhly do faktického otroctví. Aby si britské královské námořnictvo vynutilo podpis Říše pod smlouvou, udržovalo blokádu dovozu potravin určených pro Německo. Blokáda platila od počátku války. Více než 750 000 německých civilistů, především dětí a starců, zahynulo na podvýživu.²

Navzdory kapitulaci Německa Britové pokračovali v blokování dodávek potravin až do léta 1919. Třetího března téhož roku řekl anglický ministr Winston Churchill v Dolní komoře: **„Držíme všechny naše donucovací prostředky v plné činnosti nebo v okamžité pohotovosti k použití. Blokádu důrazně provádíme. Máme silná vojska připravená v nejkratší době vyrazit. Německo je velmi blízko hladomoru. Důkazy, které jsem obdržel od důstojníků vyslaných ministerstvem války do celého Německa, ukazují za prvé na obrovský nedostatek, kterým německý lid trpí, a za druhé na velké nebezpečí zhroutení celé struktury německého společenského a národního života pod tlakem hladu a podvýživy. Nyní je tedy ta správná chvíle se dohodnout.“**³ Spojenečtí vůdci německým delegátům ve Versailles řekli, aby smlouvu přijali, jinak budou čelit vojenské invazi a prodloužení blokády. Němci smlouvu podepsali 28. června 1919.

Podmínky Spojenců degradovaly Německo na druhořadou mocnost. Vítězové rozdělili 13 % území Říše mezi sousední státy. Ze 7 325 000 Němců, kteří tam žili, se v nových zemích stali občané druhé kategorie.⁴ Ztracené přírodní zdroje a průmysl zahrnovaly 67 procent německé produkce zinku, 75 procent železné rudy, třetinu produkce uhlí a 7,7 procenta olova. Spojenci požadovali

dvanáct procent německého exportu s možností navýšení na 25 procent po dobu následujících 42 let.⁵

Podvyživený německý národ se také vzdal milionu kusů dobytka včetně 149 000 dojných krav a 15 procent úrody. Spojenci zkonfiskovali čtvrtinu německého rybářského loďstva. Kromě velkého množství dřeva připadlo bývalému nepříteli 7 500 německých lokomotiv a 200 000 nákladních vagonů.⁶ Německo se také vzdalo svých prosperujících afrických kolonií ve prospěch anglo-francouzského zámořského impéria. Každé dopravní plavidlo o nosnosti větší než 1 600 tun, tedy prakticky celé říšské obchodní loďstvo, obohatilo válečnou kořist spojenců.⁷ Němci přišli o soukromé investice v zahraničí.

Britský ministerský předseda David Lloyd George morálně ospravedlňoval podmínky, za kterých bylo vítězství Spojenců **„osvobozením Německa od militarismu“**.⁸ Při jiné příležitosti škodolibě prohlásil: **„Získali jsme většinu věcí, které jsme si umínili. Německé námořnictvo bylo vydáno, německá obchodní lodní doprava byla vydána a německé kolonie byly odevzdány. Jeden z našich hlavních obchodních konkurentů byl nejvážněji ochromen a naši spojenci se brzy stanou největšími věřiteli Německa. To není malý úspěch!“**⁹ Mezi lety 1880 a 1900 vzrostl podíl Německa na světovém obchodu z 10,7 % na 13,8 %. V tomto období se podíl Velké Británie snížil z 22 na 16 procent a podíl Francie ze 13 na 8 procent.¹⁰ Woodrow Wilson v září 1919 poznamenal: **„Existuje snad muž nebo žena - dovolte mi říci, existuje snad dítě - kteří nevědí, že semenem války v moderním světě je průmyslová a obchodní rivalita? Toto byla průmyslová a obchodní válka.“**¹¹

Válka proměnila Německo z prosperující průmyslové velmoci ve strádající stát. Vojenská služba stála život 1 808 545 německých vojáků.¹² Dalších 4 247 143 bylo zraněno. Země byla kvůli výdajům na obranu na mizině. Marxistická agitace vyvolala stávky dělníků. V roce 1919 proběhlo 3 682 stávek, které postihly 32 825 podniků a 2 750 000 dělníků.¹³ Pokles průmyslové výroby a reparační zátěž přispěly k masivní nezaměstnanosti. Demobilizovaní vojáci nemohli najít práci. Nový zákon ukládal manažerům, aby znovu přijali do zaměstnání bývalé zaměstnance, kteří za války sloužili v aktivní službě; mnoho majitelů podniků však bylo mezi padlými a jejich firmy zanikly.

Navíc se v Německu nacházelo velké množství zahraničních dělníků, kteří převzali výrobní pozice po mužích odvedených do armády. Vojáci, kteří se vraceli domů, zjistili, že jejich předválečná pracovní místa jsou obsazena

náhradními pracovními silami. Lidem bez práce chyběla kupní síla. To snižovalo poptávku po spotřebním zboží, což vedlo k omezování výroby a dalšímu propouštění. Nezaměstnanost dramaticky kolísala. Klesající spirála začala koncem roku 1927. Jen v roce 1931 vyhlásilo bankrot 13 736 podniků. O obživu tak přišlo v průměru 107 000 lidí měsíčně. V polovině roku 1932 pobíralo státní podporu téměř 23 milionů Němců (36 % obyvatelstva).¹⁴

Londýnská deklarace z 5. května 1921 stanovila celkový dluh Německa na 132 miliard říšských marek (RM). Jedna marka se rovnala přibližně 50 centům. Zároveň ukládala „zpětnou platbu“ ve výši dvanácti miliard zlatých marek a další miliardy na úrocích. Německá vláda ve Výmaru nebyla schopna tento závazek splnit. Bez zahraničního obchodu mělo Německo jen malé příjmy. Zámožní Němci se obávali nepřiměřeného zdanění, aby uspokojili požadavky Spojenců, a proto investovali kapitál v zahraničí. Únik měny a státní deficit přispěly k inflaci. V listopadu 1922 požádal Výmar o moratorium na hotovostní platby. Spojenecká reparační komise prohlásila, že Německo neplní své závazky. Francouzská armáda obsadila Porúří a Lipsko, zdroj téměř 80 % německé produkce uhlí, oceli a surového železa. Tamní státní zaměstnanci a dělníci, demonstrující pasivní odpor, bojkotovali pracoviště. Tím se zvýšil počet osob na státní podpoře a dále se snížila produktivita práce. Porúřský debakl urychlil propad měny do bezcennosti. Inflace zlikvidovala úspory německé střední třídy.

Komise pod vedením Američana Charlese Dawese vypracovala doporučení k vyrovnaní německého rozpočtu a stabilizaci peněžního systému. Spojenci převzali kontrolu nad Říšskou bankou a prodali akcie státních drah. Stanovili roční platby ve výši 250 milionů dolarů. Další výbor se sešel v Paříži v únoru 1929 pod vedením amerického bankéře Owena Younga. Youngův plán dohodl nový platební plán pro Německo, který měl být prodloužen do roku 1988. Od roku 1924 si Výmar půjčoval od bank z Wall Street, aby splnil reparační požadavky. Celosvětová fiskální krize v roce 1929 tento zdroj kapitálu omezila. Navzdory zvýšení daní se německé vládě nepodařilo získat dostatečné příjmy k obnově ekonomiky. V březnu 1933 činil německý státní dluh 24,5 miliardy říšských marek.

V polovině roku 1931 spojenci neochotně schválili žádost Německa o jednorozční moratorium na reparace. V červnu 1932 kancléř Franz von Papen vyjednal další tříleté pozastavení plateb. Další výhodou pro Německo v této době byly dvě po sobě jdoucí mírné zimy. To vytvořilo příznivé klima pro

zemědělství a novou výstavbu. Od ledna do října 1932 našlo práci dalších 560 000 Němců. I přes toto zlepšení však nezaměstnanost stále přesahovala pět milionů.

V červenci 1932 popsal Hitler hospodářské potíže Říše v projevu, který se během volební kampaně šířil na gramofonových deskách: **„Německý zemědělec strádá, střední třída je v troskách, sociální aspirace milionů lidí jsou zničeny, třetina všech německých mužů a žen je bez práce, a tudíž bez výdělku, Říše, obce a provincie jsou zadluženy, finanční úřady jsou v nepořádku a všechny státní pokladny jsou prázdné.“**¹⁵ To byly důsledky vykořisťování Německa Spojenci po první světové válce, které hluboce poznamenalo německý národ. Lékaři hlásili alarmující statistiky podvýživy dětí. Rozvodovost byla neúměrně vysoká. Během třinácti let Výmarské republiky spáchaly tisíce Němců sebevraždu, mnohé z nich hnalo zoufalství a frustrace z mnohaměsíční netečnosti. Německý spisovatel Rudolf Binding odhadl jejich počet na 224 900.¹⁶ Němci po celé období snášeli porušování své svrchovanosti ze strany zemí, jejichž armády Německo nikdy nedobyla, ale přesvědčily jeho představitele, aby se v roce 1918 vzdali díky neupřímnému příslibu smíru. Byl to rozčarovaný a zbídačený národ, který Hitler zdědil, když 30. ledna 1933 nastoupil do úřadu.

Hitler přijíždí 14. června 1938 do Berlína, aby posvětil základní stavební kámen Domu cestovního ruchu. Jednalo se o jeden z mnoha projektů veřejných prací, které jeho vláda zavedla na podporu obchodu. Doprovází ho ředitel cestovního ruchu Hermann Esser a architekt Albert Speer.

Cesta k zotavení

Dva dny poté, co se stal kancléřem, nastínil Hitler v celostátním rozhlasovém projevu svůj hospodářský program: ***„Do čtyř let musí být německý zemědělec zachráněn před chudobou. Do čtyř let musí být konečně překonána nezaměstnanost. Tím se vytvoří předpoklady pro prosperující hospodářství.“***¹⁷ Vláda přijala zákony založené na strategii, kterou vymyslel

Fritz Reinhardt, státní tajemník říšského ministerstva financí. Tento nenápadný, pragmatický ekonom představil národní program vytváření pracovních míst na základě předpokladu, že je lepší lidem platit za práci než jim přiznávat dávky pro nezaměstnané.

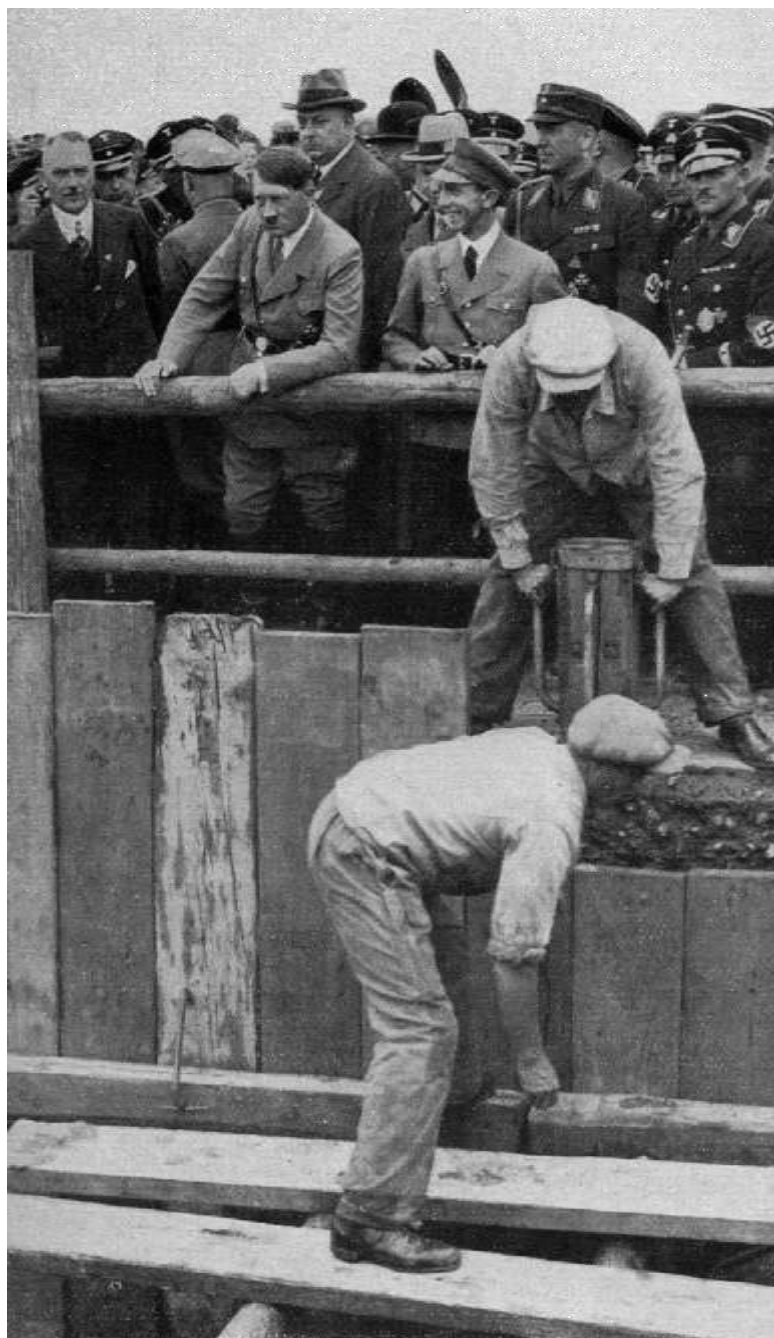
Zákon o zadávání pracovních zakázek z 1. června 1933 vyčlenil 1 miliardu RM na financování stavebních projektů v celé zemi. Zaměřoval se na opravy nebo přestavby veřejných budov, podnikatelských objektů, obytných domů a farem, výstavbu příměstských částí a zemědělských obcí, regulaci vodních toků a výstavbu plynárenských a elektrických zařízení. Přednost při přijímání zaměstnanců měli muži, kteří byli nejdéle bez práce nebo byli otci početných rodin. Nikdo nesměl pracovat více než 40 hodin týdně. Zákon stanovil, že se musí používat německé stavební materiály.¹⁸

V létě téhož roku byl také přijat zákon o opravách budov, který poskytl dalších 500 milionů RM na menší individuální projekty. Majitelé domů obdrželi dotaci pokrývající 20 % nákladů na každý projekt, včetně oprav a přístaveb. Majitelé komerčních zařízení získali nárok na dotace na provádění renovací a navíc na instalaci výtahů nebo ventilačních systémů. Nájemníci mohli žádat o granty na modernizaci bytů.

Podle ustanovení zákona si majitelé nemovitostí, kteří obdrželi dotace, půjčili zbytek nákladů na novou výstavbu od místních bank nebo spořitelen a půjčoven. Vláda poskytla dlužníkům kupony, které jim uhradily úroky z půjček. Zákon o daňových úlevách z 21. září 1933 nabízel úlevy na dani z příjmu a dani z příjmu právnických osob na opravy. Tento režim pokrýval téměř 40 % nákladů na každou renovaci. Zákon o refinancování podniků, uzákoněný téhož dne, přeměnil krátkodobé půjčky na dlouhodobé s nižším úrokem. Zákon snížil předchozí sedmiprocentní úrokovou sazbu na čtyři (a nakonec na tři) procenta. To finančním společnostem nijak nepřekáželo, protože to zabránilo nesplácení úvěrů. Zákon o refinancování zbavil podniky povinnosti vyplácet bývalým spolupracovníkům jejich část podpory v nezaměstnanosti. Výsledný volný kapitál jim umožnil znovu přijmout zaměstnance a rozšířit výrobu.¹⁹

Zákon o zadávání veřejných zakázek na trhu práce poskytoval novomanželům půjčky ve výši 1 000 RM s jednoprocenním měsíčním úrokem. Půjčky byly poskytovány ve formě kupónů na nákup nábytku, domácích spotřebičů a oblečení. Aby měla nevěsta nárok na půjčku, musela být během předchozích dvou let alespoň šest měsíců zaměstnaná a musela souhlasit s odchodem ze

zaměstnání. Návratem žen do domácnosti se uvolňovala místa v obchodě a průmyslu, čímž vznikala volná místa pro nezaměstnané muže. Za každé dítě, které se páru narodilo, vláda snížila půjčku o 25 % a odložila splátky zůstatku na jeden rok. U početnějších rodin stát po narození čtvrtého dítěte půjčku odpustil. Program financoval z přírážek k dani pro svobodné muže a ženy. Do června 1936 vláda schválila 750 000 sňatkových půjček.²⁰ Reinhardt popsal politiku převádění žen do hospodaření domácností jako „*soustavné přeskupování našich německých žen s ohledem na trh práce a s ohledem na sociální politiku. Už jen toto přeskupení, v jehož průběhu budou prakticky všechny pracující ženy nasměrovány do domácího hospodářství a manželství, bude stačit k tomu, aby se během několika let odstranila nezaměstnanost a vedlo k obrovskému rozmachu ve všech odvětvích německého hospodářského života.*“²¹

Hitler a Goebbels podporovali přestavbu veřejnými vystoupeními, zde například na staveništi dálnice Autobahn. Napravo od Goebbelse je Dr. Fritz Todt, vedoucí stavby Autobahnu. Zcela vpravo je Sepp Dietrich, velitel *Leibstandarte*.

Zákon o manželství propouštěl po listopadu 1933 měsíčně přibližně 20 000 žen z pracovního poměru. Nárůst počtu novomanželů vyvolal odpovídající potřebu dalších bytů. Více řemeslníků našlo práci při výstavbě nových domů. V nábytkářském průmyslu se během roku 1933 zvýšila výroba o 50 %. Továrny

vyrábějící sporáky a další kuchyňské spotřebiče nedokázaly držet krok s poptávkou spotřebitelů. Stát nezavedl žádnou daň z nemovitosti pro mladé páry, které si pořizovaly malé rodinné domky. Jak Reinhardt předpovídal, snížené výplaty dávek v nezaměstnanosti a zvýšené příjmy z daní z příjmů právnických osob, daní z příjmu a z prodeje do značné míry kompenzovaly obrovské náklady na program snižování nezaměstnanosti a oživení ekonomiky. V Brémách 16. října 1933 prohlásil: „***V prvních pěti měsících letošního fiskálního roku se výdaje a příjmy Říše vyrovnaly.***“²²

Když se Hitler ujal moci, představovali dělníci 46 % německých pracujících a 82 % nezaměstnaných.²³ Vláda zahájila rozsáhlé projekty veřejných prací, aby rozšířila trh práce pro dělníky. Zaměřila se zejména na modernizaci státních železnic. V září 1933 byla také zahájena výstavba moderní superdálnice, která našla práci pro dalších 100 000 mužů ročně. Výroba a dodávky stavebních materiálů pro chodníky, mosty a odpočívadla současně zaměstnávaly dalších 100 000 lidí. Říšský projekt Autobahn, který původně počítal s výstavbou více než 3700 kilometrů nových dálnic, spoléhal především na manuální práci. Omezení používání moderních strojů na pokládání dlažby umožnilo Autobahnské komisi nejen udržet více mužů v práci, ale také věnovat 79 procent rozpočtu na platy dělníků. Autobahn byla zpoplatněna, nicméně snížení opotřebení vozidel využívajících tento efektivní dálniční systém a úspora cestovního času byly pro motoristy cennou kompenzací za poplatek.

Říše se také zaměřila na zmírnění tíživé situace německých zemědělců. Krize způsobila, že mnoho zemědělských podniků bylo zadluženo. Mladší členové rodin často opouštěli své domovy a hledali příležitosti ve městech. Zákonem ze září 1933 byl zřízen Říšský potravinářský svaz (*Reichsnährstand*), organizace na podporu zájmů lidí v agrárním hospodářství, rybářů a zahrádkářů. Hlavními cíli *Reichsnährstand*, který měl 17 milionů členů, bylo omezit postupné vymírání zemědělských podniků v Německu a zabránit migraci venkovského lidu do koncentrovaných populačních center nebo do průmyslu. Organizace řídila tržní hodnotu potravin a do roku 1938 postupně zvýšila nákupní ceny potravin o více než deset procent. Toto opatření nebylo mezi veřejností populární, ale výrazně pomohlo zemědělcům.

Reichsnährstand nejenže zajistil výrazné snížení majetkových daní pro zemědělské podniky, ale také smazal dluhy. To dalo silně zadluženým majitelům zemědělských podniků nový začátek. Další organizace, *Landhilfe*,

přijala přibližně 120 000 nezaměstnaných mladých lidí na pomoc při práci na farmách. Vláda financovala jejich platy, školení a bydlení. Zprostředkovávala také dočasné zaměstnání na farmách pro absolventy škol a studenty o letních prázdninách. *Landhilfe* umožňovala vstup do programu cizincům žijícím v Německu, především Polákům. Hitler měl zvláštní zájem na zachování německé zemědělské vrstvy. Během první světové války jeho země velmi trpěla britskou námořní bloádou dovozu potravin. Prosperující agrární hospodářství považoval za životně důležité pro to, aby Německo bylo v této sféře soběstačné. Snížením účinnosti případné námořní bloády v případě budoucího válečného konfliktu pěstitelé nepřímo přispívali k obraně země.

V ideologické rovině považoval Hitler silnou agrární třídu za nezbytnou pro zdravé obyvatelstvo. V bouřlivém novověku se člověk díky industrializaci a pokroku stále více vzdaloval svému přirozenému prostředí. Zemědělská komunita, po generace spjatá s půdou a rodinnou usedlostí, byla kotvou zakořeněnou v tradičních německých zvycích a hodnotách. Čerpala obživu z půdy a předávala ji národu. Zatímco dělnictvo představovalo dynamickou politickou sílu, zemědělská vrstva zůstávala „**základním kamenem národního života**“.²⁴ Vůdce si takových soběstačných, houževnatých lidí vážil jako nepostradatelné opory národa. V projevu k půl milionu zemědělců v Bückebergu v říjnu 1933 prohlásil: „**Ve stejné míře, v jaké liberalismus a demokratický marxismus přehlíží zemědělce, uznává ho nacionálněsocialistická revoluce za nejpevnější pilíř současnosti, za jedinou záruku budoucnosti.**“²⁵

Hitler nejenže udržel německou agrární třídu, ale ještě ji rozšířil; plánovači bydlení umístili mnoho nových sídlišť s rodinnými domy do venkovských oblastí, kde se obyvatelé věnovali zemědělství. Vláda poskytovala bezúročné půjčky a dotace na nákup zemědělského nářadí a zvláštní sňatkové půjčky pro novomanžele. Dluhy měly být odpuštěny poté, co rodina deset let hospodařila.²⁶

Německé hospodářské reformy by nikdy nebyly tak úspěšné, kdyby nedošlo k revizi daňové struktury. Ve Výmarské republice získávaly zemské a místní samosprávy příjmy na provozní výdaje, reparační platby Dohodě a veřejnou pomoc prostřednictvím neustále se zvyšujících daní. Vyčerpání rozpočtů pracujících rodin snížilo kupní sílu, omezilo poptávku po spotřebním zboží, snížilo výrobu a způsobilo propouštění. S tím, jak stále více lidí přicházelo o práci, se zvyšovaly podpory v nezaměstnanosti, což kladlo větší nároky na ty,

kteří ještě pracovali. Obce vybíraly daně a poplatky podle místních potřeb bez celostátně koordinovaného systému příjmů. Nákladná, neefektivní a překrývající se byrokracie zatěžovala občany i hospodářství.

Hlavním prvkem Reinhardtova programu obnovy byla daňová reforma. První opatření přijatá za tímto účelem ukazují, jak ochromující vliv na obchod mělo předtím říšské bezohledné zdanění. Jako první využil daňových úlev německý automobilový průmysl. Zákon o dani z motorových vozidel z dubna 1933 jedním tahem zrušil všechny provozní daně a poplatky za soukromě zakoupené automobily a motocykly, které získaly licenci po 31. březnu téhož roku. Snížení nákladů spotřebitelů na vlastnictví a provoz automobilu bylo tak dramatické, že výrazně podpořilo prodej. Zatímco v roce 1932 vyrobil průmysl pouhých 43 430 osobních automobilů, během prvního roku Hitlerovy vlády se jejich počet zvýšil na 92 160. Výroba nových automobilů se každoročně zvyšovala. Počet lidí zaměstnaných ve výrobě automobilů se během necelých čtyř let vyšplhal z 34 392 v roce 1932 na 110 148. V letech 1933 až 1935 postavil průmysl dalších 15 montážních závodů.²⁷

Vláda získala zpět příjmy, o které přišla ze zrušených daní z automobilů, prostřednictvím snížených plateb dávek v nezaměstnanosti, daně z příjmu od nově zaměstnaných pracovníků v automobilovém průmyslu, dálničních poplatků a daně z příjmu právnických osob. Dalších 50 milionů RM stát vybral tím, že majitelům starších automobilů nabídl možnost zaplatit jednorázový snížený poplatek a trvale tak zrušit jejich roční daňovou povinnost z motorových vozidel. Celou částku vláda věnovala na zlepšení stavu silnic, čímž zaměstnala více lidí na opravy chodníků a mostů. Další našli práci v průmyslových odvětvích, která vyráběla stroje. Daňový zákon ratifikovaný 1. června 1933 zrušil poplatky za výměnu a nákup náradí a strojů, pokud se kupující rozhodli pro výrobky německé výroby. Toto opatření vdechlo výrobě průmyslových zařízení opět život.²⁸

Reinhardt požadoval vytvoření zjednodušené, centrálně kontrolované daňové struktury. Nové daňové zákony a pokyny používaly každodenní němčinu, která byla pro daňové poplatníky snadno srozumitelná. Ve svém projevu v Brémách v roce 1933 zdůraznil: *„Nejenže bude počet daní podstatně nižší, ale daňové zákony a nové platební instrukce budou formulovány tak, že říšské ministerstvo financí již nebude mít při výkladu daňových zákonů takovou volnost jako dosud. Skutečnost, že prostor pro výklad daňových zákonů byl dříve tak široký, byla vážnou ranou pro ochranu práv daňových poplatníků.“*²⁹

V rámci Reinhardtova systému vláda postupně nahradila množství obecních, zemských a státních daní a poplatků jedinou celostátní daní. Finanční úřad vypočítával rozpočty místních a zemských správ, vybíral veškeré příjmy a rozděloval je úřadům a obcím. V průběhu roku obdržel každý občan roční vyúčtování daně z příjmu a částku zaplatil ve dvanácti měsíčních splátkách. Tím byla pokryta jeho celková daňová povinnost. Toto uspořádání výrazně snížilo administrativní náklady na rozesílání místních daňových účtů, výběr jednotlivých poplatků a stíhání neplatičů. Zjednodušilo také účetnictví soukromých společností, které již nemusely určovat srážkovou daň z mezd zaměstnanců.

Z dlouhodobého hlediska německá politika snižování daní na podporu obchodu zvýšila veřejné příjmy. V první polovině roku 1939 vykázal finanční úřad příjmy přes 8,3 miliardy RM oproti 6,6 miliardy RM ve fiskálním roce 1932/33.³⁰ V roce 1939 se jednalo o rovnoměrně vyměřené daně, které platilo plně zaměstnané obyvatelstvo; nikoliv o nevyrovnané, nadměrné závazky zatěžující pracující lidi, kteří měli poskytovat příspěvky těm méně šťastným bez práce.

V norimberském projevu v roce 1936 Reinhardt označil daň z příjmu za „**hlavní zdroj příjmů. Daň z příjmu se vyměřuje podle skutečného příjmu (občana), a je proto sociálně nejspravedlivější formou výběru daní.**“³¹ Švédská studie z roku 1933 srovnávající zdanění mezi velmocemi zjistila, že Němci odvádějí na daních 23 % svých příjmů. Ve Spojených státech to bylo 23,4 procenta, v Norsku 25,1 procenta, ve Velké Británii 25,2 procenta a v Itálii 30,6 procenta.³² (Tento údaj nebral v úvahu četné americké skryté daně, které v Německu neexistovaly).

Žádný program obnovy německé prosperity nemůže vynechat mezinárodní obchod. Říše, zbavená svých kolonií, musela rozvíjet zahraniční trhy, aby získala suroviny pro průmysl a část zásob potravin. Vzhledem k vyčerpání zlatých rezerv musela nacionálně socialistická správa vytvořit alternativní zdroj kupní síly. Navzdory námitkám Hjalmara Schachta, prezidenta Říšské banky, Hitler odstoupil od zlatého standardu německého peněžního systému. Zlato bylo uznávaným prostředkem směny pro mezinárodní obchod. V průběhu staletí se stalo také zbožím. Finančníci zlato nakupovali a prodávali, spekulovali s jeho kolísáním ceny a půjčovali ho do zahraničí na vysoký úrok. Hitler nahradil v zahraničních obchodech přímý směnný systém. Německá měna začala být definována jako měrná jednotka lidské produktivity. Britský

generál J. F. C. Fuller poznamenal: *„Současný finanční systém není založen na výrobní síle, ale prostředek směny, peníze, se samy staly předmětem obchodu. Protože Německo stojí mimo tento zlatý kruh, je na něj pohlíženo s podezřením. Německo již začíná operovat spíše s pojmem práce než s pojmem peněz.“*³³

V lednu 1938 se sovětský diplomat Kristyan Rakovsky vyjádřil k německému peněžnímu systému. Rakovsky zastával funkce v Londýně a v Paříži a znal se s finančníky z Wall Street. Vysvětloval: *„Hitler, tento nevzdělaný obyčejný člověk, z přirozené intuice a dokonce i přes odpor technika Schachta vytvořil obzvláště nebezpečný hospodářský systém. Jako analfabet v každé ekonomické teorii, vedený pouze nutností, odřízl mezinárodní i soukromé vysoké finance. Hitler nevlastní téměř žádné zlato, a tak nemůže usilovat o to, aby se stalo základem měny. Protože jediným dostupným zajištěním jeho peněz je technická zdatnost a velká pracovitost německého lidu, stala se jeho „zásobou zlata“ technická zdatnost a pracovní síla. To je něco rozhodně kontrarevolučního a jak víte, jako mávnutím kouzelného proutku to odstranilo veškerou nezaměstnanost více než šesti milionů kvalifikovaných zaměstnanců a dělníků.“*³⁴

Odstoupení Německa od mezinárodního měnového systému založeného na zlatě ve prospěch směnného prostředku založeného na domácí produktivitě odpovídalo Hitlerově víře v zachování suverenity národů. V Londýně, Paříži a New Yorku, kde kosmopolitní investiční a bankovní instituce profitovaly z půjčování peněz cizím zemím, to bylo nevítané. Německo si již nemuselo půjčovat, aby mohlo obchodovat na světovém trhu. Zahraniční poptávka po německém zboží odpovídajícím způsobem vytvářela více pracovních míst v Říši.

Po nástupu do úřadu si Hitler jako první prioritu stanovil odstranění nezaměstnanosti. Během prvních dvanácti měsíců jeho vlády se nezaměstnanost snížila o téměř 2,3 milionu osob. V roce 1934 bylo bez práce ještě 2 973 544 osob, ale do listopadu 1935 našlo práci na plný úvazek dalších 1 750 000 Němců.³⁵ Při projevu na sjezdu nacionálně socialistické strany v Norimberku 12. září 1936 Reinhardt předložil statistiky, které dokazovaly, že *„masová nezaměstnanost v Německu byla překonána. V některých profesích je již nedostatek dělníků“*. Uvedl, že mezi ostatními civilizovanými národy se z 20 milionů lidí bez práce v roce 1932 vrátily do pracovního procesu během předchozích čtyř let pouze dva miliony (statistika

nezahrnovala SSSR, protože nebyly k dispozici žádné údaje).³⁶ Ve stejném období v Německu vytvořilo hospodářství pracovní místa pro více než pět milionů dříve nezaměstnaných osob. Kromě toho se průměrná délka pracovního dne v tomto období zvýšila z šesti hodin a 23 minut na více než sedm hodin za směnu.³⁷

V listopadu 1938 německá vláda oficiálně zaznamenala 461 244 občanů jako nezaměstnaných. Statistika zahrnovala osoby tělesně nebo duševně postižené, většinou upoutané na domácí práce, a tudíž nezaměstnatelné.³⁸ Zahrnovala také obyvatelstvo Rakouska a Sudet. Německo anektovalo tyto ekonomicky deprimované země ve stejném roce. Obě země trpěly obrovskou nezaměstnaností, kterou Hitler ještě nestačil zcela zmírnit.³⁹ V letech 1934-1937 se počet žen v pracovním poměru zvýšil ze 4,5 milionu na 5,7 milionu. Navzdory programům na podporu návratu žen k tradičním rodinným rolím vláda neomezovala ty, které se rozhodly pro kariéru. Měly stejný nárok na daňové úlevy nabízené pro zakládání malých podniků.⁴⁰

Zajímavým prvkem obnovy Německa je to, že Hitler, proti doporučením německého hlavního finančníka Schachta, schválil ekonomické programy vyvinuté Reinhardtem, mužem, který má srovnatelně malý vliv. Schacht, stoupenec liberální ekonomické teorie, neschvaloval státní zásahy do obchodu. Byl proti státem podporovaným programům boje proti nezaměstnanosti. Otto Wagener, šéf oddělení hospodářské politiky NSDAP, Hitlerovi řekl, že Schacht je „*exponentem světového kapitalismu*“ a je nepřátelský vůči revolučnímu přístupu státu k ekonomice.⁴¹ Historici nicméně Schachta označují za „*génia improvizace*“ a „*finančního kouzelníka*“. Jeden britský autor připisuje tomuto v Americe vystudovanému mezinárodnímu bankéři zásluhy za „*financování programů přezbrojení a nezaměstnanosti prostřednictvím značného rozšíření veřejných prací a stimulace soukromého podnikání*“.⁴² Schachtovy spisy a ústní prohlášení z doby před rokem 1933 neodhalují žádné stopy po myšlenkách, které zavedl Reinhardt a které měly oživit ekonomiku a vytvořit pracovní místa. Pokud jde o nezaměstnanost, „řešení“, která Schacht navrhoval, byla snížit mzdy dělníků, podpořit spořivost a přesídlit lidi z práce do státem provozovaných táborů.⁴³

V kampani za stabilizaci německé ekonomiky se objevila opatření, která byla možná pouze v autoritářském státě. Nacionálněsocialistická zásada „*zájem společnosti má přednost před vlastním zájmem*“ vedla politiku, která byla

účinná a nekompromisní. Mezi prvními, kdo pocítili její tíhu, byly německé odbory. V roce 1932 měly mnohem menší vliv než v předchozím desetiletí. Jen málo zaměstnanců bylo ochotno riskovat svá pracovní místa stávkou. Zástupci odborů nevyjádřili žádný protest, když Hitler pět týdnů po převzetí moci zakázal *Železnou frontu* a *Reichsbanner*. Tyto organizace dodávaly sílu na veřejných demonstracích sociálnědemokratické straně, která byla úzce spjata s dělnictvem. V dubnu 1933 vydaly německé odbory veřejné prohlášení, v němž deklarovaly svou ochotu spolupracovat s novou vládou.⁴⁴

Hitler neměl zájem spolupracovat s odbory. 2. května obsadila policie a pověření příslušníci SA odborové kanceláře po celé říši. Odborové předáky nahradili nacionálně socialističtí odboroví komisaři. Vláda zabavila odborové fondy. Zakázala stávky a výluky. Nový kancléř uznal nutnost organizace, která by hájila zájmy dělnictva. Domníval se však, že by to měla být státní agentura. Když byl Hitler v roce 1918 bojujícím pěšákem, stávky vyvolané nezávislými odbory zastavily dodávky munice na frontu. Při návštěvě Berchtesgadenu v meziválečném období Lloyd George Vůdci řekl: „***Vaše revoluce nám přišla na pomoc na poslední chvíli.***“⁴⁵

Hitler považoval odborové předáky za marxisticky orientované a považoval je za pouhé nástroje Kominterny sovětského Ruska. Tuto organizaci založila Moskva, aby podporovala komunistické hnutí v zahraničí. V roce 1935 Výkonný výbor Komunistické internacionály redefinoval roli Kominterny. „***Aktivní úsilí Kominterny***“ mělo být „***do nejmenších detailů uvedeno do souladu s cíli a úkoly zahraniční politiky Sovětského svazu***“. Sám Stalin dodal: „***Kominternu nemůže hrát nyní stěžejní roli, v této době je její úlohou výhradně sloužit v podpůrné roli. Kominternu se má přeměnit v aparát zahraniční politiky Sovětského svazu, v mocný nástroj boje proti nepřátelům Sovětského svazu.***“⁴⁶ Umožnit další existenci nevládou regulovaných odborů, uvažoval Hitler, staví německé dělnictvo pod vliv cizí mocnosti, která je obchodním konkurentem na světovém trhu. V sovětském exportu Hitler viděl „***nebezpečnou dumpingovou politiku s otrockými mzdami podminovat ekonomické systémy jiných zemí.***“⁴⁷

Jak SSSR zneužíval evropské odbory, vysvětlil bývalý komunista v knize z roku 1938. Lesní inženýr Karl Albrecht pracoval v sovětském Rusku v letech 1924-1934 jako ředitel různých projektů v dřevařském průmyslu. Jeho paměti, sepsané po návratu do Německa, potvrzovaly Hitlerovy obavy: „***Už jen vážné ekonomické obavy byly tím, co přimělo vedení komunistické strany***

Sovětského svazu vymýšlet stávky podle přesných harmonogramů v lesnickém průmyslu Finska, Švédska, Kanady, Polska nebo jiných konkurenčních zemí vyvážejících dřevo. To mělo paralyzovat práci v lesnatých oblastech nebo na tamních pilách, aby se znemožnil vývoz. Účelem těchto akcí bylo vyvolat nedostatek dřeva v zemích dovážejících dřevo - Anglii, Francii, Americe, Holandsku atd. Tím by se překonala neochota dovozců dovážet sovětské dřevo a připravila by se cesta k ovládnutí těchto trhů. Tisíce a tisíce zahraničních dělníků, upřímně věřících ve své revoluční poslání, vedly domnělý boj o existenci proti svým zaměstnavatelům a dostávaly se do těžkých konfliktů s vládami svých zemí. . . . Stávky a jiné revoluční aktivity, nesmyslné mzdové požadavky v hornictví a uhelném průmyslu, v dřevařském, papírenském a textilním průmyslu, nařízené Kominternou nebo Rudou odborovou internacionálou, v žádném případě nesloužily zájmům zaměstnaných v těchto průmyslových odvětvích.“⁴⁸

Mezi mezinárodní organizace tajně financované moskevskou Kominternou patřila i tato skupina britských komunistů, kteří zde protestovali proti fašistickému převzetí moci ve Španělsku ve 30. letech 20. století.

Poté, co Hitler zrušil odbory, přešli dělníci pod nově zřízený Říšský institut pro zprostředkování práce a pojištění v nezaměstnanosti, RAA. Běžným postupem RAA bylo přerozdělování pracovních sil tam, kde mohly lépe sloužit národním zájmům. Ústav disponoval nejen pravomocí převádět pracovníky do kriticky postižených oblastí, ale také bránit dalším v přemístění. Vyžadoval například, aby mladí zemědělci, kteří hledali „profesně neznámé zaměstnání“ ve městech, nejprve získali povolení RAA. Žádosti byly schvalovány jen zřídka. Tímto způsobem přispívala k cíli udržet v Německu agrární hospodářství a zemědělskou vrstvu. Jiné nařízení RAA odstraňovalo z průmyslových center dělníky a vedoucí pracovníky, kteří přišli ze zemědělských podniků, a přesazovalo je na venkov, aby se vrátili ke svému předchozímu zaměstnání. RAA také bránila příslušníkům pracovní síly bez ohledu na povolání vstupovat do odvětví, která již vykazovala vyšší míru nezaměstnanosti.

Omezení se obecně týkala jen malé části obyvatelstva. Jakmile si více Němců našlo práci a ekonomika se zlepšila, ústav některá nařízení zmírnil. Podle demokratických měřítek představují tyto počáteční kroky zásah do osobní svobody. Směřování lidí ke konkrétním povoláním, kde se lépe využily jejich schopnosti, se vyvinulo z Bismarckova vnímání dělnictva jako „vojáků práce“. Nacionální socialismus z tohoto válečnického přístupu těžil tím, že definoval profesní úsilí jako výkon pro národ nebo, Hitlerovými slovy, **„dobrovolně danou oběť společnosti“**.

Jako oběť pro Německo povyšovala práce **„pracujícího člověka na prvního občana národa“**.⁴⁹ O společenském postavení již nerozhodoval jako v tradičním smyslu materiální majetek, ale služba společnému dobru prostřednictvím práce. Uložením „povinnosti pracovat“ svému lidu Hitler odpovídajícím způsobem uctil jeho úspěchy v duchu, v jakém země vzdává hold obětem svých vojáků. Přesto celkovým cílem jeho poměrně přísné politiky nebyla militarizace národní mentality, ale především boj proti nezaměstnanosti.

V souladu se svou zásadou, že kontrola je spravedlivá, pokud je uplatňována jednotně a bez výjimky pro určitou skupinu, se Hitler uchýlil ke stejné nedemokratickým metodám, aby ochránil pracující obyvatelstvo před vykořisťováním. Zakázal spekulace s národně důležitými komoditami, jako je zemědělská úroda a energie. Burza cenných papírů, kterou Reinhardt odmítal jako „gangsterskou společnost“, trpěla stále větším omezováním svobody své

činnosti.⁵⁰ Pouze výjimečně a pak s obtížemi mohli začínající žadatelé získat makléřskou licenci.

Vláda také chránila menší a novější podniky tím, že zakázala zavedeným podnikům praktiky ruinování maloobchodních konkurentů podbízením jejich výrobků.⁵¹ Stát jmenoval komisi pro dohled nad cenami, která měla podnikům zabránit ve snižování výroby nebo dodávek některých komodit, zejména potravin, za účelem vytváření umělého nedostatku, který by nafoukl ceny a předražil spotřebitele. Hermann Göring, člen Hitlerova kabinetu, prohlásil: **„Je zločinem, když se jednotlivec nebo skupina snaží upřednostnit soukromý kapitalistický zisk před blahobytem lidu“**. Göring varoval, že stát **„zasáhne nejpřísnějším způsobem“** při zjištění pachatelů.⁵² V některých městech vláda uzavřela podniky, u nichž zjistila, že nedodržují předpisy.

Snad nikde nebyl Hitler tak přísný jako v případě předpisů upravujících chování veřejných činitelů. Sponzorování rozsáhlých stavebních programů ke zlepšení ekonomiky vyžadovalo, aby státní úředníci vypisovali výběrová řízení a zadávali zakázky, vydávali stavební povolení, prováděli inspekce, upravovali obvody, najímali pracovní síly a tak dále. Hitlerovi vadila zejména možnost, aby výměnou za odměny zvýhodňovali určité soukromé komerční zájmy. Přijal zákony, které zakazovaly státním úředníkům vlastnit akciová portfolia nebo působit jako poradci soukromých společností. Zákon se týkal také příslušníků ozbrojených sil a nacionálně socialistické strany na pozicích, kde se zadávaly veřejné zakázky. Bylo porušením zákona, pokud někdo, kdo opustil veřejný sektor, přijal práci v soukromém koncernu, s nímž předtím uzavřel smlouvu v úřední funkci. Dokonce i jako soukromí občané měli bývalí státní zaměstnanci od Hitlera zakázáno investovat svůj osobní majetek do akcií.⁵³

Fotografie zachycující Hitlera mezi dělníky, na nichž se vítá s pracovníky na stavbě dálnice, zdůrazňuje, že poctivá práce sjednocuje a vyrovnává obyvatelstvo. V uniformě za Hitlerem stojí Robert Ley.

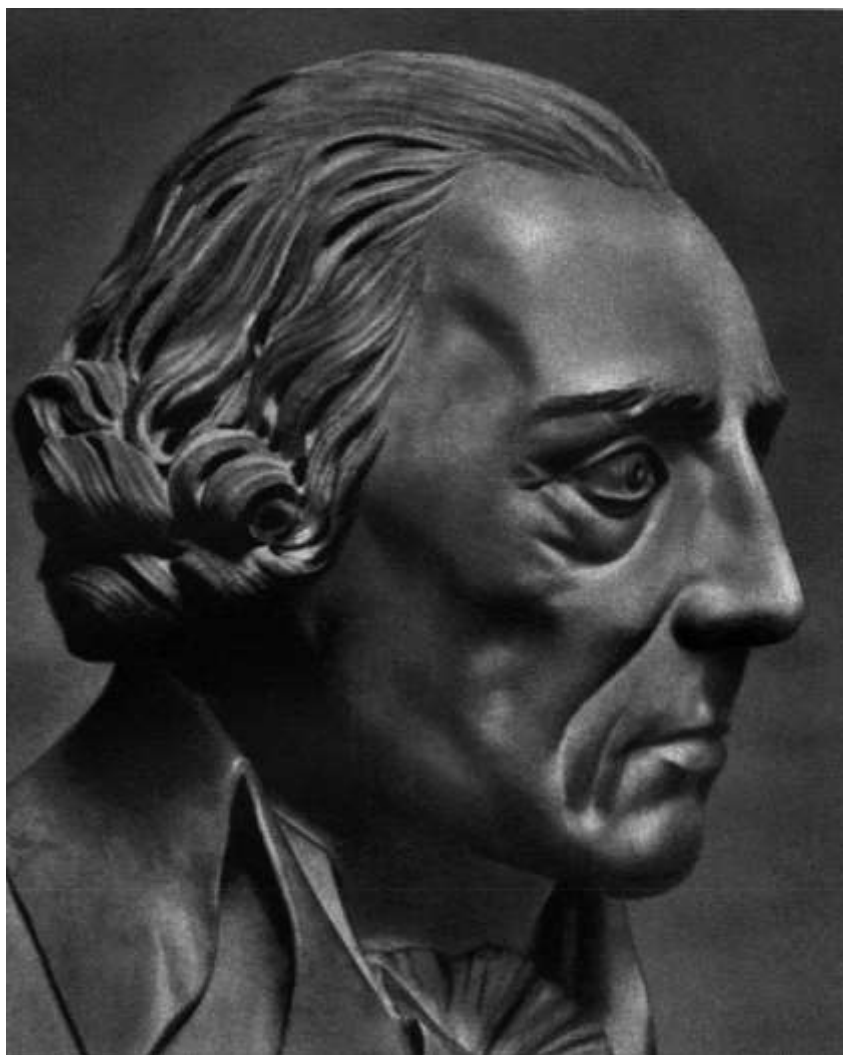
V roce 1937 byla pracovní síla v Německu plně zaměstnána. Bývalý americký prezident Herbert Hoover, v jehož zemi tehdy míra nezaměstnanosti dosahovala 11,2 %, chválil říšský program nákupu pracovních sil za efektivitu i úspornost. Souběžný program New Deal ve Spojených státech byl nákladnější a dosahoval menších úspěchů. V červnu 1938 činil státní dluh USA 37,2 miliardy dolarů. To byl trojnásobek dluhu Německa. Dokonce i

americký ministr financí Henry Morgenthau se ve svém deníku svěřil s úspěchem Němců při vytváření pracovních míst.⁵⁴

Německý parlament dal Hitlerovi volnou ruku tím, že 21. března 1933 ratifikoval zmocňovací zákon. Ten ho zmocnil k psaní všech zákonů, automaticky schválených Říšským sněmem bez ohledu na to, zda jsou v souladu s ústavou, či nikoliv, po dobu následujících čtyř let. Toto opatření umožnilo vůdci postupovat agresivně proti nezaměstnanosti a státnímu bankrotu.

Sociální obroda

Vítězství Německa nad nezaměstnaností bez zahraniční pomoci a v době celosvětové hospodářské krize bylo samo o sobě úspěchem, s nímž mohla být každá vláda spokojena. Pro Hitlera to byl krok k dalekosáhlým sociálním programům, které měly pozvednout a sjednotit obyvatelstvo. Stejně jako další prvky nacionálněsocialistické vlády i následné reformy realizovaly myšlenky, které se v německé společnosti dlouho rozvíjely. V polovině 18. století pruský panovník Fridrich Veliký vytvořil efektivní státní byrokracii a revidoval daně. Jeho zákon, který stanovil důchody pro státní úředníky a důstojníky, vyvolal kritiku, že přivede státní pokladnu k bankrotu.

Pruský král Fridrich Veliký zavedl sociální reformu a během sedmileté války se osvědčil jako schopný generál. Byl služebníkem i pánem své země a ztělesňoval vůdčí vlastnosti, které se nacionální socialisté snažili napodobit.

Pokrokové myšlení v prusko-německé státní správě vedlo v následujícím století k přijetí prvního pracovního zákona v zemi. Nařízení, ratifikované 6. dubna 1839, zakazovalo praxi práce malých dětí v dolech. Žádný chlapec nesměl nastoupit do práce dříve, než absolvoval alespoň tři roky školní docházky. Práce dětí na noční směny nebo v neděli se stala nezákonnou. Další zákony o dětské práci následovaly v roce 1853. Ačkoli byly tyto předpisy na dnešní poměry primitivní, byly na svou dobu pokrokové. Vyhláška Severoněmeckého svazu o povolání z roku 1869 a další opatření na ochranu práce po sjednocení země v roce 1871 postavily Německo na přední místo mezi průmyslovými zeměmi v oblasti sociálních reforem.

Sociální programy, které Hitler zavedl, měly dva cíle. Jedním z nich bylo zlepšit životní úroveň průměrného občana. Druhým bylo vytvořit beztřídní společnost, v níž by měšťané, dělníci, agrární lid a šlechta měli stejné postavení jako *Volksgenossen*. To v doslovném překladu znamená „etnicko-národní soukmenovci“, i když výraz „spoluobčan“ lépe vystihuje jeho ducha. Hitler věřil, že odstranění tradičních třídních bariér vytvoří sociální mobilitu, díky níž budou moci talentovaní jedinci postoupit. Celé Německo by z toho mělo prospěch díky dozrávání perspektivnějších lidských zdrojů.

Důležitou organizací pro prosazování nacionálně socialistických společenských hodnot byla Dobrovolná pracovní služba (FAD). FAD byla založena v srpnu 1931 a získávala nezaměstnané na veřejné práce. Dobrovolníkům platila dvě říšské marky denně a hlavním cílem FAD bylo zlepšit fyzickou a duševní pohodu nezaměstnaných a nepracujících mladých Němců. Po nástupu k moci Hitler organizaci rozšířil a zvýšil platové tarify. V polovině roku 1933 čítala 263 000 členů. Vůdce ji považoval za **„skvěle vhodnou pro vědomou výuku koncepce Volksgemeinschaft (národního společenství)“**.⁵⁵ Počet členů FAD klesal s tím, jak přibývalo volných pracovních míst. V červnu 1935 Hitler vydal zákon, podle něhož byla šestiměsíční pracovní služba pro mladistvé po ukončení střední školy povinná.

FAD se stala RAD: Říšskou pracovní službou. Její členové pomáhali při stavbě dálnic, vysoušeli bažiny, vysazovali stromy, modernizovali chudší hospodářství a upravovali vodní toky.

Na sjezdu NSDAP v září 1935 definoval Hitler před 54 000 shromážděnými členy sociální cíl RAD: **„Pro nás nacionální socialisty je myšlenka poslat všechny Němce do jedné školy práce jedním z prostředků k uskutečnění tohoto národního společenství. Tímto způsobem se Němci navzájem poznají. Předsudky společné různým profesím pak budou tak důkladně setřeny, že se již nikdy neobjeví. Život nás nevyhnutelně rozděluje do mnoha skupin a povolání. Úkolem politické a mravní výchovy národa je překonat tato rozdělení. To je prvořadý úkol pracovní služby; prostřednictvím práce sjednotit všechny Němce a vytvořit z nich společenství.“**⁵⁶ Na jednom z dřívějších sjezdů NSDAP Hitler popsal pracovní službu jako **„útok proti strašlivé předpojaté představě, totiž že manuální práce je podřadná.“**⁵⁷

Vůdce vítá okresní velitele říšské pracovní služby na norimberském sjezdu NSDAP v září 1938.

Po rozpuštění odborů v roce 1933 chtěl Hitler vytvořit zastřešující organizaci, která by se věnovala blahu dělnictva i managementu, takže **„v jejích řadách bude stát dělník vedle zaměstnavatele a nebude již rozdělen skupinami a spolky, které slouží k ochraně určité hospodářské a sociální vrstvy a jejích zájmů“**.⁵⁸ Ve svém vlastním prohlášení, v němž definoval cíle organizace, Hitler uvedl: **„V podstatě má sdružovat členy bývalých odborů, dřívějších sdružení kancelářských pracovníků a bývalých manažerských lig jako rovnocenné členy.“**⁵⁹

Tato struktura podporovala cíl odstranit rozpory v průmyslu tím, že podporovala vzájemný respekt založený nikoli na postavení, ale na výkonu.

Jak bylo definováno v jedné publikaci: *„Neexistuje ani zaměstnavatel, ani zaměstnanec, ale pouze ti, kterým byla svěřena práce celého národa..... Každý pracuje pro lid, bez ohledu na to, zda je takzvaným zaměstnavatelem nebo takzvaným zaměstnancem, jak tomu bylo v předchozím středostavovském uspořádání.“*⁶⁰

To představovalo revoluční odklon od liberálně-demokratického vnímání, jak tvrdí esej zveřejněná v časopise *Der Schulungsbrief*: *„V kapitalistickém systému minulosti se peníze staly cílem práce jak pro zaměstnance, tak pro zaměstnavatele. Zdálo se, že právě mzda jednotlivce dává práci smysl. Zaměstnanec vnímal zaměstnavatele jednoduše jako někoho, kdo 'vydělává více'. A zaměstnavatel považoval zaměstnance své firmy pouze za prostředek k dosažení cíle, za nástroj k tomu, aby on sám vydělal více. Důsledky tohoto myšlení byly zlověstné. Měl by mít pracující člověk ještě nějakou ambici pracovat, když si říká: „Pracuji jen proto, aby ten člověk tamhle v kanceláři vydělal víc?“. Může podnik odvádět kvalitní práci, když každý myslí jen na sebe? ... Práce - její smysl, její čest, tvůrčí hodnota, německý dělník jako mistr svého oboru a hrdý, schopný pracující člověk, to vše se stalo druhořadým. Reorganizace práce neznamena jen odstranění hrubých materiálních nedostatků života. Musí proniknout do vztahu člověka k člověku.“*⁶¹

V květnu 1933 se v Berlíně konal první sjezd Německé pracovní fronty. Tato organizace, známá pod zkratkou DAF, nahradila rozpuštěné odbory a sdružení manažerů. Hitler prohlásil: *„Cílem Německé pracovní fronty je vytvoření skutečného kooperativního společenství a efektivity mezi všemi Němci. Musí se postarat o to, aby každý jednotlivec mohl najít v hospodářském životě národa místo podle svých duševních a fyzických schopností, které mu zajistí nejvyšší úroveň výkonu. Tímto způsobem bude dosaženo největšího prospěchu pro celé společenství.“*⁶²

DAF tak přispěla k Hitlerovu cíli spojit Němce ve Volksgemeinschaft. Zde, jak prohlásil, *„hlava a ruka jsou jedno. Věčné drobné rozdíly budou samozřejmě existovat i nadále. Ale musí existovat společný základ, národní zájmy všech, které přerůstají daleko přes směšné, triviální osobní hádky, profesní rivalitu, hospodářské konflikty a tak dále.“*⁶³ Vůdcův plán na odstranění třídního rozdělení byl do značné míry procesem zrovnoprávnění. Užitečnou prací si každý mohl získat respekt společnosti. *„Nikdo nemá právo se společensky povyšovat nad druhého jen proto, že se díky nějakým vnějším okolnostem jeví lepší,“* tvrdil Hitler. *„Nejvznešenějším jedincem není ten, kdo má nejvíc, ale*

ten, kdo dělá nejvíc pro všechny ostatní..... Poctivý člověk, i když je chudý, má větší cenu než bohatý, který má méně ctností.“64

Jedním z revolučních opatření, které vyděsilo stoupence laissez faire, jako byl bankéř Schacht, byla vládní regulace platů a manažerských privilegií. Nejprve se zabývala zvykem v soukromém sektoru vyplácet bílým límečkům měsíční stipendia i v době nepřítomnosti v práci, zatímco zaměstnancům v továrnách žádné podobné výhody nepřiznávala. Vláda tento rozdíl zrušila. Místo toho zařídila, aby ***„dělník měl pojištění určitou míru náhrady při zameškání práce z důvodu důležitých rodinných záležitostí a navíc pevnou, podnikem financovanou dotaci v případě nemoci.“65***

Zákon o regulaci mezd zavedl pokyny pro výpočet mezd. Vycházel ze zásady srovnatelné mzdy za stejné nároky na čas a energii jednotlivce a jeho cílem bylo zajistit důstojnou životní úroveň pro každého, kdo tvrdě pracuje. Zákon uváděl: ***„Odstupňování mezd musí odpovídat skutečné náročnosti příslušné práce. Nezáleží tedy na tom, jakou práci jednotlivec vykonává. Rozhodující je osobní nasazení.“66*** Nařízení dále požadovalo úpravu platu pro zaměstnance s nevyhnutelnými finančními potížemi, aby jim byla zaručena životní úroveň. Faktorem se stala dokonce i doba ztracená v práci kvůli počasí. Vyžadovalo také, aby každý občan dostal zaplacen za práci přesčas.

Mzdový zákon nivelizoval osobní příjmy bez ohledu na povolání. Odstupňování zohledňovalo takové faktory, jako je fyzická nebo psychická náročnost práce, požadovaná přesnost nebo samostatná iniciativa, vzdělání, nebezpečí a zkušenosti. Jeho účelem bylo vytvořit systém, který by bylo možné použít pro nejrůznější povolání a činnosti a který by pomohl snížit sociální a ekonomické rozdíly. Uznával hodnotu poctivé práce a potřebu přiměřeně odměňovat všechny, kdo ji vykonávají. Hlavní zásadou programu mzdového odstupňování bylo nesnižovat životní úroveň dříve lépe placených spolupracovníků, ale zvyšovat životní úroveň těch, kteří vydělávali méně.

Toto opatření snižovalo zisky průmyslu. Do roku 1938 vzrostly náklady zaměstnavatelů na mzdy zaměstnanců o dalších 6,5 %.⁶⁷ Patřila k nim i placená dovolená pro dělníky, opatření, které osobně zavedl Hitler. Mzdový zákon stanovil minimální měsíční příjem na osobu, který postačoval k zajištění slušné životní úrovně. Týkal se 96 procent všech mezd v celé zemi. Sám Vůdce napsal, že ***„začlenění určité třídy lidí do společnosti se nepodaří tím, že stáhne dolů vyšší třídy, ale tím, že pozvedne ty nižší. Tento proces nemůže nikdy uskutečnit vyšší třída, nýbrž nižší třída, která bojuje za svá rovná práva.“68***

Jeho starost o blaho chudších pracujících vedla někdy k tomu, že se Hitler osobně angažoval v nápravě menších sociálních neduhů. Jednou si během monologu u večeře postěžoval na rozdíl v pohodlí a luxusu mezi ubytováním cestujících a posádky na parnících: **„Na jedné straně veškerá noblesa a vše, co si lze přát, a na druhé straně žádné pohodlí, jen drsné a nezdravé podmínky. Je neuvěřitelné, že si nikdo nedělal starosti s tím, jak nápadné jsou rozdíly v životních podmínkách tohoto druhu.“** Hitler se zřejmě při prohlídce zaoceánského parníku rozhořčil nad poměrně ubohými kajutami posádky. Nařídil jejich modernizaci na všech osobních lodích. Tento rozpor později popsal v diskusi o sociálních problémech s Abelem Bonnardem, členem Academie Francaise, v květnu 1937: **„Když jsme požadovali, aby členové posádky měli lepší kajuty, dostali jsme odpověď, že prostor na velkých parnících je příliš drahý na to, aby bylo možné splnit naše přání. Když jsme požadovali, aby členové posádky měli speciálně pro ně vyhrazenou palubu, kde by se mohli nadýchat čerstvého vzduchu, bylo nám řečeno, že to zahrnuje technické potíže, které inženýři ještě nevyřešili.“**69

Jak si lze představit, tyto námitky neměly na Hitlerovo odhodlání žádný vliv. Svému francouzskému hostu dále sdělil: **„Dnes mají posádky na lodích slušné kajuty. Mají vlastní palubu, kde mohou odpočívat na pohodlných lehátkách, mají rádia pro rozptýlení. Mají jídelnu, kde se stravují s palubním důstojníkem. Všechna tato vylepšení opravdu nebyla tak nákladná. Museli to prostě chtít.“**

Přesun důstojníků do stejné jídelny jako námořníků odpovídal Hitlerovu závazku odbourat třídní bariéry v celé společnosti. Zvyk německého námořnictva poskytovat čtyři jídelníčky na loď, přičemž kvalita jídel se lišila podle hodnosti, také zrušil. Když jednou při večeři poznamenal, že **„za světové války byla polní kuchyně nesrovnatelně lepší, když se z ní museli stravovat i důstojníci“**, zařídil Hitler, aby napříště německé ozbrojené síly stravovaly všechny hodnosti stejnými přídělky. **„Názor, že se oslabí autorita, když se nebudou zachovávat rozdíly, je neopodstatněný,“** tvrdil. **„Kdo může dělat více a víc než jiný bude mít autoritu, kterou potřebuje. Tomu, kdo nemá vyšší schopnosti a znalosti, nepomůže ani jeho hodnost v jakémkoli úřadu, který zastává.“**70

Pod dohledem nacionálně socialistické vlády zajišťovali vedoucí pracovníci závodu prostorné, hygienické a příjemné zázemí pro dělníky, jako je tato tovární šatna.

Korekce v oblasti platů, výhod a ubytování nejen zvýšily životní úroveň dělnictva, ale napomohly i jeho sociální integraci. Výhody dříve spojené s prestiží střední třídy se staly všeobecnými. Tím se zmenšil další statusový symbol, který odděloval spokojenou, privilegovanou kastu od těch, kteří usilovali o přijetí. Hitler nevěřil v dobrou vůli buržoazie a ve skutečnosti ji vinil z třídních bariér v Německu. Přijal zákony, podle nichž bylo vykořisťování práce trestné: ***„To je třeba považovat za nezbytné, dokud budou existovat zaměstnavatelé, kteří nejenže nemají smysl pro sociální odpovědnost, ale nemají ani ten nejprimitivnější cit pro lidská práva.“***⁷¹ V lednu 1934 přijala vláda zákon o regulaci národní práce, který obsahoval 73 paragrafů. Na tiskové konferenci definoval říšský ministr práce Franz Seldte základ zákona jako odstranění ***„nechutných“*** třídních rozdílů, které dříve přispěly ke kolapsu německého hospodářství, ve prospěch nyní ***„zdůraznění pojmu sociální úcty“*** a vůdčí myšlenky v podnikatelském životě.⁷²

Slovník zákona nahradil pojmy „zaměstnavatel a zaměstnanec“ pojmy „vůdce a následovník“. Tímto způsobem označil příslušné role: ***„Vedoucí zařízení“***

*rozhoduje za následovníky ve všech záležitostech výroby v takovém rozsahu, v jakém spadají pod regulaci zákona. Odpovídá za blaho následovníků. Ti mu mají být zavázáni v souladu se vzájemnou důvěrou, která se očekává v kooperativním pracovním prostředí.“*⁷³ Zákon ukládal morální povinnosti oběma. Německý ekonom Dr. Hans Leistritz je popsal těmito slovy: *„Jak vůdci zařízení, tak následovníci jsou podřízeni pověření lidu. Každý vždy stojí před stejnou volbou, zda by měl splnit svou povinnost, nebo se nechat chytit do zajetí samoučelných cílů. Oba vůdci zařízení i následovníci mohou čelit disciplinárním opatřením, která trestají prohřešky proti tomuto společenskému kodexu cti.“* Zákon uváděl příklady, například *„pokud dodavatel, vedoucí zařízení nebo jiný vedoucí pracovník zneužije své pravomoci na pracovišti k neetickému zneužití práce členů následovníků nebo k urážce jejich úcty“*. Zákon podobně považoval pracovníky za odpovědné za *„ohrožující harmonii pracoviště tím, že úmyslně pobuřují své spolupracovníky.“*⁷⁴

Ačkoli zákon přiznává managementu autonomii v rozhodování, obsahuje také závažná omezení. Majitelé a ředitelé podniků byli odpovědní nejen za řádné finanční řízení podniku, ale i za ochranu zaměstnanců před zneužitím. To nebylo prezentováno jako vlídná rada vlády. Šlo o doslovné znění zákona. Příjmy a zisk již nebyly hlavními cíli podniku. Současným cílem se stal blahobyt jeho společníků. Říšské ministerstvo práce vydalo tabulku přestupků v kategorii neoprávněného vykořisťování zaměstnanců. Patřilo k nim vyplácení mezd pod stanovenými mzdovými tarify nebo neproplácení přesčasů, odmítání poskytnout zaměstnancům dovolenou, zkracování pracovní doby, nedostatečné stravování, nedostatečné vytápění pracovišť a udržování nehygienického nebo nebezpečného pracovního prostředí. Vedoucí pracovníci byli dokonce potrestáni za to, že své zaměstnance nutili k většímu pracovnímu nasazení.⁷⁵

Ustanovení pracovního práva se rozšířila i na venkovské regiony a podle nich se podobná ochrana vztahovala i na zemědělské dělníky. V roce 1938 informovalo periodikum *Soziale Praxis* o „vážných trestech“ pro statkáře, kteří ubytovali své pomocníky v nevyhovujících prostorách. Majitelé byli rovněž postihováni za to, že *„nevyužívali možností financování výstavby bytů pro zemědělské dělníky, které jim nabízel zmocněnec čtyřletého (rekonstrukčního) plánu.“*⁷⁶

Záznamy o soudních řízeních z roku 1939 ukazují, že pracovní právo chránilo především blaho zaměstnanců, nikoli jejich nadřízených. V tomto roce soudy vedly 14 jednání proti dělníkům a 153 proti vedoucím závodů, zástupcům vedoucích a dozorcům. V sedmi případech přišli ředitelé o práci. V případech závažnějších přestupků ministerstvo práce zapojilo německou tajnou státní policii, gestapo. To zpravidla vedlo k zatčení a uvěznění „asociálních“ manažerů a obvykle šlo o případy, kdy vědomé umožnění nebezpečných nebo nehygienických pracovních podmínek poškodilo zdraví zaměstnance.⁷⁷

Jedním z nejaktivnějších obhájců dělnické třídy byl vůdce DAF Dr. Robert Ley. Jako bojový letec za první světové války a bývalý chemik vstoupil Ley v roce 1925 do NSDAP. Jeho slova dodávala důraz na předpisy upravující zacházení s dělníky: *„Dnes už nám majitel nemůže říkat: ‚Moje továrna je moje soukromá věc‘. To bylo dříve, s tím je teď konec. Lidé uvnitř jsou na jeho továrně závislí, co se týče jejich spokojenosti, a tito lidé patří nám. Už to není soukromá záležitost, je to věc veřejná. A on musí podle toho přemýšlet a jednat a zodpovídat se z toho.“*⁷⁸

Přes zapojení prosazování práva bylo dlouhodobým cílem DAF dobrovolně napravovat postoje, které vedly k sociální nespravedlnosti. Hitler se vyjádřil, že *„policie by neměla být na zádech lidí všude. Jinak se život lidí ve vlasti stane stejným jako život ve vězení. Úkolem policie je odhalovat asociální živly a nemilosrdně je potírat.“*⁷⁹ Ve vydání *Soziale Praxis* z roku 1937 se tvrdilo: *„Stát nechce sám řídit podniky. Chce pouze zařídit, aby fungovaly se smyslem pro společenské smýšlení“. DAF uznávala, že jakýkoli pracovní zákon „zůstane neúčinný, dokud se nepodaří přesvědčit vedoucí a následovníky pracující v továrnách o správnosti a nutnosti takového vnímání práce a vyškolit je v odpovídajícím názoru.“*⁸⁰

V říjnu 1934 vydal Hitler dekret, který definoval povahu a úkoly DAF. Napsal: *„Německá pracovní fronta má zajistit harmonii na pracovišti tím, že vytvoří u vedoucích zařízení pochopení pro oprávněné požadavky jejich následovníků a vyváží je tím, že následovníci budou uznávat poměry v jejich továrně a to, co je pro ně proveditelné.“* V tomto smyslu zadal Hitler DAF také výchovné poslání. Byl to jen jeden prvek rozsáhlého a zdlouhavého procesu *„totální vnitřní převýchovy lidí jako předpokladu“* k dosažení *„skutečného socialismu.“*⁸¹ Na stranickém sjezdu v roce 1935 se Hitler zavázal, že bude *„pokračovat ve výchově německého lidu, aby se stal skutečným společenstvím.“*⁸²

Vůdce byl osobně skeptický k možnosti získat vlastní generaci pro sociální program NSDAP. Své obavy vyjádřil v září 1930 svému pomocníkovi Wagenerovi: *„Myslíte si, že zarytý průmyslník je připraven najednou uznat, že to, co vlastní, není právo, ale povinnost? Že kapitál už nevládne, ale bude ovládán? Že nejde o život jednotlivce, ale o život celé skupiny? Je to radikální a totální přizpůsobení, kterého dospělý člověk už není schopen. Pouze mladí lidé mohou být změněni, přinuceni přizpůsobit se a přizpůsobit se socialistickému smyslu pro povinnost vůči společnosti.“*⁸³

Během projevu k vůdcům stranických bojových organizací v roce 1933 Hitler prohlásil: *„Až na velmi málo výjimek prakticky všechny revoluce selhaly, protože si jejich stoupenci neuvědomili, že nejpodstatnější součástí revoluce není převzetí moci, ale vzdělání lidu.“*⁸⁴ V projevu v Berlíně, kterým byla zahájena každoroční zimní charitativní akce pro rok 1940, Hitler hovořil o důležitosti vzdělání: *„Nacionální socialismus od počátku zastával názor, že každý názor je ve skutečnosti výsledkem školní výchovy, zvyků a dědičnosti, a proto je náchylný k převýchově. Dítě, které dnes vyrůstá v našem národě, se nerodí geneticky s žádnými předsudky profesního nebo třídního původu. Ty mu musí být vštípeny..... Teprve v průběhu života jsou mu tyto rozdíly uměle vnucovány okolím. A odstranit je je naším úkolem, pokud chceme budovat skutečně organickou a trvalou společnost.“*⁸⁵

Hitler v projevu v Norimberku v roce 1938 německé mládeži řekl, že úkol vnitřně proměnit obyvatelstvo *„může splnit pouze jednotný organismus našeho lidu, který nevznikl přáním a nadějí, ale pouze vzděláním. Jen jejím prostřednictvím můžeme vytvořit národ, který potřebujeme.“*⁸⁶ Vůdce se tímto způsobem snažil dosáhnout přijetí socialistického programu strany mezi německým lidem dobrovolnou poslušností, nikoliv podřízením se na základě vynucování zákonů. *„S policií, samopaly a gumovými obušky nelze dlouhodobě udržet žádný režim,“* varoval.⁸⁷ V roce 1939 vyzval k drastickému snížení počtu státních policejních sil, aby uvolnil pracovní síly a zmírnil nedostatek pracovních sil v průmyslu.

Nová legislativa, veřejné školství a DAF spolupracovaly na zlepšení pracovních podmínek pro dělníky. Hitler současně věnoval stejnou pozornost zlepšení bydlení pro pracovní třídu. Klíčovou roli ve vládním sociálním programu hrála také revitalizace stavebnictví, která byla jádrem Reinhardtova programu na snížení nezaměstnanosti. Bez důstojného bydlení nemohlo dělnictvo získat

sebeúctu a respekt německé společnosti, aby se mohlo plně začlenit do národního života.

Brémy-Oslebshausen, jedno z nových sídlišť, které má poskytovat cenově dostupné bydlení v přírodním prostředí pro dělnické rodiny.

Nedostatečné bydlení pro pracující bylo v německé společnosti palčivým problémem již před první světovou válkou. Z dostupných obydlí mělo 47 % pouze jednu až dvě místnosti a kuchyň. Odhaduje se, že 900 000 domů trpělo přelidněním. Chybělo jeden a půl milionu domů. V roce 1929, který byl vrcholem, přibýlo 317 682 nových domů, ale v roce 1932 už jen 141 265 domů. Téměř polovinu tvořily malé byty. Odhaduje se, že čtyři až šest milionů domů vyžadovalo modernizaci. Velké procento chyběla elektřina, přípojky k městským vodovodním rozvodům nebo zařízení pro koupel a sprchování.⁸⁸ Studie DAF dospěla k závěru: *„V současné době žije německý lid v podmínkách, které představují skutečné nebezpečí...Vnitrozemí Říše je*

většina rodin soustředěna do stísněných a nedostatečných obydlí. Kvůli tomu jsou ohroženy nejen mravy, kulturní povědomí, zdraví a sociální klid, ale zejména budoucí potomstvo. V současné době se ročně nenarodí asi 300 000 dětí jen proto, že bídné životní podmínky připravují rodiče o touhu přivést je na svět.“⁸⁹

Hitler řešil tuto otázku svým obvyklým způsobem, a to jako sociální problém, který se týká celého národa; daňoví poplatníci by mohli dotovat náklady na výstavbu nových domů. Ministerstvo práce se tomuto návrhu bránilo. Jeho zaměstnanci se skládali převážně z konzervativních ekonomů, kteří si přáli omezit výdaje a vyhnout se zvyšování daní, které takové sociální programy vyžadují. Ministerstvo prosazovalo *Volkswohnung* neboli lidové obydlí s pouhými dvěma ložnicemi, kuchyní a koupelnou. Během prvních let vlády nacionálních socialistů byl tento nepopulární design použit u 46 % nově postavených domů. DAF, který se často dostával do sporu s ministerstvem práce, prosazoval prostornější ložnice a přístavbu obývacího pokoje pro rodinné aktivity. Problém dodatečných nákladů na větší domy pomohl neotřelým způsobem vyřešit ředitel Říšského úřadu pro usedlosti Dr. Paul Steinhauser. Zapojil podniky do spolufinancování výstavby nadstandardních domů pro jejich zaměstnance. DAF odměňoval zúčastněné firmy občanskými poctami a příznivou publicitou. Kampaň měla široký úspěch.⁹⁰

Hitler se osobně zapojil do navrhování čtyřpokojových domů. Každý z nich měl mít ústřední topení, kombinovanou kuchyňskou linku na uhlí a elektřinu a sprchu s ohřívačem teplé vody. Vláda nařídila vývoj základní, cenově dostupné ledničky, která měla nahradit komerční modely, jež byly pro většinu rodin stále luxusem. Sám Hitler rozhodl o instalaci sprch místo van do každého nového domu. Stanovil, že součástí kabinky musí být nízká přička, aby rodiče mohli koupat malé děti. Kupující měli možnost objednat si vanu jako nadstandardní vybavení.

V květnu 1938 se konalo slavnostní položení základního kamene pro Wolfsburg, nové město určené pro rodiny dělníků zaměstnaných v automobilce KdF. Podporou projektu dal Hitler mlčky najevo svůj nesouhlas s plánem přesídlit pracovní síly zpět na farmy, který prosazovali mnozí nacionální socialisté. Program „návratu k půdě“ považoval za **„zbytečně vynaložené úsilí a vyhozené peníze“**. Wolfsburg poskytl pohodlné, dobře označené jednotky, a vyhnul se tak tomu, co Hitler označil za **„monotónní hromadu na sebe naskládaných pater jako americké velkoměstské**

mrakodrapy".⁹¹ Plán liberálně využíval prostor pro rozvržení obytných ploch. Zahrnoval upravené koridory, které odstiňovaly trasy pro motorová vozidla, a také parky, pěší stezky, chodníky a cyklostezky. Osm procent bytů tvořily rodinné domy pro lidi, kteří dávali přednost zahradničení a práci na dvoře.

Hitler pomáhal při plánování města. Určoval rozlohu domů a trval na velkých kuchyních, kde mohly rodiny společně stolovat. Vůdce vedl opakovaně podrobné porady o projektu se svým dvorním architektem Albertem Speerem a Dr. Leyem. Na základě Hitlerova plánu postavit v továrně prefabrikované domy, které by se na místě smontovaly, Ley vypočítal, že stavitelé by mohli snížit náklady na výstavbu o polovinu.⁹²

Když Hitler v listopadu 1940 jmenoval Leye komisařem pro sociální bytovou výstavbu, dal tím řediteli DAF volnou ruku k realizaci jeho programu bez obstrukcí ze strany ministerstva práce. Ley již dříve bojoval s touto těžkopádnou byrokracií, aby zavedl sociální dávky pro důchodce, vdovy a invalidy. Mezi příjemce patřili také sirotci nebo nemohoucí děti.⁹³ Odpůrci považovali opatření za příliš nákladné. V rámci starého systému pojištění, který podporovalo Seldteho ministerstvo, Ley tvrdil, že stárnutí je totéž co chudnutí. Požadoval, aby platby byly dostatečné k tomu, aby si příjemce mohl udržet životní úroveň téměř stejnou jako během produktivního života. I zde Ley zvítězil, ale až po letech vytrvalého úsilí.

Nedostatečné finanční prostředky také zpozdily přijetí zákona o národním programu zdravotní péče. Když se Hitler stal kancléřem, většina pracujících neměla zdravotní pojištění. Dělníci se spoléhali na závodní lékaře, zatímco nemocní členové rodiny se o sebe starali doma. Špatné osvětlení, hluk v továrně, nadměrná dřina a podobné okolnosti přispívaly k nemocem na pracovišti, takže v celostátním průměru chyběla každý den v práci tři procenta zaměstnanců. Zdraví dělníků škodilo také špatné bydlení a nedostatek rekreace. Většina lidí si nemohla dovolit lékaře a přirovnávala tuto profesi k hasičskému sboru, který se svolává pouze v případě nejvyšší nouze. Lékaři často zakládali své ordinace v okresech, kde mohla klientela za jejich služby zaplatit více. To vedlo k nedostatku zdravotníků ve venkovských obcích. V odlehlých a méně osídlených oblastech chyběli nejen lékaři, ale i kliniky. Úmrtnost kojenců a malých dětí v jednom chudším okrese, který byl předmětem průzkumu, činila šest procent.

Ley se kvůli reformám střetl s Reichovým ředitelem lékařů Dr. Leonardem Contim. Conti se bránil návrhu, aby byli rodinní lékaři rozděleni podle uvážení

vlády tak, aby pokryli znevýhodněné komunity, nebo aby byli vysláni na nově zřízené kliniky. Předložil poněkud chabý argument, že přesun nemocných z domácího prostředí do léčebných zařízení je v rozporu s nacionálněsocialistickým pojetím rodiny jako středu společnosti. Ley argumentoval, že umožnit zdravotníkům vykonávat praxi pouze v oblastech, kde mohou vydělávat, je typicky liberální vnímání, které zanedbává blaho komunity ve prospěch jednotlivce. Trval na tom, aby byly zrušeny zdravotní pojišťovny a nahrazeny socializovaným zdravotnictvím. Každý Němec měl doživotně obdržet zdravotní průkaz, který by ho po předložení při návštěvě kliniky nebo lékaře opravňoval ke státem financované péči. Conti považoval cenu za zřízení, zásobování a personální zajištění venkovských klinik a navíc povinnost státu hradit náklady na léčbu za tíživou zátěž pro daňové poplatníky.

Dalším návrhem, který představil vedoucí představitel DAF, bylo, aby v případě, že zaměstnanec musí zůstat doma z důvodu nemoci, zaměstnavatel mu nadále vyplácel 70 % mzdy. Stejnou náhradu by dostávali i zaměstnanci nepřítomní v práci z důvodu péče o rodinné příslušníky. Ley opět obhajoval využití zisků průmyslu ke zvýšení životní úrovně pracujících. Ley a Conti nakonec dosáhli kompromisu a v lednu 1941 podepsali v Bad Saarow dohodu o celostátním zdravotnictví. Ta povolila zakládání bezplatných místních klinik, každoroční lékařské prohlídky pro všechny občany a státem financovanou léčbu nemocných a zraněných osob. Tím se odstranila nutnost uzavírat zdravotní pojištění. Jako kompenzaci výdajů plán požadoval rozsáhlá opatření „preventivní medicíny“. DAF vyčlenil finanční prostředky na výstavbu dalších lázní, středisek a dalších rekreačních zařízení, která měla sloužit jako místní víkendová letoviska pro dělníky a jejich rodiny. To mělo prostřednictvím odpočinku a relaxace zlepšit veřejné zdraví.

Dohoda rovněž vyzvala k rozšíření vzdělávacích programů, které by občany poučily o zdravém životním stylu. Závodní lékaři dostali navíc za úkol školit zaměstnance v oblasti prevence nemocí. Doprovodná vládní reklamní kampaň vyzývala Němce, aby se vyhýbali požitkům, které škodí tělesné pohodě, a označovala to za občanskou povinnost chránit si zdraví a nezatěžovat společnost. Celkový program vedl k podstatnému snížení počtu předčasných úmrtí a také ke zkrácení pracovní neschopnosti téměř o polovinu. Vláda tak při poskytování zdravotní péče svým občanům zároveň uložila návratnou povinnost žít zodpovědně.

Důraz vlády na sociální reformu pronikl do povědomí veřejnosti. Hitler prohlásil, že je povinností každého Němce pomáhat neprivilegovaným, ekonomicky zruinovaným a těm, kteří již nejsou soběstační. Na stranickém sjezdu v roce 1935 prohlásil, že německá společnost jim musí **„pomoci postavit se znovu na nohy, musí je podporovat a znovu je začlenit do záležitostí našeho národního života.“**⁹⁴

Každoroční charitativní akce Winterhilfswerk ukazuje, jak si Hitler představoval dvojí účel veřejné pomoci: jednak přinášet pomoc chudým, jednak podporovat solidaritu. Program, který byl zahájen na podzim roku 1933, vybíral od obyvatelstva finanční příspěvky na pomoc nezaměstnaným. Spolupracovníci za tyto dary nakupovali potraviny, topný materiál a poukázky pro potřebné nebo financovali přidružené charitativní instituce. Během zimy 1935/36 pomohl tento program téměř 13 milionům Němců. Se zlepšující se situací v oblasti zaměstnanosti v Říši byla zimní pomocná práce méně potřebná. Hitler, který ji považoval za **„nezbytný prostředek k neustálé výchově německých spoluobčanů v duchu německé pospolitosti“**, udržoval charitu po celou dobu svého působení v úřadu.⁹⁵ Akci zahajoval každé září hojně propagovaným projevem před živým publikem v Berlíně.

Síla skrze radost

Jednou z nejoblíbenějších organizací, která v Německu prosazovala socialismus a harmonii, byla rekreační divize DAF „Kraft durch Freude“ (Síla skrze radost). V německé KdF bylo její úlohou poskytovat rekreaci pracujícímu obyvatelstvu. Ley při její založení prohlásil: **„Neměli bychom se ptát jen na to, co člověk dělá v práci, ale máme také povinnost zajímat se o to, co člověk dělá mimo práci. Musíme si uvědomit, že nuda člověka neomlazuje, ale zábava v různých formách ano. Zorganizovat tuto zábavu, tuto relaxaci, se stane naším nejdůležitějším úkolem.“**⁹⁶ Hitler považoval cestování za vynikající činnost pro regeneraci mysli, těla i ducha. Ley prohlásil: **„Vůdce chce, aby každý dělník a každý zaměstnanec mohl alespoň jednou ročně absolvovat hodnotný výlet KdF. Přitom by měl navštívit nejen nejhezčí německá prázdninová místa, ale také se vydat na námořní plavbu do zahraničí.“**⁹⁷

Před nástupem Hitlera do úřadu kancléře si cestování mohl dovolit jen málokdo. V roce 1933 tak činilo pouze 18 % zaměstnaných osob. Všechno to byli lidé s nadprůměrnými platy. V následujícím roce začal KdF sponzorovat

levné výlety, částečně dotované DAF, které si mohly dovolit i rodiny s nižšími příjmy. Balíčky pokrývaly náklady na dopravu, ubytování, stravování a prohlídky. Možnosti zahrnovaly výlety do plaveckých nebo horských středisek, ozdravné pobyty, oblíbené atrakce ve městech a provinciích, pěší turistiku a táboření. V roce 1934 se krátkých rekreačních zájezdů zúčastnilo 2 120 751 osob. Jejich počet každoročně rostl a v roce 1938 se jich zúčastnilo 7 080 934 osob. „Putování“ KdF - výlety s batohem v nádherných krajinných oblastech - přilákaly v prvním roce 60 000 účastníků. V roce 1938 se na stezkách pohybovalo 1 223 362 Němců.⁹⁸ Příliv návštěvníků podpořil obchod v hospodářsky utlumených lázeňských městech.

Tyto aktivity byly možné jen díky tomu, že Hitler po založení agentury „Kraft durch Freude“ v listopadu 1933 nařídil všem německým podnikům a průmyslu poskytnout zaměstnancům dostatek placeného volna. Před tímto rokem neměla téměř třetina dělnictva v zemi uzavřenou odborovou smlouvu, a proto pracovala bez dovolené. V roce 1931 dostávalo jen 30 % dělníků se mzdovou smlouvou čtyři až šest dní volna ročně. Většina, 61 procent, dostávala tři dny.⁹⁹ Nacionálněsocialistická vláda požadovala, aby všem pracujícím bylo zaručeno minimálně šest dní volna po šesti měsících práce v podniku. S rostoucím počtem odsloužených let měl zaměstnanec získat dvanáct dnů placené dovolené ročně. Stát rozšířil stejné výhody na zhruba půl milionu německých *Heimarbeiter*, lidí, kteří měli malé zakázky v průmyslu a vyráběli doma součástky. Smluvní podniky financovaly i jejich dovolenou. Ley bojoval s ministerstvem práce několik let, než nakonec prodloužil placenou roční dovolenou pro zaměstnance na čtyři týdny.

Společně s DAF financovala Nacionálněsocialistická sociální organizace rekreační aktivity a výlety pro děti z dělnických rodin, jako byl například tento výlet v létě 1937.

Mnozí z nich se rozhodli během své dovolené cestovat a využili levné plavby sponzorované KdF. Na počátku roku 1934 agentura vypravila dvě cestovní lodě. Dne 3. května vyjela z Bremerhafenu loď Dresden s 969 rekreanty na pětidenní plavbu. Téhož dne vyrazila z Hamburku loď Monte Olivia s 1 800 cestujícími. Obě lodě pluly na ostrov Wight u anglického pobřeží a zpět. Jen málo lidí na palubě zažilo plavbu lodí a do přístavu se vrátili nadšení. V hojně publikovaných rozhovorech cestující nadšeně popisovali novou flotilu KdF jako „lodě snů pro dělníky“. Zpravodajství o programu zvýšilo zájem. KdF

zaplavily žádosti o rezervaci a lodě zahájily nepřetržitou linku pětidenních plaveb do Norska a zpět a nabídly cestujícím prohlídku majestátních fjordů na pobřeží.

Němečtí pracovníci na palubě lodi KdF si prohlížejí norský fjord. V roce 1938 si více než 160 000 Němců objednalo státem financované plavby na skandinávské pobřeží a zpět.

Plavby se staly nesmírně populárními, takže Ley ještě v létě pronajal dalších pět lodí. Do konce roku 1934 poskytla flotila KdF pětidenní plavby, většinou do Norska, 80 000 německým dělníkům a jejich rodinám. V následující sezóně zavedla KdF plavby po Středozezemním moři. Plavby do Itálie umožnily cestujícím vystoupit na břeh v Janově, Neapoli, Palermu a Bari. Portugalské plavby kotvily v Lisabonu nebo na Madeiře. Během první plavby v roce 1935, která začala 15. března, přepravily čtyři lodě KdF na Madeiru 3 000 cestujících, mezi nimi i Ley. Portugalští a italští obyvatelé přístavů, do nichž se plavba uskutečnila, poprvé viděli, jak se Němci z dělnické třídy baví rekreací, která byla dříve spojována s vyšší třídou. Během roku 1935 se plavby KdF zúčastnilo více než 138 000 Němců.¹⁰⁰

Jídelna na palubě nové lodi KdF *Robert Ley*.

V roce 1936 Ley zadal stavbu prvního linkového parníku KdF hamburské loděnici Blohm & Voss. Ley se značně zajímal o konstrukci a trval na tom, aby všechny paluby byly bez ventilátorů, strojů a zařízení. Na palubě měl být dostatek místa, aby si ji mohli vychutnat na lehátkách všichni cestující najednou. Požadavkem byly také promenádní paluby, herny a tělocvičny, koncertní a taneční sály, posluchárny a velké, jasně osvětlené salony s pohodlnými křesly. Každá kabina pro cestující měla být orientována ven a měla mít průhledy a kabiny měli dostat i členové posádky. Neexistovala žádná první nebo druhá třída; všechny kajuty pro cestující byly stejné co do velikosti i vybavení. Hitler se zúčastnil spuštění 25 484 tun vážící lodi *Wilhelm Gustloff* na vodu 5. května 1937. Při slavnostním ceremoniálu Ley řekl přítomným: ***„Je to úžasné, úžasné, je to světový unikát, že se nějaký stát snaží postavit tak velkou loď pro své dělníky. My Němci nedostáváme pro své pracující staré***

vany, ale naopak jen to nejlepší je dostatečně dobré pro našeho německého dělníka.“¹⁰¹

S 1 465 cestujícími na palubě se loď *Wilhelm Gustloff* vydala na svou první plavbu 15. března 1938. Byla to bezplatná plavba a hosty byli dělníci společnosti Blohm & Voss, kteří loď postavili, a jejich manželky, stejně jako prodavačky a kancelářský personál z hamburských maloobchodů. Od tohoto dne až do srpna 1939 loď podnikla 50 plaveb KdF do Norska, Španělska, Portugalska, Itálie nebo Tripolisu. Zaměstnavatelé umožnili chudším dělnickým rodinám účast na těchto dovolených tím, že dobrovolně dotovali část nákladů na letenky.¹⁰² Některé firmy financovaly zaměstnancům celé náklady na rodinné plavby včetně kapesného. Státní dráhy poskytovaly Němcům cestujícím po železnici do Hamburku a Brém na plavby KdF slevy na jízdném. V březnu 1939 se k flotile KdF připojil jako desátá loď zbrusu nový *Robert Ley*, ještě větší osobní parník postavený pro plavby „Kraft durch Freude“.

Sportovní kancelář DAF sponzorovala zapojení pracovníků do dalších „exkluzivních“ aktivit, jako je tenis, lyžování, jízda na koni a plachtění. Nabízela levné kurzy těchto sportů a budovala nová zařízení. Zájem o tyto programy se rozšířil natolik, že DAF musela vyškolit velké množství dalších instruktorů. Jen v roce 1934 se sportovních kurzů DAF zúčastnilo 470 928 Němců. V roce 1938 se jejich počet vyšplhal na 22 474 906.¹⁰³ Agentura také podporovala sportovní kluby v továrnách a podnicích. Během dvou let existovalo více než 11 000 podnikových klubů, které soutěžily v týmových soutěžích s kluby z jiných firem nebo oddělení.

Ve snaze o plnou integraci dělnictva do německé společnosti zaváděla KdF také kulturní aktivity. Jejích 70 hudebních škol nabízelo základní instrukce v hraní nástrojů pro členy dělnických rodin. KdF pořádala divadelní představení a koncerty klasické hudby pro dělnictvo po celé zemi. V rámci Bayreuth Festspiel 1938, letní sezóny oper Richarda Wagnera, se pro dělníky a jejich rodiny hrály opery *Tristan und Isolde* a *Parsifal*. KdF také zřídila putovní divadla a koncertní turné, která navštěvovala venkovská města v Německu, kde se kulturní akce konaly jen zřídka.

Rekreační programy agentury „Kraft durch Freude“ měly pro pracovníky mnoho pozitivních přínosů. Jak uvedl Ley, nabízely pracujícímu člověku možnost „**uspokojit jeho touhu po poznání života ve všech oblastech činnosti a uvolnit síly tvořivosti a pracovitosti, které v něm spočívají**“.¹⁰⁴ Cílem nebylo

jen zlepšit materiální situaci této vrstvy, ale pomoci dělníkům rozvíjet vnitřní harmonii prostřednictvím rovnováhy mezi užitečnou prací pro národ a hravým rozptýlením ve volném čase. To podporovalo Hitlerovu ambici vytvořit skutečně socialistický stát, k čemuž sám přispíval různými politikami. Například před vůdcovým příkazem zkonstruovat a masově vyrábět „automobil KdF“, později známý jako *Volkswagen*, si v Německu jen málokdo mohl dovolit automobil. Prodej tohoto robustního a levného vozu domácnostem s průměrnými příjmy odstranil status, který byl dříve spojen s vlastnictvím automobilu. Díky velkorysému zdokonalení německého dálničního systému se cestování automobilem stalo praktickým a oblíbeným.

Hitlerova praxe zavádění uniforem pro pracovní službu, mládežnické a ženské organizace, státní a stranické funkcionáře, kluby veteránů apod. rovněž podporovala socialistický program. Uniformy zrovnoprávňovaly Němce, ať už bohaté nebo chudé. Identifikovala je pouze jako příslušníky určité skupiny podílející se na národním životě. Hitler v roce 1930 prohlásil: ***„Musíme dospět k tomu, aby Němci mohli chodit společně ruku v ruce bez ohledu na sociální postavení. Dnes jsou bohužel jemné záhyby na obleku jednoho a modré montérky druhého často zdrojem rozdělení.“***¹⁰⁵

Cílem Hitlerovy politiky bylo uskutečnit kooperativní, harmonickou společnost, spravedlivé a rozumné rozdělení národního majetku a život pracujícího obyvatelstva co nejméně znepokojený a zbavený nouze.

Cestující parníků KdF *Sierra Morena* a *Der Deutsche* vystupují na břeh, aby si prohlédli památky v Palermu na Sicílii.

V roce 1942 shrnul generál Walther Scherff, vojenský historik německé armády, oblíbený dojem ze svého Vůdce v této době: *„Hitlerův princip života byl stejný jako že jeho vzor, Friedrich Veliký; že to není válka, ale civilizovaná, tvůrčí činnost, jako jsou umělecká díla, sociální instituce a cestovní trasy, které přinesou německému lidu praktickou, bezstarostnou a bezpečnou budoucí existenci.“*¹⁰⁶ Hitler se jednou popsal jako žijící pro budoucnost svého národa, pro *„tyto nesčetné miliony lidí, kteří tvrdě pracují a mají tak málo ze života.“*¹⁰⁷

Přezbrojení Říše

Hitler prosazoval programy na zmírnění nezaměstnanosti, obnovu hospodářství a sociální sjednocení národa, ale mnohem méně pozornosti věnoval posílení obrany státu. Ustanovení Versailleské smlouvy zredukovala německou armádu na 100 000 mužů složených z profesionálních vojáků s dlouhými odvody. Nedisponovala žádným pancířem, těžkým dělostřelectvem ani chemickými zbraněmi.

Smlouva zakazovala Německu udržovat letectvo. Po londýnském ultimátu Spojenci zakázali výrobu motorových letadel v Říši. To přimělo přední německé letecké firmy Junkers, Dornier a Heinkel pokračovat ve vývoji letadel ve Švédsku, Švýcarsku a Rusku. Po první světové válce Spojenci požadovali, aby říšské námořnictvo dopravilo své moderní loďstvo do britského přístavu. V námořnictvu, zredukováném na pouhých 15 000 námořníků, zůstalo šest zastaralých řadových lodí, šest malých křižníků, dvanáct torpédoborců a dvanáct torpédových člunů. Nebyly zde žádné ponorky.

V červnu 1919 francouzský premiér Georges Clemenceau prohlásil: ***„Německé odzbrojení představuje první krok k mnohostrannému snížení a omezení zbrojení..... Poté, co Německo ukázalo cestu, budou spojenecké a přidružené mocnosti následovat stejnou cestu v rámci úplné bezpečnosti.“***¹⁰⁸ Nicméně během 20. let 20. století Francie, Velká Británie, Spojené státy, Itálie, Japonsko a SSSR obnovily částečné závody ve zbrojení, přičemž se zaměřily na rozšiřování námořních a leteckých sil. Toto porušení víry poskytlo Německu morální základ pro opětovné zbrojení navzdory smlouvě.

Zastaralá výzbroj německé armády v prvních letech Hitlerova působení zahrnovala ocelové přilby typu 1918, dlouhohlavňové karabiny Mauser z první světové války a vodou chlazené kulomety typu 1908.

Díky malé velikosti a omezené výzbroji německé armády neměla země v roce 1933 prakticky žádný zbrojní průmysl. Němci museli provádět tajný experimentální vývoj obrněných vozidel, dělostřelectva a vojenských letadel, protože byl stále nelegální. Přestože inženýři přestavěli některé továrny na zbrojní výrobu, Hitler během prvních dvou let svého působení představil návrhy na mezinárodní omezení zbrojení. V letech 1933 a 1934 věnovala Říše na obranu méně než čtyři procenta rozpočtu. To nebyla ani polovina podílu výdajů Francie, Japonska a SSSR, které již udržovaly rozsáhlé arzenály.¹⁰⁹

Pokud by Hitler chtěl, mohlo Německo v roce 1936 uskutečnit rozsáhlý program zbrojení. Továrny pracovaly téměř na plný výkon. Říše disponovala

moderním a efektivním průmyslem obráběcích strojů. USA a Německo kontrolovaly 70 % mezinárodního trhu s vývozem tohoto zboží s minimálním odpovídajícím dovozem. Ve skutečnosti mělo Německo v roce 1938 v průmyslu 1,3 milionu obráběcích strojů, což bylo dvakrát více než v Anglii.¹¹⁰ Tato okolnost se však ukázala jako málo cenná pro německé ozbrojené síly, protože Hitler nepřikládal výrobě vojenského materiálu prioritu.

Průmysl v Německu se soustředil na bytovou výstavbu, zlepšování pracovních podmínek dělníků, veřejné práce, spotřební zboží a programy KdF v automobilovém a lodním průmyslu. Tyto projekty spotřebovávaly velké množství materiálů, jako jsou kovy, guma a dřevo, a zaměstnávaly značné procento kvalifikované pracovní síly. Kvalifikovaní řemeslníci, inženýři a technici nebyli pro zbrojní průmysl k dispozici. Jeden německý historik dospěl k závěru: *„Během šesti a půl let do vypuknutí války dosáhlo německé hospodářství obrovského úspěchu. Výsledek tohoto obrovského úsilí však zůstal pro ozbrojené síly relativně malý, a to tváří v tvář požadavkům civilního sektoru. Vyžadovat vedle civilních požadavků vysokou úroveň zbrojní výroby by německou ekonomiku přetížilo.“*¹¹¹

Jedna z nejznámějších německých veřejných staveb, dálnice Autobahn, neměla v rozporu s obecným předpokladem strategickou hodnotu. Generální štáb dospěl k závěru, že systém rychlostních silnic by byl pro nepřátelské letce v době války příliš snadno zjistitelný z velké výšky a motorizované jednotky využívající autobahn by se v případě náletu neměly kde krýt.¹¹² Jen málo předválečných vojenských formací bylo stejně motorizovaných a armáda se spoléhala především na železniční dopravu. Na rozdíl od svých vyšších armádních velitelů, Freiherra von Fritsche a Ludwiga Becka, Hitler plně uznával taktickou hodnotu obrněné techniky v budoucí válce. Co se však týče rozšíření tohoto odvětví služeb, opět mu chyběla pozornost, kterou obvykle věnoval souběžným civilním projektům. Podle názoru renomovaného vojenského analytika sira Basila Liddella-Harta *„nakonec doplatil na to, že je neprosazoval důrazněji.“*¹¹³

V listopadu 1934 se armádní zbrojní oddělení rozhodlo pro výrobu hlavního bojového tanku s kanónem ráže 75 mm. Během vývoje bojového modelu armáda vyrobila dva lehce pancéřované a málo vyzbrojené typy Panzer I a Panzer II pro výcvik vojáků. Mezitím armáda zavedla také střední tank Panzer III, který se ukázal jako vhodný pro frontovou službu. Panzer IV, hlavní bojový tank, na který byla uzavřena smlouva v roce 1934, byl ve skutečnosti ve fázi

plánování ještě před Hitlerovým nástupem k moci. První sjel z montážní linky až v roce 1936. V letech 1936 a 1937 vyrobila továrna v Magdeburgu pouhých 35 tanků Panzer IV. V roce 1939 jich bylo 45.¹¹⁴ Pro srovnání, německý automobilový průmysl vyrobil v roce 1936 244 289 automobilů. Během posledních měsíců míru si německá armáda pomohla doplnit svých několik obrněných divizí tanky české výroby, které získala při obsazení Čech a Moravy v březnu 1939.

Freiherr von Fritsch (vlevo) a Ludwig Beck, předváleční armádní velitelé, kteří byli proti vývoji tanků. Beck řekl generálu Heinzu Guderianovi, zastánci obrněných vozidel: „Jste pro mě příliš rychlí!“

Podobně zanedbaná byla i výroba další důležité výzbroje. V létě 1939 německé továrny vyráběly pouze 30 těžkých terénních houfnic měsíčně.¹¹⁵ Výroba všech druhů munice byla tak omezená, že když v září vypukla válka, měla armáda zásoby pouze na šest týdnů bojů. Letectvo mělo tříměsíční

zásobu lehkých a středních pum a žádné zásoby těžších ráží. Vzhledem k tomu, že většina zbraní je prostředkem pro dopravení střel na cíl, nedostatečná zásoba munice rozhodujícím způsobem ovlivňuje jejich účinnost.

Hitler považoval ozbrojené síly především za nástroj diplomacie. V roce 1938 řekl generálu Erhardu Milchovi: **„Nikdo se neptá na to, zda mám bomby nebo kolik mám munice. Jediné, na čem záleží, je počet letadel a děl.“**¹¹⁶ Během roku 1938 vyrobilo Německo méně než šestinu munice, kterou jeho závody vyráběly po celý válečný rok 1944. Podle verdiktu generála Georga Thomase, náčelníka štábu vyzbrojování ozbrojených sil, **„je třeba poukázat na to, že Německo šlo do války se zcela nedostatečnými hospodářskými přípravami.... Obrovské hospodářské přípravy, které by byly nutné pro novou světovou válku, nebyly prakticky vůbec realizovány.“**¹¹⁷

Když Hitler nastoupil do úřadu kancléře, bylo jeho námořnictvo výrazně menší než flotily konkurenčních evropských mocností. Od konce první světové války do roku 1931 položila německá přístaviště kýl tří nových válečných lodí; ve stejném období jich Francie postavila 81.¹¹⁸ Anglo-německá námořní dohoda, uzavřená v červnu 1935, omezila velikost říšského hladinového loďstva na 35 % britského královského námořnictva. Při vypuknutí války o více než čtyři roky později tvořilo německé námořnictvo jen 17,5 procenta tonáže svého námořního protivníka; tedy jen polovinu toho, co bylo povoleno. Lodní stavitelé odložili předválečné spuštění impozantních německých bitevních lodí *Bismarck* a *Tirpitz* na vodu kvůli nedostatku oceli.¹¹⁹ Současně pokračovala podle plánu stavba linkových lodí *KdF Wilhelm Gustloff* a *Robert Ley* za více než 50 milionů RM.

Kolem roku 1935 začaly loděnice vyrábět ponorky. Tato zbraň, potenciálně nejrozhodnější v německém arzenálu, dostala nízkou prioritu. Během roku 1937, kdy byly zahájeny práce na lodi *Wilhelm Gustloff*, spustily přístaviště na vodu pouze jeden ponorkový člun. Následujícího roku jich Němci postavili devět a v roce 1939 osmnáct.¹²⁰ Německo zahájilo válku s 22 čluny schopnými výpadů do Atlantiku, z nichž pouze třetina mohla v jednom okamžiku hlídat cílové oblasti.

V listopadu 1938 se s Hitlerem sešli vojenští velitelé, aby projednali koordinaci vyzbrojování mezi třemi hlavními druhy vojsk. Jeden z německých vojenských historiků shrnul: **„Hitler nezadal žádné cíle v oblasti vyzbrojování pro tři odvětví služeb..... Neměl žádný plán realizovatelných cílů, které by měl zbrojní průmysl**

sledovat....Vágní pokyny, jak těchto zatím nespecifikovaných cílů ve zbrojení dosáhnout v průběhu několika příštích let, nenasvědčují tomu, že by Hitler v této době očekával, že se bude válčit již za tři čtvrtě roku.“¹²¹

Mezi zářím 1937 a únorem 1939 německé firmy, které měly zbrojní zakázky, splnily pouze 58,6 procenta objednávek.¹²² Během roku 1938 vyrábělo vojenské výrobky sotva devět procent německého průmyslu.¹²³ S blížící se válkou se toto množství zvyšovalo a koncem roku 1939 dosáhlo přibližně 15 procent, i když některé odhady jsou o něco vyšší. Naproti tomu Anglie vydala v roce 1935 na zbrojení 15 procent svého rozpočtu a během roku 1938 38 procent.¹²⁴ Ekonomka Dr. Anja Bagel-Bohlenová dospěla k závěru: *„Zbrojní výroba ve skutečnosti nikdy nedostala neomezenou prioritu v ekonomice, jak se zdálo....Německo ani v září 1939 neprovedlo zásadní restrukturalizaci hospodářství, kterou si vyžádala válka, zatímco ve Velké Británii již byla zavedena....Německý průmysl nebyl nijak připraven na delší konfrontaci s průmyslovým potenciálem nepřítele. Německo zahájilo v roce 1939 válku, která na základě jeho průmyslových příprav neměla vyhlídky na úspěch.“¹²⁵*

Německá armáda zaostávala za ostatními velmocemi i co se týče počtu mužů. V roce 1935 čítala francouzská armáda 655 000 mužů, polská 298 000 a česká 140 000 mužů. Sovětský svaz měl ve zbrani 885 000 mužů. Žádná z těchto zemí nebyla Německu příznivě nakloněna. Vzhledem k tomu, že Říše neměla posledních 15 let žádné odvody, neexistovali žádní záložníci. Jedná se o vojensky vycvičené muže, kteří se vracejí do civilního života, ale mohou být povoláni do aktivní služby, aby v případě války rychle rozšířili ozbrojené síly. Francie měla 4,5 milionu, Polsko 3,2 milionu a Československo 1,3 milionu záložníků.¹²⁶

Hitler soustředil lidské zdroje Německa spíše na rozvoj sociálních programů pro svůj lid než na nápravu vojenských rozdílů. V lednu 1933 měla německá armáda a námořnictvo celkem 113 523 příslušníků. Do konce roku se jejich počet zvýšil na pouhých 122 000. Dne 21. března 1935 Hitler obnovil povinnou vojenskou službu. Odvody ve skutečnosti začaly až v říjnu. Do armády přibýlo 200 000 mužů, do námořnictva 10 000 mužů. Dalších 20 000 vstoupilo do nového letectva, Luftwaffe. Německá ekonomika vytvořila do roku 1935 3,6 milionu nových pracovních míst. Nábor do armády tedy jen málo přispěl ke zmírnění nezaměstnanosti. Vláda ve skutečnosti začala zvyšovat početní stavy armády převedením 56 000 policistů do armády. *„Častý argument, že Hitler našel nezaměstnanému obyvatelstvu práci a chléb*

výhradně prostřednictvím masivního budování ozbrojených sil, je při pohledu na skutečné statistiky neudržitelný,“ poznamenal historik Ralf Wittrich.¹²⁷ Schacht to potvrdil, když prohlásil: ***„Odstranění nezaměstnanosti v Německu ... se podařilo bez zbrojení.“***¹²⁸

Americký historik David Schoenbaum dospěl k závěru: „V mnoha ohledech... šli nacionální socialisté do války spíše s mírovou ekonomikou, než že by v době míru vytvořili ekonomiku založenou na válce.“¹²⁹ Podrobná studie profesorů Williama Langer a Everetta Gleasona uvádí: ***„Poválečné studie německých schopností, založené na nacistických záznamech, ukazují, že nacistická vojenská síla a válečná výroba v roce 1939 byly demokraciemi značně nadhodnoceny. Nyní již nelze pochybovat o tom, že Němci v roce 1939 zdaleka nebyli připraveni na dlouhou válku velkého rozsahu. Jejich současná válečná produkce byla nižší než kombinovaná produkce Velké Británie a Francie a měli jen velmi málo rezerv..... V žádném případě nebyli připraveni na typ války, do které se zapojili.“***¹³⁰ Navzdory relativní nepřipravenosti měly německé ozbrojené síly v prvních letech války dobýt větší a lépe vybavené armády. Zvyk německé armády cvičit mladší důstojníky až po velitele družstev, aby v boji uplatňovali samostatnou iniciativu, poskytl Hitlerovým vojskům rozhodující taktickou výhodu oproti francouzské, britské a sovětské armádě s neflexibilní strukturou velení.

Německá armáda v době míru pořádala časté a pestré přehlídky a příležitostné bojové výstavy pro veřejnost. Částečně to mělo v zahraničních diplomatech vzbudit dojem, že Německo již disponuje impozantním vojenským aparátem.

Adjutant Julius Schaub později napsal, že často slyšel Vůdce stěžovat si svým nejbližším spolupracovníkům: **„Ta zatracená válka zničila všechny mé plány... zničila všechno, všechny mé velkolepé plány na obnovu.“**¹³¹ Hitler sloužil v pěchotě po celou dobu první světové války a byl vážně zraněn. V jeho vojenském služebním záznamu se uvádí, že se zúčastnil 84 bitev.¹³² Zdá se nepravděpodobné, že by člověk, který na vlastní kůži zažil devastaci, strádání a nesmyslnost války v takové míře, mohl agresivně připravovat národ, za který

bojoval, aby urychlil podobné krveprolití, zejména s přihlédnutím k druhořadě roli, kterou historicky přisuzoval zbrojení.

Školy Adolfa Hitlera

Hitler považoval vzdělání mládeže za klíč k pokrokovému rozvoji národa po skončení svého života. V článku z roku 1937 napsal plukovník SS Otto Heidler, že školy nyní musí žáky povyšovat **„bez ohledu na sociální vazby, vzdělání nebo hodnocení intelektu, ale podle předností jejich charakteru“**. Pokud šlo o NSDAP, univerzity produkovaly mladé lidi, kteří nebyli způsobilí převzít vedoucí pozice v Německu. Z velké části je tvořili ti, které Hitler označil za **„typy, které zůstávají doma“**: jedinci, kteří v letech boje strany o moc sobecky sledovali studijní a kariérní cíle. Podle Heidlerových slov to byly **„sebestředné živly postrádající všechny vlastnosti bojovníka, které žily svým soukromým akademickým životem, zatímco v celém národě probíhal boj o přežití.“**¹³³

NSDAP odmítala jakákoli opatření, která by bránila mužům, kteří se vzdali osobních ambicí pro dobro vlasti a často riskovali život, dosáhnout vedoucích pozic. V letech 1920-1933 zakázala řada univerzit mužům SA, vůdcům Hitlerjugend a členům NSDAP, z nichž značná část byli váleční veteráni z první světové války, vstup na univerzitu nebo výuku. **„Zatímco všichni podporovali hnutí, ostatní seděli na jejich seminářích a institucích a věnovali se studiu svého speciálního oboru a profese. Podle svého vlastního morálního kodexu byli zdatnými... Nyní nás chtějí ohromit svými znalostmi. A my jim odpovídáme: chybí vám základ pro jakoukoli moudrost, a tím je charakter.“**¹³⁴ Sám Hitler napsal: **„Je hrozné pomyslet na to, jak jsou každoročně statisíce zcela netalentovaných osob obdarovány vyšším vzděláním, zatímco statisíce jiných, s vynikajícími schopnostmi, zůstávají bez jakéhokoli vyššího vzdělání. Tuto ztrátu pro národ nelze přeceňovat.“**¹³⁵

Vůdce tvrdil, že úkolem státu není **„zachovávat kontrolní vliv existující společenské třídy. Místo toho je povinností státu vybírat ze sumy všech občanů ty nejschopnější mozky a přivádět je do veřejných funkcí a hodností“**. Poznamenal, že Spojené státy se těší úspěchu ve vědě a technice, **„protože větší počet nadaných jedinců z řad nižších vrstev tam nachází možnosti vyššího vzdělání, než je tomu v Evropě“**.¹³⁶ Podle nacionálněsocialistického vnímání bylo prvořadým úkolem školství vyškolit každého mladého dospělého v nějakém povolání. Třída nekvalifikovaných dělníků měla zaniknout, protože příslušníci mladé generace bez řemesla nebo povolání postrádají charakter.

Německá pracovní fronta vyhlásila v roce 1934 každoroční soutěž o říšskou kariéru. Půl milionu chlapců a dívek, z nichž 80 procent mělo pouze základní vzdělání, předvádělo své dovednosti v řemeslech. Nejlépe hodnoceným soutěžícím byly uděleny finanční příspěvky na studium na vysokých školách. Slavnostní předávání cen se konalo v Berlíně, kde národní vítězové pózovali na fotografiích s Leyem a Hitlerem. Schacht, který byl proti přidělování státních prostředků na podporu nižších tříd, demonstrativně odmítl Hitlerovo pozvání k účasti na této akci. Místní a regionální soutěže rozšířily procento vítězů a dále propagovaly program. Počet zúčastněných dětí každoročně rostl. V roce 1938 soutěžilo 949 120 dívek a 1 537 373 chlapců. DAF v tomto roce udělil stipendia ve výši 527 000 RM.¹³⁷

Pro další rozvoj obchodních znalostí mladé generace vláda sponzorovala *Langemarckovy školy*. Tyto instituce přijímaly mladé lidi z dělnického a venkovského prostředí. Akademie zpočátku trpěly nedostatkem kvalifikovaných instruktorů. Byly nicméně dalším krokem k Hitlerově ambici, **„že v této říši dláždíme cestu každému schopnému mozku k nejvznešenějšímu životnímu postavení, k němuž chce směřovat, jen pokud je schopný, energický a odhodlaný.“**¹³⁸ Hitler se již několik let před nástupem k moci zasazoval o vytvoření vůdčího kádru pro budoucnost Německa. Oddanost národu byla stejně důležitá jako schopnost velet. Chtěl zabránit tomu, aby se mezi těmi, kteří byli vyškoleni jako budoucí vůdci, vytvořila odtažitost nebo jakékoli elitářské tendence. Problém vypracování programu výběru a přípravy kandidátů připadl Leyovi. Nejprve navrhl zřízení internátních škol s tříletým učebním plánem v několika německých městech. Studenti, kteří by prokázali požadované kvality, by po ukončení studia postoupili na další tři roky do regionálních internátních škol. Odtud by se **„nejschopnější, rasově nejlepší a fyzicky nejzdravější“** studenti hlásili na prestižní ordensburské akademie NSDAP.¹³⁹ V říjnu 1936 Ley podepsal s ministrem školství Dr. Bernhardem Rustem dohodu, která stranu opravňovala k přímému zapojení do systému národního školství. Smlouva umožňovala NSDAP zřizovat internátní školy, přičemž říšské ministerstvo školství si vyhradilo právo výběru učitelského sboru.

Hitler blahopřeje vítězům říšské kariérní soutěže. Tento oblíbený program každoročně uděloval stipendia a občanská vyznamenání dětem z dělnických rodin.

Ley dokončil podobu budoucích internátních škol po poradě s říšským vůdcem mládeže Baldurem von Schirachem. Porušením smlouvy s Rustem vyloučil Ley nepokrokového ministra z další účasti. Vůdce dělnictva měl dostatečný vliv - a DAF dostatek finančních prostředků - na to, aby vytvořil systém vedlejších škol, který se stal prakticky autonomním. Vypracoval nezávislé učební osnovy a požadavky na absolvování studia, které neodpovídaly státním normám, a zřídil vlastní akademii pro přípravu učitelů. S vůdcovým svolením pojmenoval Ley deset institucí plánovaných pro Německo Školy Adolfa Hitlera (AHS). Dodatečné financování z říšské pokladny nakonec umožnilo přidat další dvě školy. Internátní školy AHS testovaly dvanáctileté žáky, které nominovalo okresní vedení NSDAP. Kandidáti, kteří úspěšně složili přijímací zkoušku, nastoupili do šestiletého kurzu. Provoz škol Adolfa Hitlera nabízí vhled do osobních vlastností, které se nacionální socialismus snažil vypěstovat v budoucích vůdcích Německa.

Mezi členy povinných německých mládežnických organizací byli i tito chlapci z Východního Pruska, kteří odráželi drsnost, samostatnost a skryté vůdčí schopnosti venkovského obyvatelstva.

V prosinci 1936 Schirach oznámil založení nových internátních škol. Inspektorem akademií jmenoval 25letého Kurta Pettera. Učební plán navrhl Max Klüver, rovněž 25letý. Politika přijímání mladých vůdců Hitlerjugend jako instruktorů obcházela technickou pravomoc říšského ministerstva školství při obsazování učitelských míst. Klüver přijímal podněty od svých kolegů a vypracoval program bez oficiálního vlivu. Těsné cílové datum otevření první školy Adolfa Hitlera - 15. dubna 1937 - znemožňovalo důkladné výběrové řízení při výběru studentů.

Na rozdíl od běžných vysokých škol se přijímací řízení, které se odrazilo v obsahu přijímací zkoušky, nezaměřovalo především na duševní schopnosti. Jak vysvětloval Klüver: **„Nebyli jsme proti intelektu nebo inteligenci, ale proti jednostranně intelektuálnímu člověku, který zanedbával charakter a fyzickou zdatnost, kterému chyběla síla vůle, rozhodnost a smysl pro odpovědnost. Bezbarvý, nerozhodný a slabý, špatně založený a nezodpovědný intelektuální**

typ jsme nechtěli. Proti přeceňování intelektu jsme stavěli celkovou osobnost, jejíž nedílnou součástí intelekt samozřejmě byl.“140

Fakulta doufala, že při přípravě přijímací zkoušky AHS bude hodnotit spíše nezávislost úsudku, vynalézavost, rychlé porozumění, schopnost udržet si informace, improvizaci, schopnost soustředění a představivost než pouhé znalosti. Hledali nejnadanější mladé lidi z celého Německa, aniž by Hitler obvykle upřednostňoval dělnické rodiny. V jedné brožurě se uvádělo: ***„Je rozšířeným omylem, že školy Adolfa Hitlera jsou školy pro chudé, pro lidi s menšími příjmy, kteří by jinak nikdy nemohli poslat své syny na vyšší vzdělávací instituce. Je třeba zdůraznit, že Školy Adolfa Hitlera nebyly vyvinuty pro určitou společenskou třídu. Jsou to školy pro nejlepší, nejhodnotnější a nejschopnější chlapce z řad německého národa.“141*** Učitelé si však byli vědomi, že kvalita vzdělání chudších vrstev obyvatelstva nechává některé mladé talenty neobjevené. Známkování při přijímacích zkouškách to zohledňovalo. Umožňovalo relativně větší podíl synů řemeslníků, dělníků a zemědělců v internátních školách, než tomu bylo v jiných institucích.

Instruktoři jen zřídka kdy dovolili, aby výběr studentů ovlivnily politické ohledy. Navzdory značnému nátlaku a intenzivní konfrontaci s okresním vedením NSDAP Klüber sám odmítl přijmout syna vysokého stranického funkcionáře do školy Adolfa Hitlera, protože chlapec měl nízké výsledky v testech. Naproti tomu Werner Lamberz, zapsaný do výmarské AHS, byl synem komunisty, který byl vězněn v koncentračním táboře.¹⁴²

Učební osnovy AHS pěstovaly u studentů vůdčí vlastnosti jako svůj cíl. Vyhýbalo se předmětům určeným k hromadění znalostí, které vyžadovaly značnou dobu studia a byly brzy zapomenuty. To odpovídalo Hitlerově definici cíle vzdělávání, kterým mělo být ***„vychovávat mladé mysli k vnímavosti vůči novým myšlenkám a rozvíjet schopnosti uvažování a pozorování.“143*** Hodiny dějepisu se zaměřovaly spíše na výběr významnějších událostí, které měly rozhodující vliv na rozvoj civilizace, než na podrobnou chronologii minulosti.

Program vyžadoval spolupráci studentů ve studijních skupinách. Každé z nich byl přidělen jeden účastník jako ďáblův advokát, který podněcoval diskuse. Učitelé kolovali mezi skupinami a účastnili se debat. Hodnocení skupiny ovlivňovalo skóre jednotlivých studentů. Tento postup podporoval týmovou spolupráci. Zabraňoval ješitnosti a pomáhal žákům naučit se hodnotit protichůdné argumenty, upřednostňovat skupinový výkon před osobním prospěchem a systematicky pracovat na realizaci společných cílů.

Ačkoli školy Adolfa Hitlera schvalovaly obvyklé vlastenectví, neindoktrinovaly zapsané žáky přílišným dogmatickým nacionalismem. Studenti si rozšiřovali své chápání a toleranci k jiným kulturám prostřednictvím předmětu „Pohled na svět“. Cílem bylo poznávat politické a hospodářské poměry jiných zemí, jejich aktuální dění a mentalitu jejich obyvatel. Výuku doplňovalo studium cizích jazyků a třídní exkurze do zahraničí. Učitelé přidělili každému žákovi jednu zemi, o které se musel důkladně informovat. O své znalosti se pak podělil v diskusi ve třídě.

Otevřený postoj, který studenti AHS pěstovali, byl v rozporu se šovinistickými tendencemi, které převládaly ve většině hierarchie NSDAP. Když Schirach a Ley hodnotili eseje členů prvního maturitního ročníku, byli šokováni, když zjistili, že maturanti neznají program nacionálně socialistické strany. Rasová hygiena nehrála žádnou roli ani ve studijním plánu.¹⁴⁴ Tato okolnost byla v rozporu s Hitlerovým příkazem: **„Žádný chlapec ani dívka nesmí opustit školu, aniž by byli v podstatě poučeni o praktické nutnosti udržovat čistotu naší krve.“**¹⁴⁵

Také vzdělávací akademie AHS zůstala z velké části bez vlivu NSDAP. Praxe obsazování učitelských míst mladými muži eliminovala typ kariérního pedagoga, který se po desetiletích akademické rutiny postupně vzdaloval vitalitě a duchu mladé generace. Směrnice AHS vyžadovaly, aby vyučující ve volném čase organizoval společenské a rekreační aktivity pro jednotlivé skupiny studentů, které měl na starosti. **„Musí je energicky nabádat, aby se naučili otřepávat z chyb a překonávat slabosti. Musí však také zůstat veselý a vždy připraven být jim po boku s přátelskou radou a pomocí..... Musí být vzorným společníkem, nezištným, upřímným a spravedlivým. Jen tak si bude moci získat potřebnou autoritu, bez níž žádný vůdce nemůže existovat.“**¹⁴⁶

Jednou týdně pracovali instruktoři se svou třídou na úkolech. Jedno odpoledne v týdnu se učitelé a žáci společně účastnili sportovních soutěží a také zpěvu. Na školách Adolfa Hitlera neplatily konvenční předpisy upravující vztahy mezi žáky a vyučujícími. Instruktoři se při udržování autority spoléhali spíše na jimi nastavenou laťku než na omezený respekt žáků k úřadu. Klüver později napsal: **„Bylo jen málo internátních škol, kde mezi pedagogem a žákem existovalo takové kamarádství a vzájemná důvěra jako v AHS, což bylo v neposlední řadě způsobeno příkladným chováním instruktora.“**¹⁴⁷

Tělesná výchova hrála v AHS významnou roli. Hitler často zdůrazňoval, že tělesná zdatnost je nezbytná pro to, aby se mladí lidé stali rozhodnými,

zodpovědnými a odhodlanými. V programu AHS se uvádělo: „**Soutěživé sporty... (a) lyžování nebo létání na kluzácích jsou nejdůležitější pro posílení vůle a naučení se snášet těžkosti.**“¹⁴⁸ V prvních letech se studenti věnovali tělesné výchově a sportu přibližně deset hodin týdně. U studentů pátého ročníku to bylo osm hodin. Dokonce i v době války byl v učebních osnovách minimální polovojenský nebo zbraňový výcvik. Místo toho se školy snažily vypěstovat v žácích vojenské chování pomocí vojenských hodnot, jako je vnitřní sebedůvěra, čelení nepřízni osudu, snášení strádání a dodávání odvahy. Přirození sportovci nemuseli nutně dostávat nejvyšší známky. Žáci, kteří podle názoru instruktorů dosáhli v rámci svých odhadovaných schopností nejlepších výsledků - tedy dosáhli vyšší úrovně sebeovládání - lépe splňovali cíle školy.

Studenti školy Adolfa Hitlera ve standardním oblečení německé mládežnické organizace. Pro žáky AHS neexistovala žádná odlišná uniforma.

Většina instruktorů AHS ztotožňovala koncept nacionálního socialismu „jeden národ, jeden vůdce“ s osobou samotného Hitlera. Žádný z jeho potenciálních nástupců ve stranické a státní hierarchii neměl vůdcovu velitelskou, charismatickou přítomnost. Budoucí politická struktura Německa by proto podle názoru profesorského sboru AHS měla být oligarchií: vybranou vrstvou,

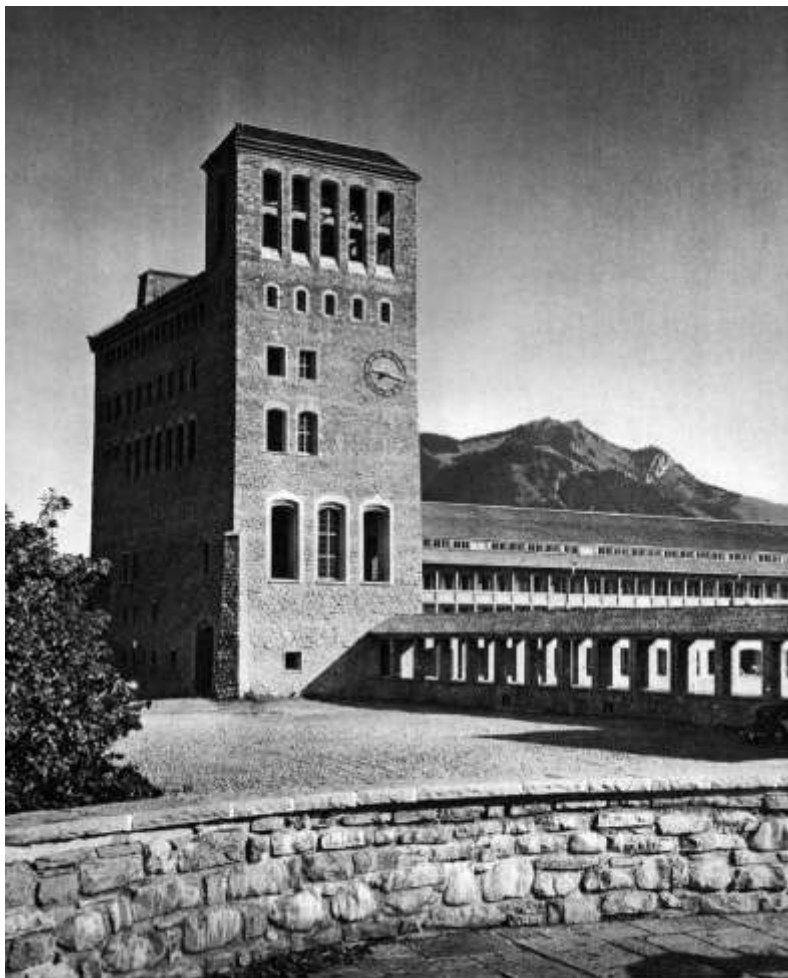
kde by o členství nerozhodovalo společenské, ekonomické nebo intelektuální postavení, ale osobní vůdčí kvality a oddanost vlasti.

V německém vzdělávacím systému hrála fitness významnou roli. Stát podporoval rytmickou gymnastiku, kterou vyvinul Hinrich Medau a jejímž cílem bylo rozvíjet vyrovnanost, ladnost, koordinaci a fyzickou sílu.

Školy nechtěly, aby z nich vycházeli roboti, kteří se slepě podřizují stranické linii. V jednom dobovém novinovém článku se psalo: ***„Ve školách Adolfa Hitlera působí síly, které formují charakter a které potřebujeme pro naši dobu.***

Nepotlačují však zvláštní povahu jedince, ale vychovávají ji a posilují, čímž umožňují chlapcům dozrát v samostatně myslící, rozhodné osobnosti.“¹⁴⁹

Ordensburg Sonthofen se nachází v bavorských Alpách a byl navržen architektem Hermannem Gieslerem jako akademie vedení NSDAP. Do roku 1945 zde sídlila také ústřední škola Adolfa Hitlera.

Ačkoli měly plány lekcí pomoci studentům rozvíjet sebedůvěru a uvědomit si svůj potenciál, obsahovaly prvky, které měly zabránit pocitu vlastní důležitosti. Náročné úkoly ve třídě s týdenními termíny odevzdání vyžadovaly úzkou spolupráci a vzájemnou závislost mezi členy jednotlivých studijních skupin. Sportovní program AHS kladl důraz na týmovou spolupráci a učil chlapce, že na žádném člověku nezáleží více než na celku.

Na sportovním hřišti i ve třídě se jednotliví žáci střídavě ujímali role kapitánů týmu a studijních skupin. Po dočasném velení se pak znovu zapojili do skupiny v podřízených rolích. Exkurze do dolů, továren a na farmy bojovaly proti izolaci či odtažitosti a připomínaly žákům, že výlučný status internátní školy je neodděluje od německého lidu a reality jeho každodenní existence. Na rozdíl od jiných internátních škol neposkytovala AHS svým žákům žádnou výraznou uniformu. Toto opatření rovněž zabraňovalo pocitům nadřazenosti.

Další odchylkou od zvyklostí podobných institucí byla pozornost věnovaná rodinným vazbám během školního roku. Brožura AHS popisovala, jak jsou vztahy mezi žákem a rodiči **„školou uspořádány tak, aby zůstaly co nejintimnější, aby chlapci vstúpily hodnoty, které se mohou realizovat pouze prostřednictvím rodinného života“**.¹⁵⁰ Zpravodaj AHS Tilsit popisoval rodiče jako příslušníky rozšířeného okruhu těch, kteří jsou oprávněni dítě vychovávat. **„V žádném případě neztratili svého chlapce, když ho zapsali do školy Adolfa Hitlera. V plné důvěře v nás naopak svěřují pouze část jeho výchovy pedagogovi. Naším přáním je, aby chlapec zůstal zakořeněn v domě svých rodičů a ve své vlasti. Mladík, který zapomíná na svůj domov, je bez kořenů a nehodí se ani pro nás.“** Článek také definoval **„úzkou spolupráci mezi rodiči a instruktory“** jako **„naprosto nezbytnou pro výchovu a hodnocení jednotlivých chlapců“**.¹⁵¹ Instruktoři často navštěvovali rodiny svých žáků během prázdnin.

AHS prosazovala trvalý vliv rodičů jako součást politiky výchovy žáků ke zdravému a zodpovědnému dospívání. Učební plán se zaměřoval na rozvoj ve třech vzájemně propojených oblastech: mysli, těla a ducha. Co se týče duševních schopností, cílem škol nebylo napěchovat hlavu žáka informacemi, ale navyknout ho na tvrdou práci, systematické plnění úkolů a zdravý úsudek.

Nekompromisní oddanost AHS tělesné výchově, která přispívala k celkovému zdraví a pohodě, podporovala sebedůvěru a učila spolužáky podřizovat se vlastním zájmům a jednat jako tým. Duchovní prvek programu směřoval k výchově samostatných osobností, připravených přijímat a uplatňovat autoritu, cítit odpovědnost za své činy a pěstovat pokoru i úctu ke svému národu a vlasti. Všechny prvky působily společně na formování osobností, které se měly stát budoucí vůdčí kastou Německa. Ačkoli představitelé školy doufali, že si absolventi zvolí kariéru ve státní správě, nebyl na ně vyvíjen žádný tlak. Školy Adolfa Hitlera se nesnažily ovládnout nejslibnější německé mladé lidi, ale naučit je ovládnout sebe sama.

Tento způsob vzdělávání představoval výrazný odklon od praxe liberalismu. Aby demokratický stát poskytl rovné příležitosti k postupu i těm, kteří nemají dostatečné výsledky, věnuje na jejich vzdělávání často více prostředků než na vzdělávání těch, kteří vykazují lepší schopnosti. Tento proces vyrovnávání odpovídá liberálnímu principu, který odmítá přirozené řazení jednotlivců podle talentu a osobní iniciativy. V Německu naopak některé akademické instituce přisuzovaly prioritu rozvoji potenciálu nadanějších studentů. Souběžná výuka komunální odpovědnosti měla zajistit, aby výchova takových osobností k vedoucím rolím byla prospěšná všem.

Kapitola 3 Evropská diplomacie

Afrika

Po celou dobu svého působení v úřadu byl Hitler aktivní v zahraničních záležitostech. Jeho hlavním cílem bylo zrušení omezení, která Německu ukládala Versailleská smlouva, a proto musel vyjednávat se signatářskými mocnostmi, které smlouvu ratifikovaly. Byl to nelehký boj, protože tyto státy měly z této smlouvy prospěch. Vůdce se snažil uskutečnit svůj cíl nebojovými prostředky. Poslední válka vyvolala v Rusku komunistickou revoluci. Jeho vlastní zemi málem postihl podobný osud v roce 1918. Hitler věřil, že dalšího evropského konfliktu využijí Sověti ke svržení stávajících vlád: ***„Vypuknutí takového šíleného, nekonečného krveprolití by vedlo ke zhroucení současného společenského a státního řádu. Evropa upadající do komunistického chaosu by způsobila krizi nepředstavitelných rozměrů a nedozírného trvání.“***¹

Říšský kancléř zvažoval zahraničněpolitická rozhodnutí podle jejich výhodnosti pro Německo. Na rozdíl od kosmopolitního postoje dnešních demokratických vůdců nepřipustil, aby jeho jednání ovlivňoval zvláštní závazek vůči kolektivním zájmům abstraktního „globálního společenství“. Podle jeho vlastních slov: ***„nemohu se cítit odpovědný za osud světa, který neprojevil soucit s bídným osudem mého vlastního národa. Považuji se za člověka povoláného Prozřetelností, aby sloužil pouze svému vlastnímu národu a zachránil ho z jeho strašlivé nouze.“***² Velká Británie a Francie patřily k hlavním zastáncům versailleského systému. Ačkoli si byly vědomy nespravedlnosti smlouvy, ani jedna z jejich vlád neinicíovala v letech 1920-1939 jediný dobrovolný ústupek Německu.

Cílem nacionálněsocialistických zahraničních záležitostí bylo zajištění *Lebensraum*, dostatečného životního prostoru pro výživu rostoucího počtu obyvatel Německa a přírodních zdrojů pro průmysl. Vážnou překážkou hospodářského blahobytu byl nedostatek jejích zámořských kolonií. Před první světovou válkou poskytovala císařské říši suroviny kontrola rozsáhlých území v Africe. Téměř 12 000 000 domorodých obyvatel nabízelo trh pro německé průmyslové zboží a kvetoucí obchod významně přispíval k průmyslovému růstu a prosperitě.

Čtrnáct bodů Woodrowa Wilsona, které v roce 1918 přiměly říšskou vládu k přijetí příměří, slibovalo **„svobodnou, otevřenou a naprosto nestrannou úpravu všech koloniálních nároků“**. To se ukázalo jako iluze. V Africe získala Francie bývalou německou kolonii Kamerun o celkové rozloze téměř 50 000 čtverečních mil. Versailleské urovnání přidělilo Rwandu a Burundi Belgii. Lví podíl získala Anglie, která připojila německou východní Afriku, německou jihozápadní Afriku a Togo, čímž se britské impérium rozrostlo o více než 630 000 čtverečních mil. Itálie získala přibližně 50 000 čtverečních mil. Británie a Japonsko si rozdělily německé tichomořské kolonie.

Spojenci zařadili zabrané kolonie mezi mandátní státy, které Anglie a Francie spravovaly jako správci. Tím se vyhnuli zdání přímé anexe, která by vyvolala nepříjemný argument, že tolik cenného území zabaveného Německu by mělo být připsáno na reparační účet. Charta Společnosti národů uváděla, že správa kolonií **„obývaných národy, které ještě nejsou schopny samy obstát v náročných podmínkách moderního světa“**, je **„posvátnou důvěrou civilizace“**.³ Schvalovala anglo-francouzskou koloniální správu jako požehnání pro zaostalé národy a přehlížela skutečnost, že Sýrie, Indie, Egypt a několik dalších zemí pod britským a evropským poddanstvím požádaly po první světové válce o nezávislost.

Mírová smlouva vytvořila další překážky pro německý obchod. Počínaje rokem 1922 zavedli spojenci 26% clo na veškeré německé vývozní zboží. Navzdory této nevýhodě Německo pokračovalo v zámořském obchodu, aby pokrylo reparační platby a dovezlo zboží denní potřeby, které bylo dříve dostupné z Afriky. Zisková marže Němců byla příliš malá na to, aby zmírnila hospodářskou tíseň průmyslu. Německý delegát ve Versailles Otto Landsberg prohlásil: **„Tento mír je pomalou vraždou německého národa.“**⁴ Celosvětová finanční krize způsobila, že se německý vývoz v letech 1930-1933 propadl o dvě třetiny.

V září 1935 Hitler znovu veřejně otevřel koloniální otázku. V projevu v Norimberku oznámil, že Německo se svých nároků v Africe nevzdá. O několik dní později vystoupil britský ministr zahraničí sir Samuel Hoare na toto téma před Společností národů v Ženevě. Hoare odmítl myšlenku, že by bývalé německé kolonie měly být vráceny, a tvrdil, že je nutné pouze zaručit, aby země bez majetku na temném kontinentu měly spravedlivý přístup ke svým přírodním zdrojům prostřednictvím politiky „otevřených dveří“. Berlín poukazoval na to, že mateřské země Anglie, Francie a Belgie budou

nevyhnutelně požívat přednosti v obchodu. Možnost nakupovat suroviny od mandátních států byla pro Německo stejně málo výhodná; díky ztrátě svých kolonií na to nemělo kupní sílu. Uplynul téměř rok a půl, než Společnost národů jmenovala vyšetřovací komisi. Její závěry podpořily Hoareovo stanovisko.⁵

Po první světové válce se do jihozápadní Afriky navzdory britské „mandátní“ správě vrátilo několik tisíc německých osadníků. Zde etničtí němečtí studenti na exkurzi u domorodých vesničanů v roce 1938.

V roce 1936 Hitler pověřil Schachta, aby vyjednal s Francií a Anglií urovnání některých zásadních sporů s Německem. Schacht předložil návrh na změnu statusu Francií kontrolovaného Kamerunu a Toga, menší africké akvizice Velké Británie. Podle tohoto plánu by Němci převzali hospodářskou správu obou mandátních států, nikoli však suverenitu nad nimi. Oba by si zachovaly obchodní politiku otevřených dveří s ostatními zeměmi, jak navrhoval Hoare, zatímco Říše by využívala obchodních výhod jako kompenzaci za předchozí ztrátu svých afrických území. Tento kompromis zabránil dojmu, že Spojenci vracejí německé kolonie, což by znamenalo tiché přiznání, že jejich zabavení bylo nespravedlivé. Vzhledem k chudobě přírodních zdrojů Německa a hrdosti

jeho obyvatel byl Schachtův návrh střídavý. Londýn a Paříž jej následující zimu kategoricky odmítly.⁶

Následné osobní rozhovory mezi Hitlerem a britskými státníky byly stejně bezvýsledné. V listopadu 1937 přijal Vůdce v Berchtesgadenu anglického vyslance lorda Halifaxe. Svého hosta se zeptal, co Londýn navrhuje ohledně Afriky. Halifax připustil, že **„chyby Versaillské smlouvy musí být napraveny“**.⁷ Stanovil, že Anglie o tom nemůže jednat bez ostatních kontinentálních mocností a že přerozdělení kolonií se může uskutečnit pouze v rámci celkového evropského uspořádání. Halifax nenabídl žádné návrhy.

V březnu následujícího roku Neville Henderson, britský velvyslanec v Berlíně, upozornil Hitlera, že anglické veřejné mínění je na africkou otázku **„obzvlášť citlivé“**. Neurčitě navrhl, že by Německo snad mohlo dostat do správy Kongo. To však nebylo ani součástí britského dominia. Hitler zpochybnil smysl takového ujednání, místo aby se koloniální problém vyřešil **„nejjednodušším a nejpřirozenějším způsobem, totiž vrácením německých kolonií“**. Znovu se zavázal, že nebude tuto otázku vynucovat, a vyjádřil ochotu **„trpělivě počkat čtyři, šest nebo deset let“** na příznivé řešení.

Francouzští důstojníci vedou severoafrické koloniální jezdce. Během okupace Porúří v roce 1923 požadoval maršál Ferdinand Foch pro své marocké vojáky nevěstince s poznámkou, že „německé ženy jsou pro tento účel dost dobré.“

Pokud jde o skutečný postoj britské vlády, premiér Neville Chamberlain se o rok později svěřil svému kabinetu, že jednání s Německem o navrácení jeho kolonií je **„zcela vyloučeno“**.⁸ V březnu 1939 řekl britský ministr obchodu Robert Hudson německému ekonomovi Helmuthu Wohlthovi, že Angličané by nikdy nepřijali transfer. Hitler ze své strany dodržel slib, který kdysi dal Chamberlainovi, že nebude výzvu Německa prezentovat jako **„bojovný nárok.“**⁹

Ženeva

Německo nemělo kolonie, a tak Hitler upevnil obchodní pozici Říše na kontinentu a zaměřil se na trh jihovýchodní Evropy. To se shodovalo s jeho záměrem získat zpět pohraniční provincie vlastního Německa, některé s cenným průmyslem, které versailleská konstrukce Říši odebrala a přidělila sousedním státům. Itálie, Francie, Belgie, Dánsko, Litva, Polsko a Československo nyní kontrolovaly území osídlená etnickými Němci, jejichž ztráta Německo oslabila.

Diplomatickou otázkou, která měla pro Hitlera zpočátku prioritu, byla národní bezpečnost. Článek 160 smlouvy stanovil, že ozbrojené síly, *Reichswehr*, mohou být nasazeny **„výhradně k udržování pořádku na německém území a jako pohraniční policie“**.¹⁰ Spojenci tedy upřeli Německu právo chránit své hranice před cizí agresí.

Nedostatek adekvátních obranných sil měl pro Říši negativní důsledky již dříve. Když se Němci dostali do 1,6procentního prodlení se splácením ochromujících reparací Francii, francouzská a belgická armáda v lednu 1923 vojensky obsadila průmyslovou oblast Porúří. V Essenu zastřelili francouzští vojáci 14 německých horníků, kteří se bránili snaze okupantů zabavit uhlí. Další Francouzi zatkli a deportovali do francouzských kolonií. Přinutili 80 000 Němců, aby opustili své domovy v Porúří a přesídlili dále do Německa.¹¹ Clemenceau řekl svému tajemníkovi: **„Zůstaneme déle než 15 let, zůstaneme 100 let, když budeme muset, dokud nám nezaplatí, co nám dluží. . . . A až se**

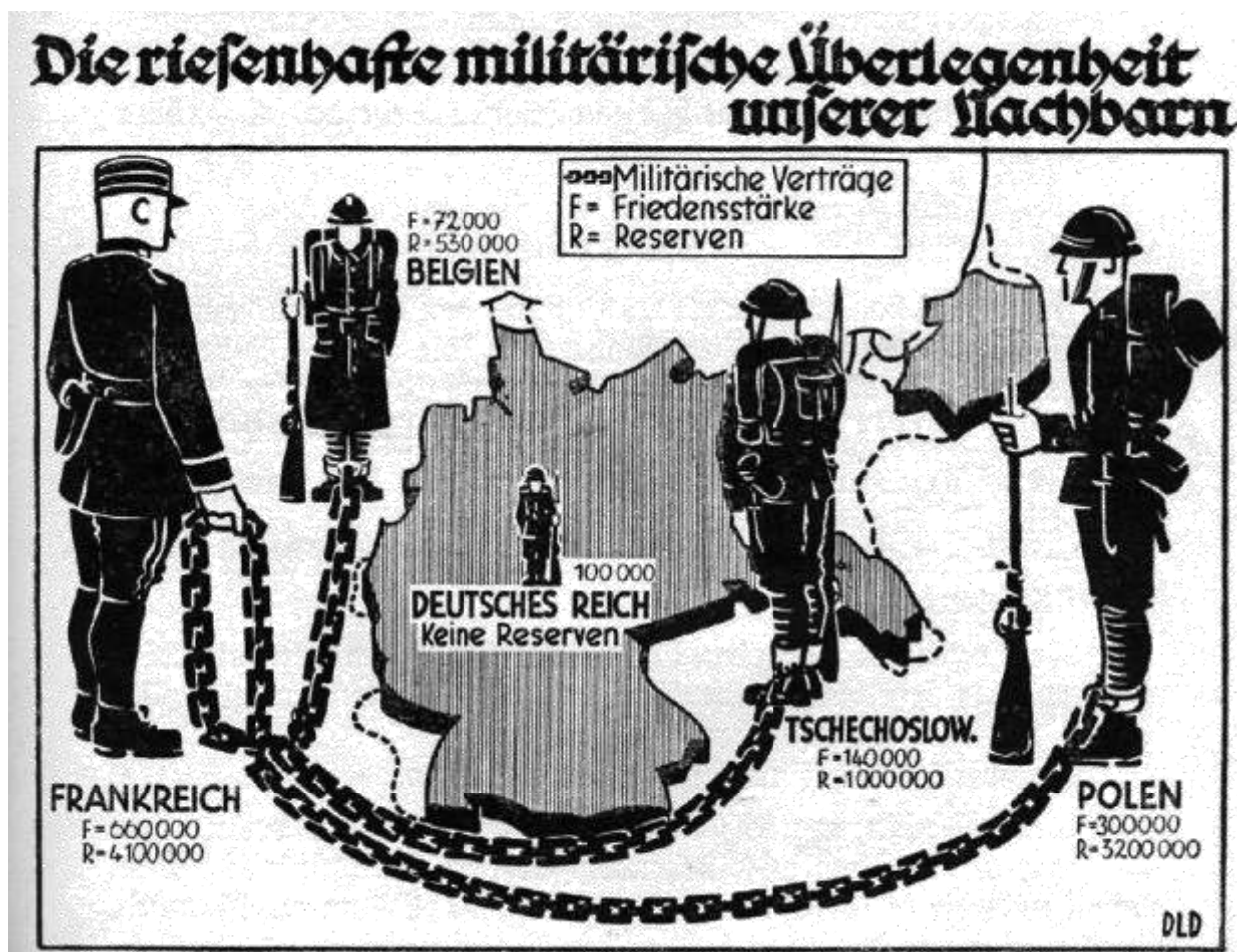
stáhneme, pokud ty svině poruší svůj závazek, tak dobře, budeme okupovat znovu. Není to stejně dobré, jako kdybychom měli Rýn?¹² Francouzské a belgické jednotky zůstaly až do léta 1925.

Vlády Německa a Rakouska se v roce 1931 dohodly na vytvoření celní unie. Odstranění cla mělo podpořit obchod mezi oběma zeměmi a zmírnit hospodářské potíže, zejména v Rakousku. Francie si tento „obávaný blok“ svých bývalých protivníků vykládala jako porušení Saintgermainské smlouvy, která zakazovala Rakousku stát se součástí Říše. Paříž hrozila bojkotem německého zboží a zahájením cenových válek, aby narušila kontinentální obchod. Francie disponovala největší armádou v Evropě a mohla si diktovat podmínky bez jakéhokoli vyjednávání. V září téhož roku rakouský kancléř Johannes Schober oznámil, že jeho vláda upouští od plánů na uzavření obchodní dohody s Německem. Americký prezident Hoover poznamenal: ***„Celní unii mezi malým státem se šesti miliony obyvatel a velkým státem s 50 miliony obyvatel lze jen stěží chápat jako vážnou hrozbu. Ale Francie a Anglie okamžitě prohlásily, že to nedovolí. Navenek to není nic jiného než nový, hrubý příklad evropské mocenské politiky.“***¹³ Incident ukázal, že bez ozbrojených sil by Německo a Rakousko zůstaly neschopné vést nezávislou zahraniční politiku.

Společnost národů vedla několik let předběžné rozhovory v rámci příprav na všeobecnou odzbrojovací konferenci plánovanou na rok 1932. V únoru 1927 belgický ministr zahraničí Emile Vandervelde předpověděl: ***„Bud’ musí ostatní mocnosti snížit své armády v poměru k německému Reichswehru, nebo se mírová smlouva stane neplatnou a Německo si bude nárokovat právo vlastnit bojové síly schopné bránit jeho území.“***¹⁴

Odzbrojovací konference byla zahájena v Ženevě v únoru 1932. Německo, které bylo členem Ligy od roku 1927, požadovalo vojenskou paritu s ostatními evropskými mocnostmi. Delegáti o této otázce diskutovali více než čtyři měsíce, aniž by dosáhli pokroku. V červnu navrhl prezident Hoover snížení všech pozemních a námořních sil o dvě třetiny. Doporučil poslat bombardéry do kovošrotu a zakázat strategické letecké bombardování. Plán našel přízeň Itálie a SSSR, ale Francie jej odmítla. Berlín viděl ve francouzsko-německém nesouladu hlavní překážku konference. Dne 23. srpna 1932 proto *Reichswehr* a říšské ministerstvo zahraničí požádaly francouzského velvyslance Andre Francois-Ponceta o soukromou schůzku. Na schůzce předložil generál Kurt von Schleicher Francois-Poncetovi umírněné návrhy.

Německo si přálo vyvinout prototypy bojových letadel, obrněných vozidel a těžkého dělostřelectva, ale zavázalo se, že je nebude zavádět do sériové výroby. Schleicherův plán počítal s navýšením vojenského personálu o 30 000 vojáků ročně. Vzhledem k tomu, že francouzská armáda čítala 655 000 mužů, trvalo by Říši dosažení parity více než 18 let. Navíc by 30 000 rekrutů ročně sloužilo pouhé tři měsíce.

„Obrovská vojenská převaha našich sousedů“, ilustrace zveřejněná v roce 1933, ukazovala, jak ozbrojené síly zemí obklopujících Německo převyšují jeho vlastní obranu.

Paříž odmítla skromné návrhy Berlína nótou z 11. září 1932. Francouzi Němcům neomaleně připomněli jejich povinnost dodržovat omezení zbrojení stanovená Versailleskou smlouvou.

Během dvou dnů Němci oznámili předsedovi ženevské konference, že Německo od jednání odstupuje. O tři měsíce později Anglie, Francie a Itálie připustily, že *„Německo musí získat stejná práva v bezpečnostním systému*

platném pro všechny národy“ a že to bude na programu jednání.¹⁵ Německá delegace se poté vrátila do Ženevy. Takový byl stav evropských závodů ve zbrojení, když se Hitler v lednu 1933 stal kancléřem. Zdědil vojenské zařízení, jehož oddělení pro munici nedávno odhadlo, že zásoby munice stačí pouze na jednu hodinu boje.

Britský premiér Ramsay MacDonald představil 16. března komplexní plán vyzbrojování. Ten umožnil Německu zdvojnásobit početní stav *Reichswehru* na 200 000 mužů. Vyzýval Francii, aby snížila svou kontinentální armádu na stejný počet, ale poskytl jí dalších 200 000 mužů k policejní ochraně kolonií. MacDonald navrhl 200 000 mužů bojových sil i pro Itálii a dalších 50 000 pro její zámořská panství. SSSR by si podržel 500 000 mužů ve zbrani, Polsko 200 000 a Československo 100 000 mužů. Všechny země s výjimkou Německa by disponovaly letectvem. Téměř všechny dotčené země reagovaly kladně. Francie však plán kategoricky odmítla.

Německý diplomat Freiherrn von Freytagh-Loringhoven shrnul důsledky, kterým Hitler při svých úvahách čelil: *„Plán byl pro Německo všechno, jen ne příznivý..... Síly, jež byly Německu povoleny, mu v žádném případě nezaručovaly paritu s ostatními velmocemi, ani neodpovídaly velikosti jeho populace a přírodních zdrojů..... Německu by bylo povoleno udržovat polní armádu o síle 200 000 mužů. Francii bylo naproti tomu přislíbeno 200 000 mužů pro mateřskou zemi a stejně tolik pro kolonie. V případě války by tyto koloniální jednotky byly okamžitě převezeny do Evropy, takže Francie by měla hned od počátku dvakrát silnější stálou armádu, a to ani bez započtení záložníků. Také pro Polsko, jehož počet obyvatel je jen poloviční oproti Německu, plán předpokládal 200 000 mužů. Vezmeme-li v úvahu celý francouzský alianční systém, který v roce 1933 zahrnoval kromě Polska a Belgie také Malou ententu (Československo, Jugoslávii a Rumunsko), byla na francouzské straně bojová síla 1 025 000 mužů, zatímco Německo mohlo disponovat pouze pětinou armádou.“*¹⁶

V Říšském sněmu 17. května 1933 Hitler veřejně odpověděl: *„Německo by bylo připraveno neprodleně rozpustit celé své vojenské zařízení a zničit to málo, co z jeho arzenálu zbylo, pokud ostatní zúčastněné národy udělají totéž. Pokud však ostatní státy nebudou ochotny plnit podmínky odzbrojení, k nimž je zavazuje Versailleská mírová smlouva, pak musí Německo trvat alespoň na svém právu na paritu. Německá vláda vidí v anglickém plánu možný základ pro řešení těchto otázek. . . . Německo proto v podstatě souhlasí s tím, že*

přijme pětileté přechodné období pro vybudování své národní bezpečnosti v očekávání, že tím dojde k zrovnoprávnění Německa s ostatními státy.“¹⁷

Jedinou námitkou proti MacDonaldovu návrhu bylo, že by jeho země měla mít možnost rozvíjet letectvo. Vzhledem k tomu, že plán Reichswehru z roku 1932 předpokládal do roku 1938 maximálně jen 200 letadel, jednalo se o drobnou výjimku. Vůdcův souhlas s MacDonaldovým plánem znamenal, že Německo zůstane téměř pět let prakticky bezbranné a bude svou národní bezpečnost zakládat pouze na dobré vůli sousedních mocností, že budou dohodu dodržovat; což byl závazek, který dosud nesplnily. I po uplynutí pětiletého období by byl *Reichswehr* silně přečíslen a vyzbrojen. ***Jak Hitler zdůraznil ve svém projevu: „Jediným národem, který se oprávněně obává invaze, je Německo, jemuž byly zakázány nejen útočné zbraně, ale dokonce i právo na obranné zbraně, stejně jako mu nebylo dovoleno budovat pohraniční opevnění.“¹⁸***

Hitlerův souhlas s MacDonaldovým plánem se setkal se smíšenými ohlasy. Předseda konference Arthur Henderson 19. května prohlásil, že Hitlerův projev jasně ukazuje, že touha Německa dosáhnout rovnováhy nespočívá v rozšiřování Reichswehru, ale v mnohostranném odzbrojení. Anthony Eden, který v Ženevě zastupoval Velkou Británii, označil projev za povzbudivý. Americký delegát Norman Davis prohlásil, že jeho země je připravena MacDonaldovy návrhy přijmout. Nepříznivě reagovala pouze Francie. Na zasedání v Ženevě 23. května francouzský delegát Paul Boncour trval na tom, že německé politické organizace, *Stahlhelm*, SA a SS, představují vojenskou bojovou sílu zvyšující velikost německé armády o téměř milion mužů.

Ve svém projevu ze 17. května Hitler obhajoval *Stahlhelm* jako spolek veteránů, který zachovává kamarádství z první světové války. Jeho členové pomáhali v letech 1919 až 1923 potlačovat komunistická povstání v Říši. Dodal: ***„Během několika let ztratily SA a SS v důsledku komunistických pokusů o vraždu a terorismu přes 350 mrtvých a 40 000 zraněných. Pokud Ženeva počítá tyto organizace sloužící výhradně vnitropolitickým účelům za součást armády, pak by se za ozbrojené síly mohly stejně dobře považovat i hasičské sbory, sportovní svazy, policejní spolky, zbrojovky, plachtařské kluby a další sportovní ligy.“¹⁹*** Hitler ve skutečnosti neměl zájem na militarizaci stranických složek. *Stahlhelm* brzy téměř zanikl a šéf SA Ernst Röhm způsobil tolik problémů, když požadoval, aby obranu země převzaly jeho oddíly, nikoli armáda, že ho Hitler o rok později nechal zastřelit.

Během přestávky v Ženevě vedli francouzští státníci důvěrná jednání s Anglií a Spojenými státy o MacDonalově plánu. S podporou francouzského tisku Paříž prosazovala minimálně čtyřleté období ještě před zahájením mnohostranného odzbrojení. Doporučovali, aby byla německá armáda restrukturalizována a současný systém dlouhodobých odvodů byl nahrazen osmiměsíční aktivní službou pro každého vojáka. Podle tohoto uspořádání by Reichswehr přišel za méně než rok o svůj profesionální důstojnický sbor a poddůstojnický kádr instruktorů. Dne 7. října německá vláda oznámila přijetí návrhu Říše souhlasila s tím, že nebude vyvíjet útočné zbraně, jako je těžké dělostřelectvo, bombardéry a těžké tanky. S výjimkou požadavku na moderní obranné zbraně Hitler dobrovolně souhlasil s přetvořením ozbrojených sil své země cizí mocností.

O týden později oznámil britský delegát sir John Simon revize MacDonalova plánu na základě konzultací s ostatními státy. Původní pětileté období odzbrojení - které Hitler již přijal - prodloužil na osm let. Nové ujednání výslovně zakazovalo všem signatářům vyrábět další zbraně. Němci by tedy neměli právo dostatečně vyzbrojit dalších 100 000 vojáků, které plán umožňoval. Německo ještě téhož dne vystoupilo z konference i ze Společnosti národů.

Navzdory ústupkům, které Hitler nabídl, sklidil tvrdou kritiku mezinárodního tisku. Jak shrnul Freytagh-Loringhoven, **„většina jeho čtenářů musela nabýt dojmu, že Německo lehkovážně sabotuje veškeré velkolepé úsilí o odzbrojení a vystoupením ze ženevské Společnosti národů se rozchází se společenstvím civilizovaných států.“**²⁰ Nový americký prezident Franklin Roosevelt již sdělil německému vyslanci, že považuje **„Německo za jedinou možnou překážku odzbrojovací smlouvy.“**²¹ Vojenský poradce anglické delegace na odzbrojovací konferenci zaslal ministerstvu zahraničí v Londýně zprávu, v níž Hitlera popsal jako **„vzteklého psa, který pobíhá na svobodě“** a kterého je třeba **„bud' utratit, nebo zavřít“.**²² Stálý náměstek ministra zahraničí Robert Vansittart připojil k analýze souhlasnou nótu a zanesl kopie zaměstnancům. Francouzské noviny zveřejňovaly falešné zprávy o tajných německých válečných plánech. Pařížský Le Journal popisoval, jak muži *Stahlhelm*, SS a SA dostávají od *Reichswehru* rozsáhlý vojenský výcvik.²³

SA, která před rokem 1933 poskytovala sílu NSDAP.

Hitler přichází 10. listopadu 1933 do továrny Siemens v Berlíně na svůj projev o zahraniční politice.

Při vysvětlování odstoupení Německa ze Ženevy 14. října Hitler svým krajanům připomněl, že se Spojenci ve své mírové smlouvě zavázali snížit počet svých vojenských jednotek. ***„Naším delegátům pak oficiální představitelé ostatních států ve veřejných projevech a přímých prohlášeních sdělili, že v současné době již nelze Německu přiznat rovná práva.“*** Vůdce tvrdil, že ***„německý národ a jeho vláda byly během jednání opakovaně ponižovány“***. Uzavřel, že tohoto ***„světového míru, který je pro nás všechny v konečném důsledku tak nezbytný, může být dosaženo pouze tehdy, když budou pojmy vítěz a poražený nahrazeny vznešenější vizí rovného práva na život pro každého“***.²⁴

Hitler si byl vědom závažnosti tohoto zahraničněpolitického rozhodnutí a předložil ho německé veřejnosti ke schválení. Požádal říšského prezidenta Paula von Hindenburga, aby schválil nové parlamentní volby spojené s referendem o Ženevě. Vůdce svůj postoj k Lize zopakoval 10. listopadu zaměstnancům továrny Siemens v Berlíně a celostátní rozhlas tento projev odvysílal. V referendu o dva dny později podpořilo 95 procent německých voličů kancléřův rozchod se Ženevou.

I po vystoupení ze Společnosti v říjnu téhož roku Hitler stále usiloval o sblížení. V lednu 1934 požádal Ženevu o schválení 300tisícové armády pro svou zemi. Britská vláda ho požádala, aby se místo toho spokojil se silou někde mezi 200 000 a 300 000 vojáků. Hitler souhlasil. Francouzský ministr zahraničí Jean-Louis Barthou trval na tom, aby se SA počítaly jako součást německé armády. Vůdce vyjádřil ochotu eliminovat polovojenskou strukturu SA. Stál pevně za letectvem, ale zavázal se, že jeho velikost nerozšíří nad 50 procent velikosti Francie. Zcela se zřekl německého vývoje bombardérů. Hitler se spokojil s tím, že počká pět let, než velmoci zahájí snižování zbrojení, pokud Francie návrhy přijme.

Mnoho významných Francouzů tento kompromis podpořilo. Spisovatel Alphonse de Chateaubriant poznamenal: **„Německo o válku s Francií neusiluje a ani o ní neuvažuje.“** Henri Pichot prohlásil: **„Mladí lidé, kteří nezažili válku, nevědí, co je to válka. Je na nás, abychom jim to řekli. Je naší povinností a povinností těch, s nimiž jsme bojovali, stavět mosty přes zákopy, které nás stále rozdělují.“** Úvodník ve francouzských novinách La Victoire tvrdil: **„S politickým smyslem a jasným vlastenectvím, které bychom mohli přát našim vlastním vůdcům, podporují Němci toho muže z lidu, který povstal z jejich středu a chce je postavit zpět na nohy. Jakmile mu Němci svěřili otěže vlády, bylo Hitlerovou první myšlenkou získat od versailleských vítězů právo na vojenskou paritu nebo si ji prostě vzít zpět. Nebyla to pro něj otázka prestiže, dokonce ani čistě otázka národní cti, ale mnohem spíše otázka bezpečnosti. Neozbrojený národ není svobodný národ, je to národ zotročený.“**²⁵

Francouzský velvyslanec v Berlíně Francois-Poncet podpořil kompromis s Německem. Francouzský státník Andre Tardieu mu řekl: **„Ztrácíte čas! Dohoda, kterou obhajujete, nebude nikdy uzavřena. Nikdy ji nepodepíšeme. Hitler už nebude dlouho u kormidla. . . . Až vypukne válka, neuplyne ani týden, než bude sesazen a nahrazen korunním princem.“**²⁶ 17. dubna 1934 vydal Barthou oficiální odpověď na britský zprostředkovatelský plán a Hitlerovu

nabídku: „Francouzská vláda oficiálně odmítá povolit Německu přezbrojení..... Od nynějška bude Francie garantovat její bezpečnost vlastními zdroji.“²⁷ To způsobilo krach ženevské odzbrojovací konference.

Francie

Sársko sousedí s Francií a je německou hornickou oblastí o rozloze 741 čtverečních mil jižně od Lucemburska. Během mírové konference v roce 1919 usilovala Francie o připojení Sárska. Clemenceau nepravdivě tvrdil, že etnická francouzská kolonie v této provincii čítá 150 000 osob. Protestoval, že poválečná německá správa Sárska by obyvatele připravila o možnost „užívat si svobody, kterou jim chce francouzská vláda dát“.²⁸ Wilson a Lloyd George však zařídili, aby region na 15 let přešel pod jurisdikci Společnosti národů. Obyvatelstvo pak mohlo hlasovat, zda se má Sársko vrátit k Německu, připojit se k Francii, nebo zachovat status quo.

V letech 1920 až 1935 řídila region pětičlenná Sárská komise. Úředním jazykem ve veřejných školách se stala francouzština. Němečtí horníci se rozhodli pro vlastní národnostní školy. Německé spolky podporovaly vzdělávání svých dětí prostřednictvím pojízdných knihoven, které dodávaly studijní knihy v německém jazyce i do odlehlých vesnic. Francouzi zatkli Hermanna Röchlinga, vydavatele a sponzora programu.²⁹ V rozporu s Versailleskou smlouvou Paříž přesunula do Sárska 5 000 vojáků. Vyhnala většinu německých úředníků a nahradila je francouzskými. Francouzi převzali kontrolu nad uhelným průmyslem.

Politici analytici - němečtí i francouzští - předpovídali, že v plebiscitu v roce 1935 se drtivá většina voličů vysloví pro sjednocení s Německem. Paříž vybízela obyvatelstvo, aby hlasovalo pro zachování statu quo. Tím by Hitler přišel o strategický nárazník rozdělující obě mocnosti. Francie získala německé komunisty, bývalé odborové funkcionáře a další odpůrce Hitlerovy vlády, kteří se v roce 1933 přistěhovali do Sárska, aby vedli kampaň za udržení statusu quo; jejich propaganda ostře kritizovala nacionální socialismus.

Mediální kampaň poznamenala francouzsko-německé vztahy. Hitler vyjádřil své obavy v hojně medializovaném rozhovoru 24. listopadu 1934 s předsedou Svazu francouzských frontových bojovníků Jeanem Goyem: „**Francouzský tisk z toho vyvozuje, že my Němci připravujeme převrat. Je čiré šílenství si myslet,**

že by Německo chtělo narušit nadcházející plebiscit tím, že se uchýlí k násilí. Výsledky plebiscitu přijmeme bez ohledu na to, jak dopadne.“ Hitler dodal, že jednou navrhl Barthouovi, aby dvojice vypracovala společný protokol, který by upravoval „***případné potíže***“, jež by se mohly objevit, „***ale nikdy nedostal odpověď.***“³⁰

Hitler navrhl zrušení plebiscitu ve prospěch srdečnější dohody: Sársko by se vrátilo k Německu a francouzský průmysl by si ponechal kontrolu nad jeho přírodními zdroji bohatými na uhlí. Bylo to velkorysé gesto, vzhledem k tomu, že Hitler očekával, že v hlasování uspěje: Desetitisíce obyvatel Sárska přejely do Německa ve zvláštních vlacích a kolonách, aby se zúčastnily jeho předvolebního projevu v Koblenci v srpnu předchozího roku. Paříž návrh odmítla. Pod dohledem Společnosti národů se plebiscit konal 13. ledna 1935. Výsledek byl drtivý: 90,8 % voličů se vyslovilo pro spojení s Německem, 8,8 % pro zachování statusu quo a pouze 2 124 z 526 857 hlasujících voličů se rozhodlo pro Francii. Po vyřešení plebiscitu Hitler doufal v lepší vztahy s Francií. Již dříve se zřekl jakýchkoli budoucích nároků na Alsasko-Lotrinsko. Jednalo se o rozsáhlý pohraniční region se smíšeným dědictvím, který Německo v roce 1871 anektovalo od Francie.

Clemenceau toto území po roce 1918 získal zpět. Hitler v roce 1934 vysvětlil Jeanu Goyovi: „***Nebylo by řešením vést každých 20 nebo 30 let válku, abychom získali zpět provincie, které vždy způsobují problémy Francii, když jsou francouzské, a Německu, když jsou německé.***“³¹ Ve svém oficiálním prohlášení, v němž oznamoval znovuzískání Sárska, to označil za „***rozhodující krok na cestě k usmíření***“ s Francií.

Postoj Francie k Německu ve 30. letech 20. století byl proti usmíření. Francouzský časopis v Alsasku-Lotrinsku líčil Němce jako divokého primáta, který by po vypuštění z versailleské klece způsobil spoušť.

6. března reagovali Francouzi na saarský plebiscit prodloužením vojenské povinnosti na dva roky. Vojáci, kteří měli být propuštěni, zůstali v aktivní službě, čímž se postupně rozšiřovala velikost ozbrojených sil. Paříž poté oznámila návrh smlouvy o vzájemné pomoci se Sovětským svazem. Ten by se zavázal k vojenské podpoře v případě, že by signatář **„byl vystaven hrozbě nebo nebezpečí útoku ze strany některého evropského státu“**.³² Vzhledem k tomu, že 45 francouzských armádních divizí již bylo rozmístěno v blízkosti německých hranic, oznámil Hitler 16. března, že jeho vláda již nebude dodržovat versailleská omezení zbrojení. Zavedl povinnou vojenskou službu s jednoročním odvodem.

Hitler povolal do kancléřství doktora Friedricha Grimma, odborníka na mezinárodní právo. Vůdce připravoval svůj projev v Říšském sněmu, kterým chtěl zdůvodnit zavedení odvodů. Zeptal se svého hosta: **„Kdybyste byl na mém místě, jak byste vysvětlil tuto právní otázku?“** Grimm odpověděl: **„Jsme v právu. Podle Versailleské smlouvy je povinnost odzbrojení vzájemnou právní povinností. My jsme tak již učinili. Odzbrojili jsme se. To protivníci oficiálně uznávají. Ale nenásledovali s vlastním odzbrojením. Jsou tedy v prodlení. Německo proto požaduje svobodu jednání. Je úžasné, že říšská vláda byla tak trpělivá a smířila se s touto okolností po více než 15 let.“**³³

Ve svém projevu v Říšském sněmu 21. března 1935 Hitler oznámil svůj záměr vybudovat ozbrojené síly, které **„nebudou nástrojem válečného útoku, ale budou sloužit výhradně k obraně a tímto způsobem budou udržovat mír“**.³⁴ Do svého projevu zahrnul i opětovný a bezvýsledný návrh, aby všechny průmyslové země zakázaly letecké bombardování a omezily námořní výzbroj, těžké dělostřelectvo a pancíře. Německý diplomat Joachim von Ribbentrop se s Grimmem setkal v berlínském hotelu Kaiserhof. Hitler si přál podpořit lepší vztahy prostřednictvím Německo-francouzské společnosti, založené v roce 1934, s jejím sesterským sdružením ve Francii, *Comité France-Allemagne*. Ribbentrop požádal Grimma, aby se stal předsedou této berlínské společnosti, což Grimm přijal. Německá vláda sponzorovala činnost finanční pomocí, zatímco francouzský protějšek se musel spoléhat na soukromé příspěvky ve své zemi.

Francouzsko-sovětská dohoda pošramotila vztahy mezi Paříží a Berlínem. Němci 25. května protestovali, že porušuje Locarnský pakt z roku 1925. V této smlouvě se Francie, Belgie a Německo zavázaly, že **„za žádných okolností nebudou na sebe vzájemně útočit, napadat se nebo vést proti sobě válku“**.³⁵ Německá vláda argumentovala, že francouzsko-sovětské ujednání je namířeno proti Říši.

V lednu 1936 se Hitler znovu pokusil přesvědčit Francii, aby změnila svůj kurz, a nabídl jí pakt o neútočení. Paříž odmítla. Francouzi označili své ujednání se SSSR za čistě politické, nikoliv za vojenské spojenectví, a tudíž neodporující duchu Locarna. V únoru se však sovětský maršál Michail Tuchačevskij setkal v Paříži s generálem Mauricem Gamelinem, vrchním velitelem francouzské armády. Německá zpravodajská služba *Abwehr* se dozvěděla, že francouzský generální štáb připravuje plán koordinace operací s Rudou armádou. Plán předpokládal francouzský postup do demilitarizovaného Porýní spolu s

tažením dále na jih, aby se spojil se sovětskými silami, které vtrhnou do Německa z východu.³⁶

V polovině února poskytl Hitler v Berchtesgadenu srdečný rozhovor francouzskému novináři Bertrandu de Jouvenelovi. Německé noviny rozhovor zveřejnily na titulní straně, včetně Hitlerova odvolání protifrancouzských výroků, které předtím napsal v *Mein Kampf*. Německý diplomat Otto Abetz, který rozhovor s Jouvenelem domluvil, doručil jeho kopii do Paříže. Francouzský tisk odložil zveřejnění až do doby, kdy poslanecká sněmovna 27. února ratifikovala francouzsko-sovětský pakt. Následujícího dne ráno vyšel Jouvenelův rozhovor v *Paris Midi*.

Kdyby si francouzská veřejnost přečetla Hitlerovy smířlivé komentáře dříve, mohlo to zpochybnit potřebu Francie uzavřít bezpečnostní pakt se SSSR. Zveřejnění rozhovoru po jeho ratifikaci vyvolalo dojem, že Hitlerovu nabídku přátelství vyvolal strach, nikoli dobrá vůle. Francouzské noviny *Oeuvre* dokonce napsaly, že Vůdce poskytl rozhovor až po ratifikaci sovětské smlouvy. Aféra zanechala Hitlera poníženého a rozzlobeného.

Informován o francouzsko-sovětských rozhovorech generálního štábu se Vůdce začal obávat, že demilitarizované Porýní představuje pro Francii otevřené dveře k invazi. Reagoval přesunem 19 pěších praporů do garnizón v Cáchách, Saarbrückenu a Trevíru a poté i v dalších porýnských městech. Veřejně odstoupil od Locarnského paktu, kterým se Německo zavázalo udržovat Porýní bez vojsk.

Říšské ministerstvo zahraničí upozornilo, že Francie již udržuje vojenské spojení s Belgií, Polskem a Československem. Na hranicích s Německem vybudovala mohutnou linii pohraničních opevnění a soustředila zde **„obrovské množství vojsk“**. Shrnula, že vojenští experti na celém světě **„se shodují, že by bylo beznadějně na tento systém opevnění zaútočit....Přes tuto historicky bezkonkurenční záruku existence státu Francie přesto stále považuje za nutné spoléhat se na podporu obrovského sovětského impéria se 195 miliony obyvatel. Německo nikdy neposkytlo Francii sebemenší důvod k tomu, aby se cítila ohrožena“**, přesto Paříž **„označuje 19 praporů vstupujících do Porýní za hrozbu pro francouzskou bezpečnost, kterou garantuje prakticky polovina světa“**.³⁷

Hitler navrhl, aby Francie i Německo stáhly vojenské jednotky z pohraničních oblastí a aby Belgie, Německo a Francie uzavřely pakt o neútočení na 25 let a zřídily mezinárodní rozhodčí soud, který by vymáhal dodržování smluv,

„jehož rozhodnutí budou závazná pro všechny strany“. Říše nabídla, že se vrátí ke Společnosti národů a uspořádá novou mnohostrannou odzbrojovací konferenci. V návrhu se uvádělo: **„Německo a Francie ... se zavazují, že podniknou kroky k tomu, aby se v oblasti výchovy mládeže, jakož i v tisku a publikacích obou národů zabránilo všemu, co by mohlo vést k otrávení vztahů mezi oběma národy.“**³⁸

Francouzská vláda reagovala uvedením armády do stavu pohotovosti. Přesunula severoafrické divize z jižní Francie k německým hranicím. Neúspěšně požádala Velkou Británii o mobilizaci její armády. Anglický delegát ve Společnosti národů dospěl k závěru: **„Vstup německých vojsk do Porýní... není hrozbou pro mír..... Znovuobsazení Porýní bezpochyby oslabuje moc Francie, ale v žádném případě nesnižuje její bezpečnost.“**³⁹ Grimm v Paříži shrnul postoj veřejnosti mezi svými hostiteli: **„Je těžké přimět Francouze, aby pochopili, co má remilitarizace Porýní společného s ruským paktem. Myslí si, že je to jen záminka a že plníme dlouhodobý plán. Francouzská veřejnost si myslí, že Hitler chce zaútočit na Francii.“**⁴⁰ Když si Grimm stěžoval francouzskému státníkovi Camillu Chautempsovi na válečné strašení ve francouzských zpravodajských médiích, varoval: **„Pokud to takhle půjde dál, bude to jistě tisk, který jednoho dne požene národy zpět do války.“** Chautemps na to pokrčil rameny: **„Jsme demokracie. Máme svobodu tisku.“**⁴¹

V letech 1932-1936 předložila německá vláda sedm návrhů na omezení nebo snížení světového zbrojení. V žádném z nich Říše nepožadovala paritu: Hitler nabízel zachování letectva o polovinu menšího než Francie a byl připraven akceptovat národní obranné síly výrazně nižší než kombinovaná síla okolních spojeneckých zemí. Apeloval na velmoci, aby zrušily útočné zbraně a zakázaly letecké bombardování. Byl jediným evropským vůdcem, který byl ochoten svěřit bezpečnost svého národa dobré vůli sousedních států - což byl pro průmyslovou velmoc překvapivý ústupek. Žádný z návrhů Německa nevzbudil zájem bývalé nepřátelské koalice. Ta pokračovala ve stupňujících se závodech ve zbrojení a Hitlera odsoudila jako válečného štváče.

Rakousko

Rakousko-Uhersko, kterému vládla habsburská dynastie, bylo během první světové války spojencem Německa. V roce 1919 vítězné mocnosti tuto obrovskou a pestrou říši rozdělily. Maďarsko a Československo se staly nezávislými státy. Další části připadly Polsku, Rumunsku, Jugoslávii a Itálii.

Každý region často obývalo více kultur. Nebylo možné rozdělit provincie mezi příslušné nové země, aniž by se některé z etnických kolonií, které je obývaly, ocitly pod nadvládou převládající cizí národnosti. Rakousko, jádro staré říše, se zmenšilo ze svrchovanosti nad téměř 52 miliony obyvatel na malou vnitrozemskou republiku s 6 500 000 obyvateli.

Menší národy jižní a východní Evropy tradičně patřily k větším říším. Rozhodnutí zřídit pro ně nezávislé státy odpovídalo Wilsonovu proklamovanému ideálu sebeurčení; právu každého národa vládnout si sám. V projevu v Říšském sněmu 28. dubna 1939 Hitler Wilsonův kartografický experiment odsoudil: ***„Tisíciletá obydlí a státy byly násilně rozbity a rozpuštěny, příbuzné národy, které spolu žily od věků, byly od sebe odtrženy, ekonomické předpoklady nebyly respektovány....Právo na sebeurčení téměř 115 milionů lidí bylo porušeno nikoli vítěznými vojáky, ale nemocnými politiky. Jejich stará společenství zanikla a byla vnucena nová bez ohledu na krev, na jejich předky, na zdravý rozum nebo na ekonomické požadavky života....Řád vytvořený téměř dvěma tisíci lety historického vývoje byl jednoduše vytržen a proměněn ve zmatek.“***⁴²

12. listopadu 1918 prohlásilo rakouské prozatímní národní shromáždění svou zemi za „součást Německé republiky“. Oficiálně přijalo název „Německé Rakousko“. To bylo v rozporu s cílem Spojenců eliminovat bývalé ústřední mocnosti jako budoucího soupeře. Sankcionování rakousko-německé unie by pomohlo obnovit předválečnou velikost Říše. Rovněž by usnadnila německý hospodářský vliv na Balkáně a v Podunají.

Spojenečtí delegáti na mírové konferenci informovali Rakousko, že se musí ***„zdržet jakéhokoli jednání, které by mohlo přímo či nepřímo nebo jakýmkoli způsobem ohrozit jeho nezávislost“***.⁴³ Zakázali mu také používat název Německo-Rakousko. Kancléř Karl Renner protestoval u Spojenců, že tím porušují právo obyvatelstva na sebeurčení, na což mu odpověděli, že toto právo se nevztahuje na poražené nepřátelské země. Británie donutila Vídeň k vyhovění hrozbou obnovení blokády potravin.

Poválečné Rakousko se stalo jedinou částí bývalé habsburské říše, od níž Ententa požadovala reparace. Zbavení průmyslové základny, která připadla Československu, agrárního hospodářství Maďarska a podunajského exportního trhu, znamenalo pro malou zemi katastrofu. Propuštění vojáci a německy mluvící státní zaměstnanci ze ztracených provincií se vraceli do vlasti a nemohli najít práci. Nezaměstnanost vzrostla na 557 000.⁴⁴

Většina Rakušanů byla pro sjednocení s Německem. Hitler, který vyrůstal v Linci, tyto názory sdílel. V dubnu 1934 pověřil říšské ministerstvo zahraničí, aby vypracovalo zprávu, která by definovala politiku. Pokud jde o případnou anexi země, zpráva se vyjadřovala v tom smyslu, že *„německé snahy v tomto směru budou zmařeny jednomyslným odporem všech evropských velmocí“*.⁴⁵ V květnovém projevu v Říšském sněmu Hitler prohlásil: *„Německý národ a německá vláda mají z prostého pocitu solidarity vůči společnému národnímu dědictví pochopitelné přání, aby nejen cizím národům, ale i německému lidu bylo všude zaručeno právo na sebeurčení.“*⁴⁶

Členové Vlastenecké fronty, kteří chrání rakouskou fašistickou diktaturu, tvrdě zasahují proti nacionálním socialistům demonstrujícím za rakousko-německé sjednocení.

Rakouská vláda se stala diktaturou. V roce 1931 si země zvolila Engelberta Dollfusse spolkovým kancléřem. V roce 1933 rozpustil parlament, založil Vlasteneckou frontu a zakázal ostatní politické strany. V září Dollfuss zřídil záchytné tábory, do nichž byli soustředěni členové komunistických a nacionálně socialistických stran. Dollfuss znovu zavedl trest smrti. V únoru následujícího roku nařídil policii odzbrojit Svaz na obranu sociálních

demokratů. To vedlo k ozbrojenému odporu ve Vídni a v Linci. Dollfuss nasadil armádu, která dělostřelecky ostřelovala dělnické bytové čtvrti v hlavním městě. V bojích zahynulo přes 300 lidí. Po potlačení vzpoury zakázal sociálnědemokratickou stranu, zrušil odbory a jedenáct členů Obranné ligy pověsil.

Tento diktátor bantamů zemřel v červenci 1934 během stejně neúspěšného puče, který zorganizovalo vídeňské nacionálně socialistické podzemí. Dollfusse nahradil ministr spravedlnosti Kurt Schuschnigg. Za nového kancléře dostalo 13 spiklenců trest smrti na základě navrženého zákona, který byl podepsán až den po jejich popravě. Tři dny po procesu policie zatkla hlavního obhájce. Bez slyšení strávil následujících šest měsíců ve vězeňském táboře ve Wöllersdorfu.⁴⁷

Poté, co se Schuschnigg dostal k moci bez jediného hlasu, spoléhal na to, že diktaturu udrží Vlastenecká fronta. Političtí disidenti, kteří byli shrnuti do „národní opozice“, skončili v koncentračních táborech. Mezi zdokumentované případy zneužívání vězňů patřilo věznění bez soudu, domácí vězení pro příbuzné vězňů, dva nebo více soudních procesů a trestů za stejný trestný čin, odsouzení a pokuty bez důkazů, presumpce viny, dokud se neprokáže nevina, odpírání lékařské péče nemocným vězňům, které někdy končilo smrtí, a vynucená přiznání.⁴⁸ Režim upíral osobám s „**nedostatečnou občanskou spolehlivostí**“ právo vykonávat své povolání. Schuschnigg soudně pronásledoval Rakušany, kteří se vyslovovali pro sjednocení s Říší. Rozsudek často dopadal na členy pěveckých spolků a sportovních klubů pěstujících kulturní vazby s Německem. „**Podezření z nacionalistického přesvědčení**“ stálo státní zaměstnance práci. To zahrnovalo ztrátu penze a ztrátu podpory v nezaměstnanosti.

Diktátor usiloval o spojenectví s Itálií, aby podpořil rakouskou suverenitu. Italská hlava státu Benito Mussolini předpokládal, že rakousko-německá unie ohrozí kontrolu jeho země nad jižním Tyrolskem. Ententa tuto provincii, obývanou 250 000 etnickými Němci, přidělila po první světové válce Itálii. Během Dollfussova působení Mussolini dodával Rakousku pomoc. Novému spolkovému kancléři se nepodařilo udržet dobré vztahy, které Dollfuss s Římem pěstoval. Živelní Mussolini neměl ke strohému a neosobnímu Schuschniggovi dobrý vztah. Porušování lidských práv rakouskou vládou si znepřátelilo Francii a Československo. Italsko-německá nesourodost, kterou Schuschnigg doufal využít, se v roce 1936 zmenšila. Když Itálie napadla

Habeš, dokázala se díky Hitlerově hospodářské podpoře vzepřít sankcím Společnosti národů. Mussolini doporučil Schuschniggovi, aby normalizoval vztahy s Německem.

Hitler, neprávem obviňovaný z převratu v roce 1934, který měl svrhnout Dollfusse, se snažil prolomit diplomatickou patovou situací. Zvláštním velvyslancem ve Vídni jmenoval Franze von Papena, konzervativního aristokrata, který měl k nacionálnímu socialismu daleko a byl věřícím katolíkem. Papen předložil rakouskému ministru zahraničí Egonu Bergerovi návrh rakousko-německé „gentlemanské dohody“. Tato smlouva potvrzovala Hitlerovu strategii začlenění Rakouska jako evolučního procesu, podporujícího hospodářské a kulturní vazby mezi oběma zeměmi.⁴⁹

V preambuli se uvádělo: ***„Vláda Německé říše uznává naprostou suverenitu Rakouska. Zavazovala Německo, že se nebude vměšovat do vnitřních politických záležitostí Rakouska, ale ukládala závazek i Schuschniggovi: „Rakouská národní vláda bude ve své politice obecně a zejména vůči Německé říši zachovávat základní postoj, který odpovídá tomu, že Rakousko se považuje za německý stát.“***⁵⁰ Dokument požadoval, aby ***„všechny rozhodující prvky pro utváření veřejného mínění v obou zemích sloužily k rozvoji vzájemných vztahů, které budou opět normální a přátelské.“***⁵¹

Dohoda nabízela obecné pokyny na podporu obchodu, například zrušení omezení cestování a obchodu přes hranice. Schuschnigg souhlasil s tím, že umožní členům „národní opozice“ účastnit se vlády. Propustil 15 583 politických vězňů. Mnozí z nich byli nacionální socialisté, kterým Hitler zařídil přesídlení do Německa. Na vůdcovo naléhání Schuschnigg zmírnil omezení tisku. Důležitým prvkem dohody bylo ustanovení: ***„Obě vlády se dohodly na výměně názorů v zahraničněpolitických otázkách, které se týkají obou zemí.“***⁵²

Papen a Schuschnigg podepsali dohodu ve Vídni 11. července 1936. Ujištění Německa, že bude respektovat rakouskou nezávislost, vyvolalo pochvalné reakce mezinárodního tisku, a to i ve Francii. Hitler si předvolal Josefa Leopolda, vůdce rakouských nacionálních socialistů, a nařídil mu, aby novou smlouvu bral „velmi vážně“. Vůdce Leopolda varoval, že si nepřeje žádný přídavek puče z roku 1934: ***„Rakouští nacionální socialisté musí zachovat příkladnou disciplínu a považovat sjednocení za vnitroněmeckou záležitost, jejíž řešení lze nalézt pouze v rámci jednání mezi Berlínem a Vídní.“***⁵³ Hitler

byl plný naděje, mimo jiné díky Schuschniggově povzbudivé poznámce, že rakousko-německé sjednocení je „**dosažitelný politický cíl pro budoucnost**“.

Spolkový kancléř však neměl zájem na dodržování smlouvy. Otevřeně kritizoval Hitlera za to, že si údajně špatně vykládá poslání Říše: „**Svým tvrzením, že jednota Říše je založena na harmonii rasy a jazyka lidí v ní žijících, Hitler zfalšoval a zradil ducha Říše. Říše není určena rasou a není pohanská, je křesťanská a univerzální.**“⁵⁴ Schuschnigg veřejně označil Rakousko za „**poslední baštu civilizace ve střední Evropě**“, což byla studovaná urážka jeho etnického souseda na severu. V průběhu roku 1937 Schuschnigg prosil britskou vládu, aby zaručila rakouskou suverenitu. Tento tajný diplomatický manévř, stejně jako nepřátelská veřejná prohlášení na adresu Německa, přímo porušovaly dohodu podepsanou v červenci.⁵⁵

Evropa se nacházela ve věku nacionalismu; průměrný Rakušan odmítal Schuschniggovo liberální vnímání Rakouska jako univerzální říše přesahující etnické kořeny a zvyky. Zatímco země se zmítala v hospodářské depresi, obchod v Říši vzkvétal. Sjednocení s Německem slibovalo zaměstnanost a prosperitu. Schuschnigg byl sám diktátorem; nemohl tvrdit, že začlenění jeho země do německého autoritářského státu by Rakušany stálo jejich svobody. Anglie a Francie neprojevily zájem ručit za zemi, která pohrdá demokratickými principy. V atmosféře vnitřních nepokojů a diplomatické izolace se *Bundeskanzler* znovu obrátil na Německo.

Hitler pozval Schuschnigga na schůzku do *Berghofu* 12. února 1938. Vůdce doufal, že se mu podaří vrátit rakousko-německé vztahy na cestu sjednocení jako evolučního procesu. Člen rakouské „národní opozice“ Arthur Seyss-Inquart připravil pro Schuschnigga seznam návrhů jako podklad pro jednání v *Berchtesgadenu*. Patřilo k nim i zapojení politických oponentů do vlády. Hitler, informován o těchto návrzích, připravil svůj vlastní seznam. Deset německých návrhů mimo jiné požadovalo společné konzultace v zahraničněpolitických otázkách, které se vzájemně dotýkaly Rakouska a Německa, amnestii pro politické vězně, penze pro propuštěné státní zaměstnance a legalizaci nacionálně socialistické strany v Rakousku. Požadovaly svobodu tisku a přípravy na sloučení hospodářských systémů obou zemí. To poslední by bylo výhodné zejména pro rakouské obyvatelstvo. Seznam doporučoval několik jmen - žádné z nich nebylo tvrdým nacionálním socialistou - na vládní posty, včetně Seyss-Inquarta.⁵⁶ V osmém bodě se navrhoval program výměny

vojenských důstojníků, společné konference generálního štábu, podpora kamarádství a sdílení znalostí v oblasti vývoje zbraní.

Schuschnigg se zasedání v *Berchtesgadenu* zúčastnil se svým vojenským adjutantem podplukovníkem Georgem Bartlem a Guidem Schmidtem. Během úvodního soukromého jednání mezi oběma hlavami států se Schuschnigg začal bránit a tvrdil, že Rakousko zastupuje on, nikoli Hitler. Hitler, který se tam narodil, opáčil: **„Mohl bych říci totéž a mám mnohem větší právo než vy označovat se za Rakušana, pane Schuschniggu. Jen jednou zkuste uspořádat v Rakousku svobodné volby, v nichž bychom proti sobě stáli jako kandidáti vy a já. Pak uvidíme.“**⁵⁷

Během paralelních rozhovorů mezi Guidem Schmidtem a nově jmenovaným německým ministrem zahraničí Joachimem von Ribbentropem získala rakouská vláda významné ústupky. Povinnost společných konzultací v zahraničněpolitických otázkách omezila na „výměnu myšlenek“. Omezila politickou činnost nacionálních socialistů v Rakousku. Hitler souhlasil s tím, že veřejně odsoudí nezákonné činy svých tamních stoupenců, například sabotáže. Vůdce schválil žádost Vídně, aby agresivní nacionální socialisté byli přemístěni do Německa. Němci stáhli ty kandidáty navržené na posty v rakouské vládě, proti nimž Schuschnigg protestoval. Berlín upustil od plánu společného hospodářského systému a omezil rozsah vojenské spolupráce. Na závěr konference Hitler Schuschniggovi řekl: **„Toto je nejlepší cesta. Rakouská otázka je na příštích pět let upravena.“**⁵⁸

Noviny v Anglii, Francii a USA tvrdily, že Hitler předložil své požadavky jako ultimátum, zastrašil Schuschnigga tím, že na konferenci pozval tři německé generály, a pohrozil invazí, pokud *Bundeskanzler* dohodu nepodepíše. Skutečnost, že Rakušané vyjednali významné úpravy, dokazuje, že návrhy Německa nebyly ultimátem. Generálové se zúčastnili proto, aby poskytl konzultace v otázkách integrace ozbrojených sil obou zemí. Schuschnigg si s sebou přivedl vlastního vojenského poradce. Guido Schmidt později vypověděl, že si nevzpomíná na žádnou německou hrozbu invaze do Rakouska.⁵⁹

Papen uvedl, že měl dojem, že Schuschnigg měl během zasedání plnou svobodu rozhodování. *Bundeskanzler* přiznal, že byl pod značným psychickým tlakem, ale nic víc. Britský velvyslanec v Rakousku sir Charles Palairt podal do Londýna zprávu o řadě původních požadavků, které Hitler stáhl. Potvrdil,

že mu Schmidt o německých hrozbách nic neřekl. Palairer uváděl **„přání pana Hitlera dosáhnout svých cílů ve vztahu k Rakousku evolučními metodami.“**⁶⁰

Schuschnigg 15. února jmenoval Hitlerem vybraného Arthura Seyss-Inquarta ministrem vnitra a šéfem národní policie. Následujícího dne v Berlíně Seyss-Inquart Hitlerovi sdělil svůj záměr fungovat **„striktně na bázi soběstačného a nezávislého Rakouska“** a **„v rámci ústavy“**.⁶¹ Hitler to akceptoval. V projevu v německém parlamentu 20. února Vůdce poděkoval Schuschniggovi za jeho **„pochopení a laskavost“**. Předpověděl, že **„přátelská spolupráce mezi oběma zeměmi ve všech oblastech je zajištěna“**. Následujícího dne přijal rakouského podzemního vůdce nacionálních socialistů Josefa Leopolda. Jeho činnost označil za „šílenou“ a Leopoldovi a jeho čtyřem hlavním poručíkům rázně nařídil, aby se sbalili a odstěhovali do Německa.⁶²

Hitler věřil, že smlouva zajišťuje období harmonie, které postupně demokratickou cestou přivede Rakousko do německé říše. Schuschnigg toto přesvědčení nesdílel. Theodor Hornbostel, šéf rakouského státního kancléřství, sdělil britskému velvyslanci ten měsíc, že dohoda s Hitlerem nepředstavuje pro nezávislost jeho země žádnou hrozbu. Volně vymezené směrnice dohody s Hitlerem by bylo snadné obejít. Hornbostel se svěřil, že jeho vláda **„je opravdu nechce uvést do praxe.“**⁶³

Stabilita v Rakousku se však zhoršila. Mezinárodní burza, která má obvykle čich na zlověstný vývoj, zaznamenala náhlý úprk od rakouského šilinku. Hodnota rakouských státních dluhopisů prudce klesla, zejména v Londýně a Curychu. Sympatizanti nacionálního socialismu ve Vlastenecké frontě a v rakouských mládežnických organizacích postupně měnili politické naladění těchto skupin. Spontánní masové demonstrace nacionálních socialistů se těšily všeobecné podpoře. Graz se pro všechny praktické účely dostal pod jejich kontrolu. V mnoha oblastech Schuschniggovi stoupenci sotva riskovali, že se objeví na veřejnosti.

Schuschnigg projevil svůj obvyklý nedostatek politické obratnosti a podnikl zoufalý krok k záchraně své kariéry. V Innsbrucku 9. března vyhlásil celostátní plebiscit, který se měl konat za čtyři dny. Účelem bylo dát voličům možnost potvrdit důvěru vládě a upřednostnit rakouskou nezávislost. Takový průzkum mohl jen zvýraznit rozdělení na německé a rakouské. Překračovala ducha vývojového procesu asimilace obou kultur, který Schuschnigg podpisem dohody s Německem akceptoval.

Vzhledem k tomu, že se od roku 1932 nekonal žádné volby, neexistovaly aktuální seznamy zapsaných voličů. Na přípravu nových seznamů nebyl dostatek času. Oprávněni byli pouze občané starší 25 let. To znemožňovalo účast mladých lidí, z nichž neúměrně velké procento podporovalo nacionální socialismus. Generální tajemník Vlastenecké fronty Guido Zernatto připravil směrnice, podle nichž mohli volební místnosti obsluhovat pouze členové vládnoucí politické strany. Volební lístky měly na jedné straně vytištěné slovo „ano“, ale na druhé straně byly prázdné. To vyžadovalo, aby lidé hlasující pro „ne“ napsali slovo stejnou velikostí znaků na zadní stranu lístku. Personál volebních místností, všichni členové Vlastenecké fronty, tak mohl identifikovat nesouhlasící. Během příprav na volby vládní tisk oznámil, že každý, kdo by hlasoval „ne“, by se provinil velezradou.⁶⁴

Zveřejnění těchto údajů vyvolalo protesty „národní opozice“. Schuschnigg se obával německé intervence, a proto požádal Francii a Velkou Británii o pomoc. Uprostřed další vládní krize nemohla Francie odpovědět. Britové uznali, že plebiscit je flagrantní výzvou Hitlerovi. Chamberlain označil plebiscit za „*omyl*“. Ministr zahraničí lord Halifax považoval Schuschniggův manévr za „*hloupý a provokativní*“.⁶⁵ Nevýrazně rakouskému diktátorovi sdělil, že Anglie nemůže nabídnout ani radu, ani ochranu. Halifax si nemohl pomoci a dodal, že Schuschnigg před vyhlášením plebiscitu nepožádal Británii o radu, „*což způsobilo tolik potíží*“.⁶⁶

Kurt Schuschnigg, nepopulární rakouský diktátor, vyhlašuje v roce 1938 celonárodní plebiscit jako poslední pokus o zachování rakouské nezávislosti.

Hitler byl zděšen, že Schuschnigg porušil dohodu jen několik týdnů po jejím podepsání. Zpočátku prostě odmítal zprávě uvěřit, jakmile se však o ní dozvěděl, jeho reakce byla umírněná. Odletěl do Vídně se svým diplomatickým řešitelem problémů Wilhelmem Kepplerem. Kepplerovy instrukce zněly: buď zabránit plebiscitu **„bez vojenských hrozeb“**, nebo alespoň zařídit, aby jeho součástí byla možnost hlasovat pro Anschluss neboli sjednocení s Německem.⁶⁷ Seyss-Inquart a generál Edmund von Glase-Horstenau, zástupce menšiny v rakouském kabinetu, se Schuschniggovi vzepřeli. Poukázali na to, že celý proces hlasování, který vypracovala Vlastenecká fronta, porušuje ústavu. Požadovali odklad, který by poskytl čas na přípravu plebiscitu, v němž by byly spravedlivě zastoupeny všechny strany.

Diktátor si předvolal ministra obrany generála Wilhelma Zehnera, šéfa bezpečnosti plukovníka Michaela Skubla a podmaršálka Ludwiga Hülgertha z milice Vlastenecké fronty. Zeptal se, zda je ozbrojený odpor proti německé invazi možný. Rakouská armáda, jejíž počet byl smlouvou z roku 1919 snižen na 30 000 mužů, nebyla mobilizována. Skubl odmítl policejní síly jako příliš

nasycené nacionálními socialisty, než aby byly spolehlivé. Pouze domobrana, jak Hülgerth *Bundeskanzlera* ujistil, byla připravena. Schuschnigg uznal, že tyto síly jsou nedostatečné, a bez úspěchu se pokusil telefonicky požádat Mussoliniho o vojenskou pomoc.⁶⁸ Neměl už žádné možnosti, a tak rezignoval na funkci kancléře. Tím skončila éra politika, který prosil válečné nepřátele Rakouska Francii, Británii a Itálii a vyzýval i své vlastní stoupence, aby proměnili jeho zemi v bojiště ve válce proti německým bratrům a bývalým spolubojovníkům ze světové války.

Celý Schuschniggův kabinet odstoupil a Rakousko bylo prakticky bez vlády. V celé zemi začali přebírat správní funkce příslušníci rakouských SA a jejich menšího elitního bratrance SS. Následujícího dne, 12. března 1938, vstoupila německá vojska do Rakouska. Schuschnigg nařídil rakouské armádě, aby nekladla odpor.

Hitlerovo rozhodnutí vojensky obsadit Rakousko nebylo ani promyšlené, ani jím chtěné. Doufal, že při asimilaci Rakouska zachová zdání legality. Se Seyss-Inquartem jako Bundeskanzlerem a novým kabinetem mohly obě vlády hladce koordinovat přechod prostřednictvím evolučního procesu. Ve skutečnosti neměl německý armádní generální štáb připravený žádný operační plán invaze do Rakouska; celý manévr byl improvizovaný. Vůdce si byl vědom špatné publicity v zahraničí, kterou by takový zjevný mocenský akt vyvolal; obával se však, že by rakouští marxisté mohli využít momentálního politického vakua v zemi a vyvolat povstání. Göring varoval před možností, že by sousedé alpské republiky mohli také využít její dočasné slabosti. Itálie by mohla obsadit východní Tyrolsko, Jugoslávie Kärnten nebo Maďarsko Burgenland. Jugoslávie již v roce 1919 během poválečné bezmoci Rakouska anektovala část Kärntenu.⁶⁹

Postup německé armády, který zahraniční tisk označil za agresi, udělal v Rakousku vítaný dojem. Seržant signálního praporu SS vyprávěl o svých zážitcích, když byl se svým kamarádem vyslán před kolonu, aby prozkoumal cestu do Vídně. Po dvou dnech cesty se dvojice zastavila v jednom hostinci: *„V okamžiku, kdy jsme vstoupili velkými prosklenými dveřmi, bylo nedělní odpoledne, téměř všichni přítomní vstali a vítali nás výkřiky ‚Heil!‘. Byli jsme natlačeni ke stolu, číšníci přispěchali, přinesli nám kávu a zákusky a my jsme byli plně zaměstnáni podáváním rukou lidem, odpovídáním na otázky a děkováním všem za veškerou pozornost..... Ještě těžší bylo opustit toto místo.*

Návštěvníci vstávali, tleskali nám, přáli nám vše dobré a cpali nám do kapes kabátů krabičky cigaret.“70

Jiný příslušník praporu podal toto svědectví: „Čím více se kolona blížila k Vídni, tím větší byla radost lidí lemuujících silnice. Často se slzami v očích dávali plně najevo svou radost, potřásali si rukama s vojáky ve vozidlech a házeli jim květiny a balíčky cigaret. Zdálo se, že všechny zachvátilo šílenství.“71 Po celou dobu vojenské okupace Rakouska, která měla převážně symbolický charakter, nepadl jediný výstřel a ani jeden člověk nebyl zraněn.

Hitler naplánoval společný plebiscit v Rakousku a Německu na 10. dubna 1938. V obou zemích se rozhodovalo o připojení obou zemí k jednomu státu. Obyvatelé Rakouska odevzdali 99,73 % hlasovacích lístků ve prospěch anšlusu s Německem. Němci hlasovali z 99,08 procenta pro sjednocení. O tom, jak vzdálený byl Schuschnigg tlukotu srdce svého národa, svědčí i to, že počátkem března osobně odhadl, že 70 procent rakouského obyvatelstva podporuje politiku nezávislosti jeho režimu.72

Dne 18. března 1938 německá vláda oznámila Společnosti národů, že Rakousko zrušilo svou příslušnost. Tento mezinárodní orgán, který nikdy neprojevoval zájem o osud malého národa v nouzi, nyní debatoval o tom, zda by Německo mělo být zodpovědné za zaplacení rakouských dlužných členských příspěvků ve výši 50 000 švýcarských franků za období od 1. ledna do 13. března.73 Tím skončil řetězec okolností, které vedly ke sjednocení Hitlerovy vlasti s Německou říší, události, kterou historie zná jako „znásilnění Rakouska“.

Československo

Několik měsíců po Anschlussu anektovalo Německo Sudety, etnicky německé území na okraji západního Československa. Převod regionu pod německou kontrolu vyvolal vážné válečné obavy. Kontroverze měla svůj původ ve versailleském systému z roku 1919.

Během první světové války sloužili Češi v rakousko-uherské armádě. Emigranti v Londýně a Paříži založili 14. listopadu 1915 Český komitét. Dva Češi v exilu, Tomáš Masaryk a Eduard Beneš, získali podporu Ententy pro budoucí československý stát, který měl být vyčleněn z částí habsburské říše. Dne 18. října 1918 vyhlásili Češi v Paříži a v USA československou nezávislost.

Nová země měla tři složky. Nejvzdálenější na východě byla Podkarpatská Rus, jejíž obyvatelstvo se dobrovolně připojilo k Československu. Ve středu bylo Slovensko a mnoho Slováků si přálo samostatnost nebo alespoň značnou autonomii. Západní část tvořily Čechy a Morava, kde s Čechy žily tři miliony německých Rakušanů. Tito Němci si přáli zůstat s Rakouskem.

Masaryk a Beneš měli převažující vliv na utváření poválečného uspořádání Československa. Masaryk přesvědčil Wilsona, aby změnil svých 14 bodů, které slibovaly každé národnosti Rakouska-Uherska možnost autonomního rozvoje, a vyloučil z nich Němce. Beneš vědomě podcenil počet sudetských Němců téměř o milion. Nepravdivě tvrdil, že nejsou jednotnou menšinou, ale žijí v osadách integrovaných s Čechy. **„Němci v Čechách jsou pouze kolonisté,“** tvrdil.⁷⁴

Pohraniční území, bohaté na suroviny a průmysl, představovalo pro Československo topografickou obrannou bariéru proti Německu. Beneš při svých úvahách vycházel spíše z ekonomických a strategických výhod než z přirozených práv obyvatelstva. Sčítání lidu z roku 1910 nabídlo srovnání počtu německých „kolonistů“, kteří si přáli zůstat s Rakouskem v postižených oblastech, s počtem Čechů, kteří zde pobývali. V Čechách žilo 2 070 438 Němců ku 116 275 Čechům; v Sudetech 643 804 Němců ku 25 028 Čechům; na Šumavě 176 237 Němců ku 6 131 Čechům; na jižní Moravě 180 449 Němců ku 12 477 Čechům.⁷⁵

Vzhledem k tomu, že pařížská mírová konference trvala až do poloviny roku 1919, byly německé provincie technicky stále součástí Rakouska, když se 16. února toho roku konaly první demokratické volby v Rakouské republice. Sudetští Němci si připravili volební lístky, aby se jich mohli zúčastnit. Česká armáda tyto přípravy násilně narušila. Tisíce sudetských Němců uspořádaly 4. března ve svých městech a vesnicích pokojné demonstrace na protest. Čeští vojáci stříleli do neozbrojených davů a zabili 54 Němců, z toho 20 žen.⁷⁶

Spojenci uzavřeli s Československem smlouvu o formálním uznání jeho státnosti. V preambuli dokumentu bylo toto ujednání schváleno **„vzhledem k tomu, že národy Čech, Moravy a části Slezska, jakož i národ Slovenska se rozhodly z vlastní vůle spojit se v trvalý svazek“**. Beneš slíbil spojencům, že **„poskytnou Němcům všechna práva, která jim náleží. . . . Celkově to bude velmi liberální režim.“**⁷⁷

Česká vláda zavedla v Čechách a v Sudetech politiku „rychlého odgermanizování“, která degradovala německé etnikum na „přistěhovalce“.

Praha tam ve velkém přesouvala vojenské posádky, železniční personál, státní zaměstnance, vězeňské obyvatelstvo a dokonce i pacienty nemocnic, aby zmanipulovala údaje ze sčítání lidu. Čeští úředníci započítávali české přechodné obyvatele jako trvalé obyvatele, i když „pobyt“ zřídka přesáhl dva dny. V Trautenau (Trutnově) v severních Čechách strávil 600členný český pěší prapor jeden zimní den v nedostavěných kasárnách, aby byl započítán do sčítání. Výsledná statistika připravila německé okresy o odpovídající zastoupení v parlamentu. Praha příležitostně používala i méně rafinované prostředky k udržení politické bezmocnosti svých menšin. Na volebním sjezdu Sudetoněmecké strany v Teplicích-Schönaui v roce 1937 kritizoval Beneše hlavní řečník Karl Frank. Česká policie shromáždění rozehnala. Při potyčce zemřelo 53 Němců a stovky utrpěly zranění.⁷⁸

Pražské úřady uzavřely menší německé školy v celých Sudetech. Nahradily je českými jazykovými institucemi, které často musely navštěvovat německé děti. Vláda uzavřela devět z devatenácti českých německých vysokých škol. Pouze 4,7 % státní finanční podpory dostávali němečtí vysokoškoláci, ačkoli etničtí Němci tvořili téměř čtvrtinu obyvatel Československa. Vláda vydávala všechny veřejné formuláře a žádosti v českém jazyce, a to i v Sudetech. O práci přišla polovina německých obecních a venkovských úředníků, 41 procent německých poštovních úředníků a 48,5 procenta zaměstnanců železnic.⁷⁹

Československá vláda zákonem o pozemkové reformě přerozdělila nemovitosti tak, aby každá venkovská rodina dostala dostatečnou výměru půdy k obživě. Vedoucí programu Karel Viškovský definoval výsledky následovně: *„Půda přechází z rukou cizinců do rukou českého lidu.“*⁸⁰ Většina připadla českým legionářům a jejich rodinám. Zbytek Viškovský rozděl v dražbě zámožným Čechům a Slovákům. Ti koupili nemovitosti pod tržní hodnotou a umožnili bývalým majitelům návrat jako nájemcům. Němci v Čechách a na Moravě přišli v rámci státem podporované pozemkové reformy o 25 % své půdy ve prospěch Čechů.

Přibližně třetinu území Sudet tvořily lesy, jejichž správu převzal stát. Úřady propustily asi 40 000 německých lesních dělníků a nahradily je Čechy. V roce 1931 byl počet etnických německých živnostníků bez práce třikrát vyšší než počet Čechů. Úsilí o pomoc se soustředilo na oblasti s převážně českým obyvatelstvem. Studie britského ministerstva zahraničí z roku 1936 odhadovala, že německá část - přibližně 22 % obyvatelstva - tvořila 60 %

nezaměstnaných.⁸¹ Mezi hospodářsky nejpostiženější oblasti patřil Reichenberg (Liberec), kdysi domov prosperujícího sklářského a textilního průmyslu. V letech 1922-1936 zde bylo uzavřeno 153 továren. Praha zadávala zakázky na stavební a jiné veřejné práce pro Reichenberg zahraničním firmám, které si přivážely vlastní pracovní sílu.⁸²

Beneš označil své lidi za „**smrtné nepřátele Němců**“.⁸³ V květnu 1919, během slavnostní inaugurace prezidenta Tomáše Masaryka v Plzni, vnikli Češi do bytu, který neměl v okně vyvěšenou vlajku k této příležitosti. Obyvatelka, německá vdova a matka čtyř dětí, byla upoutána na lůžko kvůli nemoci. Vetřelci ji stáhli ze schodů nohama napřed a vytáhli na ulici, přičemž se její hlava při sestupu odrážela od schodů. Na následky zranění zemřela.⁸⁴

V roce 1921 Masaryk bez provokace rozmístil české jednotky v německých osadách. V Grasslitz (Kraslicích), čtyři kilometry od hranic s Německem, se protestující střetli s vcházejícím českým vojenským personálem. Vojáci zastřelili 15 českých Němců. Na základě „**zákona na ochranu republiky**“ zatýkaly české úřady sudetské Němce požadující sebeurčení jako zrádce nebo špiony. Za špionáž uvěznila turisty z Německa, kteří přijeli do Československa na sportovní soutěže nebo na národnostní slavnosti. V letech 1923-1932 vedl stát 8 972 soudních řízení proti disidentům z řad etnických menšin. Mezi obžalovanými v pobuřujících procesech byli často sudetští Němci, kteří patřili ke sportovním ligám, mládežnickým skupinám, pěveckým spolkům nebo batůžkářským klubům.⁸⁵

Praha vytvořila obrovské „pohraniční pásmo“, v němž žilo 85 procent všech sudetských Němců, veškeré polské a rusínské obyvatelstvo a 95 procent tamější maďarské populace. V něm platilo trvalé stanné právo. Armáda dohlížela na správu továren, velké stavební projekty, veřejné práce, telefonní službu a lesní hospodářství. Vojenské úřady omezovaly občanské svobody občanů v „pohraničním pásmu“, které tvořilo 56 procent celé země. To však Benešovi nebránilo v tom, aby Československo vychvaloval jako „**maják demokracie**“.⁸⁶

Přestože se v prvních letech Hitlerova kancléřství málokdo z německé veřejnosti zabýval Československem, pro samotného Hitlera symbolizoval osud Sudet tragédii Němců pod cizí nadvládou. Sudetský lid vedl urputný, osamocený boj za zachování své německé identity. Znovuzískání Sudet se stalo Hitlerovým osobním posláním. Toto téma představil během projevu v Říšském sněmu 20. února 1938: „**Nelze zpochybnit, že dokud bylo Německo**

samo slabé a bezbranné, muselo se prostě smířit s neustálým pronásledováním německého lidu podél našich hranic. . . . K zájmům Německé říše patří také ochrana těch německých spoluobčanů, kteří nejsou schopni si sami na našich hranicích zajistit právo na základní lidské, politické a ideologické svobody.“⁸⁷

Čeští vojáci obsazují etnicky německou obec, aby prosadili stanné právo v rozsáhlém „pohraničním pásmu“.

Další okolnost obrátila Hitlerovu pozornost k Československu. Země z geografického hlediska připomínala hrot kopí, který pronikal hluboko do říšského území. To představovalo potenciální hrozbu pro národní bezpečnost, kterou žádný odpovědný vůdce nemohl ignorovat. V lednu 1924 uzavřely Paříž a Praha „smlouvu o přátelství“ obsahující vojenskou doložku. Ta předpokládala vzájemná jednání generálních štábů za účelem přípravy společné obranné strategie pro případ napadení společným nepřítelem. V říjnu 1925 následovala formální vojenská smlouva, kterou signatáři podepsali.

V prosinci 1935 nahradil Beneš ve funkci prezidenta republiky 85letého Masaryka. Jen několik měsíců předtím, než se stal prezidentem, uzavřel Beneš jako ministr zahraničí vojenské spojení se Sovětským svazem. Pakt předpokládal významnou česko-ruskou spolupráci. Do začátku roku 1936 Češi dokončili 32 leteckých letišť umístěných v blízkosti německých hranic jako základny pro rychle se rozvíjející Rudé letectvo.⁸⁸ Zřídili sklady pro zásoby leteckého paliva, leteckých pum a dalšího válečného materiálu.

Rudá armáda umístila v Čechách a na Moravě vojáky, kteří se podrobili parašutistickému výcviku pro případný výsadek proti Německu.⁸⁹ Přesunula důstojníky na československé ministerstvo války v Praze a do místních velitelských středisek. Londýnský deník Daily Mail 12. února 1937 informoval, že ihned po ratifikaci paktu Praha-Moskva ruští letečtí důstojníci kontrolovali české letecké základny a sklady pohonných hmot pro své letectvo.⁹⁰

Praha byla sběrným místem komunistických emigrantů, kteří v roce 1933 uprchli z Německa a po anšlusu Rakouska. Sir Orme Sargent z britského ministerstva zahraničí označil Československo za „**distribuční centrum**“ Stalinovy kominternovské propagandy proti Německu.⁹¹ Vzhledem k tomu, že Francie, Československo a SSSR byly od roku 1936 spojeny vojenskými aliancemi, cítil se Vůdce jako ve slepé uličce. Když 7. března téhož roku znovu obsadil Porýní, nabídl Beneš Francii podporu československé armády pro společný vpád do Německa. Během následujících měsíců se její síla rozrostla na 1 453 000 mužů.⁹²

Němci nebyli rozhodnutí, jak získat Sudety zpět. V roce 1938 britský velvyslanec v Praze sir Basil Newton radil ministerstvu zahraničí: „**Jak přesně budou postupovat, nelze prorokovat, ale vše nasvědčuje tomu, že se zpočátku budou snažit dosáhnout svých cílů spíše přátelskou diplomacií než fyzickým nebo hospodářským terorismem.**“⁹³ 6. května britský novinový magnát lord Harold Rothermere v úvodníku listu Daily Mail pochválil Němce jako „velmi trpělivé lidi“: „**Sám si nedovedu ani na okamžik představit, že by Velká Británie dvacet let klidně přihlížela, zatímco tři a půl milionu Britů žije pod bičem naprosto odporného národa, který mluví cizím jazykem a má zcela odlišný pohled na svět.**“⁹⁴

Anšlus Rakouska povzbudil Sudetoněmeckou stranu, SdP. Pod vedením svého zakladatele Konrada Henleina získala již ve volbách v květnu 1935 44 křesel v československé poslanecké sněmovně a 23 křesel v senátu. Na shromáždění SdP v Karlových Varech 25. dubna 1938 Heinlein požadoval

autonomii pro etnicky německý region. S 90 procenty sudetských voličů, kteří za ním stáli, měl dostatečný vliv, aby přiměl Čechy k zahájení jednání.

Čeští a rudí důstojníci společně kontrolují československou obranu v roce 1938. Praha umožnila Sovětům cvičit vojáky v Československu, což zneklidnilo Němce.

Henlein a Karl Frank se 28. března sešli s Hitlerem, ale nepodařilo se jim ho přesvědčit, aby na Čechy vyvíjel nátlak. Ribbentrop oběma hostům řekl, že není úkolem Německa **„předkládat jednotlivé návrhy, jaké požadavky by měly být vzneseny vůči československé vládě“**. Berlín instruoval německé velvyslanectví v Praze, aby se podpora SdP omezila na soukromé rozhovory s československými státníky, **„pokud se naskytne příležitost“**.⁹⁵ Tvzení poválečných historiků, že Hitler na schůzce nařídil Henleinovi, aby kladl nesplnitelné podmínky s cílem vyprovokovat Čechy, je bezpředmětné.

Britská vláda sledovala eskalující spor. **„Jasnou skutečností je, že Sudetendeutsche jsou Čechy utlačováni,“** poznamenal Vansittart.⁹⁶ Newton poslal 15. března z Prahy do Londýna podrobnou analýzu. Předpověděl, že

dokud budou moci Češi počítat s anglo-francouzskou podporou v případě ozbrojeného střetu s Německem, budou pokračovat ve své současné politice. Němce nelze od agrese odradit, pokud ji budou považovat za nutnou. Pokud budou Paříž a Londýn podporovat Prahu, aby se bránila kompromisu, je válka nevyhnutelná.

Anglie a Francie, pokračoval Newton, nemohou zabránit obsazení Československa. Mohou nanejvýš vést válku, aby obnovily status quo, který se již nyní ukazuje jako nefunkční. Uzavřel, že žádná německá vláda nepřijme **„nepřátelské Československo ve svém křídle“**. Po přečtení Newtonovy zprávy britský velvyslanec v Berlíně Henderson 17. března svému ministerstvu telegramem sdělil: **„Bezvýhradně a ve všech ohledech sdílím názory vyjádřené panem Newtonem v jeho telegramu.“**⁹⁷

Následujícího dne projednal Newtonovu analýzu vládní výbor pro zahraniční politiku. Jak je uvedeno v jeho zápisu, **„ministr pro koordinaci obrany uvedl, že ho zaujal názor pana Newtona, že současná politická pozice Československa není trvale udržitelná a že je ve skutečnosti nestabilní jednotkou ve střední Evropě. Pokud, jak se domníval, toto skutečně odpovídá situaci, neviděl důvod, proč bychom měli podnikat jakékoliv kroky k udržení takového útvaru v existenci.“**⁹⁸

Dne 21. března náčelníci generálních štábů předložili výboru zprávu, v níž vysvětlovali, že britská a francouzská armáda jsou příliš slabé na to, aby mohly jít do války proti Německu, Itálii a Japonsku v rozšiřujícím se konfliktu o Československo. Chamberlain a Halifax považovali vojenské hodnocení za **„nesmírně melancholický dokument“**. Halifax 27. dubna shrnul: **„Ani my, ani Francie jsme nebyli vybaveni pro válku s Německem.“**⁹⁹

Nový francouzský premiér Eduard Daladier navštívil 28. dubna Londýn, aby Chamberlaina přesvědčil, aby Československu veřejně zaručil anglickou ochranu. Jeho britský kolega mu opáčil, že Beneš nikdy nezacházel s německou menšinou na anektovaných územích liberálně, jak slíbil. Chamberlain prohlásil, že Angličané nikdy nezačnou válku, aby zabránili národnostem střední Evropy vyjádřit svou vůli v plebiscitu.

Ten měsíc Hitler nařídil generálu Wilhelmu Keitelovi, šéfovi vrchního velení ozbrojených sil (OKW), aby vypracoval studii o možné invazi do Československa. Keitelovi sdělil, že v současné době nemá v úmyslu invazi provést.¹⁰⁰ Směrnice Hitlerem zařízené OKW zdůrazňovaly, že odmítne jakýkoli scénář navrhuující **„strategický překvapivý útok z čistého nebe bez**

důvodů a možnosti ospravedlnění“. Vůdce popsal „*pro nás neudržitelnou situaci, pokud by někdy došlo k velké konfrontaci na Východě... s bolševismem..... Československo by se pak stalo odrazovým můstkem pro Rudou armádu a místem přistání pro její letectvo.*“¹⁰¹

Dne 20. května povolal Beneš do aktivní služby více než 150 000 vojenských záložníků s odůvodněním, že toto opatření je nezbytné kvůli tajné mobilizaci německých ozbrojených sil. Česká válečná kancelář obvinila, že osm až deset německých divizí pochoduje ke společné hranici. Francouzský vojenský atašé v Berlíně své vládě telegramoval, že nevidí žádné důkazy o větších přesunech vojsk. Henderson vyslal dva britské armádní důstojníky ze svého štábu na berlínském velvyslanectví na rozsáhlý průzkum německých pohraničních provincií Saska a Slezska. Později napsal: „*Nemohli objevit žádné známky neobvyklé nebo významné vojenské aktivity Německa, a ostatně ani žádný z vojenských atašé jiných zahraničních misí v Berlíně, kteří se podobně věnovali průzkumu země.*“¹⁰²

Hitler Benešovu provokaci víceméně ignoroval a nepodnikl žádné vojenské ani jiné kroky. Novináři v Paříži, Praze, Londýně a New Yorku přijali Benešova nepravdivá tvrzení o rozmístění německých vojsk. Zveřejňovali příběhy o tom, jak Vůdce hromadně nasadil své divize, aby Čechy blafováním přiměl podřídit se jeho požadavkům. Když Beneš vzdorovitě kontroval vlastní částečnou mobilizací, Hitler údajně „ustoupil“ a své formace odvolal, což bylo pro diktátora, který „*nebyl schopen jednat na základě svých vlastních výhrůžek*“, hlubokým ponížením.¹⁰³ Jeho prohlášení týkající se Sudet byla „pouhým horkým vzduchem“. Halifax varoval Herberta von Dirksena, německého velvyslance v Londýně, že česko-německá válka přivede Francii a Velkou Británii do konfliktu proti Říši. Ministr zahraničí poté sepsal osobní dopis Ribbentropovi, v němž ho upozornil na nebezpečí, k němuž by pro evropskou civilizaci vedly jakékoli „*neuvážené kroky*“.¹⁰⁴

Henderson zaznamenal: „*Hitler nemohl strávit nadšení tisku. . . . Všechny noviny v Evropě a Americe se přidaly k chóru. Bylo řečeno 'ne' a Hitler byl nucen ustoupit. Demokratické mocnosti přivedly totalitní státy na kolena atd.*“¹⁰⁵ Britové provedli částečnou mobilizaci svého loďstva a Francouzi obsadili svá opevnění podél německých hranic, přestože oba věděli, že krizi vyvolal jejich český spojenec. Pro Hitlera byly hrozby a obvinění ze zbabělosti odměnou za projevenou shovívavost.

Květnová krize na Hitlera udělala dojem, jak nepřátelsky se západní demokracie a Československo staví k Německu. Dokonce i SSSR veřejně potvrdil své vojenské závazky vůči Čechům. Došel k závěru, že mírové řešení sudetské otázky je nepravděpodobné. Dne 30. května revidoval dřívější směrnicí ozbrojených sil, která se týkala případné války s Čechy, a začal ji větou: **„Je mým nezměnitelným rozhodnutím rozbít Československo vojenskou akcí v dohledné době.“** Dokument zdůrazňoval, že **„přípravy mají být provedeny neprodleně“**.¹⁰⁶ Historici toto prohlášení prezentují jako důkaz Hitlerových válečných úmyslů. Přesto o pouhých 18 dní později tajnou směrnicí revidoval a větu o odhodlání rozbít Čechy z ní vypustil. Místo toho uvedl, že **„řešení české otázky“** je **„nejbližším cílem“**. O jednoznačném záměru vést válku zde není mnoho důkazů.

Henderson Halifaxovi napsal: **„Je logické, že i Hitler musí být připraven na všechny možné situace. Ale odtud tvrzení, že se již rozhodl pro agresivní akci proti Československu na podzim tohoto roku, je, myslím, nepravdivé.“**¹⁰⁷ Britský velvyslanec v srpnu opět napsal: **„Ale nevěřím, že chce válku.“**

Po květnové krizi nařídil Hitler výstavbu dalších opevnění na obranu hranic s Francií. Na inspekci Westwallu jsou (zleva doprava) Erhard Milch, Heinrich Himmler, Wilhelm Keitel, Himmlerův adjutant Karl Wolff, Vůdce a generálové Karl Bodenschatz a Erich von Witzleben.

Henderson se později ve svých pamětech zamýšlel nad květnovou krizí: *„Když jsme si mysleli, že se Německo chystá zaútočit na Čechy, Němci se obávali, aby nechtěli vyprovokovat evropskou válku dříve, než na ni budou sami připraveni.“*¹⁰⁸

Hitler stále disponoval diplomatickým trumfem; vlastními argumenty demokracie o lidských právech. Vůdce veřejně prohlásil: *„To, na čem Němci trvají, je právo na sebeurčení, které má i každý jiný národ, a ne jen slova. To nemá být dárek pro tyto sudetské Němce od pana Beneše. Mají právo požadovat vlastní život stejně jako každý jiný národ..... Žádám, aby útlak tří a půl milionu Němců v Československu přestal a aby na jeho místo nastoupilo svobodné právo na sebeurčení.“*¹⁰⁹ To byla Achillova pata jeho protivníků.

Henderson přiznal: *„Z nejširších morálních důvodů bylo proto obtížné ospravedlnit odmítnutí práva na sebeurčení 2 750 000 sudetských Němců žijících v pevných blocích hned za německou hranicí. Jeho paušální odmítnutí by bylo v rozporu se zásadou, na níž bylo založeno samotné britské impérium, a v důsledku toho by nám nikdy nezískalo plnou podporu ani britského lidu, ani tohoto impéria.“*¹¹⁰ Stálý náměstek ministra zahraničí Alexander Cadogan dospěl k závěru, že sudetský problém *„není otázkou, v níž bychom měli velmi silnou půdu pro uvržení Evropy do války.“*¹¹¹

Chamberlain zhodnotil pozici Anglie: Jeho země ještě nebyla dostatečně vyzbrojena, aby mohla dostát závazku podpořit Francii v případě války. Nechat Hitlerovi volnou ruku při vyřizování účtů s Benešem by pošramotilo britskou vážnost v zahraničí: *„Budeme navždy opovrhováni,“* odvážil se Halifaxův tajemník sir Oliver Harvey.¹¹² Plebiscit o Sudetech měl také svá úskalí. Praha byla proti, protože precedens by povzbudil Slováky, Maďary, Poláky a Rusíny, aby ho požadovali také. Protože tyto menšiny trpěly nedostatečným zastoupením ve vládě a útlakem, výsledek by pravděpodobně vedl k rozpadu Československa.

Daladier navrhl kompromis: Československo by postoupilo Sudety Německu bez plebiscitu. Tímto způsobem by český stát zůstal přiměřeně nedotčen. Jeho význam pro Francii, jak Daladier vysvětlil Chamberlainovi, spočíval v tom, že *„při jakékoli vojenské operaci existují skvělé možnosti útoku na Německo z československého území“.*¹¹³ Francouzský ministr letectví Pierre Cot tento postoj zopakoval poznámkou citovanou v londýnském listu *News Chronicle* ze 14. července 1938. Cot prohlásil, že Francie a Anglie potřebují Československo, *„protože z tohoto státu lze nejsnáze bombami zničit německé hospodářství a německý průmysl. . . . Společné útoky francouzského a českého letectva mohou velmi rychle zničit všechna německá výrobní zařízení.“*¹¹⁴

V srpnu Chamberlain navrhl cestu do Německa, aby se setkal s Hitlerem a společně vyřešili sudetskou otázku. Od svého hostitele si vymohl slib, že Německo během jednání nepodnikne žádné vojenské akce. Český ministr zahraničí Kamil Krofta sdělil britské a francouzské vládě, že jeho země odmítá postoupit Sudety Německu. Londýn bez okolků oponoval: *„Francouzsko-britský plán je jediným prostředkem, jak zabránit hrozbě německého útoku,“* a že pokud jej Praha odmítne, Anglie a Francie nezasáhnou, pokud Německo

napadne Československo.¹¹⁵ Beneš 21. září na návrh bezvýhradně přistoupil.

Během září Chamberlain třikrát navštívil Německo. První setkání s Hitlerem se uskutečnilo 15. září v *Berchtesgadenu*. Jednání bylo srdečné a konstruktivní. Chamberlain schválil Hitlerovy návrhy na připojení sudetských oblastí. Halifax napsal svým velvyslancům: **„Ve skutečnosti to velmi přesně odpovídalo linii, kterou jsme zkoumali.“**¹¹⁶ Následující týden strávil Chamberlain jednáním s Daladierem a Čechy, aby získal jejich souhlas. V Berlíně německá monitorovací stanice na říšském ministerstvu letectví odposlouchávala telefonický rozhovor mezi Benešem a francouzským koloniálním ministrem Georgesem Mandelem. Mandel, podřývaje Daladiera, Benešovi řekl: **„Paříž a Londýn nemají právo vám diktovat váš postoj. Pokud je vaše území narušeno, neměl byste čekat ani vteřinu a vydat rozkaz své armádě k obraně vlasti. . . . Pokud v sebeobraně vystřelíte jako první, bude to mít obrovskou odezvu po celém světě. Děla Francie, Velké Británie a také sovětského Ruska začnou střílet sama od sebe.“**¹¹⁷ Němci také zachytili komunikaci mezi Prahou a jejími velvyslanectvími v Londýně a Paříži. Benešova vláda jim dala pokyn, aby vyčkávaly, dokud „válečné strany“ v Anglii a ve Francii nesvrhnou Chamberlaina a Daladiera.

22. září jednal Hitler s Chamberlainem v hotelu Dreesen v *Bad Godesbergu*. Atmosféru kalily zprávy o rostoucích nepokojích v Sudetech. Henlein zformoval etnicky německou domobranu čítající téměř 40 000 mužů, která se střetla s českými vojáky a policií.¹¹⁸ Česká vláda odpovídajícím způsobem zavedla více represivních opatření. Během 14 dnů přešlo 120 000 sudetských Němců do Říše, aby unikli násilí. Henlein apeloval na Hitlera, aby vyslal německou armádu, **„aby učinila přítrž dalšímu vraždění v důsledku českého fanatismu.“**¹¹⁹

V *Bad Godesbergu* požadoval Vůdce právo vojensky obsadit území, které mělo být anektováno do čtyř dnů. Jako zdůvodnění uváděl narůstající nepokoje, které tam panovaly. Chamberlain byl zaskočen. Následovalo hořké smlouvání. Napětí prostupovalo celou následující noční konferencí, dokud ji nepřerušil jeden z ordnerů se zprávou, že Beneš právě vyhlásil všeobecnou mobilizaci. Do aktivní služby se vracelo dalších 1,2 milionu českých záložníků. Hitler poté svého anglického hosta ujistil, že dodrží slib, že se zdrží jakékoli vojenské reakce, **„navzdory této neslýchané provokaci“.**¹²⁰ Tím se atmosféra uvolnila a diskuse nabrala přátelštější tón.

Ve dnech následujících po konferenci jednal Chamberlain s Čechy. Britští a francouzští diplomaté nakonec Hitlera přiměli, aby zmírnil své další požadavky. Göring ukázal Hendersonovi přepisy telefonických dialogů mezi Benešem a Janem Masarykem, které osvětlovaly české intriky. Britové ani Francouzi nepochybovali o jejich pravosti.¹²¹ V Mnichově 28. září Chamberlain, Hitler, Daladier a Mussolini doladili detaily anexe Sudet, s níž Praha souhlasila 21. září.

Jan Masaryk, rozzlobený na Chamberlaina, se zmohl jen na blamáž: **„*Jaká smůla, že tento hloupý, špatně informovaný člověk je anglickým premiérem.*“**¹²² Francouzský ministr zahraničí Georges Bonnet pochválil Hitlera za zmírnění jeho godesberských podmínek. Vůdce také sklídil 2. října v londýnských *Times* pochvalu za své ústupky a za to, že omezil vojenská opatření na **„*pouze symbolickou částečnou okupaci*“**.¹²³ Když se Beneš rozhodl pro londýnský exil, řekl později jednomu svému spolupracovníkovi: **„*Potřebovali jsme válku a já jsem udělal vše pro to, abychom ji vyvolali.*“**¹²⁴

Po Benešově odchodu se Německo pokusilo zlepšit vztahy s Prahou. V částech Čech a Moravy, které nebyly připojeny k Říši, zůstalo 378 000 etnických Němců. Hitler 3. října nařídil, aby se tato menšina při pěstování svého kulturního dědictví vzdala politické aktivity směřující k autonomii nebo navrácení svých zemí pod německou svrchovanost. S novým českým ministrem zahraničí Františkem Chvalkovským se setkal 14. října. Hitler ho vyzval, aby pomohl **„*přátelsky normalizovat vztahy.*“**¹²⁵

Mladí příznivci vítají Hitlera během jeho cesty po Sudetech v říjnu 1938.

V listopadu předložilo právní oddělení německého ministerstva zahraničí návrh česko-německé smlouvy o přátelství. Ačkoli Hitler odložil tuto záležitost na leden 1939, tato iniciativa naznačuje jeho zájem o spolupráci s Prahou. Jeho prvním gestem vůči novému režimu byla velkorysá politika vůči českým obyvatelům anektovaných Sudet. Bylo jich 743 000, kteří zpočátku přešli pod německé panství. Na příkaz vlády se na české území vrátilo 260 000 českých vojáků, státních zaměstnanců a jejich rodin. Dalších 160 000, kteří si nepřáli žít pod německou jurisdikcí, se vystěhovalo dobrovolně.

Smlouva, kterou oba státy ratifikovaly 20. listopadu, umožnila Čechům a Slovákům, kteří zůstali v Sudetech, zvolit si občanství. Muži ve věku nejméně 28 let spolu se svými manželkami a dětmi obdrželi na základě žádosti německé občanství. Říšská vláda umožnila osobám, které se rozhodly zůstat československými státními příslušníky, zůstat jako hostující obyvatelé. Lidem, kteří opouštěli sudetské území, zůstalo zachováno vlastnictví tamního soukromého majetku s možností jeho prodeje nebo pronájmu. Podle

ustanovení smlouvy mohla německá, respektive česká vláda vyhostit cizince považované za politické riziko. Z více než 300 000 Čechů, kteří se rozhodli nadále žít v Sudetech, Němci deportovali pouze 140 „nežádoucích osob“. Hitler osvobodil Čechy a Slováky absorbované do Říše od služby v jejich ozbrojených silách.**126**

Německá menšina žijící v Praze ovládaných částech Čech a Moravy pocítila po porážce u Mnichova nelibost Čechů. Tisíce Němců přišly o práci. Mnozí byli zbytečně sledováni policií. Vláda jim a jejich rodinám odepřela podporu v nezaměstnanosti. České zdravotní pojišťovny odmítaly nároky na německou univerzitní kliniku v Praze. Hitler konfrontoval Chvalkovského 21. ledna 1939 se seznamem stížností vyplývajících z toho, co nazval přetrvávající „Benešovou mentalitou“ v celé republice. S odvoláním na nepřátelský tón českého tisku Vůdce varoval, že žádná velmoc nemůže tolerovat menší sousední zemi, která představuje trvalou hrozbu v jejím křídle. Znovu zdůraznil nutnost zlepšení vzájemných vztahů.**127**

Ribbentrop přečetl Chvalkovskému pasáže z významných českých novin. Jedna z nich předpovídala: **„Čtyři měsíce po Mnichovu je již jasné, že válka je nevyhnutelná.“** V jiném stálo: **„Momentální politická situace nebude považována za nezměnitelnou a trvalou okolnost.“****128** Henderson doporučil českému velvyslanci v Berlíně Vojtěchu Mastnému, aby vyzval svou vládu, aby se vyvarovala zneužívání etnicky německých obyvatel. V londýnském exilu se Beneš snažil udržet politický vliv prostřednictvím svých kontaktů v Praze. Jeho stoupenci tam vedli tiskovou kampaň kritizující současný režim za poddajnost vůči Berlínu.**129**

Žádná z rivalit v této politické konstelaci by neměla dlouhý význam. Mnichovská dohoda, kterou západní demokracie zkonstruovaly, aby zachránily Československo, byla paradoxně jejím rozsudkem smrti. Její precedens sebeurčení povzbudil ostatní porobené menšiny v zemi, aby následovaly příkladu sudetských Němců. Nejvýznamnější z nich byli Slováci. Jejich území obsadila v roce 1919 česká armáda a domobrana. Tomáš Masaryk svůj slib regionální autonomie nesplnil. Slováci nebyli rovnoměrně zastoupeni ani ve státní správě; z 8 000 úředníků v pražských úřadech bylo jen 200 Slováků.**130**

Hitler si přál zůstat v třenicích rozdělujících Čechy a Slováky neutrální. Říšské ministerstvo zahraničí 19. listopadu nařídilo své misi v Praze, aby sledovala události s rezervou. Německý tisk dostal instrukce, aby při informování o

napětí na Slovensku zachovával nestranný postoj. Hitler nařídil: **„Prozatím nejsou vhodné žádné politické rozhovory se Slováky.“**¹³¹

Praha ztratila kontrolu nad nespokojenými menšinami. V říjnu Slováci a Rusíni ustavili zemské parlamenty; toto právo jim nakonec přiznala i ústřední vláda jako krok k autonomii. Delegáti využili svého vlivu a autority, aby regiony více nasměrovali k samostatnosti. Nový český prezident Dr. Emil Hácha se uchýlil k obvyklým otloukacím metodám. Dne 6. března rozmístil na Podkarpatské Rusi vojenské jednotky a jejich velitelem jmenoval generála Lva Prchal, ministra vnitra a financí. Na Slovensku Hácha rozpustil zemský sněm. Na hlavní město Pressburg (dnešní Bratislava) uvalil stanné právo a uvěznil 60 slovenských politiků. Čeští vojáci a policisté se přesunuli do Pressburgu. Hácha čelil narůstajícímu chaosu a hrozbě otevřeného povstání. Obrátil se na Dr. Jozefa Tisa, kterého si Slováci zvolili za svého premiéra, aby pomohl obnovit pořádek.

13. března navštívil Tiso Berlín, aby se Hitlera zeptal, jak by reagoval na vyhlášení nezávislosti Slovenska. Vůdce mu odpověděl pouze to, že nemá zájem na okupaci Slovenska, protože tato země nikdy nepatřila Německé říši. Tiso se vrátil do Pressburgu. Následujícího dne vyhlásil v parlamentu národní nezávislost. V obavě, že maďarská armáda vtrhne na Slovensko a anektuje je, požádal Tiso o německou ochranu. Hitler odpověděl: **„Potvrzuji přijetí Vašeho telegramu a tímto přebírám ochranu Slovenského státu.“** Tímto dnem přestalo Československo jako republika existovat. Německý kancléř uklidnil Maďary tím, že jim umožnil obsadit Podkarpatskou Ukrajinu.

Hácha požádal o přijetí u Hitlera. Spolu s Chvalkovským přijeli do Berlína vlakem v noci 14. září. Od nástupu do funkce se oba muži snažili o zlepšení vztahů s Německem. Machinace zbývajících Benešových spolupracovníků, protiněmecký tisk a postoj veřejnosti poznamenaný téměř dvacetiletým českým šovinismem prosazovaným Benešem jejich úsilí sabotovaly. Před setkáním s Hitlerem řekl Hácha Ribbentropovi, že přišel, aby **„vložil osud českého státu do rukou Vůdce“**.¹³²

Setkání českého premiéra Háchy s Hitlerem v Berlíně 14. března 1939.
Napravo od vůdce stojí Göring, Ribbentrop, Keitel a Weizsäcker.

Během jejich následného rozhovoru Hitler Háchovi řekl, že následujícího dne vyšle německou armádu přes hranice. Přípravu operace nařídil OKW o tři dny dříve. Vůdce svým hostům doporučil, aby české armádě nařídili, aby nekladla odpor: ***„V takovém případě má váš národ ještě dobré vyhlídky do budoucna. Zaručím jim autonomii daleko větší, než o jaké mohli za Rakouska snít.“***¹³³ Hácha řádně předal svému armádnímu šéfovi generálu Janu Syrovému instrukce, aby se stáhl. Německé jednotky, které 15. března v šest hodin ráno vstoupily na české území, měly rozkaz zakazující jim střílet ze zbraní.

Předsunuté oddíly německé armády obsadily moravskoostravský průmyslový komplex poblíž polských hranic. Varšava se chystala využít momentálního zmatku v Československu k vojenskému obsazení centra a jeho udržení pro Polsko. Místní čeští obyvatelé německou iniciativu pochopili a nekladli žádný odpor.¹³⁴ Polská vláda se na Hitlera za toto odmítnutí svých ambicí zlobila.

Němci zmírnilí počáteční nepřátelství českého lidu, a to především díky úsilí *Nationalsozialistische Volkswohlfahrt* (NSV), německé nacionálně sociální

péče. Během prvních deseti dnů okupace rozdala strádajícímu obyvatelstvu potraviny v hodnotě 7 000 000 RM. NSV bezplatně rozdala oblečení v hodnotě 5 000 000 RM. Organizace se soustředila na města a průmyslové oblasti, kde byl nedostatek zboží pravděpodobnější než na venkově. Německé vojenské úřady rovněž zajistily rychlé doplnění zásob v obchodech s potravinami a v obchodních domech. Úsilí o pomoc upřednostňovalo české obyvatelstvo, nikoliv zbývající etnické německé osídlení. Armáda se také bránila spontánním pokusům členů místní *Volksdeutsche Partei* (Etnicko-německé strany) o získání kontroly nad hospodářstvím nebo veřejnou správou.**135**

Němci vstoupili do země se 148 000 nezaměstnanými. Demobilizace české armády jejich počet podstatně zvýšila. Říšské ministerstvo práce zřídilo v českém protektorátu - jak se mu nyní začalo říkat - úřady pro nábor nepracujících osob pro německý průmysl. Během prvního měsíce okupace využilo této možnosti 15 000 osob a našlo si práci. V následujících měsících nezaměstnanost dále klesala a v červnu česká vláda sjednala obchodní dohody s Norskem, Holandskem a několika dalšími státy, aby podpořila obchod.**136**

Hitler nařídil, aby se česká stálá armáda v době míru čítající 150 000 mužů snížila na 7 000 včetně 280 důstojníků. Sloužit mohli pouze občané české národnosti. S ohledem na útrapy, které utrpěli důstojníci propuštění v důsledku snížení stavu, zařídil, aby dostávali plnou vojenskou penzi bez ohledu na délku služby.**137** Německá vojenská správa trvala pouhý měsíc. Velitel německé armády Walther von Brauchitsch rozptýlil stálé vojenské osádky do etnicky německých obcí, aby omezil pohoršování Čechů. Během války v letech 1939-1945 Němci nikdy nepřijali české občany do svých ozbrojených sil. Jejich země zůstala po celou dobu ničivého světového konfliktu prakticky nedotčena.

Hácha a jeho nový kabinet se ujali vlády 27. dubna 1939. Úředním jazykem zůstala čeština. Do správních kompetencí patřilo vnitro, školství, zemědělství, soudnictví, doprava, kultura, sociální služby a veřejné práce. Německo řídilo zahraniční politiku a finance. Hitler pověřil výkonem těchto povinností Konstantina von Neuratha. Neurath během své dlouhé diplomatické kariéry často projevoval sympatie a obdiv k Čechům.

Velení německé skupiny armád 3 odhadovalo, že v Sudetech a v Čechách a na Moravě žije zhruba 140 000 německých uprchlíků a přistěhovalců, kteří se zde usadili, aby unikli před vládou nacionálních socialistů. Německá policie

zatkla 2 500 komunistů. Asistence české policie toto zatýkání usnadnila. Dne 7. června vyhlásil Hitler všeobecnou amnestii pro všechny české politické vězně v Sudetech i ve vlastní zemi.¹³⁸ Němci udržovali na celém území protektorátu stálou jednotku 5 000 policistů pro boj se sabotážemi a komunistickou subverzí. České obyvatelstvo zažívalo pod německou hegemonií větší autonomii, občanskou svobodu a absenci diskriminace, než jakou Tomáš Masaryk a Beneš poskytovali sudetoněmecké, slovenské a maďarské menšině v dřívějších letech republiky.

Němci zabavili většinu české armádní výzbroje a začlenili ji do svých ozbrojených sil. Německé jednotky krátce vstoupily na slovenské území, aby vyprázdnily české vojenské sklady poblíž hranic. Obrovské množství válečného materiálu odůvodňovalo Hitlerův protest, že Československo v koalici s ostatními evropskými mocnostmi představuje pro Německo hrozbu. Během prvního týdne okupace vypravili Němci do Říše 24 nákladních vlaků plných vojenského materiálu. Odhadovali, že k dokončení přesunu bude zapotřebí 500 vlaků.

Generální kvartýrmistr Eduard Wagner napsal 30. března své ženě, že množství bojové výzbroje objevené v této malé zemi je „**přímo děsivé**“.¹³⁹ Soupis zahrnoval 1 582 letadel, 2 175 polních děl, 468 tanků, 501 protiletadlových děl, 785 minometů, 43 856 kulometů, více než milion pušek, tři miliony dělostřeleckých nábojů, značné množství vojenských specialit, jako je vybavení pro stavbu mostů a světlomety, a více než miliardu puškových nábojů pro pěchotu. Jednalo se o moderní a dobře navrženou výzbroj. Moderní výrobní závody, jako například závod Škoda, byly dostatečně rozsáhlé, aby současně plnily zakázky pro SSSR.

Ribbentrop vyslal do Prahy Dr. Friedricha Berbera se zvláštním badatelským týmem, aby prozkoumal dokumenty v českých diplomatických archivech z období od března 1938 do března 1939. Tým zkoumal záznamy „**týkající se anglického a francouzského přístupu k české otázce**“. Na základě množství listinných důkazů, které Berber vyhodnotil jak v Praze, tak o několik měsíců dříve ve Vídni, dospěl k závěru, že Londýn systematicky zasahoval „**do politiky těchto zemí**“ s cílem „**udržet jejich nezávislost a oslabit Německo**“. Záznamy také odhalily, že Britové „**jednali stejným způsobem i ve vztahu k Polsku**“, dedukovala zpráva. Hitler ze zjištění vyvodil, že „**Anglie chce válku**“.¹⁴⁰

Polsko

Polsko vyhlásilo nezávislost po pádu Ruska a porážce Centrálních mocností v roce 1918. Francie podporovala polské nároky na další území, aby posílila vznikající stát. Wilson poznamenal: **„Jediným skutečným zájmem Francie v Polsku je oslabit Německo tím, že dá Polsku území, na které nemá právo.“**¹⁴¹ Francouzský historik a politický analytik Jacques Bainville poznamenal: **„Osvobozené národy Východu byly pověřeny úkolem sloužit jako protiváha německému velmocenství.“**¹⁴²

V té době bolševici pod Leninovým vedením upevňovali svou kontrolu nad Ruskem. Rudá armáda vtrhla do Litvy, která v lednu 1919 vyhlásila nezávislost. Polská armáda zahнала bolševické síly zpět. Hlavou státu se stal populární polský vojenský vůdce maršál Józef Piłsudski. Jako agresivní polní velitel vtrhl v dubnu 1920 na Ukrajinu, aby zničil koncentraci sovětských vojsk na hranicích. V přesvědčení, že Polsko se musí stát **„mocností rovnou velmocím světa“**, Piłsudski dobyl území, kde žilo méně než pět procent polského obyvatelstva.¹⁴³ Říšská smlouva ukončila 18. března 1921 válku na přeskáčku proti Rudé armádě a Polsko získalo Halič.

Na západní hranici Polska se v prosinci 1918 polská tajná vojenská organizace *Polska Organizacya Wojskowa* (POW) zmocnila Posenska, kde žili v souladu polští a němečtí obyvatelé. Německá domobrana Freikorps zahájila úspěšný protiútok. Francouzský polní maršál Ferdinand Foch požadoval, aby říšská vláda tyto jednotky z Posenska stáhla. Německý premiér Friedrich Ebert byl příliš slabý na to, aby se francouzskému ultimátu postavil, a proto mu vyhověl. Polští povstalci pokračovali v útocích na německé vesnice v regionu.¹⁴⁴

Prezident Wilson navrhl uspořádat plebiscit v Horním Slezsku, aby si obyvatelé mohli zvolit svou zemi. V srpnu 1919 uspořádalo 22 000 zajatců povstání s cílem zmocnit se regionu silou.¹⁴⁵ Freikorps povstání zlomil za necelý týden. V únoru 1920 převzala správu Horního Slezska Mezispojenecká kontrolní komise. Na plebiscit přijelo dohlížet více než 11 000 francouzských vojáků podporovaných malými kontingenty italské a britské armády. V hlasování na jaře 1921 se 706 820 Slezanů vyslovilo pro spojení s Německem a 479 414 pro Polsko. Mnoho polských obyvatel hlasovalo pro Německo.¹⁴⁶

Zatímco spojenecká komise tápala při určování definitivních hranic, váleční zajatci uspořádali v květnu 1921 další povstání. Povstalci, zásobení francouzskými zbraněmi, zorganizovali armádu o síle 30 000 mužů. Polská

vláda oficiálně popřela, že by podporovala Wojciecha Korfantyho, strůjce povstání. Korespondent londýnských *Times* pozoroval, jak z Polska do Horního Slezska pravidelně projíždějí vlaky s municí. Hranice byla „**volně průjezdná jako náš londýnský most**“, napsal 10. května.¹⁴⁷

Přestože byli proti přesile, 25 000 dobrovolníků *Freikorps* 21. května podniklo protiútok a zatlačilo Poláky do defenzivy. Jakmile Němci začali postupovat, zasáhli Francouzi a Britové, aby obnovili pořádek. V říjnu Společnost národů přidělila Polsku téměř třetinu sporného území. Na základě plebiscitu měl celý region připadnout Německu. V části přiznané Polsku žilo 40 procent obyvatel Horního Slezska. Nacházelo se zde šest sedmin produkce zinku a olova, veškeré železo a 91 procent uhlí.¹⁴⁸

Plukovník Beck (druhý zleva) s kolegy důstojníky na předválečné armádní výstavě v Krakově. Němečtí analytici měli podezření, že jmenování vojáka do čela polských zahraničních záležitostí povede k agresivnější, protiněmecké politice.

Mezi území, která Německo ztratilo, patřil i vertikální pás Západního Pruska o rozloze 6300 čtverečních mil, který se táhl od pobřeží Baltského moře až po Horní Slezsko. Spojenci se domnívali, že Polsko potřebuje tento koridor, aby mělo neomezený přístup k moři. Uvnitř koridoru se nacházel německý přístav

Gdaňsk. Ze 400 000 obyvatel města bylo pouhých 15 000 Poláků. Obyvatelé Gdaňska se v drtivé většině vyslovili pro spojení s Německem, ale mírová komise dala přednost Polsku. Houževnatý odpor Lloyda George si vynutil kompromis: město se stalo „svobodným městem“ pod jurisdikcí Společnosti národů a podléhalo polské celní správě.

Během Výmarské republiky se všechny německé úřady a většina vlivných politických stran zasazovaly o zničení Polska. Tento postoj převládal i na říšském ministerstvu zahraničí a v *Reichswehru*. V září 1922 napsal generál Hans von Seeckt kancléři Josephu Wirthovi: **„Existence Polska je neúnosná a neslučitelná s životními zájmy Německa. Musí zaniknout a stane se tak díky jeho vlastní slabosti a prostřednictvím Ruska s naší pomocí.“**¹⁴⁹

Polská vláda svou represivní menšinovou politikou vyvolala hněv ostatních evropských států. Židovské, ukrajinské a německé obyvatelstvo Polska bylo vystaveno právnímu pronásledování s cílem zbavit je občanských práv, zbavit je politického vlivu nebo je donutit k migraci. Režim propouštěl německé úředníky a zaměstnance ze státních služeb. Konfiskoval německé farmy, zavíral etnické školy a nutil žáky, aby se zapsali do polských vzdělávacích institucí. Tato opatření přinutila mnoho pruských a slezských Němců k vystěhování do Německa. Do roku 1926 opustila Polsko čtvrtina etnických Němců.

Heinrich Brüning, německý kancléř v letech 1930-1932, vedl obchodní politiku, kterou Poláci považovali za nevýhodnou pro svůj obchod. Pilsudski reagoval vojenskými manévry a soustředěním vojsk v blízkosti německých hranic. Polská armáda soustředila formace v prstenci kolem Východního Pruska, geograficky odděleného koridorem od Říše. V roce 1930 zveřejnil list *Mocarstwowiec*, který odrážel Pilsudského názory, tento úvodník: **„Víme, že válce mezi Polskem a Německem se nelze vyhnout. Na tuto válku se musíme systematicky a energicky připravovat. . . . Naším ideálem je Polsko se západní hranicí na Odře a Nise, završené v Lužicích a anektující Prusko od Pregelu po Sprévu. V této válce nebudou bráni žádní zajatci. Nebude zde místo pro humanitární city.“**¹⁵⁰ Polský generální štáb zvažoval možnosti napadení Říše již od roku 1921.¹⁵¹ Němečtí diplomaté považovali jmenování Josefa Becka, armádního plukovníka a důvěrníka Pilsudského, polským ministrem zahraničí v listopadu 1932 za projev militantnější politiky.¹⁵²

Polské výpady vyvolaly v Německu nelibost. Říšské ministerstvo zahraničí odmítlo obnovit i menší smlouvy s Polskem, jejichž platnost měla brzy vypršet.

Když se Hitler v lednu 1933 stal kancléřem, byly vztahy s jeho východním sousedem maximálně napjaté. Polský tisk zahájil proti novému kancléři očerňující kampaň. Pilsudski rozmístil bojové divize u Gdaňska a posílil 82člennou posádku střežící *Westerplatte*. Jednalo se o armádní skladiště nacházející se na ostrůvku hraničícím s metropolí Gdaňskem. Jeden z Pilsudského podřízených napsal v kvazioficiálním listu *Gazeta Polska*: **„Pro západní území může a bude Polsko mluvit pouze hlasem svých děl.“**¹⁵³

V dubnu 1933 požádal Pilsudski podruhé během necelých dvou měsíců Paříž o připojení k **„preventivní válce“** s cílem napadnout Říši. Francouzi neprojeвили zájem. Německý zástupce ve Varšavě Hans von Moltke plán odhalil a Hitlera náležitě varoval.¹⁵⁴ Vůdce se konfrontaci vyhnul. Při prvním setkání s polským vyslancem 2. května 1933 se ukázal jako laskavý a uklidňující. Hitler souhlasil s veřejným prohlášením, že jeho vláda bude dodržovat všechny v současnosti platné polsko-německé smlouvy. Ve svém zahraničněpolitickém projevu v Říšském sněmu 17. května německý kancléř hovořil o **„nalezení řešení, které by uspokojilo pochopitelné požadavky Polska stejně jako přirozená práva Německa.“**¹⁵⁵

V listopadu Hitler nabídl Pilsudskému pakt o přátelství a neútočení. Teprve po další nenápadné a neúspěšné snaze získat Francii pro svou „preventivní válečnou“ operaci maršál souhlasil. V lednu následujícího roku obě vlády ratifikovaly smlouvu na deset let. Nové obchodní dohody poskytly polské ekonomice v depresi nový trh. Hitler zakázal novinové úvodníky zabývající se německými nároky na východě. Varšava zmírnila protiněmecké tendence vlastního tisku. Vůdce nařídil nacionálně socialistickému senátu v Gdaňsku, aby si přestal stěžovat Společnosti národů na polské porušování tamních právních smluv.

Německá veřejnost neschvalovala Hitlerovo sbližování s Polskem. Americký velvyslanec William Dodd hlásil, že dokonce i přesvědčení nacionální socialisté byli rozčarováni z toho, že Vůdce uzavřel pakt s Varšavou.¹⁵⁶ Pruská šlechta v generálním štábu a na ministerstvu zahraničí chovala protipolské nálady a podobně odmítala změnu politiky. V říjnu 1935 Moltke poslal z Varšavy telegram: **„Německá menšina v Polsku se dnes cítí být ponechána Německou říší na pospas.“**¹⁵⁷ Hitler zůstal u svého kurzu. Nový vyslanec Varšavy v Berlíně Józef Lipski zažil u svých hostitelů vřelost a popularitu, která byla pro polského diplomata dříve nepředstavitelná.

Po Pilsudského smrti v květnu 1935 převzali dva vládní úředníci na svých ministerstvech faktickou autonomii, což bylo na škodu polsko-německým vztahům. Byli to ministr zahraničí Beck a vrchní velitel armády maršál Edward Rydz-Smigly. Oba byli stoupenci expanzivní zahraniční politiky.

Smlouva o přátelství s Německem vyvolávala v Polsku jen malý pocit závazku. Moltke z Varšavy informoval své nadřízené: **„Poláci si myslí, že už nemusí omezovat své kroky proti německé menšině. Z absence jakékoli reakce v německém tisku musí nabývat dojmu, že německé veřejné mínění bude všechny přestupky bez námitek akceptovat.“**¹⁵⁸ V únoru 1936 psal německý generální konzul v Thornu Ernst von Kuchler do Berlína o neúměrném převodu německých hospodářství do polských rukou v rámci vládou prováděné pozemkové reformy: **„Předpokládá se, že před vypršením desetileté dohody bude rozebráno co nejvíce německého majetku.“**¹⁵⁹ Konzul Wilhelm Nöldeke v Katovicích popsal, jak 15. března **„v Königshütte bylo shromáždění Svazu německých zemědělců rozeznáno davem ozbrojeným holemi a obuškami, při němž byli fyzicky týráni německí představitelé hornoslezského venkovského divadla, kteří byli nezúčastněnými přihlížeujícími.“**¹⁶⁰

Diplomatické vztahy mezi Polskem a Říší se dále zhoršily v důsledku souběžného celního sporu. Varšava, nespokojená s německými kompenzacemi za vlaky s uhlím, které projížděly koridorem z Říše, aby zásobovaly energetické potřeby Východního Pruska, oznámila v lednu 1936, že omezí 50 až 80 % německé železniční dopravy. Polské ministerstvo dopravy hrozilo, že ji při jednáních zcela zablokuje.¹⁶¹ V březnu Beck informoval Francouze, že Polsko je připraveno připojit se k Francii ve válce proti Německu.¹⁶² V září navštívil Paříž maršál Rydz-Smigly. Přesvědčil Francouze, aby Polsku půjčili 500 milionů dolarů v hotovosti a válečném materiálu na modernizaci polské armády. Varšava již věnovala více než třetinu rozpočtu na zbrojení, přestože země trpěla jednou z nejvyšších měr negramotnosti v Evropě a velká část obyvatelstva žila v chudobě.¹⁶³ Rydz-Smigly nařídil generálu Tadeuszovi Kutrzebovi, aby vypracoval válečný plán proti Německu. Studie dokončená v lednu 1938 předpokládala válku s Říší na rok 1939. Do té doby Hitler neučinil vůči Polsku žádné výhrušné gesto.

Ze všech území, o která byla Říše po první světové válce připravena, pocítil německý národ nejsilněji ztrátu Gdaňska a území zabraných Polskem. Aby Hitler uklidnil vlastní veřejnost a odstranil další překážku pro zlepšení vztahů s Varšavou, požadoval alespoň nominální nápravu versailleského ujednání.

Svůj návrh omezil na dvě revize. Za prvé požadoval vybudování *autobahnu* a železniční tratě napříč koridorem, která by spojila Německo s Východním Pruskem. Německý diplomat Julius Schnurre to Beckovi navrhl již v roce 1935, aniž by dostal odpověď.¹⁶⁴ Za druhé Hitler chtěl, aby Gdaňsk přešel pod německou svrchovanost. Na oplátku byl ochoten uznat východní hranici Německa stanovenou Spojeneckou mírovou komisí za konečnou, což dosud žádná výmarská administrativa neučinila, a nabídnout Polsku 25letý pakt o neútočení.

Plán výstavby dálnice znamenal, že Hitler byl ochoten vzdát se celé provincie výměnou za dostatečně široký pruh nemovitostí pro výstavbu dálnice. Projekt financovaný Říší by využíval polskou pracovní sílu a stavební materiál, což by pomohlo snížit nezaměstnanost v Polsku. Znovuzískání Gdaňska vyžadovalo ještě méně od Varšavy. Území Gdaňska o rozloze 730 čtverečních mil spadalo pod jurisdikci Společnosti národů, nikoliv pod polskou. Pokud jde o hodnotu města jako přístavu, Poláci ho již nepotřebovali pro námořní export; dále na pobřeží vybudovali přístavní město Gdynia, které bylo otevřeno v roce 1926. Nabídli přepravicům ekonomické pobídky a do roku 1930 převzali více než polovinu gdaňského obchodu.

Hitlerův balíček zahrnoval požadavek, aby Říše přišla o Horní Slezsko s cenným průmyslem, Posensko a Západní Prusko. Tyto provincie byly po staletí německé a před necelými 20 lety patřily Německu. Přesto by ponechal téměř milion etnických Němců, kteří tam žili, cizí nadvládě, a to navzdory skutečnosti, že od března 1933 říšské ministerstvo zahraničí zdokumentovalo 15 000 případů zneužívání německé etnické komunity v Polsku.¹⁶⁵ Vůdce byl ochoten veřejně prohlásit, že žádné další územní problémy s Polskem neexistují. Takovou nabídku by žádná výmarská administrativa nesnesla.

Při setkání s polským velvyslancem Lipskim 24. října 1938 v Berchtesgadenu předložil Ribbentrop německé revize. Jeho host zpochybnil říšské vnímání statusu Gdaňska jako „*produktu Versailles*“. Teprve vzestup Polska, tvrdil Lipski, pozvedl město z „*bezvýznamnosti*“. Ribbentropovi sdělil, že veřejné mínění nikdy nepřijme předání města Německu.¹⁶⁶ Varšava potvrdila Lipskiho stanovisko písemně 31. října. V dopise připustil, že Polsko je připraveno zaručit „německé menšině v Gdaňsku“ právo na zachování její národní a kulturní identity.¹⁶⁷ Označení obyvatelstva města, které bylo z 96 % německé, za menšinu bylo studovanou provokací, kterou se Hitler rozhodl přehlédnout. Polská tisková kampaň proti Německu pokračovala.

Dne 5. ledna 1939 navštívil Beck Německo, aby jednal s Hitlerem. Vůdce trval na tom, že součástí jakéhokoli konečného vyrovnání s Polskem musí být navrácení Gdaňska Německu. Ujistil Becka, že Říše nikdy jednoduše neprohlásí, že se město vrátilo Německu, a nepostaví Varšavu před hotovou věc. Zavázal se, že žádné konečné ujednání nezbaví Polsko přístupu k moři. Beck požádal o čas na pečlivé zvážení situace.

V polovině ledna Beck oznámil Rydz-Smiglymu své rozhodnutí odmítnout německé návrhy, i když o dva týdny později Ribbentropu lživě ujistil, že o tom stále uvažuje. Etnickou německou menšinu zaplavila vlna nového pronásledování. Dne 25. února podal britský velvyslanec sir Howard Kennard Halifaxovi zprávu o dialogu s Moltkem, který se týkal zemědělských a průmyslových dělníků v Polsku: ***„Půda, která patřila velkým německým vlastníkům půdy, byla agrární reformou prakticky zkonfiskována, němečtí držitelé nejrůznějších pracovních míst v průmyslu a na farmách jsou propouštěni, protože jsou náhodou Němci“***. Kromě nuceného zavírání německých škol začalo být pro Němce žijícího v Polsku prakticky nemožné vydělat si dost peněz na to, aby mohl existovat. Kennard dospěl k závěru, že je ***„jen malá pravděpodobnost, že polské úřady udělají něco pro zlepšení situace.“***¹⁶⁸

Nesouvisející epizoda napětí ještě zhoršila. Dne 22. března Němci získali zpět Memel z Litvy. Jednalo se o úzký pruh severovýchodního Pruska o rozloze 700 mil čtverečních, kterého se Litevci násilím zmocnili v roce 1923. Společnost národů požadovala, aby toto území bylo spravováno podle demokratických zásad. Ve volbách v roce 1925 volilo 94 % voličů - včetně mnoha litevských obyvatel - za německou stranu. Litevská vláda v Kaunasu odmítla výsledky uznat. Následujícího roku se celá země ocitla pod diktaturou. Úřady začaly věznit pruské obyvatele, kteří byli shledáni vinnými ze ***„zachovávání německého dědictví.“***¹⁶⁹

Po anšlusu Rakouska pořádali Memelští Němci veřejné demonstrace. V listopadu 1938 nabídl Kaunas Berlínu jednání o budoucnosti regionu. V prosincovém plebiscitu pod mezinárodním dohledem se 87 % voličů rozhodlo pro spojení s Německem. Ribbentrop slíbil litevskému ministru zahraničí Juozasu Urbsysovi hospodářské pobídky pro jeho zemi. Po předání Memelu zpět Německu zaměstnali Litevci v tamním přístavu vlastní přístavní dělníky a administrativní personál. Provozovali také železnici přes nyní německý pruh

memelského území, která přímo spojovala přístav s Litvou. Jednalo se o stejné řešení, jaké Hitler navrhl Varšavě ohledně Gdaňsku a koridoru.

V týdnech před konečným vyrovnaním s Kaunasem rozmístil Berlín tři armádní divize posádkou ve Východním Prusku na hranicích s Memelem. Rydz-Smigly to prohlásil za důkaz, že se Německo chystá anektovat Gdaňsk.¹⁷⁰ 23. března 1939 proto zmobilizoval velkou část polské armádní zálohy. Protože Memel ležel na opačném konci vojvodství než Gdaňsk, tři divize se ve skutečnosti přesouvaly od města, o němž Rydz-Smigly tvrdil, že se ho chystají obsadit. Memelská aféra se časově shodovala s německou okupací českého zbytkového státu 15. března. Beck využil této příležitosti k jednání s Londýnem o vytvoření spojení proti Německu. Dne 24. března Beck sdělil Lipskimu a vedoucím členům svého štábu, že Hitler ztrácí schopnost racionálně myslet a jednat. Polský „rozhodný odpor“ by ho mohl přivést k rozumu. V opačném případě Beck prohlásil: **„Budeme bojovat!“**¹⁷¹ Hitler zachovával smířlivý postoj. Jeho vrchní armádní velitel generál Brauchitsch poznamenal: **„Vůdce nechce řešit otázku Gdaňska silou.“** Hitler zrušil směrnici z 24. března, kterou diplomat Ernst von Weizsäcker připravil pro Moltkeho jako návod k obnovení jednání. Vůdce ji považoval za **„poněkud tvrdě formulovanou“** a ohradil se proti jejímu vyznění, které **„konfrontovalo Poláky s jakousi volbou přítel-nepřítel“**.¹⁷²

Po návratu do Berlína předal Lipski 26. března Ribbentropovi dopis, v němž formálně odmítl návrh na výstavbu dálnice Danzig-Autobahn. Lipski svému hostiteli bez skrupulí sdělil: **„Jakékoli další prosazování těchto německých plánů, zejména pokud jde o navrácení Gdaňska Říši, bude znamenat válku s Polskem.“**¹⁷³ Tato hrozba spolu s částečnou mobilizací proti Německu porušila smlouvu o neútočení a přátelství z roku 1934: Smlouva doslovně uváděla: **„Za žádných okolností se (signatáři) neuchýlí k použití síly za účelem řešení sporných otázek.“**¹⁷⁴

Britové reagovali na spojení s Polskem příznivě. Západní demokracie právě ztratily Československo jako spojence, který stál po boku Říše. Její vojensko-průmyslové zdroje byly nyní k dispozici Německu. Náčelník generálního štábu britské armády varoval Chamberlaina, že v případě války proti Německu by bylo lepší mít Polsko na straně Spojenců. Dne 30. března dostal Kennard z Londýna instrukce, aby předložil britskou nabídku na garanci Polska. Beck nabídku okamžitě přijal. Následujícího dne Chamberlain vysvětlil podrobnosti v Dolní sněmovně: **„V případě jakékoli akce, která by jasně**

ohrožovala polskou nezávislost a které by polská vláda v souladu s tím považovala za životně důležité postavit se na odpor svými národními silami, by se vláda Jeho Veličenstva cítila povinná okamžitě poskytnout polské vládě veškerou podporu, která je v jejich silách.“¹⁷⁵

Beck navštívil Londýn, aby 3. dubna dojednal podrobnosti aliance. Dne 23. dubna Varšava zmobilizovala dalších 334 000 armádních záložníků, opět bez hrozeb ze strany Německa.¹⁷⁶

Hitler vystoupil 28. dubna v Říšském sněmu. Vysvětlil, jak anglicko-polská dohoda zavazuje Poláky zaujmout vojenskou pozici proti Říši, pokud by vstoupila do ozbrojeného konfliktu s jakýmkoli státem garantovaným Anglií. Hitler pokračoval: *„Tento závazek je v rozporu s dohodou, kterou jsem předtím uzavřel s maršálem Pilsudským; protože dohoda (z roku 1934) bere v úvahu pouze závazky, které v té době již existovaly, totiž závazky Polska vůči Francii. Opožděné rozšíření těchto závazků je v rozporu s německo-polským paktem o neútočení. Za těchto okolností bych tento pakt tehdy nikdy neuzavřel; neboť jaký smysl má pakt o neútočení, když ponechává řadu výjimek pro jednoho partnera prakticky dokořán?“¹⁷⁷* Hitler pakt zrušil. Ve svém projevu dodal, že by uvítal polskou iniciativu k jednání o nové smlouvě upravující polsko-německé vztahy.

Zahraniční novináři dělají rozhovory s etnickými Němci, kteří v létě 1939 uprchli ze svých domovů v západním Polsku a hledali útočiště v Říši.

Dohoda Varšavy s Londýnem otevřela v polském tisku stavidla válečných strašení a nepřátelských úvodníků. Německý generální konzul v Posensku 31. března hlásil do Berlína: *„Polský tisk v západních oblastech se již několik měsíců snaží otrávit veřejné mínění proti Němcům.... Tisk vyjadřuje své nepřátelství vůči Němcům bez výhrad a téměř neuplyne den, kdy by posenecké noviny neotiskly více či méně agresivní články nebo urážlivé poznámky o Němcích.“*¹⁷⁸ Ačkoli Hitler osobně instruoval svůj zahraniční úřad, že při jednáních se nesmí „mluvit o válce“, francouzský velvyslanec ve Varšavě Leon Noel hlásil do Paříže: *“Vlastenecké nálady mezi Poláky všech stran a ve všech společenských vrstvách dosáhly díky německým hrozbám zenitu. Dělníci a zemědělci si uvědomují nebezpečí a jsou připraveni přinést velké oběti..... Vojenská opatření a dekrety jsou přijímány s nadšením.“*¹⁷⁹

Polská etnická německá komunita utrpěla zpětnou reakci polského šovinismu vyvolaného médií. Německý konzul v Gdaňsku 13. dubna telegramoval do Berlína, že venkovští Němci v koridoru „**jsou tak ustrašení, že už zakopali svůj nejcennější majetek. Už neriskují, že budou za denního světla přecházet silnice a pole. Ze strachu před napadením tráví noci v úkrytech za statky. Místní polské obyvatelstvo tvrdí, že vlastní zbraně.**“¹⁸⁰

Vydání polského listu Dziennik Bydgoski z 11. května uveřejnilo úvodník, v němž se tvrdilo, že Němci v Polsku „**vědí, že v případě války žádný domorodý nepřítel neunikne živý. Vůdce je daleko, ale polský voják blízko a v lese není nouze o končetiny.**“ Předchozí měsíc polský starosta Brombergu, města s poměrně velkým počtem německého obyvatelstva, řekl novinářům, že pokud tam Hitler vtrhne, bude šlapat po mrtvolách bromberských Němců.¹⁸¹

Beck vysvětlil svou politiku polskému parlamentu 5. května. Tvrdil, že Gdaňsk není německý, ale že po staletí patří Polsku. Prosperitu města přičítal obchodu, který provozovalo Polsko převážející exportní zboží do Gdaňska přes řeku Vislu, přičemž pominul skutečnost, že vodní cesta již nebyla splavná díky 19 letům nesprávné údržby pod polskou správou. Beck znevažoval Hitlerovu nabídku uznat polskou svrchovanost nad koridorem, Posenskem a Horním Slezskem výměnou za Gdaňsk. Protože tyto provincie již byly začleněny do Polska, tvrdil, že Hitler na oplátku nic nedává. „**Národ, který si váží sám sebe, nedělá žádné jednostranné ústupky,**“ burcoval.¹⁸²

Historikové Becka chválí za to, že svou zemi vzdorovitě bránil před tím, aby se stala německým satelitem. Jelikož Hitlerův návrh obsahoval nabídku, aby se Polsko připojilo k Protikominternovému paktu, dosažení dohody o Gdaňsku s Říší by údajně Poláky vtáhlo do spojení s Německem proti SSSR. Varšava by se tak nakonec zapojila do Hitlerova plánovaného vojenského tažení proti Rusku. Kromě toho, že pro tuto teorii neexistují žádné německé dokumenty, přehlíží podstatu protikominternového paktu. Jeho účelem bylo podpořit spolupráci mezi civilizovanými národy, aby se zabránilo vnitřnímu komunistickému rozvratu. Vlády by si vyměňovaly zpravodajské informace, podobně jako to dnes dělají pobočky Interpolu v boji proti globálnímu terorismu. Také Hitler vyjádřil své často citované myšlenky o napadení Ruska, když v předchozím desetiletí psal *Mein Kampf*. Poté, co bolševici upevnili moc v bývalé carské říši, Vůdce již takovou možnost neobhajoval.

Díky osobnímu pozorování a rozhovorům s berlínskými diplomaty mohl Henderson zprostředkovat Londýnu realistický obraz německého názoru. V

květnu napsal Halifaxovi: *„Je třeba mít na paměti, že Gdaňsk a koridor byly velkou otázkou před rokem 1933. Jedním z nejnepopulárnějších kroků, které kdy Hitler udělal, byla jeho smlouva s Pilsudským z roku 1934. Měl proti sobě celou svou stranu. Dnes za ním v jeho současné nabídce Polsku stojí i ti nejmírnější Němci, kteří jsou proti světové válce.“* Henderson dodal, že zahraniční vyslanci v Berlíně rovněž považují Hitlerovy návrhy za oprávněné: *„Podle mého belgického kolegy prakticky všichni zdejší diplomatictí zástupci považují německou nabídku jako takovou za překvapivě příznivou. Nizozemský ministr, chargé d'affaires Spojených států a můj jihoafrický kolega se se mnou v tomto smyslu sami domluvili. V důsledku toho si kladu otázku, zda, pokud se chystáme bojovat s Německem, je dobré tak činit na půdě, na níž se svět neshodne, pokud jde o nemorálnost německého případu? Bude dokonce i naše říše jednotná?“*¹⁸³

Henderson pochopil, že Hitlerův balíček neznamenal požadavek na polské území, ale souhlasil se značnou ztrátou dříve německých zemí ve prospěch Polska. V depeši do Halifaxu ze 17. května Henderson napsal: *„Skutečnost, že to, co zde bylo považováno za velkorysou nabídku 25leté německé záruky za stávající polské hranice výměnou za uspokojivé řešení problému Gdaňska a koridoru, bylo Polskem bez skrupulí odmítnuto, nejenže rozhořčila pana Hitlera osobně, ale udělala silný dojem na celou zemi.“*¹⁸⁴

Velvyslanec se také zmínil o *„tradičním německém pocitu nenávisti vůči Polsku, zejména v armádě, a polském nevděku za minulé služby Německa“*. Henderson 16. května shrnul rozhovor s Weizsäckerem v dopise siru Alexandru Cadoganovi, náměstkovi ministra zahraničí: *„Stejně jako všichni Němci cítí hořkost vůči Polákům. Ti po Vídni a Mnichovu urvali, co mohli, a pak při těchto příležitostech kousli do ruky, která je živila. To je německý názor a není ani jediný Němec, který by nepovažoval Hitlerovu nabídku Polsku za nadmíru velkorysou a široce míněnou.“*¹⁸⁵

Hitler pochopil, že bez urovnání vztahů s Polskem nemůže nikdy normalizovat vztahy s Gdaňskem. Britská záruka za Polsko připravila Hitlera o možnost stáhnout své požadavky, aniž by přitom zachoval tvář. Dne 3. dubna 1939 nařídil OKW vypracovat studii pro bojové operace proti Polsku. Stanovil však, že *„německý postoj k Polsku se bude i nadále řídit zásadou vyhýbání se problémům. Pokud Polsko přehodnotí svou politiku vůči Německu, která byla dosud založena na stejné zásadě, a zaujme vůči Říši ohrožující postoj, pak může být nezbytné konečné zúctování.“*¹⁸⁶

Berlín nadále dostával zprávy ze svých konzulátů v Polsku o tvrdém zacházení s tamní německou komunitou. Na Hitlerův pokyn nařídil 8. května šéf tisku Otto Dietrich redaktorům novin, aby **„praktikovali určitou zdrženlivost při informování o takových incidentech“** a nezveřejňovali je na titulní straně: **„Senzačním titulkům je třeba se vyhnout.“**¹⁸⁷ Na adresu polských médií Henderson poznamenal: **„Fantastická tvrzení nezodpovědných polských živilů o nadvládě nad Východním Pruskem a dalšími německými územími poskytují laciný olej do ohně.“**¹⁸⁸

V červnu navštívili Varšavu Hubert Gladwyn Jebb a sir William Strang z britského ministerstva zahraničí. Jebb zaslal 9. června zprávu, která shrnovala jednání s polskými vládními ministry a armádními důstojníky. Citoval polského ekonoma z varšavského ministerstva zahraničí, který popisoval, jak polští zemědělci očekávali velkorysé dotace německé půdy po válce s Německem.¹⁸⁹ Jebb vyslovil názor, že polský generální štáb je **„příliš optimistický“** a že úředníci ve Varšavě se stali **„úžasně arogantními“** od doby britské záruky.¹⁹⁰ Následující měsíc navštívil Polsko britský generál sir Edmund Ironside. Rydz-Smigly mu řekl, že válka s Německem je nevyhnutelná.¹⁹¹ Žádný z britských vyslanců neřekl Polákům nic, co by tento válečný postoj zmírnilo.

Od června, jak hlásil Moltke, bylo 70 % Němců v Horním Slezsku bez práce, zatímco celostátní míra nezaměstnanosti v Polsku činila 16 %. Říšská vláda registrovala 70 000 etnických německých uprchlíků, kteří nedávno opustili polské svrchované území. Dalších 15 000 se uchýlilo do Gdaňska. Mezi brutálními činy páchanými na těch, kteří se stále nacházeli v Polsku, bylo zdokumentováno pět případů kastrace. Kennard protestoval u polské vlády proti týrání německé menšiny. Stížnost **„zřejmě neměla žádné konkrétní výsledky“**, oznámil svým nadřízeným.¹⁹²

Krise se soustředila také na Gdaňsk, který stále spravoval komisař Společnosti národů Carl Burckhardt, ale spadal pod celní unii s Polskem. Senát města se zmítal ve věčném sporu o chování polských celních inspektorů. Původně jich bylo šest, v roce 1939 se jejich počet vyšplhal na více než 100. Polští úředníci vykonávající tyto povinnosti se pohybovali v oblastech mimo svou jurisdikci a zajímali se především o potenciální vojenské detaily.¹⁹³ Scházeli se na gdaňském železničním terminálu, který byl pod polskou správou. Tamní vysílač předával zpravodajské informace do Varšavy. V případě války měli inspektoři vést nepravidelné jednotky, zásobované ze

skladů zbraní ukrytých ve městě, a držet pozice v Gdaňsku, dokud nedorazí polská armáda.¹⁹⁴

Předseda senátu v Gdaňsku Arthur Greiser protestoval 3. června 1939 u polského komisaře v Gdaňsku Marjana Chodakiho kvůli celním inspektorům. Chodaki mu odpověděl, že počet jeho celních agentů je stále nedostatečný, protože němečtí inspektoři nevykonávají svou práci. Pohrozil hospodářskými sankcemi vůči Gdaňsku. V další nótě ze 4. srpna Chodaki uvedl, že polští celníci budou napříště ozbrojeni. Zasahování do jejich činnosti by mělo za následek okamžitou odvetu proti Gdaňsku; Poláci hrozili zablokováním dovozu potravin. Beck informoval Kennarda, že Polsko vojensky zasáhne, pokud se gdaňský senát nepodřídí polským podmínkám.¹⁹⁵

9. srpna se Weizsäcker setkal s polským chargé de affaires v Berlíně Michaelem Lubomirskim. Protestoval proti polskému ultimátu Gdaňsku ze 4. srpna. Weizsäcker varoval, že sankce proti „svobodnému městu“ mohou vést k tomu, že Gdaňsko bude samo usilovat o posílení hospodářských vazeb s Německem. Následujícího dne podsekretář varšavského ministerstva zahraničí sdělil německému chargé de affaires, že jakákoli angažovanost říšské vlády v otázce Gdaňska bude Polskem považována za válečný akt.¹⁹⁶ Rydz-Smigly přispěl k napětí svými výroky ve veřejném projevu: **„Brzy budeme pochodovat proti dědičnému německému nepříteli, abychom konečně vyrazili jeho jedovaté tesáky. Prvním krokem na tomto pochodu bude Gdaňsk. . . . Připravte se na den zúčtování s touto arogantní germánskou rasou! Hodina pomsty je blízko!“**¹⁹⁷ Burckhardt označil záměry Polska za „**přehnaně bojovné.**“¹⁹⁸

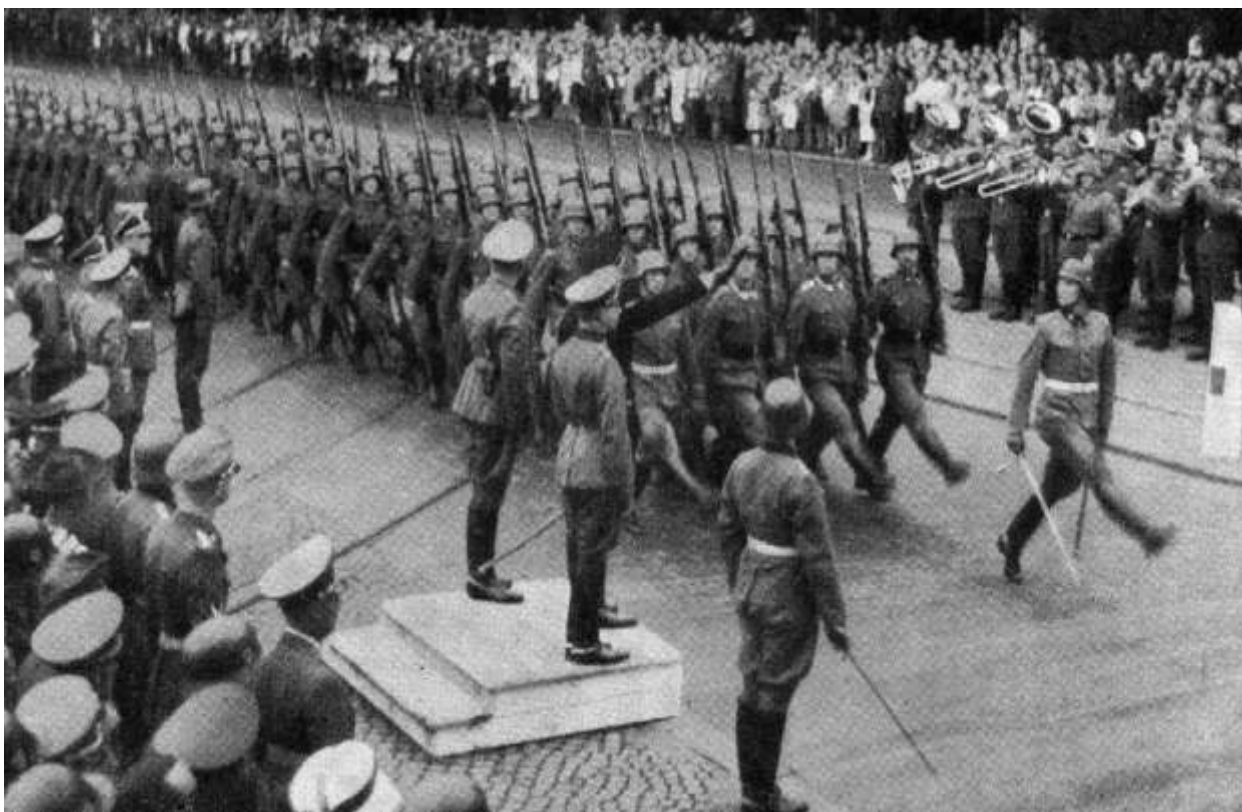
Varšava vydala oficiální tiskovou zprávu, v níž podrobně uvedla, že Greiser po výměně nót s Chodakim své požadavky stáhl. Podle polského tisku jediná mírně ostrá nota „přinutila Hitlera kleknout“.¹⁹⁹ Anglo-francouzská média vítězoslavně informovala, že vůdce musel „sestoupit“. Hitler 11. srpna Burckhardtovi řekl: **„Tisk tvrdil, že jsem ztratil nervy, že výhrůžky jsou jediným způsobem, jak se mnou jednat. Že jsme ustoupili, když se Poláci postavili pevně, že jsem loni jen blafoval a můj blaf propadl díky polské odvaze, kterou Češi neměli. Ve francouzském tisku jsem četl idiotské poznámky, že jsem ztratil nervy, zatímco Poláci si je udrželi.“**²⁰⁰

Hitler se Burckhardta zeptal: **„Mohli byste jet do Londýna sám? Chceme-li se vyhnout katastrofám, je tato záležitost dosti naléhavá.“**²⁰¹ Halifax, který rozhodně nebyl přítelem Německa, 15. srpna Kennardovi telegramem sdělil:

„Mám dojem, že Hitler je stále nerozhodný a touží se vyhnout válce.“202 Den předtím napsal Roger Makins z britského ministerstva zahraničí anglickému delegátovi v Ženevě Franku Walterovi, že Vůdce chce zahájit jednání, aby zabránil ozbrojenému střetu.

Historikové tvrdí, že Hitler byl odhodlán napadnout Polsko. Kdyby to však bylo jeho záměrem, mohl dát pokyn senátu v Gdaňsku, aby přijal rezoluci o zrušení jurisdikce Společnosti národů a navrácení města pod svrchovanost Říše. To by vyvolalo polskou vojenskou reakci, před níž Beck varoval, a Německo by pak mohlo zasáhnout vlastní armádou, aby bránilo právo obyvatel Gdaňska na sebeurčení. Vzhledem k citlivé otázce demokratických principů a skutečnosti, že Polsko zasadilo první úder, by pak bylo pro Velkou Británii obtížné ospravedlnit podporu Polska podle ustanovení záruky.

Polská vláda shromažďovala „neloajální“ etnické Němce a odvážela je do koncentračních táborů.**203** Úřady uzavřely každodenní dopravu mezi Horním Slezskem a Německem, čímž zabránily tisícům etnických Němců dojíždět za prací do Říše. Polské pobřežní protiletadlové baterie střílely na osobní letadla společnosti Lufthansa letící přes Baltské moře do Východního Pruska.**204** Luftwaffe poskytovala letadlům stíhací doprovod. V Gdaňsku zformoval policejní náčelník svůj pořádkový personál do dvou střeleckých pluků. V rozporu s Chartou Společnosti národů město znovu zmilitarizoval. Němci do Gdaňsku převeleli prapor z pluku SS Totenkopf 4. „Domobrana SS Danzig“ o síle 1 500 mužů veřejně pochodovala 18. srpna Gdaňskem. Poláci evakuovali rodiny svých státních zaměstnanců, opevnili veřejné budovy a zařízení pancéřovými deskami nebo ostnatým drátem a u mostů umístili kulometná hnízda.**205**

Dva týdny před vypuknutím války se ve Freistadt koná přehlídka Domobrany SS Danzig před gauleiterem Albertem Forsterem.

Ve své směrnicí pro ozbrojené síly z dubna předchozího roku Hitler uvedl jako předpoklad pro vojenskou variantu izolaci Polska. Dne 23. srpna uzavřelo Německo se Sovětským svazem pakt o neútočení. Pakt podepsaný v Moskvě obsahoval tajnou doložku vymezující vzájemné sféry zájmů. Uvádělo se v ní: **„Otázka, zda se zachování nezávislého polského státu bude jevit jako žádoucí pro zájmy obou stran a jak by měl být tento stát rozdělen, může být vyjasněna až v průběhu dalšího politického vývoje.“** Výměnou za zhruba polovinu Polska dal sovětský diktátor Německu volnou ruku k invazi. Němci doufali, že zprávy o sovětsko-německém sblížení ukáží Beckovi, že pozice jeho země se stala nejistou, a donutí ho vrátit se k jednacímu stolu.²⁰⁶ Beck však toto spojení odmítl jako neudržitelné, protože mezi Ruskem a Německem panovalo vážné ideologické soupeření. Varšavské komuniké z 22. srpna konstatovalo: **„Oznámení o chystaném podpisu paktu o neútočení mezi Německem a Sovětským svazem udělalo na polské kruhy ve Varšavě jen malý dojem, protože tento pakt v podstatě nemění paritu ozbrojených sil Evropy. Toto oznámení svědčí o přání sovětské vlády zůstat mimo evropskou hru, což vyšlo najevo již během anglicko-francouzsko-sovětsko-ruských jednání.“**

Uzavření paktu o neútočení nebude mít na situaci ani na politiku Polska žádný vliv.“207

23. srpna Hitler řekl svému adjutantovi ozbrojených sil, že armáda musí být připravena k invazi do Polska do rána 26. srpna. Vůdce pak útok odložil a vysvětlil generálu Keitelovi, že potřebuje **„získat čas na další jednání“** a stále hledá **„řešení bez krveprolití“**.²⁰⁸ Poláci bez provokace ze strany Německa uzavřeli hranice Gdaňska. Protože metropole dovážela většinu potravin, vznikla tím pro obyvatelstvo kritická situace.

Hitler a Göring požádali o britské zprostředkování, aby pomohli přesvědčit Varšavu k obnovení rozhovorů. Z Varšavy Kennard 25. srpna telegramem do Londýna oznámil, že pokud by Beck nebo Lipski požádali o přijetí u Hitlera, Vůdce by to považoval za „projev slabosti“ a odpověděl by ultimátem.²⁰⁹ Chamberlain uzavřel spojení s Polskem ještě téhož dne.

Na německo-polské hranici stříleli polští pohraničníci na uprchlíky z řad etnických Němců, kteří se snažili uprchnout do Německa. Německé pěší hlídky překročily hranice Polska a bojovaly za jejich osvobození. Dne 26. června projížděla polská jízdní jednotka odvážně německými vesnicemi u Neidenburgu ve Východním Prusku. Dělostřelecký pluk 57 německé armády se s jezdci utkal na suverénním říšském území. Poláci se stáhli a na bojišti zůstalo 47 mrtvých.²¹⁰ Hitler řekl Ribbentropovi: **„Jak jsem již řekl panu Hendersonovi, rád bych si myslel, že Beck a Lipski mají dobré úmysly. Ale oni už nemají situaci pod kontrolou. Jsou zajatci veřejného mínění, které se rozžhavilo do běla díky excesům vlastní propagandy a vychloubání armády. I kdyby chtěli vyjednávat, nejsou v pozici, kdy by to mohli udělat. To je skutečný kořen tragédie.“** Ribbentrop předal Hitlerovi telegram popisující další tři případy střelby polských střelců na německá obchodní letadla. Vůdce odpověděl: **„To je čirá anarchie. Co máme dělat?“²¹¹**

29. srpna obdržel Hitler z Londýna polovičatý příslib, že vyzve Poláky k zahájení jednání, aniž by však uvedl kdy. Unaven touto zdržovací taktikou, odepsal Hitler, že do následujícího dne očekává polského diplomata zmocněného k jednání. Když Henderson večer před Hitlerem zkoumal nótu, namítl, že „má charakter ultimáta“. Vůdce odvětil: **„Tato věta jen zdůrazňuje naléhavost okamžiku. Uvažte, že kdykoli může dojít k vážnému incidentu, kdy se proti sobě postaví dvě mobilizované armády.“** Henderson trval na tom, že lhůta je příliš krátká. Hitler odpověděl: **„Už týden opakujeme totéž. Tato nesmyslná hra nemůže pokračovat donekonečna..... Mějte na paměti, že můj**

lid krvácí den co den.²¹² Ve Varšavě se radili Beck, Rydz-Smigly a ministr obrany Tadeusz Kasprzycki. Rozhodli se vyhlásit všeobecnou mobilizaci následujícího rána.

Němečtí diplomaté a právníci strávili 30. srpna dopoledne přípravou šestnáctibodového návrhu v Marienwerder jako základu pro jednání s Poláky. Hlavními body byly okamžitý návrat Gdaňska do Říše, německá tranzitní trasa spojující Východní Prusko s Německem, ponechání Gdynie pod polskou svrchovaností, smlouva o ochraně menšin a plebiscit pro obyvatele severního koridoru. Göring zdůraznil, že Vůdce se snaží vyhnout porušení životních zájmů Polska.²¹³ Henderson se Londýnu svěřil, že Hitler zvažuje, jak velkorysý může být.

Chamberlainův kabinet dospěl k závěru, že návrh nepoškozuje zájmy Polska ani neohrožuje jeho nezávislost. Dokonce ani navrhovaný plebiscit na koridoru neměl Varšavu znepokojovat, protože tvrdila, že tamní obyvatelstvo je z 90 procent polské.²¹⁴ Francouzská vláda Polákům doporučila, aby jednali. Londýn telegrafoval Kennardovi a pověřil ho, aby formálně protestoval proti nedávné praxi Polska střílet na německé uprchlíky.

Polské ministerstvo zahraničí předpokládalo, že Hitler bude jakoukoli jeho ochotu vyjednávat chápat jako projev slabosti. Ve skutečnosti pouhé přijetí německého 16bodového plánu nepředstavovalo pro Polsko žádnou hrozbu. Zahájilo by dialog a přinejmenším by oddálilo vypuknutí války. Poláci mohli jednání přerušit, pokud by Berlín vyhlásil ultimátum. Pak by se mohli plně spolehnout na podporu západních mocností. Beck však žádná jednání nechtěl. Dne 31. srpna poslal Lipskimu telegram s instrukcí, aby informoval Ribbentropa, že Varšava ***„zváží doporučení britské vlády (k jednání) v příznivém světle a během několika hodin dá na tuto otázku formální odpověď.“***²¹⁵

V téže zprávě Beck instruoval svého velvyslance, aby s Němci o ničem nediskutoval a že není oprávněn přijímat jejich návrhy. Toho rána se sir George Ogilvie-Forbes pokusil předat Lipskimu na polském velvyslanectví v Berlíně kopii Hitlerova šestnáctibodového programu. Polák odmítl a odpověděl, že ***„v případě války vypuknou v této zemi občanské nepokoje a polská vojska budou vítězně pochodovat směrem k Berlínu.“***²¹⁶

Rádiová monitorovací stanice říšského ministerstva letectví zachytila Beckovo vysílání, které Lipskému nařizovalo, aby nepřijímal kopie německých návrhů z Marienwerder. Hitler nyní věděl, že Polsko nebude dělat kompromisy ohledně

Gdaňska a koridoru. Přesto vojenskou operaci znovu odložil, a to na Göringovu žádost, aby na poslední chvíli uspořádal konferenci s Hendersonem a švédským zprostředkovatelem Birgerem Dahlerusem.²¹⁷ Později téhož dne se Göringova konference konala.

V projevu v Říšském sněmu 1. září Hitler obviňuje z vypuknutí nepřátelství polskou mobilizaci, zvýšený terorismus a rostoucí tlak na etnické Němce.

Ukázal Hendersonovi přepis Beckových pokynů zaslaných Lipskimu. Henderson Halifaxovi napsal: **„Vysoce efektivní německý zpravodajský systém se toho odpoledne v Berlíně osvědčil. Beckův telefonát včetně tajné zprávy byl okamžitě dekodován. Zde byl německé vládě předložen důkaz o zdržovací taktice Polska a jeho odmítání vážně jednat.“**²¹⁸

Schůzka mezi Hendersonem a Göringem byla srdečná, ale k řešení nedospěla. Bezvýsledné bylo i jednání mezi Lipskim a Ribbentropem téhož večera. Hitler si předvolal Keitela ve 21:00. Směrnice, kterou generálovi předal, začínala slovy: **„Nyní, když jsou vyčerpány všechny politické možnosti, jak mírovými prostředky zmírnit pro Německo nesnesitelné podmínky na jeho východní hranici, rozhodl jsem se pro řešení silou.“**²¹⁹ O necelých osm hodin později vtrhly německé ozbrojené síly do Polska.

Historické dokumenty ukazují, že útok na Polsko nebyl krokem v dlouhodobě plánovaném, systematickém programu rozšiřování životního prostoru Německa. Hitler nařídil ofenzívu poté, co se nepodařilo dosáhnout vyjednávání. Mezi nejdůležitější otázky patřilo blaho etnické německé populace za hranicemi Říše, ačkoli vést válku kvůli lidem spřízněným pokrevně, ale již ne národnostně, se dnes může zdát neopodstatněné. Dnešní koncept „globálního společenství“ odmítá představu, že národ může být definován spíše rasou než geografickými hranicemi. Ve 30. letech 20. století však byla hrdost na etnické dědictví mocnou silou ve vědomí evropských národů.

Mnichovskou dohodu z roku 1938, kterou Německo získalo zpět území Sudet obývané etnickými Němci pod cizí správou, považovalo říšské ministerstvo zahraničí za právní precedens: **„Právo na ochranu ze strany mateřského státu bylo jednou provždy zásadně uznáno mezinárodním aktem, na němž se podílely čtyři velmoci a tři další státy.“**²²⁰ V srpnu 1939 byl Hitler postaven před vážnou situací týkající se Gdaňska a německé menšiny v Polsku. Německé obyvatelstvo svobodného města, které bylo od 24. srpna zablokováno Poláky, čelilo hospodářskému krachu a potenciálnímu hladomoru. V posledních dnech měsíce polští radikálové zavraždili více než 200 etnických Němců žijících v západním Polsku.²²¹ **„Německý zásah byl zcela legitimní v souladu jednak s právem mateřského státu chránit své etnické rodiny žijící pod cizí nadvládou, jednak s ohledem na jejich právo na sebeurčení,“** jak tvrdil jeden z německých diplomatů.²²² Hitler 27. srpna napsal Daladierovi: **„Zoufal bych si nad čestnou budoucností svého národa,**

kdybychom za takových okolností nebyli rozhodnuti vyřešit tuto záležitost ať se děje cokoli.“²²³

Ve městě, které podle Chamberlaina ohrožovalo Německo, vítají obyvatelé Gdaňska první německé jednotky, které sem vstoupily po vypuknutí války s Polskem.

Kromě morálních a právních otázek se jednalo o národní bezpečnost. Jak již bylo zmíněno, Němci objevili ve Vídni a v Praze dokumenty odhalující tajnou politiku britského ministerstva zahraničí, jejímž cílem bylo oslabit Německo. Chamberlainova arbitráž sudetoněmecké krize v roce 1938 uspokojila Hitlerovy požadavky, ale také zachránila Československo; v té době nebyly Británie a Francie vybaveny k vedení války na obranu tohoto malého, ale užitečného spojence.

Po rozpadu Československa v březnu 1939 ztratili Anglo-Francouzi nedílnou součást svého aliančního systému „kolektivní bezpečnosti“. Okamžitě následovala veřejná záruka Londýna za Polsko. Hitler se domníval, že Chamberlainovo prohlášení mělo za cíl poštvat Polsko proti Německu a

nahradit jeden nepřátelský stát na východní hranici Říše jiným. Vůdce řekl svému architektovi Hermannu Gieslerovi, že se domnívá, že koalice formující se proti Německu chce válku: ***„Tomuto konfliktu, jehož obrysy se mi zcela jasně formují před očima, se mohu vyhnout pouze tím, že ustoupím a vzdám se tak přirozených práv německého národa. Ale i to by konfrontaci jen oddálilo..... Musím usilovat o to, abych zabránil obklíčení Německa nebo ho prorazil, ať už jakýmkoli směrem.“***²²⁴

Henderson 9. srpna 1939 napsal náměstkovi ministra Cadoganovi do Londýna, že Němci i Italové věří, že se Polsko pokusí spor s Říší vyřešit silou ještě v tomto roce, než britská podpora ochabne.²²⁵ Ve Varšavě armádní velitelé a někteří polští politici doporučovali brzké napadení Německa, protože náklady na nekonečné udržování tolika vojáků v aktivní službě příliš zatěžují státní rozpočet.²²⁶ Všeobecná mobilizace, kterou Polsko vyhlásilo 30. srpna, byla pro Hitlera dalším zlověstným znamením. Protože se cítil ohrožen jak na východě, tak na západě, rozhodl se udeřit jako první. Jeho rozhodnutí by se snad dalo posuzovat v duchu výroku pruského panovníka 18. století Fridricha Velikého. Ten prohlásil, že ve válce je skutečným agresorem ten, kdo donutí nepřítele vystřelit jako první.

Kapitola 4 Evropa v neřesti

Rovnováha sil

Británie, jediná velmoc, která zpočátku chránila Německo před tvrdšími důsledky Versailleské smlouvy, se paradoxně stala hlavní překážkou Hitlerova jednání o její revizi. Tento obrat ve skutečnosti odpovídal britské politice známé jako rovnováha sil. Anglie tradičně podporovala slabší evropské státy, aby zabránila tomu, že se některá země stane příliš mocnou a bude vnucovat svou vůli sousedům. Když byla Říše po první světové válce na dně, Britové podporovali její obnovu, ale jak se za Hitlera zlepšovala německá prosperita, anglická podpora klesala.

Das ist England, soubor esejů, které NSDAP vydala v roce 1941, poukazoval na to, že „**Anglie se již nepovažuje za člena svázaného osudem s evropským společenstvím, ale za vlast zámořské koloniální říše**“.¹ Samostatná německá studie tvrdila, že anglická diplomacie usiluje o „**rovnováhu sil mezi národy a státy na pevnině, ale ne o vytvoření klidu, bezpečnosti, životního prostoru a míru pro ně. Naopak, jde jí čistě o to, aby je postavila proti sobě v co nejrovnějším, nejdelším a nejzdlouhavějším boji. Anglie chce oslabit státy evropské pevniny. Bez velkých válek posledních několika století a bez neustálého zasahování Anglie by se evropské státy nepochybně dříve konsolidovaly a Anglie by nemohla tak nerušeně budovat své vlastní impérium**“.² *Das ist England* shrnuje, že Angličanům „**nikdy nešlo o ochranu slabých, ale vždy o zajištění vlastní moci**“.³

Britové se v roce 1919 postavili proti přidělení německého území Polsku. Jejich nesouhlas s vojenskou okupací Porúří Francií v roce 1923 odradil Francouze od toho, aby se spojili s Pilsudským a zaútočili na Německo. Mnoho významných Angličanů, mezi nimi i redakce londýnských *Times*, podporovalo právo Říše na vyzbrojení. Deník *Daily Express* tvrdil, že Německo chce pouze paritu, ale Francie chce mít převahu.⁴

Jakmile se Hitler stal kancléřem, doufal, že bude pěstovat dobré vztahy s Anglií. V lednu 1934 německá armáda vrátila sedm bubnů Gordon Highlanders, které Němci ukořistili v Belgii v roce 1914. Na slavnostním ceremoniálu na berlínském ministerstvu války Němci předali bývalé trofeje generálu Ianu Hamiltonovi, aby je vrátil svému pluku ve Skotsku. Hitler také v

červnu 1935 uzavřel anglo-německou námořní dohodu, která omezovala německé zbrojení, ale ne anglické.⁵

Hitler navíc poskytl smířlivý rozhovor Wardovi Priceovi, evropskému dopisovateli deníku *Daily Mail*: ***„4. srpna 1914 mě velmi trápilo, že dva velké germánské národy, které spolu žily v míru navzdory všem sporům a výkyvům v lidských dějinách po tolik staletí, byly zataženy do války. Byl bych rád, kdyby tato neblahá atmosféra konečně skončila a oba spřízněné národy mohly znovu objevit své staré přátelství. Tvrzení, že se německý národ nadšeně připravuje na válku, je pro nás prostě nepochopitelnou dezinterpretací německé revoluce. My, vůdci německého národa, jsme téměř bez výjimky sloužili jako frontoví vojáci. Rád bych viděl frontového vojáka, který se chce připravovat na další válku.“***⁶

Hospodářské oživení Říše a rozvoj zámořských trhů s průmyslovým zbožím vytvořily Anglii v zahraničí konkurenci. Hitlerův důraz na německou autarkii a odpor k volnému obchodu, systému neomezené mezinárodní výměny zboží, který prosazovala Británie, soupeření ještě prohloubil. Vůdcovy vytrvalé návrhy na odzbrojení a snaha o zlepšení vztahů se sousedními státy poskytovaly základ pro kontinentální jednotu, která byla v rozporu s anglickou diplomacií rovnováhy sil.

Neméně odpudivá byla pro Británii státní forma a společenské uspořádání, které se v Německu vyvíjely. Pád dynastií Hohenzollernů a Habsburků v roce 1918 výrazně oslabil vliv německé aristokracie. Nacionální socialisté ji nahrazovali vedoucími kádry založenými spíše na talentu a iniciativě než na majetku a společenském postavení. Britská vládnoucí třída intuitivně vycítila nebezpečí, které taková revoluce v případě úspěchu představovala pro její vlastní privilegované postavení. Německé programy na zlepšení blahobytu dělnictva neměly v britském Commonwealthu obdoby. Německý příklad vyvolával přízrak anglických dělníků, kteří požadovali invalidní dávky, bezpečnější podmínky na pracovišti, státem sponzorované dovolené pro své rodiny a lepší bydlení.

Jeden německý novinář napsal na toto téma následující: ***„Právě když měly začít prázdninové plavby, dorazil do hamburské kanceláře organizace Kraft durch Freude zástupce britského generálního konzula. Zeptal se, zda se plánuje, že by se v anglických přístavech stavěly prázdninové lodě pro německé dělníky. Byl pověřen, aby nám sdělil, že britská vláda považuje***

vplouvání do anglických přístavů, nebo dokonce plavbu na dohled od anglického pobřeží, za nežádoucí.“⁷

Jako zastánce liberální demokracie se Anglie rozhořčila nad německou socialistickou zásadou podřídít práva jednotlivce blahu společnosti. Anglické dělnictvo mělo námitky proti hojně propagovanému rozpuštění německých odborů, aniž by si uvědomovalo, že ochrana dělníků je nicméně hlavním cílem Hitlerova kancléřství. Němci, kteří se rozhodli pro exil v Anglii, ovlivňovali britské veřejné mínění proti Říši příběhy o útlaku pod vládou nacionálních socialistů. V anglických médiích se jim dostávalo hojného prostoru.

V roce 1936 se vztahy mezi oběma zeměmi blížily skutečnému antagonismu. Prosperující německá ekonomika neustále zvyšovala svůj vliv na evropský obchod. Přezbrojení posílilo Hitlerovu ruku v diplomacii a remilitarizace Porýní ukázala, že Francie není schopna Německo kontrolovat. Vůdce navíc podporoval dobytí Etiopie Itálií navzdory nesouhlasu Společnosti národů. Anglický ministr zahraničí Anthony Eden k tomu přidal dotazník zaslaný v březnu do Berlína, který Němci považovali za urážku. Ptal se v něm, zda je Německo připraveno uzavřít „upřímné“ smlouvy, které by dodržovalo.⁸

Hitler v srpnu jmenoval Ribbentropa velvyslancem ve Velké Británii. Jeho hlavním úkolem bylo získat Angličany pro Antikominternu. Po příjezdu do Londýna v říjnu Ribbentrop prohlásil, že přijel varovat hostitelský národ před nebezpečím bolševismu a vyjednat spojení proti Sovětskému svazu.

Eden takové představy utnul. V projevu v Leamingtonu 20. listopadu oznámil, že trvalá dohoda s Německem může být realizována pouze v rámci Brity podporovaného „všeobecného urovnání“ v Evropě. Hitler to chápal jako **„mírně přepracované vydání“** versailleské konstrukce.⁹

Winston Churchill, kariérní politik, který v předchozích desetiletích zastával různé správní funkce, již tehdy vyjadřoval protiněmecké nálady, které jemu a jeho stoupencům v Hitlerově slovníku vynesly přezdívku „válečná strana“. Přehnaně zdůrazňoval sílu německé „strašlivé válečné mašinerie“ a předpovídal, že její požadavky na volnou ruku ve východní a jižní Evropě a na návrat jejích kolonií mohou vést k válce. Úvodník v časopise *Deutsche diplomatisch-politische Korrespondenz* dává nahlédnout do patové situace v anglo-německých vztazích: **„Churchillova klika překrucuje každé odstranění nebo pokus o odstranění bolavého místa ze strany Německa jako skutečné přípravy na realizaci válečných záměrů někde jinde, tedy jako důkaz**

„německé hrozby‘. Pokud se tento způsob zkreslování stane běžnou praxí, zmizí veškerá důvěra a ztratí se motiv k jakékoli mezinárodní spolupráci.“¹⁰

Vzájemné pomlouvání ze strany novin v Německu a Anglii pokračovalo i v roce 1937. Ribbentrop z Londýna varoval Vůdce, že slovní válka *„kazí každou naději na mír a podporuje nenávisť v obou zemích“*.¹¹ Hitler, který nechtěl nechat „bezednou drzost“ anglických médií bez odezvy, nařídil německým novinářům, aby se znovu věnovali dříve zatemněnému tématu ukradených říšských kolonií. To by Angličany, kteří po první světové válce získali tři čtvrtiny afrického území Německa, zneklidnilo.¹² Británie počátkem roku 1937 zavedla rozsáhlý program vyzbrojování s cílem ztrojnásobit vojenské kapacity. Hitler to komentoval slovy, že neočekával *„nic jiného.“*¹³

Lord Halifax (vlevo) s ministrem války Leslie Hore-Belishou. Halifax sdělil kabinetu, že Polsko má větší vojenský potenciál než Sovětský svaz a bude pro Anglii lepším spojencem.

V listopadu 1937 Hitler dočasně zastavil protianglickou tiskovou kampaň. Důvodem bylo nastolení příznivější atmosféry před návštěvou britského státníka lorda Halifaxe. Na Berghofu Halifax Hitlerovi sdělil, že přijel projednat zásadní neshody mezi Londýnem a Berlínem. Vůdce odpověděl pouze, že o takových rozporech neví. Jeho návštěvník uvedl antagonismus nacionálního socialismu vůči církvi. Hitler parafrázoval, že SSSR provádí mnohem represivnější opatření proti náboženským institucím, aniž by proti tomu Anglie cokoli namítala. Halifax změnil téma na Rakousko, Československo a Gdaňsk. Svému hostiteli doporučil, že jakákoli změna jejich statusu musí být provedena mírovou cestou. Hitler pouze odpověděl, že tyto otázky nemají s Londýnem nic společného.

Halifax se zajímal o koloniální aspirace Německa a naznačil, že Británie by mohla být připravena nabídnout některá portugalská území v Africe. Hitler mu taktně připomněl, že Německo má zájem pouze o kolonie odebrané ve Versailles. Vůdce dále doporučil Anglii, aby zaujala neutrální postoj k územním revizím v Evropě, místo aby **„vytvářela potíže bez jakéhokoli důvodu, kromě čiré zlovůle“**.¹⁴ Britský vyslanec se vrátil do Londýna, aniž by napravil nějaké problémy.

V květnu 1937 se Chamberlain stal britským premiérem. Byl zastáncem přezbrojení a stoupencem tradiční diplomacie mocenské rovnováhy. Německo označil za **„hlavní příčinu válečného strašení v Evropě“**.¹⁵ V této době se na určování britské politiky podílely státy Commonwealthu. Vláda již nemohla přijímat svévolná rozhodnutí týkající se impéria bez vzájemných konzultací. Kanada, Austrálie, Nový Zéland a Jižní Afrika považovaly námořní mocnosti Japonsko a Itálii za větší hrozbu pro své zájmy než Německo. Na konferenci o impériu v červenci 1937 dominia naléhala na Londýn, aby pomohl Hitlerovi při revizi versailleského systému. Varovaly Anglii, aby nepočítala s jejich pomocí v případě, že vstoupí do ozbrojeného konfliktu v Evropě. Již jihoafrický premiér Jan Smuts doporučil britské vládě, aby se k Německu přestala chovat **„jako k vyvrhelovi v Evropě.“**¹⁶

Chamberlain stál před dilematem: prosazení ustanovení Versailleské smlouvy, které Angličané sami zkompromitovali uzavřením anglo-německé námořní dohody z roku 1935, by mohlo přivést Británii a Německo k úderu. Taková politika by nerespektovala umírněný vliv dominií a nepříznivě by ovlivnila soudržnost Commonwealthu. Na druhou stranu ponechání volné ruky Hitlerovi by vedlo k německé hegemonii v Evropě a narušilo by politiku rovnováhy sil.

Recept, jak porazit německé ambice a zároveň přivést na palubu britský Commonwealth, potažmo anglickou veřejnost, byl následující: zablokovat revize, které jsou pro Německo nejdůležitější, a přitom předstírat ochotu k ústupkům. Povrchní kompromisy by veřejně demonstrovaly Chamberlainovu touhu po míru, čímž by se oslabila německá propaganda. Halifaxova mise do Německa v roce 1937 pomohla přesvědčit dominia, že Británie je ochotna vyjednávat. Chamberlain se soukromě svěřil Američanovi Henrymu Morgenthauovi, že potřebuje získat čas, aby dosáhl „**vojenské převahy**“.17

Během české krize v roce 1938 se mnozí Britové domnívali, že Hitler je připraven jít do války, aby urovnal své spory s Prahou. Chamberlain v dubnu sdělil Daladierovi, že britský zbrojní program, poněkud zanedbaný v letech 1925 až 1935, se právě znovu rozbíhá. Vysvětlil, že teprve až bude tento program dokončen, může Anglie znovu vést válku.18 V červenci se Chamberlain zeptal Arthura Robinsona ze Supply Board, kdy bude jejich země schopna bojovat proti Němcům. Robinson odpověděl: „**Za rok.**“19 Jako bývalý anglický pokladník Chamberlain dobře věděl, že urychlený program zbrojení by měl nepříznivý dopad na anglický export a nepřiměřeně by zatížil ekonomiku.20 Pokud jde o Československo, válka proto nepřipadala v úvahu.

Chamberlain si zachoval vliv na kontinentální záležitosti a 3. srpna vyslal do Prahy vikomta Waltera Runcimana, aby pomohl zprostředkovat krizi. Francouzští a čeští pozorovatelé byli skeptičtí. Francouzský diplomat René Massigili řekl československému velvyslanci v Paříži Štefanu Osuskému, že Angličané „**vědí, že dojde k válce, a snaží se ji všemožně oddálit. . . . Získání času hraje významnou, ne-li rozhodující roli při vyslání lorda Runcimana do Prahy. Sir Arthur Street (náměstek ministra na britském ministerstvu letectví), jemuž byla svěřena vedoucí úloha při realizaci cílů ministerstva letectví, prohlásil, že anglické letectvo bude připraveno do šesti měsíců.**“21

Při vyjednávání o předání Sudet Německu během zářijových rozhovorů s Hitlerem Chamberlain utrpěl výtky politických rivalů ve vlastní zemi. Jeho hlavním kritikům, Churchillovi a Edenovi, chyběly podrobné znalosti o vojenské nepřipravenosti Británie, které měl premiér k dispozici. Chamberlain ve skutečnosti odložil válku, kterou Anglie ještě nemohla vést. Za své úsilí o udržení míru získal souhlas anglické veřejnosti, dominií, a dokonce i obyvatel Německa. Navíc vyvrátil obvinění německé propagandy, že se Británie snaží obklíčit Německo nepřáteli.22

Jedním z těch, kdo viděli v přezbrojení jeden z faktorů, byl Charles Corbin, francouzský velvyslanec v Londýně. Napsal do Paříže, že Britové se chtějí **„za každou cenu vyhnout výtce, že v případě, že by vypukl konflikt a Anglie by byla nucena vystoupit proti Německu, neudělala vše pro to, aby rozptýlila strach z obklíčení, který Hitler v průběhu posledních měsíců tak často zdůrazňoval. Jedině tak očekává, že získá jednomyslný souhlas britské veřejnosti, který je nezbytný pro mobilizaci všech sil země.“**²³

Necelý týden po podpisu Mnichovské dohody Chamberlain oznámil zvýšení výdajů na zbrojení ze 400 milionů liber na 800 milionů liber ročně, plánovanou výstavbu 11 000 nových bojových letounů během příštích 14 měsíců a vytvoření dalších 19 armádních divizí.²⁴ To musela být pro britského ministra zahraničí vítaná zpráva. Podle zápisu ze zasedání vlády 25. září 1938 lord Halifax **„pocítoval určitou nejistotu ohledně konečného cíle, jehož dosažení si přál, a to zničení nacismu“**. Halifax také spekuloval, že pokud by byl Hitler **„dohnán k válce, výsledkem by mohla být pomoc při svrhávání nacistického režimu.“**²⁵

Protiněmecký tón britského tisku nepolevoval. Parlamentní válečná strana vyvíjela na Chamberlaina stále větší tlak. Německá média se neostýchala reagovat. Citovala deník New York Times z 9. května 1938, který informoval o Churchillově projevu v Manchesteru: **„Churchill navrhuje obklíčení Německa“**.²⁶ Podle jednoho německého novináře se Britové domnívali, že **„bez války na dvou frontách proti Německu... není válka pro Anglii vítězná.“**²⁷

Anglo-francouzské noviny opakovaně odsuzovaly Hitlera za údajné válečné strašení. Angličané také poskytli několik svých vlastních. Dne 6. prosince 1938 varoval jejich zástupce velvyslance v Berlíně sir Ivone Kirkpatrick britské ministerstvo zahraničí, že německé letectvo se chystá bombardovat Londýn. Jeden německý štábní důstojník údajně prozradil Hitlerův tajný plán jednomu z členů britské mise v berlínském parku po setmění.²⁸ Ve skutečnosti se o žádné takové operaci ani neuvažovalo a Luftwaffe na ni ještě nebyla vybavena. Britové se domnívali, že tento letecký úder by byl předehrdou k německé invazi do Nizozemska. Přestože neexistovaly žádné hmatatelné důkazy o tomto chystaném útoku, Výbor pro zahraniční politiku a angličtí náčelníci štábů vedli vážné úvahy o protipatřeních. Halifax oznámil britským velvyslanectvím v zahraničí, že ministerstvo zahraničí má „jisté informace“ potvrzující Kirkpatrickův příběh.²⁹

Vláda se sešla 1. února 1939. Chamberlain přimíchal do hry Švýcarsko a poznamenal, že německá invaze do této země **„by byla jasným důkazem snahy ovládnout Evropu silou.“**³⁰ Kabinet jednal o plánování války proti Německu a Itálii, přestože tyto dvě země ještě nebyly spojenci. Mezi témata patřilo zapojení nizozemského a belgického generálního štábu do společných obranných rozhovorů. Cadogan v zápise z jednání shrnul: **„Souhlasím s tím, že v případě německé invaze do Holandska, které by se Holanďané bránili, bychom měli jít do války s Německem. Mohly by se objevit určité pochybnosti o postoji v případě, že by se Holanďané nebránili. Za sebe bych řekl, že i v tomto případě bychom měli jít do války s Německem.“**³¹ Postoj ‚ohroženého‘ národa zřejmě nehrál žádnou roli. Rozhodující byla skutečnost, že Výbor pro zahraniční politiku definoval německou vojenskou kontrolu nad Holandskem jako ohrožení bezpečnosti Anglie.

Kirkpatrickův „holandský poplach“ nizozemskou a belgickou vládu neznepokojil. Holandský ministr zahraničí nezaznamenal žádné pohyby německých vojsk v blízkosti hranic. Jeho belgický kolega odmítl nabídku Londýna na vojenské rozhovory s odpovědí, že nemůže věřit, že Němci mají v úmyslu napadnout Holandsko.³² Chamberlain využil zvěstí o německém útoku k posílení zbrojní výroby. Angličané výrazně posílili svou protivzdušnou obranu. To, že britská vláda a obvykle dobře informované ministerstvo zahraničí mohly tvrzení o tak dalekosáhlých válečných přípravách založit na Kirkpatrickově nepodložené historce, naznačuje, že Hitler nabízel jen málo skutečných, využitelných válečných obav, které by taková opatření veřejně ospravedlnily.

V březnu Berlín vyjednal obchodní dohodu s Bukureští. Výměnou za výhodné opce na nákup obilí a ropy Němci navrhovali vyslat do Rumunska inženýry, kteří by reorganizovali agrární hospodářství a vybudovali moderní rafinerie pro zvýšení produkce ropy. Dohoda byla výhodná pro obě země. Odpovídalo Hitlerovu programu zbavit Německo závislosti na zámořských trzích. Sám prohlásil: **„Nechci volný obchod, otevřené hranice. To všechno zní báječně. Ale my už to máme za sebou, když všechno závisí na královně moří, když podléháme bloádě. Pak je mou povinností vytvořit předpoklady pro to, aby si můj lid zajistil výživu sám. To je skutečný problém.“**³³

Chamberlainův kabinet jednal o vývoji v Bukurešti na zasedání 18. března 1939. Premiér označil německá hospodářská jednání za **„hrozbu rumunské nezávislosti“**.³⁴ Za přítomnosti vojenských poradců kabinet spekuloval, že

německá nadvláda v rumunském obchodě posílí politický vliv Říše na Balkáně. Ten by se mohl rozšířit do Řecka a Turecka a ohrozit postavení Británie ve východním Středomoří a na Blízkém východě. Za těchto okolností musel kabinet rozhodnout, zda ekonomické výhody Německa plynoucí z obchodní dohody s Bukureští opravňují Británii k „**přijetí opatření**“.³⁵ V aide-mémoire, který pro zasedání připravil ministr pro koordinaci a obranu, se uvádělo, že jediným východiskem pro Anglii je zahájení války na Západě. Kabinet zvažoval ozbrojenou agresi jako možnost zablokování neškodného hospodářského paktu mezi dvěma evropskými státy.

Londýnské *Times* a *Daily Telegraph* psaly pouze o hrozící německé agresi. To se shodovalo s tvrzeními Virgila Tilea, rumunského diplomata v Londýně. Tvrdil, že Němci vyhrožují, že napadnou jeho zemi, pokud jim nedají úplnou kontrolu nad jejím zemědělstvím a průmyslem.³⁶ Britský velvyslanec v Bukurešti Reginald Hoare naléhal na Halifaxe, aby zarazil štvavou medializaci Hitlerova ultimáta: „**Nebylo na něm ani slovo pravdy.**“ Halifax se snažil, aby Hitlerovo ultimátum bylo v Bukurešti zveřejněno. Hoare dodal, že rumunský ministr zahraničí Grigorie Gafencu ho ujistil, že jednání s Německem probíhají „**na zcela normální linii jako mezi rovnými**“.³⁷ Chamberlain přečetl Hoarův telegram nahlas na zasedání vlády 18. března. Tato zpráva spolu se skutečností, že Rumunsko je od Německa vzdáleno téměř 300 mil, ho neodradila od toho, aby zahraničněpolitickému výboru řekl, že Rumunsko je „**s největší pravděpodobností příští obětí německé agrese**“.³⁸ Americký vyslanec v Bukurešti Franklin Gunther odmítl Tilea jako „anglofila“. Cadogan se ve svém deníku odvážil tvrdit, že Tilea pravděpodobně spolupracoval s poradci na britském ministerstvu zahraničí, aby zajistil „**umělé vyvolání paniky**“.³⁹

Ve stejném týdnu se Československo rozpadlo a německá armáda obsadila českou část. Britové zpočátku reagovali lhostejně; velvyslanec Newton v Praze je varoval před nesmiřitelným slovensko-českým nesouladem.⁴⁰ Foreign Office také předpovídal případnou německou „nadvládu“ nad Prahou.⁴¹ Halifax 15. března Ribbentropovi oznámil, že „**vláda Jeho Veličenstva nemá v úmyslu zasahovat do záležitosti, kterou se mohou bezprostředněji zabývat jiné vlády**“.⁴² Na zasedání vlády v Londýně se toho dne ministři shodli, že „**tato obnovená roztržka mezi Čechy a Slováky ukázala, že jsme loni na podzim málem šli do války ve prospěch státu, který nebyl životaschopný**“.⁴³

Ribbentrop správně poznamenal, že německý vojenský zásah v Praze poskytl Anglii věrohodné alibi pro válečné přípravy. V projevu v Birminghamu jen o dva dny později se Chamberlain zeptal: **„Je to ve skutečnosti krok směrem k pokusu ovládnout svět silou?“**⁴⁴ Ačkoli byl informován o skutečných příčinách rozpadu Československa, Halifax jej přičítal výhradně **„německé vojenské akci.“**⁴⁵ Přestože Bank of England převedla 6 000 000 liber z českých zlatých rezerv německé správě v Praze⁴⁶, Halifax odsoudil její novou správu jako **„postrádající jakýkoli základ legality“** - což svědčí o legitimitě, kterou angličtí představitelé stále přikládali versailleskému systému.⁴⁷

Chamberlain obvinil Hitlera z „porušení důvěry“. Premiér se odvolával na dokument, který oba státníci podepsali 30. září 1938 v Mnichově a v němž se zavázali, že před podniknutím akcí budou projednávat záležitosti společného zájmu, a na vůdcovo ujištění, že Sudety jsou jeho posledním územním požadavkem v Evropě. Hitler údajně své slovo porušil, neboť 26. září loňského roku v berlínském projevu slíbil, že po Mnichovu nemá o český stát žádný další zájem. V dokumentu z 30. září, na který se Chamberlain odvolával, se píše: **„Jsme rozhodnuti, že metoda konzultací bude metodou přijatou pro řešení všech dalších otázek, které se mohou týkat našich dvou zemí.“**⁴⁸ Německý text dohody překládá sloveso *betreffen* - „týkat se“ - za anglické slovo „concern“. Z Hitlerova pohledu se jeho dohoda s Háchou Anglie netýkala, a proto nebyly konzultace nutné.

Co se týče berlínského projevu, Hitler řekl doslova: **„Dále jsem ho ujistil, že od okamžiku, kdy Československo vyřeší své problémy, to znamená, až se Češi dohodnou s ostatními menšinami mírovou cestou a bez použití síly, pak mě český stát přestane zajímat. A já za něj ze své strany budu ručit.“**⁴⁹ Hitler podmiňoval svůj nezájem o Čechy a záruku jejich suverenity vyřešením menšinových otázek v zemi. Své slovo dané Chamberlainovi v žádném případě neporušil. Pokud jde o skutečnou (a nepublikovanou) reakci britské vlády na události v Praze, svěřil se Halifax kabinetu: **„Přirozeně to ukončilo poněkud trapný závazek záruky, na němž jsme se podíleli my i Francouzi.“**⁵⁰

Na zasedání vlády 18. března se Chamberlainovi ministři shodli na tom, že bez spojení na východě není možné Rumunsko ochránit. Po neutralizaci Čechů viděl premiér v Polsku „klíč k situaci“.⁵¹ Navrhl, aby se Poláků zeptal, zda jsou ochotni spojit se se zeměmi „ohroženými německou agresí“.⁵² Zápis ze schůze o dva dny později odhaluje rozsah drobných obav kabinetu o polskou nezávislost: **„Ve skutečnosti šlo o to, že pokud Německo projeví**

*známky toho, že hodlá pokračovat ve svém tažení za světovou nadvládou, musíme podniknout kroky, abychom ho zastavili útokem na dvou frontách. Měli bychom zaútočit na Německo ne proto, abychom zachránili konkrétní oběť, ale proto, abychom strhli tyrana.*⁵³ 24. března, v den, kdy Němci podepsali obchodní dohodu s Rumunskem, se Halifax setkal s americkým velvyslancem Josephem Kennedym. Kennedy oznámil ministerstvu zahraničí, že Halifax *„cítí, že nevyhnutelnosti války dříve či později by se mělo čelit hned teď“.*⁵⁴

Bez jakýchkoli důkazů Halifax 30. března sdělil kabinetu, že *„Německo připravilo plány na řadu dobrodružství včetně útoku na Polsko“.*⁵⁵ V této době Hitler usiloval o mírové urovnání a nabídl Polákům velkorysé ústupky výměnou za navrácení Gdaňska Říši a povolení vybudovat přes koridor Autobahn. Chamberlain prohlásil, že je *„poněkud znepokojen skutečností, že náš velvyslanec ve Varšavě nemůže získat žádné informace o průběhu jednání mezi Německem a Polskem. Jedním z možných, ale velmi nechutných vysvětlení této skutečnosti bylo, že polští vyjednavací ve skutečnosti ustupují Německu.“*⁵⁶ (jinými slovy, stávají se přístupnými kompromisům).

Chamberlain prohlásil, že pokud Poláci považují otázku Gdaňska za *„ohrožení své nezávislosti a jsou připraveni klást odpor silou, pak bychom jim měli přijít na pomoc“.* Na otázku, zda existuje *„rozdíl mezi zabráním Gdaňska Německem a německým útokem na zbytek Polska“*, Halifax kancléři financí odpověděl, že rozhodnutí je na Polácích.⁵⁷ Nejprve si to vyjasnil s polským ministrem zahraničí Beckem a následující den Chamberlain v parlamentu oznámil britský závazek vůči Polsku. Londýnská záruka polské suverenity, která se jen málo lišila od vojenského spojení, přitáhla Varšavu do anglického tábora právě v době, kdy německo-polská jednání vstupovala do kritické fáze.

Britská vláda veřejně definovala účel své záruky jako ochranu Polska před možnou německou agresí. Soukromě ministerstvo zahraničí 1. dubna sdělilo svému pařížskému velvyslanci, že *„neexistují žádná oficiální potvrzení zvěstí o jakémkoli plánovaném útoku na Polsko, a proto je nelze považovat za potvrzení jejich pravdivosti“.*⁵⁸ Angličané pozvali Becka k jednání do Londýna.

Dne 3. dubna rozeslalo ministerstvo zahraničí důvěrný *„Brief pro návštěvu plukovníka Becka“.* V něm byly definovány cíle pro rozhovory, které se uskuteční následující den. Popisoval Gdaňsk jako *„umělou strukturu, jejíž udržování je špatným casus belli“.* Brief předpokládal, že *„je*

nepravděpodobné, že by Němci přijali méně než úplné řešení otázky Gdaňska“. Z textu pak vyplývá skutečná priorita ministerstva zahraničí: „Taková zkorumpovaná dohoda by však měla pro Anglii mnoho nevýhod. Otřásla by morálkou Poláků, zvýšila by jejich zranitelnost vůči německému pronikání a zmařila by tak politiku vytváření bloku proti německé expanzi. Nemělo by proto být v našem zájmu navrhnout Polákům, aby se vzdali svých nároků v Gdaňsku s odůvodněním, že nejsou hájitelné.“⁵⁹

Beck se chytil návnady. Jak shrnul William Strang z ministerstva zahraničí: *„Obě strany se shodly, že obsazení Gdaňska německými ozbrojenými silami by bylo jasnou hrozbou pro polskou nezávislost a že by to uvedlo v platnost naše ujištění.“*⁶⁰ 17. dubna Sir George Ogilvie-Forbes zprostředkoval z Berlína rozhovor, který vedl s polským novinářem, jenž se znal s polským velvyslancem Lipskim. Novinář britskému diplomatovi sdělil, že podle Lipskiho existovaly před 31. březnem dobré vyhlídky na vyřešení otázky Gdaňska. S anglickou zárukou se však Beck rozhodl odmítnout nabídku Berlína, i kdyby ji Němci omezili na Gdaňsk. Ogilvie-Forbes dodal, že informace od dalších vyslanců v Berlíně potvrzují novinářovo tvrzení.⁶¹

Zástupci francouzského a britského generálního štábu se 24. dubna sešli na desetidenní konferenci v Londýně. Debatovali o anglo-francouzské vojenské spolupráci v severoafrických a dálnévýchodních koloniích, podél námořních cest a v Gibraltaru, Singapuru a dalších opěrných bodech proti Německu, Itálii a Japonsku. Veřejně ohlášený účel konference, obrana Polska, nebyl projednáván.⁶² Pro Angličany šlo o přípravu globální konfrontace proti obchodním rivalům.

Během těchto měsíců se Hitler snažil zlepšit vztahy s Londýnem. V celostátně vysílaném projevu 30. ledna 1939 se zeptal: „Jaké střety zájmů existují mezi Anglií a Německem? Prohlašoval jsem častěji, než bylo nutné, že neexistuje žádný Němec a zejména žádný nacionální socialista, který by byt jen v myšlenkách chtěl vytvářet potíže anglické světové říši. . . . Bylo by požehnáním pro celý svět, kdyby tyto dva národy mohly spolupracovat v plné vzájemné důvěře.“⁶³ Poté, co Chamberlain oznámil britskou záruku Polsku, Hitler uznal vliv Anglie na odmítání kompromisů ze strany Varšavy. Obrátil se proto přímo na Brity, aby zahájili jednání.

Dne 31. března se jistý pan Bellenger, člen parlamentu, v Dolní sněmovně zeptal Chamberlaina, jak hodlá vláda na Hitlerovu výzvu reagovat. Premiér odpověděl: *„V současné době se o žádném jednání s německou vládou*

neuvažuje“. Stejnou odpověď dostal i další poslanec, Arthur Henderson. Na další nátlak ohledně zahájení jednání s Německem ze strany poslance Pilkingtona Chamberlain zopakoval formulovanou odpověď a uzavřel: „Nemám, co bych k tomu dodal.“⁶⁴

Halifax obdržel 23. dubna zprávu velvyslanectví, že Hitler si přeje setkat se s *„obzvláště významnou britskou osobností“*, která ovládá němčinu, aby si s ní *„jako muž s mužem“* promluvil a dosáhl porozumění s Anglií. O dva týdny později sir Francis Freemantle, známý lékař a konzervativní poslanec, který o Hitlerově žádosti nevěděl, navrhl vyslat na schůzku s vůdcem bývalého premiéra Stanleyho Baldwina. Halifax Freemantlovi odpověděl: *„V tuto chvíli bohužel Hitler neprojevuje žádnou ochotu přijmout Angličana nebo dokonce s námi diskutovat o nevyřešených otázkách.“*⁶⁵ To byla jasná lež.

Paříž a Londýn uzavřely 19. května s Varšavou vojenskou konvenci. Francouzi se zavázali, že pokud Německo napadne Polsko nebo „ohrozí“ Gdaňsk (který byl stále německým městem), jejich letectvo okamžitě udeří a jejich armáda provede omezený útok tři dny po mobilizaci. Velká ofenzíva by následovala za dvanáct dní. Generál Gamelin soukromě upozornil francouzský výbor pro obranu, že armáda nemůže zahájit plnohodnotnou operaci dříve než za dva roky.⁶⁶ Britský generál Ironside si do svého deníku poznamenal: *„Francouzi Polákům lhali, když říkali, že se chystají zaútočit. Nemají na to ani pomyšlení.“* *Britský a francouzský generální štáb se již dříve shodly, že „hlavní strategie bude obranná“.*⁶⁷

Nevile Henderson v květnu informoval ministerstvo zahraničí, že *„bianko šek, který vláda Jeho Veličenstva vystavila Polsku“*, brání *„kompromisnímu řešení“* v otázce Gdaňska.⁶⁸ William Strang v poznámce poznamenal: *„V této hodině je pravděpodobně nemožné, aby jakýkoli ministr britského kabinetu učinil jakýkoli krok, který by se jevil jako uspokojení německých ambicí na úkor Polska; na druhé straně může být takový krok jedinou věcí, která může odvrátit válku. To je naše strašné dilema.“*⁶⁹ Angličané se rozhodli *„nechat Poláky, aby v této otázce hráli svou vlastní úlohu“*⁷⁰, přičemž uznali, že to pravděpodobně přivede Polsko a Německo k roztržce, přestože se kabinet na svém zasedání 25. května shodl, že *„německé nároky v Gdaňsku nepřesahují rámec toho, co jsme sami před třemi lety považovali za rozumné řešení.“*⁷¹

V červnu se Cadoganův tajemník Jebb vrátil z oficiální návštěvy Varšavy. Na ministerstvu zahraničí řekl, že kdyby se Anglie „vymanila ze záruky“, Polsko by vážně přehodnotilo svůj dosavadní postoj vůči Německu.⁷² To bylo tiché

přiznání, že britská záruka je příčinou toho, že Poláci odmítají jednat s Německem. Šestnáctého ministerstvo zahraničí velvyslanci Kennardovi ve Varšavě zaslalo telegram: **„Máte možnost informovat plukovníka Becka, pokud se k tomu naskytne vhodná příležitost, že přípravná opatření, která jsme měli na mysli, jsou postupná, mobilizační opatření všech tří služeb.“**⁷³ Oznámení Beckovi o dobrém postupu britských válečných příprav mohlo jen posílit jeho odhodlání vzdorovat Německu.

Asistent náměstka ministra zahraničí Sargent 4. července 1939 spekuloval: **„Za současného stavu věcí nemůžeme očekávat, že s námi bude Hitler jednat, pokud mu předem nedáme pevnou nabídku jedné nebo druhé ze dvou věcí, které od nás chce, tj. buď navrácení plné svrchovanosti všech německých kolonií nebo jejich ekvivalentu, nebo upuštění od politiky obklíčení zrušením našich záruk Polsku, Rumunsku a Turecku a vypovězením smlouvy s Ruskem.“**⁷⁴ Jak rezignovaně shrnul Strang, **„pravdou je, že mezi německou a britskou politikou existuje zásadní neslučitelnost.“**⁷⁵

Cílem by měla být... **„válka, v níž by agresivita Německa měla být patentována celému světu včetně Němců samotných.“**⁷⁶ Tato slova, která Henderson zaslal 12. května 1939 *Foreign Office*, definují propagandistický cíl Británie v nadcházejícím konfliktu. Odsuzováním Hitlera za to, že tlačí na válku, a vychvalováním Chamberlainovy údajné snahy o záchranu míru Britové doufali, že vrazí klín mezi německý lid a jeho vedení. **„Osvědčená politika Anglie vůči Německu,“** napsal jeden berlínský novinář, **„se nevyhýbá žádným prostředkům, jak přivést Říši znovu do stavu bezmoci a mezinárodního otroctví. To je to, co dnes Anglie považuje za ideální pro rozložení moci v Evropě.“**⁷⁷ Pro Hendersona byl způsob prezentace britského případu klíčový, **„máme-li někdy přimět (německou) armádu a národ ke vzpouře proti nepřijatelné vládě pana Hitlera.“**⁷⁸

Britové se i nadále vyhýbali přímým jednáním s Německem. V polovině srpna ministerstvo zahraničí znovu poznamenalo: **„Herr Hitler by rád vedl tajný rozhovor, pravděpodobně obecného charakteru, s německy mluvícím Angličanem.“**⁷⁹

Neville Henderson (vlevo) měl rozporuplný postoj k nacionálnímu socialismu a zároveň toužil po urovnání britských a německých sporů bez krveprolití. Zde nastupuje v Londýně do letadla na zpáteční let do Berlína v srpnu 1939.

Halifax 14. srpna Chamberlainovi napsal: *„Uvažujeme o tom, že bychom sehnali někoho, kdo umí německy, aby šel za Hitlerem a promluvil si s ním, ale kromě toho, že je obtížné takového člověka najít, je pro mě trochu obtížné si představit, co by řekl. Vzhledem k tomu, že celá Hitlerova myšlenková linie se zdá být známá, totiž volná půda na Východě, na které může usadit Němce, aby pěstovali obilí, přiznám se, že nevidím žádný způsob, jak mu vyhovět.“*⁸⁰

I pro někoho s tak průměrnou veřejnou kariérou, jako byl lord Halifax, se zdá nepravděpodobné, že by ministerstvo zahraničí po čtyřech měsících nenašlo nikoho vhodného, kdo by uměl německy, nebo že by vyslanec pochopil, že stěžejní otázka nespočívala jen v pěstování obilí. Vysoký britský kariérní diplomat Leslie Burgin i generál Edmund Ironside, kterého Hitler osobně navrhl, hovořili plynule německy. Také Henderson a Kennard již několik měsíců Halifaxovi hlásili, že hlavní stížností Říše je zneužívání polské etnické německé populace.

Henderson byl jedním z mála lidí na ministerstvu zahraničí, kteří byli proti válce. Podpořil 18. srpna vyslání generála Ironsidea k Hitlerovi s osobním dopisem, v němž se hovořilo o britském postoji k Gdaňsku a Polsku. Londýn

tuto myšlenku odmítl: **„Vzhledem k našemu závazku vůči Polsku je téměř nepředstavitelné, že bychom mohli dát Německu takový slib, a dopad takového slibu na naše jednání s našimi skutečnými i potenciálními spojenci by byl katastrofální.“**⁸¹

Henderson 24. srpna varoval své nadřízené v Londýně, že **„již není žádná naděje, že se vyhneme válce, pokud polský velvyslanec nedostane pokyn, aby požádal... o osobní rozhovor s Hitlerem“**.⁸² Na zasedání vlády toho dne se ministři dohodli, že nepodniknou žádné kroky k nátlaku na Polsko, aby jednalo s Německem.⁸³ Chamberlain se během několika hodin vrátil do parlamentu a lživě tvrdil, že Poláci jsou **„kdykoli připraveni jednat o neshodách s Německem“**.⁸⁴ K premiérově lživé politice přispěl o dva dny později i Halifax, když polskému velvyslanci v Londýně Edwardu Raczynskimu řekl: **„Hitler nedal ani v nejmenším najevo, jak vidí řešení německo-polského problému.“**⁸⁵

V další snaze o kompromis s Británií jednal Vůdce 25. srpna v *Berghofu* s Hendersonem o jeho návrzích. Téhož dne odpoledne Londýn formálně ratifikoval smlouvu s Polskem. Podle Dahleruse, švédského obchodníka, který pomáhal krizi zprostředkovat, Němci považovali anglickou smlouvu **„za křiklavou výzvu a jasné prohlášení, že si nepřeje mírové řešení.“**⁸⁶

Halifax veřejně prohlašoval, že jeho úřad je „připraven pomoci“ při prosazování přímých rozhovorů mezi Berlínem a Polskem. Dne 28. srpna poslal Kennardovi instrukce, aby se Becka zeptal, zda je připraven jednat s Německem. Kennard měl Becka ujistit, že Britové nutně nedoporučují kompromis a stále stojí za Polskem.⁸⁷ Tímto způsobem Halifax veřejně vyvolal dojem, že Londýn a Varšava jsou připraveny zahájit rozhovory s Němci, aby se vyhnuly ozbrojené konfrontaci. Lipski předtím v Berlíně Beckovi telegramem sdělil, že **„Henderson mi řekl, zaujal stanovisko, že bychom se měli zdržet jakýchkoli rozhovorů s Říší.“**⁸⁸

Bez konzultace s Anglií vyhlásila polská vláda 30. srpna všeobecnou mobilizaci. Britové varovali Varšavu, že toto opatření bude mezinárodnímu společenství připadat, že Polsko je odhodláno k válce.⁸⁹ *Daily Telegraph* upozornil, že Poláci nedodrželi svou vyjádřenou ochotu jednat s Německem, ale místo toho povolali své ozbrojené zálohy. Britská vláda celé vydání okamžitě zabavila. V revidovaném vydání, které se dostalo na novinové stánky, byla zmínka o polské mobilizaci vypuštěna.⁹⁰

V důvěře v britskou nabídku na zprostředkování přečetl Hitler Hendersonovi své šestnáctibodové návrhy z *Marienwerder*. Göring poskytl velvyslanci kopii

dokumentu, aby ji předal do Londýna. Halifax pověřil Kennarda, aby informoval Becka, že Německo přijalo anglický návrh o záruce pěti mocností jako základ pro přímé polsko-německé rozhovory. Místo sdělení Hitlerovy marienwerderské předmluvy však Halifax napsal, že **„to vypadá, že německá vláda pracuje na nových návrzích.“**⁹¹

Marienwerderské body byly natolik umírněné, že kdyby vypukla válka, Halifax se obával, že by mohlo být obtížné prodat britské, francouzské a americké veřejnosti argument, že Hitler tlačí Polsko ke zdi nepřiměřenými požadavky. Henderson naléhal na Londýn, aby návrhy nezveřejňoval.⁹² Podle lady Diane Duff-Cooperové, manželky bývalého prvního lorda admirality, byl její manžel „zděšen“, když se dozvěděl, jak skromné jsou německé návrhy. Zatelefonoval redaktorům *Daily Telegraph* a *Daily Mail* a požádal je, aby se k plánu Marienwerder vyjádřili co nejnegativněji.⁹³ Cadogan si do svého deníku zapsal: **„Nejsou to vůbec žádné návrhy a je to ten nejnestoudnější dokument, jaký jsem kdy viděl.“**⁹⁴

Hitler 30. srpna naléhal na Angličany, aby Polsko vyslalo do Berlína emisara pověřeného jednáním. Halifax Hendersonovi telegramem sdělil: **„Nemůžeme polské vládě doporučit, aby vyhověla tomuto postupu, který je zcela nerozumný.“**⁹⁵ Frank Roberts z ministerstva zahraničí poznamenal: **„Je samozřejmě nerozumné očekávat, že bychom dnes mohli v Berlíně představit polského zástupce. . . . Hitlerův požadavek byl tak nehorázný, že byl dokonce předán Varšavě až o čtyřicet hodin později.“**⁹⁶ Následujícího dne poslal Henderson Ogilvieho-Forbese na polské velvyslanectví, aby Lipskimu ukázal návrhy Marienwerderu. Dahlerus Ogilvieho-Forbese doprovázel. Dahlerus přečetl Lipskimu 16 bodů a označil je za rozumný základ pro čestné urovnání. Jeho hostitel zůstal nedotčen a prohlásil, že tyto podmínky **„nepřicházejí v úvahu.“**⁹⁷

Po návratu na britské velvyslanectví s Ogilvie-Forbesem dostal Dahlerus od Hendersona svolení zavolat na *Downing Street* číslo 10, do kanceláře premiéra v Londýně. Dahlerus na lince prohlásil, že návrhy Marienwerderu **„byly formulovány proto, aby se ukázalo, jak nesmírně Vůdci záleží na dosažení dohody s Velkou Británií“**, jak hlásil Cadogan v memorandu.⁹⁸ Švéd dále obvinil Poláky, že **„brání možnostem jednání“**. Vzhledem k tomu, že Evropu dělily od války pouhé hodiny, Halifax reagoval napomenutím Hendersona: **„Příště prosím zabraňte osobám, které nepatří k anglické misi, používat její telefonní linku.“**⁹⁹

Po celý srpen Angličané nevyužívali žádný ze svých podstatných vlivů na Polsko, aby přivedli Varšavu k jednacímu stolu. Beck se svěřil americkému velvyslanci Anthonymu Biddleovi, že polskou zahraniční politiku založil na orientaci západních mocností.¹⁰⁰ Bezvýhradná podpora Londýna povzbudila Becka v jeho rozhodnutí vzdorovat a provokovat Berlín. Halifax a Chamberlain si zase byli vědomi, jaký vliv by na Hitlera mělo udržování potenciálně nepřátelské vojenské přítomnosti v německém boku.

Podle poznámky ministerstva zahraničí *„zásobovali Halifaxe informacemi, které podporovaly Hendersonovu linii, že Hitler pravděpodobně nebude riskovat své životní dílo při hodu válečnou kostkou, pokud se nebude cítit obklíčen.“*¹⁰¹ Duff-Cooperovu poznámku *„v Mnichově jsme ztratili 35 skvěle vybavených divizí“* (s odkazem na českou armádu) si Němci vyložili jako důkaz nepřátelských úmyslů Anglie.¹⁰² Kdyby Chamberlain přiměl Poláky, aby s Hitlerem mírovou cestou vyřešili otázku Gdaňska a menšin, Anglie by ztratila Polsko jako spojence. Polský diplomat hrabě Lubienski přiznal, že bez Chamberlainových záruk *„by se velmi snadno dosáhlo vyrovnání s Německem“*.¹⁰³

28. října 1939 zveřejnily celostátní německé noviny tuto karikaturu, na níž je Chamberlain zobrazen uprostřed trosek Polska. V titulku se ironicky ptá: „Je tu ještě někdo, kdo chce anglickou pomoc?“. 13. září napsal americký diplomat William Bullitt prezidentu Rooseveltovi: „Daladier byl skutečně šokován cynickým sobectvím Chamberlainova postoje k bombardování Polska a jeho odmítnutím použít moderní, vynikající a početná anglická bombardovací letadla pro bombardování vojenských cílů v Německu.“

1. září 1939 začala německá invaze do Polska. Druhý den Hitler prostřednictvím svého ministra zahraničí zorganizoval další výzvu Anglii. Nabídl, že stáhne svou armádu z Polska a nahradí Polákům škody, pokud Londýn bude prostředníkem ve sporu o Gdaňsk/koridor.¹⁰⁴ Chamberlain místo toho vyhlásil Německu válku a soukromě poznamenal: **„Ale věřím, že upřímně věřil v dohodu s námi.“** Spojenectví s Anglií následovala i Francie. Halifax v Dolní sněmovně oznámil: **„Nyní jsme Hitlera donutili k válce.“**¹⁰⁵

Dne 4. září se francouzští a britští vojenští představitelé, včetně Gamelina a Ironsidea, soukromě dohodli, že ne zahájí ofenzivu proti Říši. Rozhodli se také proti leteckému bombardování, protože se obávali německé odvety. Na zasedání Mezispojenecké nejvyšší válečné rady o týden později stejní generálové spekulovali, že jakýkoli výrazný vojenský tlak na Němce může způsobit, že přesunou vojska z Polska do bojů na Západě. V obavě, aby se takovému vývoji zabránilo, Chamberlain shrnul: **„Není kam spěchat, protože čas je na naší straně.“**¹⁰⁶

Norwid Neugebauer, šéf polské vojenské mise v Londýně, navštívil ve stejném týdnu Ironsidea, aby požádal o pomoc pro svůj sužovaný národ. Britský generál rozhovor „z nedostatku času“ ukončil.¹⁰⁷ Německá armáda obsadila Polsko během tří týdnů. Maršál Rydz-Smigly, který vstoupil do exilu v Rumunsku, prohlásil, že nikdy neměl věřit ujištěním Spojenců. Polský prezident Moscicki uznal, že Polsko mělo nabídku Německa přijmout.¹⁰⁸

Hitler na konflikt pohlížel dál než na bezprostřední, lokální perspektivu konfliktu s Británií. Soukromě poznamenal: **„Anglie nevidí, že se rozložení sil ve světě změnilo. Evropa už ne znamená 'svět'. Vytvořily se velké bloky. Jejich rozměry jsou jasně rozpoznatelné. Stojí mimo jednotlivé evropské státy a jakékoli možné kombinace 'vyvážených' aliancí. Pouze sjednocená Evropa se může prosadit uprostřed tohoto světa bloků.“**¹⁰⁹

Podle Hitlera se rovnováha sil přesunula z Evropy na celou zeměkouli. Bývalý německý armádní důstojník Heinrich Jordis von Lohausen shrnul, že již v roce 1900 představovalo anglické královské námořnictvo a německá kontinentální armáda neporazitelnou kombinaci, ale předpokladem nesporné evropské nadvlády ve světě bylo, že se tato dvojice nikdy neobrátil proti sobě.¹¹⁰ Po celá předválečná léta považoval Hitler anglo-německé přátelství za nezbytné pro udržení evropského světového prvenství. Selhání tohoto zahraničněpolitického cíle vedlo k tomu, že se kontinent vzdal role průkopníka a správce civilizace, kterou po staletí vykonával s rozvahou, autoritou a majestátem.

Nevítané spojení

V roce 1989 vykopali ruští archeologové v bezútesné odlehlosti jižního Uralu nedaleko Čeljabinska opuštěný zlatý důl. Na rozdíl od příslušníků příbuzných řemesel v jiných zemích nekopali kvůli prehistorickým zkamenělinám nebo

důkazům o dávném osídlení. Asi 300 000 mrtvých, kteří byli nakonec z dolu exhumováni, byly oběti sovětských čistek. Objev dalšího hromadného pohřebiště nedaleko Minsku přinesl ostatky

dalších 102 000 těl, včetně velkého počtu žen.¹¹¹ Archeologové odhalili téměř 50 000 těl na izolovaném pohřebišti mezi Chabarovskem a Vladivostokem a dále 46 000 těl pohřbených v okolí Gorno-Altajsku, Bykovny a Petrohradu.

Stalin a politbyro použili masové popravky, aby potlačili odpor veřejnosti proti svému programu přeměny ruské agrární ekonomiky na ekonomiku založenou na těžkém průmyslu. Industrializace byla předpokladem pro přetvoření Rudé armády v moderní mechanizovanou údernou sílu schopnou podporovat komunistické revoluce v zahraničí přímou intervencí. Moskva financovala nákup potřebné vojenské techniky a strojů ze Spojených států a výmarského Německa vývozem dřeva a obilí. Ročně dodávala na trh obrovské množství obilí: Sovětští funkcionáři, kterým pomáhala státní policie NKVD, jednoduše zabavovali úrodu venkovskému obyvatelstvu. Současní badatelé odhadují, že následný hladomor si vyžádal přibližně milion obětí na jihu Ruska a v oblasti severního Kavkazu, další milion v Kazachstánu a čtyři miliony na Ukrajině.

V roce 1932, na vrcholu tohoto státem podporovaného masového hladomoru, Stanislav Kosior, generální tajemník Komunistické strany Ukrajiny, prosil politbyro o zajištění potravin pro strádající obyvatelstvo. V červnu téhož roku Stalin v odpovědi osobně napsal: „***Podle mého názoru Ukrajina dostala více, než na co má nárok.***“¹¹²

NKVD potírala místní odpor proti sovětskému „kolektivismu“ terorem a masovým zatýkáním. Od května do září 1931 například poslala 1 243 860 zemědělců a jejich rodinných příslušníků do táborů nucených prací zvaných gulagy, které byly umístěny v odlehlých a nehostinných oblastech, například na severní Sibiři. Více než 40 % deportovaných tvořily děti.

Rudá armáda na přehlídce v Kremlu, kolem roku 1936. Stalin přikládal prioritu rozšiřování a modernizaci ozbrojených sil.

V květnu 1935 sovětské záznamy uváděly 1 222 675 lidí zavřených v gulazích, z nichž téměř všichni byli zemědělci.¹¹³ Velké procento z nich následně zahynulo na nemoci, hlad a zimu. S těmi, kteří se bránili a byli v komunistickém žargonu označeni za „sabotéry“ nebo „kontrarevolucionáře“, se NKVD vypořádala méně milosrdně. Odhaduje se, že v letech 1935 až 1941 zatkla 20 milionů lidí, z nichž sedm milionů bylo popraveno bez soudu. V říjnu/listopadu 1937 během pěti nocí leningradský náměstek NKVD Matvejev, kterému na částečný úvazek asistoval další úředník, osobně zastřelil 1100 vězňů.¹¹⁴

Stejně jako demokracie byl i komunismus ideologií určenou na export: Sovětský ekonom Josif Davidov v roce 1919 prohlásil: **„Ne mír, ale meč přinese diktaturu proletariátu do světa.“** Maršál Tuchačevskij v roce 1920 napsal: **„Válka může skončit pouze nastolením celosvětové diktatury proletariátu“.** Šéf tajné policie SSSR Felix Dzeržinskij prohlásil: **„Začneme ovládat celý svět, aniž bychom se starali o oběti, které musíme přinést.“** Vysoký sovětský úředník Karl Radek poznamenal: **„Vždy jsme byli pro**

revoluční války. . . . Bajonet je velmi důležitá věc a pro zavedení komunismu nepostradatelná.“ Sám Stalin to řekl absolventskému ročníku důstojnických kadetů Rudé armády: „**Sovětský svaz lze přirovnat k divoké dravé šelmě, která se skrývá v záloze, aby nalákala svou kořist a pak se na ni jediným skokem vrhla.“**¹¹⁵

Hitler si nedělal iluze o sovětské hrozbě. Členy jeho strany byli veteráni německé armády, kteří sloužili na východní frontě během první světové války a byli svědky bolševické revoluce v roce 1917. Svědectví uprchlíků a zprávy z diplomatických misí uvnitř Ruska poskytovaly dostatek důkazů o sovětských záměrech a metodách. Lenin veřejně prohlásil, že klíčem k ovládnutí Evropy je kontrola Německa. Kominternu, moskevská mezinárodní organizace pro podvratnou činnost a revoluci, přisuzovala prioritu Německé říši a Číně. Na sjezdu komunistické strany v lednu 1934 Stalin delegátům řekl: „**Válka se nebude odehrávat jen na frontách, ale i v zázemí nepřítele.“**¹¹⁶ Hitler učinil z ochrany Německa před sovětskou agresí základní kámen své zahraniční politiky. Narazil přitom na odpor německé aristokracie; vrstvy, která se paradoxně ocitla blízko vrcholu seznamu cílů určených k likvidaci marxismem.

Německá smetánka, která byla méně bohatá než její společenský protějšek v Anglii, ovládala velitelské kádry armády a zahraniční úřad. Obojí přispělo k éře sovětsko-německé spolupráce, která začala ratifikací Rapallské smlouvy v roce 1922. Ministr války Otto Gessler vyjednal s Moskvou dohodu, která Němcům umožnila vybudovat na území SSSR továrny na konstrukci, výrobu a testování zbraní zakázaných Říši versailleským systémem. Letecká firma Junkers zde bez vědomí západních demokracií vyvíjela nová bojová letadla, čímž se vyhnula odvetným sankcím. Tajná vojenská smlouva z roku 1923 zajistila německým pilotům účast v šestiměsíčních kurzech leteckého výcviku na sovětských leteckých akademiích. Ruští inženýři se od firmy Junkers učili, jak stavět montážní závody letadel.¹¹⁷ Němečtí důstojníci generálního štábu vyslaní do Sovětského svazu pomáhali modernizovat Rudou armádu tím, že její velitele vzdělávali v oblasti strategických operací a logistiky.

Ve 20. letech 20. století posílil významný německý průmyslník Arnold Rechberg vazby s francouzským a belgickým těžkým průmyslem, aby vytvořil protisovětský hospodářský blok. Německá armáda jeho snahy zmařila. V roce 1926 rozšířily sovětská a německá vláda Rapallskou smlouvu prostřednictvím Berlínské dohody. Ta byla především pojistkou proti Polsku a odpovídala protipolským tendencím na říšském ministerstvu zahraničí a v sovětské

hierarchii. Mnozí němečtí kariérní diplomaté obhajovali předchozí Bismarckovu politiku udržování dobrých vztahů s Ruskem.

V roce 1933 předložil německý velvyslanec v Moskvě Rudolf Nadolny nově jmenovanému kancléři Hitlerovi memorandum, v němž argumentoval výhodami východní orientace oproti prozápadní politice. Vůdce se za něj přimlouval v osobním rozhovoru. Po celé výmarské období povrchní spolupráce však Kominternu pracovala ruku v ruce s Komunistickou stranou Německa na vyvolání revoluce. Hitler Nadolného návrh odmítl s vysvětlením: **„S těmito lidmi nechci mít nic společného.“**¹¹⁸ Kancléř upřednostňoval vytvoření střeoevropského bloku, který by kontroloval sovětskou expanzi a kterému by kryly záda Anglie a Francie. Během prvního roku Hitlerova úřadování skončila tajná vojenská spolupráce s Rudou armádou. Německo nadále obchodovalo se SSSR a v březnu 1935 poskytlo úvěr ve výši 200 milionů RM na nákup německých průmyslových strojů, ale Vůdce zakázal vývoz vojenské techniky do Stalinovy říše.

Francie ani Anglie neprojevyly zájem o Hitlerův koncept aliančního systému, který by kontroloval sovětskou expanzi. Paříž uzavřela pakt se SSSR v květnu 1935. Angličané si po svém Pyrrhově vítězství v první světové válce uvědomili, že jsou příliš slabí na to, aby zabránili německé hegemonii v Evropě. Válka na dvou frontách, vyžadující podporu Sovětského svazu, nabízela lepší vyhlídky na zničení jejich obchodního rivala ve střední Evropě. V roce 1935 Vansittart, tehdejší stálý náměstek britského ministerstva zahraničí, zdůraznil „velký význam“ sloučení britských a sovětských cílů. Později své kolegy varoval: **„Pro nás Angličany je Rusko ve všech ohledech mnohem méně nebezpečným členem mezinárodního společenství než Německo.“**¹¹⁹ Námluvy Londýna s Kremlem vedly Stalina k uvolnění podvratné propagandy Kominterny v britských koloniích. Ministerstvo zahraničí dospělo k závěru, že britské imperiální zájmy nejlépe zajistí spolupráce se Stalinem.¹²⁰ Německý diplomat Ribbentrop přiznal: **„V Edenovi jsem našel naprostý nedostatek porozumění. Nikdo v Anglii nechce vidět komunistické nebezpečí.“**¹²¹

Mezitím Hitler viděl v jihozápadní Evropě vznikající sovětskou hrozbu. Od svržení monarchie v roce 1931 bojovala španělská republika o přežití proti vnitřním extremistům. V listopadu 1934 obdržel Hitler zprávu od německého velvyslance v Madridu hraběte Johannese von Welczecka, v níž se uvádělo: **„Systematická bolševizace Španělska prováděná od pádu monarchie komunisticko-anarchistickou stranou představuje evropské nebezpečí.“**

Dobytím tohoto křídla bude dosaženo důležité etapy na cestě ke komunistické světové revoluci a střední Evropa bude ohrožena ze dvou stran.¹²² Ve spiknutí s fašistickými radikály známými jako *Falange* se španělská armáda v červenci 1936 pokusila o převrat s cílem svrhnout republiku; povstalci považovali současnou vládu za příliš slabou na to, aby zabránila komunistickému převratu. Získali pouze částečnou kontrolu nad zemí, což uvrhlo Španělsko do občanské války.

Říšská vláda se zpočátku omezila na evakuaci asi 10 000 Němců pobývajících ve Španělsku po moři a letecky. Vůdce povstání, generál Francisco Franco, požádal Berlín o pomoc při letecké přepravě španělské africké armády - čítající téměř 18 000 španělských zahraničních legionářů a 15 570 Maročanů - na pevninu.¹²³ Španělské námořnictvo zůstalo věrné republice, jeho posádky sympatizovaly s komunismem. Odmítaly poslouchat své důstojníky a nechtěly převézt tyto dobře disciplinované profesionální vojáky z Maroka, aby posílili povstalce.

Přestože republikánská vláda byla vůči Německu přátelská, Hitler se rozhodl Francovi pomoci. Řekl Ribbentropovi: ***„Pokud se jim skutečně podaří vytvořit komunistické Španělsko, pak vzhledem k současné situaci ve Francii bude bolševizace i této země jen otázkou času a Německo to může zabalit. Zaklínění mezi mocným sovětským blokem na východě a silným komunistickým, francouzsko-španělským blokem na západě, bychom těžko mohli něco udělat, kdyby Moskva chtěla táhnout proti Německu.***¹²⁴ Vůdce uvažoval, že Anglii je tento vývoj lhostejný, a významní francouzští politici se vyslovovali pro vojenskou pomoc republikánským silám, které byly prosyceny marxisty. V memorandu sepsaném v srpnu 1936 pro nejvyšší vládní úředníky Hitler napsal: ***„Marxismus se díky svému vítězství v Rusku zmocnil jedné z největších říší na světě jako odrazového můstku pro další operace. To se stalo zlověstnou záležitostí. Soustředěná vůle k vítězství, upevněná v autoritativní ideologii, útočí na vnitřně rozdělený demokratický svět.***¹²⁵

Sovětský svaz poskytl zbraně a vojáky na posílení republikánských sil. Stalin se domníval, že ***„v době míru není možné, aby v Evropě existovalo dostatečně silné komunistické hnutí, které by umožnilo bolševické straně převzít moc. Diktatura této strany bude možná pouze prostřednictvím velké války.***¹²⁶ Sovětský ministr obrany Kliment Vorošilov prohlásil, že účelem angažmá SSSR ve Španělsku je spoutat Hitlera na Západě a vojensky oslabit Německo.¹²⁷ Během následujících tří let bojovalo ve španělské občanské válce 18 000

německých vojáků, především příslušníků letectva. Německý ministr zahraničí Neurath definoval toto nasazení jako obranný charakter, který měl zabránit tomu, aby se Španělsko „*dostalo pod bolševickou nadvládu a nakazilo zbytek západní Evropy*“.

Ačkoli Němci rotovali své jednotky, aby jich více získalo bojové zkušenosti, generál Erhard Milch později poznamenal, že o využití španělské války jako příležitosti k testování nových zbraní „*se ani nediskutovalo, ani se o tom neuvažovalo....Zpočátku šlo jen o transportní mise, chráněné několika stíhacími letouny Heinkel 51 a několika protiletadlovými bateriemi.*“¹²⁸ Luftwaffe nasadila tato zastaralá letadla, dokud ji vojenská situace nepřinutila nasadit moderní stíhačky. V dubnu 1938 chtěl Hitler kontingent stáhnout k výcviku nových jednotek Luftwaffe v Rakousku, ale neochotně musel muže ponechat v akci proti republikánům podporovaným Sověty. Navzdory nepřímé konfrontaci ve Španělsku se SSSR v roce 1937 začal orientovat od západních demokracií směrem ke zlepšení vztahů s Německem.

Stíhací letoun Messerschmitt Bf 109 patřící ke kontingentu Luftwaffe ve Španělsku během občanské války. Němci na letadla malovali španělské fašistické znaky, protože Berlín oficiálně popíral poskytování vojenské pomoci Francovi.

Hospodářská jednání s Němci vedl sovětský obchodní zástupce D. Kandelaki. Nakonec Říši při těchto jednáních zastupovali Schacht a Göring. Účastnil se jich také sovětský obchodní komisař Anastas Mikojan. Kreml pověřil šéfa sovětské tajné služby pro západní Evropu Waltera Krivižkiho, aby pozastavil špionáž v Německu, aby se pro jednání vypěstovala atmosféra důvěry.**129**

Rudá armáda zůstávala silnou silou v týlu Německa. Sovětské výdaje na zbrojení se v roce 1936 vyšplhaly z 6,5 miliardy rublů v předchozím roce na 14,8 miliardy.**130** Stalin postupně odrazoval Londýn a Paříž od snah o spojenectví se SSSR a vymaňoval se ze svých západních závazků tím, že zpochybňoval potenciál Rudé armády. V únoru 1937 začal dostávat seznamy s identifikací vedoucích vojenských pracovníků a státních zaměstnanců podezřelých z neloajality. Ze 44 477 jmen, která se na seznamech objevila, Stalin nařídil bez soudu popravit 38 955 osob.**131** Za jediný den odsoudil 3 167 lidí a ještě ten večer šel sledovat film. Oběti se nedopouštěly spiknutí proti režimu, ale sloužily jako obětní beránci za nedostatečný pokrok ve Stalinově programu modernizace Rudé armády. Čistka důstojníků stála sovětskou armádu tři z pěti polních maršálů, dvanáct z původních 14 armádních velitelů, 60 z 67 velitelů sborů a 136 ze 199 velitelů divizí. Všech osm admirálů přišlo o život. Ze 108členné vojenské rady přežilo jen deset členů. Z důstojníků, kteří byli povýšeni, aby zaplnili vzniklé velitelské vakuum, bylo 85 procent mladších 35 let.**132**

Před touto čistkou se sovětský komisař zahraničních věcí Maxim Litvinov těšil v západních kruzích zdravé úctě k Rudé armádě. Se zdecimováním důstojnického sboru klesla úcta k ruským bojovým silám mezi spojeneckými státníky. „Kolektivní bezpečnost“, základní kámen Litvinovovy politiky kontroly Německa, se zhroutila.**133** Hitler těžil z kolísavé důvěry Západu ve vojenskou hodnotu SSSR v jeho nejzranitelnějším období a v roce 1938 anektoval Rakousko a Sudety. Nadále nebyl ochoten zmírnit svůj postoj k SSSR. V projevu v Říšském sněmu 20. února 1938 prohlásil: ***„S jedním státem jsme neusilovali o vztah, ani si nepřejeme navázat užší spojení; se sovětským Ruskem. V bolševismu vidíme ještě více než kdy jindy ztělesnění lidské ničivé mánie.“*****134**

Ještě téhož roku začal Vůdce svou politiku revidovat. Po pět let se Anglie a Francie stavěly k jeho výzvám k přátelství chladně. Spojené státy podpořily jejich strategii izolace Říše. Douglas Miller, přidělený k americkému velvyslanectví v Berlíně, oznámil, že obchodní jednání s Německem „v blízké

budoucnosti“ nejsou pravděpodobná. Ministerstvo zahraničí prohlásilo „žádný obchod“ s Němci za oficiální politiku.¹³⁵

Říše dovážela 80 % kaučuku, 60 % ropy, 65 % železné rudy a 100 % chromu. Poslední nerost byl nezbytný k výrobě oceli pro obrněná vozidla a nakupoval se především z Turecka a Jihoafrické republiky. V případě války by britská námořní blokáda narušila dodávky. Podobná situace byla i u většiny dalších strategických materiálů, které Říše potřebovala. Ke konci roku 1938 němečtí ekonomové naléhali na Hitlera, aby obnovil obchod se Sověty. OKW tvrdilo, že pouze úzká hospodářská spolupráce se SSSR by mohla vyvážit katastrofální účinek blokády.¹³⁶

Ribbentrop řekl svému štábu: **„Pokud se nechceme nechat zcela obklíčit, musíme s Rusy jednat hned.“**¹³⁷ Vývoj v SSSR ovlivnil Hitlerovy úvahy. Stalinova čistka se zaměřila nejen na armádu, ale i na staré bolševiky. Sovětská propaganda současně idealizovala tradiční ruské národní hrdiny, jako byli car Petr Veliký, Alexandr Něvský a Alexandr Suvorov, kteří na konci 18. století porazili Turky. Tyto okolnosti Němci interpretovali jako posun v sovětské politice, od komunistického internacionalismu k domácímu patriotismu. Nacionalistické Rusko bylo pro Hitlera přijatelným spojencem. Ve snaze izolovat Německo ho demokracie vehnaly do Stalinovy náruče.

10. března 1939 přednesl Stalin na sjezdu komunistické strany projev o zahraniční politice. Odsoudil Velkou Británii, Francii a Spojené státy za jejich tiskové kampaně, které měly podnítit Německo k válce proti Sovětskému svazu. Svůj cíl definoval jako **„opatrné sledování událostí, aniž bychom dali válečným provokatérům, kteří jsou zvyklí nechat za sebe tahat kaštiny z ohně jiné, příležitost zatáhnout naši zemi do konfliktu“**.¹³⁸ Ribbentrop poznamenal: **„Toto Stalinovo prohlášení ukázalo, že přemýšlí o cestě k německo-sovětskému porozumění.“**¹³⁹ Když Němci o několik dní později vpochozovali do Prahy, Rusové spolupracovali s Hitlerem na diplomatické restrukturalizaci Čech/Moravy. V dubnu německý tisk přestal kritizovat Sovětský svaz.

Hitler považoval Stalinovo odvolání Litvinova 3. května 1939 za rozhodující krok ke sblížení. Litvinov jako komisař zahraničních věcí navázal diplomatické vztahy s USA, přivedl SSSR do Společnosti národů, uzavřel pakty o vzájemné pomoci s Československem a Francií a prosazoval systém spojení proti Německu. Ačkoli zahraniční politiku řídil sám Stalin, odstranění představitele veřejně spojovaného s „kolektivní bezpečností“ bylo gestem, které na Hitlera

zapůsobilo. Vůdce 10. května diskutoval o sovětské otázce se zahraničněpolitickými poradci Gustavem Hilgerem a Juliem Schnurrem. Hilger podal Hitlerovi podrobnou zprávu o snahách Moskvy za poslední tři roky o zlepšení vztahů. Necelý měsíc předtím například sovětský velvyslanec Alexej Merekalov sdělil Weizsäckerovi, že není důvod nenormalizovat a důsledně neposilovat sovětsko-německé vztahy.¹⁴⁰ 9. května ruský diplomat Georgij Astachov sdělil Schnurremu, že Stalin je připraven uzavřít s Německem pakt o neútočení. Zároveň poděkoval říšskému ministerstvu zahraničí za nedávné „korektní“ zpravodajství o Sovětském svazu v tisku.

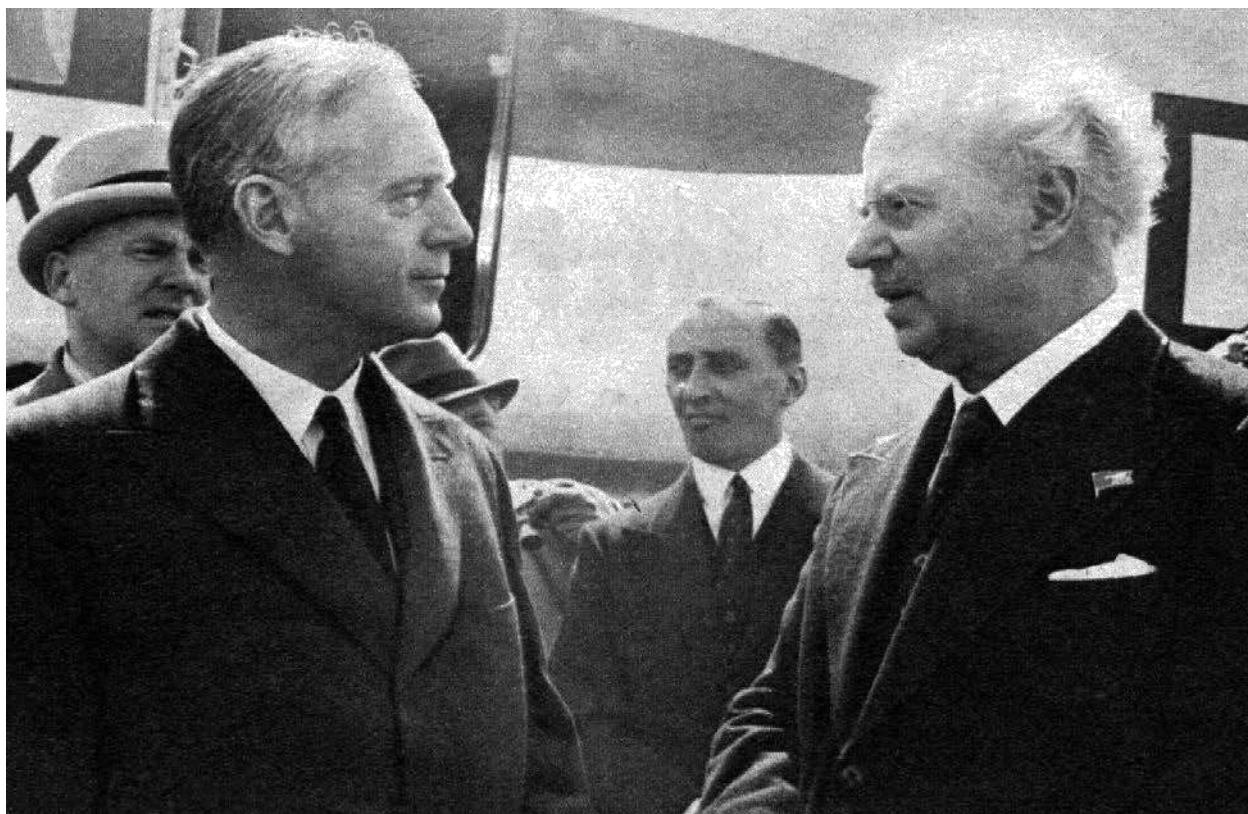
6. června se v Berlíně konala přehlídka německých vojáků, kteří sloužili ve španělské občanské válce. Ve svém uvítacím projevu se Hitler vyhnul kritice „bolševické hrozby“, která ohrožovala Španělsko. Místo toho odsoudil západní demokracie za lživé zpravodajství: ***„Britské a francouzské noviny po léta lhaly svým čtenářům a tvrdily, že Německo a Itálie mají v úmyslu dobýt Španělsko, rozdělit si ho a zejména ukrást jeho kolonie. Tento způsob uvažování se zdá být přirozenější představitelům těchto zemí než nám, protože loupení kolonií již patří mezi přijatelné a praktikované metody demokracií.“***¹⁴¹

Přibližně v této době vedl Stalin obchodní jednání s anglo-francouzskými delegáty, ne příliš upřímně, ale s cílem nepřímě tlačit na Německo, aby se spojilo se SSSR. Hitler si uvědomoval, že spolupráce s Rusy nabízí nejlepší šanci naklonit váhy ve prospěch své země. Pokud by se Moskva spojila se západními mocnostmi, Říše by se dostala do hospodářského a vojenského obklíčení.

Kreml v srpnu hostil anglo-francouzskou vojenskou delegaci. Na konferenci Vorošilov nabídl, že v případě války vyčlení 120 pěších divizí, 16 jezdeckých divizí a 10 000 tanků k invazi do Německa. Francouzský generál Joseph Doumenc a anglický admirál Reginald Drax, druhořadí vyjednávači s omezenými pravomocemi, navrhli víceméně obrannou strategii, což byl symbolický závazek ve srovnání s tím, co slibovali Rusové.¹⁴² Vorošilov trval na tom, že spojení bude podmíněno právem Rudé armády překročit Polsko a Rumunsko a dosáhnout německých hranic. Protože oba tyto nárazníkové státy kontrolovaly území, které bylo Rusku odebráno v roce 1919, jejich vlády se oprávněně obávaly, že po vpuštění do nich by Sověti pohraniční oblasti trvale obsadili. Bukurešť a Varšava návrh odmítly a jednání ztroskotala. Moskva se nepokusila jednat přímo s Poláky, aby získala jejich spolupráci, což svědčí o Stalinově blazeovaném postoji k dohodě se Spojenci.

V tomto měsíci uzavřel SSSR s Německou říší rozsáhlou obchodní dohodu. Nový komisař zahraničních věcí Vjačeslav Molotov 19. srpna řekl německému velvyslanci hraběti Friedrichu von der Schulenburgovi: **„Došli jsme k závěru, že k zajištění úspěchu hospodářských jednání je třeba vytvořit odpovídající politickou základnu.“**¹⁴³ Navrhl pakt o neútočení, což Rusové Němcům poprvé navrhli v červenci 1936. Hitler se vyhnul příkladu svých západních protivníků, kteří Sověty urazili tím, že na vojenská jednání v Moskvě vyslali druhořadé zástupce. Telegrafoval Stalinovi nabídku, aby vyslal Ribbentropa osobně. Uvedl: **„Říšský ministr zahraničí má plnou moc k formulaci a podpisu paktu o neútočení i protokolu.“**¹⁴⁴ Stalin odpověděl 21. srpna a pozval Ribbentropa, aby přiletěl do Moskvy na jednání 23. srpna.

Stalin se konference osobně zúčastnil. Požadoval, aby Německo uznalo pobaltské státy, Finsko a Besarábii jako sovětské zájmové sféry. Svému hostu slíbil, že SSSR si nepřeje narušit vnitřní strukturu těchto zemí. Pokud jde o Polsko, Stalin doporučil, aby signatáři v případě války stanovili demarkační linii, aby se zabránilo německo-sovětským třenicím při dělení země. Ribbentrop svého hostitele ujistil, že nová orientace Říše na Sovětský svaz představuje zásadní změnu v zahraniční politice a není taktickým manévrem, který má Německu umožnit izolovat a rozdrtit Polsko. Stalina ujistil: **„Z německé strany se pokusíme udělat vše pro diplomatické a mírové řešení této záležitosti.“**¹⁴⁵ 24. srpna odletěla německá delegace s podepsaným paktem zpět do Berlína. Hitler nepovažoval smlouvu za zelenou k útoku na Polsko, ale ještě týden pokračoval v bezvýsledných pokusech o vyjednávání.¹⁴⁶ V září, kdy se válka rozběhla, Ribbentrop telegramem vyzval německou misi v Moskvě, aby naléhala na Sověty, aby obsadili východní polovinu Polska podle tajného protokolu. Doufal, že tím vtáhne SSSR do války proti Anglii a Francii. Molotov však dva týdny zdržoval.¹⁴⁶ Stalin nakonec 17. září nařídil Rudé armádě postoupit.

Při příletu na moskevské letiště 23. srpna 1939 hovoří Ribbentrop (vlevo) s Vladimírem Potěmkinem, náměstkem komisaře zahraničních věcí SSSR.

Němci již zahnali Poláky 120 mil za demarkační linii. Stalin se obával, že Hitlerova vojska si další území ponechají, místo aby je postoupila sovětským silám. Po porážce Polska uspořádaly německá a sovětská armáda společnou vojenskou přehlídku v Brest-Litevsku.

Poté, co Hitler eliminoval Polsko jako vojenskou hrozbu, doufal, že dosáhne kompromisu s Anglií a Francií. Plánoval nabídnout obnovení suverenity českého státu a západního Polska. Ribbentrop o tomto záměru informoval sovětskou vládu nótou z 15. září. Na konferenci s OKW 17. října Hitler prohlásil: ***„Polsko bude osamostatněno. Nestane se součástí německé říše ani nebude pod správou Říše.“***¹⁴⁷

O dva týdny později Molotov vyjádřil postoj Moskvy k Polsku: ***„Z této chybné Versailleské smlouvy, která vděčí za svou existenci potlačení nepolských národností, nezbylo nic.“*** Stalin 27. prosince poslal Ribbentropovi telegram, v němž mu připomněl, že ***„přátelství národů Německa a Sovětského svazu“*** bylo ***„ukováno krví“*** na polských bojištích.¹⁴⁸ Jakékoli snahy o vzkříšení polského státu, hájil se Stalin, jsou proto v rozporu s tímto duchem. Vědom si závislosti

své země na sovětském obchodu, Hitler od plánu obnovit polskou státnost upustil. Stalin se snažil potlačit jakoukoli akci, která by mohla přivést Německo a Spojence k jednacímu stolu.

Dne 30. listopadu 1939 vtrhla Rudá armáda do Finska. Finové k útoku nijak nepřispěli, kromě toho, že odmítli požadavky Moskvy na odstoupení části svého pohraničního území a některých ostrovů ve Finském zálivu SSSR. Rusové svůj „protiútok“ označili za odpověď na „provokace finských militaristů“. **149** Tři a půl měsíce trvající zimní válka, která následovala, stála finskou armádu 27 000 mrtvých a 55 000 raněných. Rudá armáda ztratila v boji 126 875 padlých a 264 908 raněných. Ačkoli německé veřejné mínění bylo Finsku v drtivé většině nakloněno, Hitler blokoval pokusy Spojenců dodat Finům válečný materiál přes Norsko.

Vůdce osobně napsal nepřiznaný úvodník, v němž definoval vládní postoj ke Skandinávii a který německý tisk zveřejnil počátkem prosince: *„Od vzniku Společnosti národů byly severní státy nejvěrnějšími stoupenci tohoto systému, jehož jediným cílem bylo věčně svazovat Německo. . . . Když se v Německu dostal k moci nacionální socialismus, neuplynul téměř jediný den, aby mnohé noviny severních států neventilovaly svou arogantní a urážlivou kritiku německé politiky. . . . Je naivní a sentimentální očekávat, že německý národ, bojující o svou budoucnost, se v současnosti postaví na stranu těchto malých zemí, které se dříve nezmohly na to, aby Německo haněly a diskreditovaly.“***150**

V obavách z anglo-francouzské intervence Stalin v březnu 1940 pozastavil operace ve Finsku, právě když jeho armáda získala převahu. Požadoval o něco více než území, která chtěl SSSR anektovat během jednání s Helsinkami v říjnu předchozího roku.

Tento sovětský plakát idealizuje invazi do Karélie v roce 1939. Stojí na něm:
„Za rudý Petrohrad! Za rudé Finsko!“

Sověti brzy rozptýlili veškerou dobrou vůli, kterou tyto mírné podmínky vyvolaly. Necelý týden po uzavření mírové smlouvy v Moskvě si Rusové uvědomili, že nově stanovená hranice ponechává město Enso těsně u finských hranic. Nacházel se zde jeden z největších světových komplexů na výrobu papíru a celulózy. Ta je polymerem nezbytným pro výrobu vysoce kvalitních výbušnin. Rudá armáda jednoduše překročila hranice Finska a obsadila Enso.¹⁵¹

Dne 2. června 1940 požadovali Sověti „restituce“ za zboží, které Finové údajně evakuovali během bojů z oblastí, jež byly nyní pod ruskou kontrolou. Žádné ustanovení o této kompenzaci v původní moskevské smlouvě

neexistovalo. Finsko muselo SSSR odevzdat 75 lokomotiv a 2 000 nákladních vagonů. Dne 14. června sestřelili sovětští stíhači finské osobní letadlo, které vezlo francouzské a americké diplomaty do Helsinek. Sověti deportovali z části Finska, kterou měli nyní pod kontrolou, veškeré obyvatelstvo, tedy 420 000 osob.¹⁵²

Sovětský tlak na Finsko se stal německým problémem. V dubnu 1940 vyjednal Schnurre obchodní dohodu s Helsinkami. Ta umožnila Říši nakupovat 60 % finské niklové rudy, nezbytné pro výrobu oceli. Německo těžilo pouze pět procent své vlastní potřeby niklu. V červnu SSSR trval na možnosti odkoupit velké množství finské produkce. Vzhledem k tomu, že Sovětský svaz již měl dostatečnou domácí produkci, považovali Němci iniciativu Moskvy za trik, jak učinit Říši surovinově závislejší na Rusku. Admirál Nikolaj Nesvizkij ze sovětské Baltské flotily předložil důvěrnou zprávu o tom, jak „**vyřešit problém nezávislé existence Švédska a Finska**“.¹⁵³ Sověti připravovali plány na obnovení invaze do Finska v září.

Německo-finská obchodní dohoda podepsaná 24. června učinila z Finska důležitý zdroj přírodních zdrojů pro říšský válečný průmysl. V srpnu 1940 obdrželo OKW zpravodajské informace o koncentraci sovětských vojsk v blízkosti finských hranic. Na Hitlerův rozkaz Němci posílili armádu a kontingenty Luftwaffe v severním Norsku. Finům předali spojeneckou munici původně určenou pro zimní válku proti Rusku, kterou německá armáda zabavila v norských přístavech. Finsko zařídilo, že začalo diskrétně nakupovat také německé zbraně. V zimě 1940/41 Sověti porušili obchodní dohodu s Helsinkami a pozastavili dodávky obilí do Finska. Finové se obrátili na Německo, aby zaplnili vzniklou mezeru, a posílili tak vazby mezi oběma zeměmi.

SSSR postupoval proti ostatním zemím, které německo-sovětský pakt z roku 1939 definoval jako sovětské zájmové sféry. Koncem téhož roku Moskva tlačila na Litvu, Estonsko a Lotyšsko, aby podepsaly smlouvy umožňující Rudé flotile zřídit v jejich baltských přístavech námořní základny. V červnu 1940 si Molotov stěžoval na nedostatečnou ochranu ruského vojenského personálu, který zde byl umístěn. Následovalo ultimátum, které donutilo vlády tří pobaltských zemí, aby Sovětům umožnily posílit posádky. Rudá armáda vyslala 18-20 divizí.¹⁵⁴ Tato drtivá vojenská přítomnost umožnila tamním komunistům vyhlásit 21. července po fingovaných volbách a „lidovém povstání“ pobaltské země sovětskými republikami.

Během sovětských fingovaných voleb v pobaltských zemích v lednu 1941 pomáhá politický komisař ověřovat totožnost registrovaných voličů. Na plakátu jsou vyobrazeni Stalin a Molotov.

Stalin vyslal dva zástupce, Andreje Ždanova a Andreje Vyšinského, aby území zbavili politicky nežádoucích osob. Sověti deportovali přes 140 000 Estonců, 155 000 Lotyšů a 300 000 Litevců do sibiřských pracovních táborů. Sotva se

někdo z nich vrátil.¹⁵⁵ S odkazem na okupaci pobaltských států SSSR a současné zabrání Besarábie od Rumunska řekl Stalin v září 1940 ústřednímu výboru komunistické strany: *„Je to požehnání pro lidstvo. Litevci, Bílí Rusové a Besarabové, které jsme osvobodili od útlaku statkářů, kapitalistů, policistů a podobné verbeže, se považují za šťastné. Takový je postoj lidu.“*¹⁵⁶

Mladí Lotyši pochodovali v sovětském prvomájovém průvodu v roce 1941. Jejich reakce naznačují, že účast na této oslavě „proletářské jednoty“ nebyla zcela dobrovolná.

Během těchto sovětských záborů půdy se pozornost světa soustředila na západní Evropu. V dubnu 1940 obsadily německé ozbrojené síly Norsko a Dánsko. Následující měsíc Němci napadli Holandsko, Belgii a Francii, které se do šesti týdnů vzdaly. Britské expediční síly se stáhly do Anglie. Německo tak hladce porazilo své kontinentální protivníky, že Británie přešla do defenzivy. Vleklá opotřebovací válka, kterou Stalin předpovídal, že vyčerpá „kapitalistické“ státy, se nenaplnila. Rostoucí vliv Říše na evropskou ekonomiku částečně zmírnil její závislost na sovětském obchodu. Rychlé

německé vítězství zneklidnilo Stalina, který vyjádřil názor, že válka s Německem je nevyhnutelná.¹⁵⁷

Sovětská expanze Hitlera znepokojovala a ruské snahy o zlepšení vztahů s Anglií, která byla stále ve válce s Německem, jeho podezření ještě prohlubovaly. Dne 23. dubna 1940 Weizsäcker telegrafoval Karlu von Ritterovi, tajemníkovi německého velvyslanectví v Moskvě, že **„včera téměř všechny londýnské noviny psaly o sovětsko-anglických hospodářských jednáních, údajně zahájených ze sovětské iniciativy“**. Weizsäcker nařídil německé misi, aby informovala Molotova: **„Pokud jde o dosavadní průběh sovětských dodávek surovin, říšská vláda není spokojena s tím, že odpovídají jejímu vnímání vzájemné pomoci. Prosí sovětskou vládu, aby zvýšila a pokračovala v dodávkách v měsících příznivých pro přepravu a neprodleně uvedla do pohybu větší dodávky ropy a obilí.“**¹⁵⁸ Moskva vyjednala obchodní dohodu s Londýnem a současně polevila v závazcích vůči Německu.

Britský velvyslanec sir Stafford Cripps jednal v červenci se Stalinem. Aby získal Rusko pro protiněmecké spojení, slíbil Cripps, že Anglie přijme sovětskou kontrolu nad Dardanelami, Balkánem, východním Polskem a prakticky jakékoli uspořádání poválečné Evropy, které si Stalin přál.¹⁵⁹ Vzhledem k tradiční britské zahraniční politice to byly velkorysé ústupky. Sovětský diktátor se svěřil, že za jedinou hrozbu považuje Německo. Víceméně tím otevřel dveře ke spojení s Londýnem.

Stalin si byl vědom, že konference s Crippsem vyvolá v Berlíně nedůvěru, a proto nařídil Molotovovi, aby německému velvyslanci poskytl písemné shrnutí rozhovorů. Molotovova verze, kterou Šulenburg předal své vládě, vyvolávala dojem, že Stalin zůstal loajální německému spojení a Crippsovy návrhy odmítl. Hitler však dostával spolehlivější informace z Říma; italští agenti tajně sledovali depeše jugoslávského velvyslance v Moskvě Milana Gavriloviče do Bělehradu. Tyto informace předali do Berlína. Gavrilovič psal o zájmu Moskvy podepsat smlouvu s Anglií. Tímto způsobem se Hitler dozvěděl o Stalinově pokrytectví.¹⁶⁰

Během července také Hitler a Ribbentrop začali zprostředkovávat hraniční spor mezi Bulharskem, Maďarskem a Rumunskem. Rudá armáda se shromáždila podél společné hranice s Rumunskem. Připravovala se na invazi a „obnovení pořádku“, pokud by mezi balkánskými státy vypukla válka.¹⁶¹ Zprávy o koncentraci sovětských vojsk v Besarábii přiměly Hitlera, aby nařídil dvěma německým obrněným divizím umístěným v jihozápadním Polsku a

deseti pěším divizím urychleně obsadit rumunská ropná pole u Ploesti pro případ, že by se region stal nestabilním.

Dne 24. srpna maďarsko-rumunské rozhovory zkrachovaly. Hitler donutil jejich diplomaty, aby se vrátili k jednacímu stolu. Silný hospodářský vliv Německa v regionu spolu s oprávněnými obavami ze sovětské intervence je přiměly přijmout vůdcovu arbitráž. Na zasedání, které 30. srpna ve Vídni vedl Ribbentrop a italský ministr zahraničí Galeazzo Ciano, Rumunsko souhlasilo s postoupením severní části Siebenbürgenu Maďarsku. Výměnou za to se Německo a Itálie zaručily Rumunsku proti zahraniční agresi. Na žádost Bukurešti vyslali Němci v říjnu vojenskou misi včetně mechanizovaných jednotek a letectva, aby vycvičili a modernizovali rumunskou armádu.¹⁶²

Moskva přispěla ke krizi tím, že se pokusila vyprovokovat Maďarsko a Bulharsko proti Rumunsku. Kreml nyní protestoval, že Vídeňská arbitráž porušuje článek II německo-sovětské smlouvy. Smlouva z roku 1939 vyžadovala konzultace v otázkách společného zájmu, ale Rusové nebyli k jednání ve Vídni přizváni. Ribbentrop odpověděl, že sovětské zájmy na Balkáně byly uspokojeny již červnovým obsazením Besarábie. Připomněl Molotovovi, že SSSR obsadil celou Litvu včetně části vymezené jako německá sféra vlivu, aniž by o tom informoval Berlín. Ribbentrop argumentoval, že německý diplomatický zásah do balkánského sporu obnovil stabilitu v regionu sousedícím se Sovětským svazem, což mohlo být jen v zájmu Moskvy.

Molotov odpověděl v memorandu z 21. září 1940. Zpochybnil Ribbentropovo stanovisko a stěžoval si, že německo-italská záruka za Rumunsko je namířena proti SSSR (jejím skutečným účelem byla ochrana Rumunska před Maďarskem, jehož regent nebyl spokojen s konečným uspořádáním). Přestože Němci oslovili Molotova způsobem, který rumunský ministr zahraničí označil za „*dobře míněný a smířlivý*“, vztahy mezi Moskvou a Berlínem toho léta ochladly.¹⁶³ Pokud jde o sovětskou okupaci pobaltských států v červnu, německý velvyslanec v Rize napsal svým nadřízeným toto: „*Proruské kruhy zatím s velkou vehemencí tvrdí, že celá akce je namířena proti Německu a v krátké době začne ofenzíva na německé území.*“¹⁶⁴

Sovětské úřady v Besarábii doporučovaly etnickým Němcům, kteří tam byli usazeni, aby nevyužívali možnosti vystěhovat se do Německa. Vysvětlovaly jim, že Rudá armáda brzy vtrhne do Říše, takže nemá smysl se stěhovat.¹⁶⁵ V říjnu se Němcům dostal do rukou originál sovětského vojenského dokumentu obsahujícího plán útoku na Rumunsko a obsazení Ploesti.¹⁶⁶

Sovětský náčelník generálního štábu Georgi Žukov převedl 5., 9. a 12. armádu do Besarábie a rozmístil je 110 mil od rumunských ropných polí. Samotná 9. armáda disponovala více tanky než celé německé ozbrojené síly.¹⁶⁷

13. října napsal Ribbentrop Stalinovi a navrhl Molotovovi, aby navštívil Berlín. Stalin souhlasil a 12. listopadu vyslal svého komisaře pro zahraniční věci. Během konferencí Vůdce svému hostu připomněl netečnost Německa během finské války a ohledně vojenské okupace pobaltských států a Besarábie.

Tvrdil, že Německo a Rusko vždy profitovaly, když spolupracovaly; když se obrátily proti sobě, profitovaly z toho pouze cizí mocnosti. Hitler Molotovovi řekl, že Německo nemá na Finsku žádný politický zájem, ale nutně potřebuje jeho obchod, aby získalo nikl a dřevo. Jediné německé jednotky tam byly na cestě do severního Norska, přesun měl být brzy dokončen. Zdůraznil, že Německo potřebuje mír v oblasti Baltského moře, aby mohlo pokračovat ve válce proti Británii.

Baron von Weizsäcker stojí za židlemi, na kterých sedí Hitler a italský ministr zahraničí Ciano během slavnostního ceremoniálu ratifikace Paktu tří mocností mezi Německem, Japonskem a Itálií v září 1940. Snaha Berlína začlenit balkánské státy do aliance Stalina znepokojila. Měl podezření, že

pakt je namířen proti SSSR, přestože Ribbentrop ujišťoval, že jeho účelem je kontrola angloamerického vlivu.

Hitler a Ribbentrop, kteří byli po celou dobu konferencí srdeční a trpěliví, naléhali na sovětskou expanzi na jih směrem do Persie a Indie. Molotov o tento návrh nejevil zájem. Opakovaně se vracel ke svým požadavkům na zvýšení sovětského vlivu na Finsko a Balkán, zejména Bulharsko. Na schůzce, která skončila Molotovovým odjezdem 14. listopadu, se nepodařilo dosáhnout schůdného kompromisu. To přimělo Hitlera k postupnému přesunu dalších vojsk na východní hranici Říše, aby udržel možnou sovětskou expanzi na uzdě. V důsledku toho mu chyběly dostatečné vojenské zdroje k pokoření Anglie. Oslabením Německa a nepřímým povzbuzením Britů k dalšímu odporu Stalin zabránil ukončení bojů na Západě.¹⁶⁸

Sovětsko-německé vztahy dále narušila událost, kterou Hitler nemohl ovlivnit. Itálie, která v červnu vstoupila do války na straně Německa, zahájila 28. října nevyprovokovanou invazi do Řecka. Mussoliniho vojska utrpěla těžké ztráty a nedosáhla žádného pokroku. Ofenzívu brzdila houževnatost řeckých obránců, hornatý terén, špatné počasí a špatné velení a výzbroj italské armády. Italské porážky v Řecku a v Libyi proti Britům podstatně snížily prestiž Osy mezi evropskými neutrály.¹⁶⁹ Italský tisk současně propagoval Mussoliniho nároky i na některá jugoslávská území. V srpnu jugoslávský regent princ Paul sdělil německému zástupci v Bělehradě Viktoru von Heerenovi: **„Pokud jde o postoj veřejnosti k Německu, má největší význam postoj Německa k této agresivní politice Itálie. Lid si váží Německa, ale pohrdá Itálií.“**¹⁷⁰ Jugoslávský diplomat, kterého Němci podplatili, prozradil Berlínu podrobnosti o snahách Moskvy získat Balkán pro panslovanskou protiněmeckou koalici.

V prosinci Hitler nařídil OKW naplánovat vojenskou expedici proti Řecku. Atény začaly přijímat britskou pomoc; kdyby Královské letectvo přesunulo bombardovací letky na řecká letiště, byly by na dosah od Ploesti. Němci potřebovali zabránit Anglii ve vytvoření druhé fronty v jihovýchodní Evropě proti Německu, ochránit rumunské ropné vrty a pomoci italské armádě uvízlé v Řecku. Hitler doufal, že silná německá vojenská přítomnost přesvědčí Atény ke kompromisu a uzavření míru s Itálií. Tato vyhlídka se rozplynula, když se 10. března 1941 vylodily britské vojenské kontingenty, aby posílily Řeky.

Když Němci v lednu soustředili vojska v jižním Rumunsku, Sovětský svaz vznesl námitky. Německá 12. armáda plánovala začátkem března přejít odtud

do Bulharska a rozmístit se podél hranic země s Řeckem. Sovětská tisková agentura Tass 13. ledna oznámila, že přesun německých vojsk do Bulharska se koná **„bez vědomí a souhlasu SSSR“**.¹⁷¹ Berlín odpověděl, že operace je nutná, aby se britské síly nedostaly na kontinent. Ribbentrop 12. února veřejně stanovil sílu 12. armády na přehnaný počet 680 000 mužů. To zahrnovalo **„obzvláště vysoké procento technologických jednotek s nejmodernější výzbrojí, zejména obrněnců“**. Účelem tohoto vychloubání bylo odradit Rusy od rizika vojenské konfrontace. V memorandu německému ministerstvu zahraničí protestovali: **„S ohledem na všechny tyto okolnosti považuje sovětská vláda za svou povinnost upozornit, že přítomnost jakýchkoli ozbrojených sil na bulharském území a v Bosporu bude považována za hrozbu pro bezpečnost SSSR.“**¹⁷²

Jugoslávie se 25. března připojila k německému aliančnímu systému Pakt tří velmocí. Přestože Říše od země nakupovala obilí, v Jugoslávii existovalo silné panslovanské hnutí a vedení ozbrojených sil bylo vůči Německu nepřátelské. O dva dny později byla vláda svržena vojenským pučem. Armáda zatkla prominentní členy bývalé administrativy. Nová hlava státu, generál Dušan Simović, se Britům svěřil, že potřebuje čas na modernizaci ozbrojených sil, ale pak se spojí s USA, Anglií a Ruskem a zaútočí na Němce.¹⁷³

Hitler nevěřil Simovićovu veřejnému slibu, že bude respektovat závazky Jugoslávie vůči Paktu tří mocností. Hned v den převratu Vůdce sdělil OKW: **„Vojenský převrat v Jugoslávii změnil politickou situaci na Balkáně. I kdyby prozatím deklarovala svou loajalitu, musí být Jugoslávie považována za nepřítele, a proto musí být co nejrychleji poražena.“**¹⁷⁴ Moskva blahopřála novému režimu v Bělehradě telegramem a prohlásila, že **„jugoslávský lid opět dokázal, že je hoden své slavné minulosti“**. Maďarský regent Miklós von Horthy Hitlera varoval: **„Jugoslávie by se sotva mohla nechat svést na tuto cestu bez určitého sovětského vlivu.“**¹⁷⁵

Německá armáda vtrhla 6. dubna do Jugoslávie a Řecka. Ačkoli americké noviny odhadovaly britské expediční síly v Řecku na 240 000 mužů, Němci přesněji stanovili jejich počet na přibližně 60 000.¹⁷⁶ Jugoslávská armáda, která byla handicapována etnickou nejednotností ve svých řadách, nepřipraveností a špatnou strukturou velení, nedokázala klást Němcům soudržný odpor. Řecká armáda na tom nebyla o nic lépe. Britské jednotky, které se podle německého bojového zpravodaje „přes den opíjely a v noci

honily dívky“, se brzy připravily na evakuaci pevniny.¹⁷⁷ Německé ozbrojené síly obsadily obě země s minimálními ztrátami.

Němečtí horští pěšáci, *Gebirgsjäger*, procházejí malebným, nerovným řeckým terénem během balkánského tažení v dubnu 1941.

Balkánský debakl narušil německo-sovětské sbližování. Moskva uzavřela 5. dubna se Simovičovým režimem pakt o neútočení. Hitler to správně vyhodnotil jako nepřátelské gesto. Němečtí vojáci objevili v Bělehradě dokumenty, které tento názor potvrzovaly. V jednom z nich nalezeném na sovětském velvyslanectví stálo: **„SSSR bude reagovat až v daném okamžiku. Mocnosti Osy z velké části rozptýlily své bojové síly, a proto SSSR náhle vyrazí proti Německu.“**¹⁷⁸ Německý diplomatický analytik Ernst Woermann připravil shrnutí korespondence bývalého jugoslávského ministra zahraničí. Woermann dospěl k závěru, že Sověti **„povzbuzovali Jugoslávii k případnému odporu proti Německu. . . . Sověti provádějí spěšné přípravy“**. Viktor Prinz zu Wied, německý velvyslanec ve Stockholmu, 16. května telegramoval do Berlína: **„Sovětská ruská zástupkyně zde, paní (Alexandra) Kollontaiová, dnes řekla, jak jsem zjistil, že v žádné době v ruských dějinách nebyly na západní**

hranici Ruska soustředěny silnější vojenské kontingenty než v současnosti.“179

Hitler dostával zlověstné signály o možné sovětské agresivitě i z jiných zdrojů. Z Helsinek přišel šifrovaný telegram o tom, jak tamní sovětský námořní atašé Smirnov sdělil svému americkému kolegovi Huthsteinerovi, že ***„Rusko bude muset se vší pravděpodobností vstoupit do války na straně ostatních velkých demokracií“.***¹⁸⁰ Walter Schellenberg, vysoký úředník Sicherheitsdienst, pobočky Himmlerovy pořádkové sítě odpovědné za kontrarozvědku a bezpečnost, hlásil dramatický nárůst sovětské špionáže, podvratné činnosti a sabotáží. Přístavní policie v různých evropských přístavech zachytila přístavní dělníky, kteří umísťovali výbušniny na paluby německých, italských nebo japonských obchodních lodí. Ve většině případů byli pachateli komunističtí agenti. Dánská kriminální policie rozbila obzvláště destruktivní skupinu komunistických sabotérů, kterou vedl Ernst Wollweber. Od roku 1938 její členové propašovali výbušniny na palubu a potopili téměř 70 lodí směřujících ze skandinávských přístavů do Německa.¹⁸¹ OKW denně registrovala sovětské průzkumné lety nad německým vzdušným prostorem. Průběžně dodávala Hitlerovi hodnocení neustále se zvětšujících ruských sil rozmístěných podél vzájemné hranice: ***„Rostoucí hrozba pro Německo plynoucí z rozmístění sovětsko-ruské armády odpovídá protiněmeckým náladám, které jsou neustále živeny a udržovány v popředí nepřátelskou propagandou.“***¹⁸²

Pět týdnů po neúspěšných jednáních s Molotovem v listopadu 1940 nařídil Hitler OKW naplánovat ofenzívu proti SSSR. Několik následujících měsíců zvažoval, zda tuto možnost uplatnit. Po pádu Francie se Vůdce rozhodl, že přímá invaze na britské ostrovy je příliš riskantní. Alternativní strategie spočívající v napadení anglické moci ve Středomoří závisela z velké části na úspěchu dobytí Gibraltaru. Němci nemohli zahájit operaci proti této významné britské pozici, pokud by do války nevstoupilo Španělsko, ale Franco se rozhodl pro neutralitu. S rostoucí americkou pomocí Anglii neviděl Hitler žádný způsob, jak válku ukončit. Změna sovětské orientace na Západ vyvolala přízrak anglo-americko-sovětského spojení. Rusové mohli bez varování udeřit na německé křídlo, Finsko a Rumunsko. To by mohlo omezit životně důležité dodávky niklu a ropy.

Vůdce cítil, že strategická iniciativa přechází do rukou jeho nepřátel. Situaci mohl zachránit pouze dramatický tah, který by zasadil Rusku omračující úder

dříve, než by mohlo spojit síly s USA a postavit se Německu s drtivou vojenskou koalicí. Eliminace sovětské hrozby v rychlém tažení by Říši umožnila upevnit své postavení v Evropě a soustředit se na válku proti Anglii. Vítězství nad SSSR by také posílilo vliv Japonska na Dálném východě. Hitler věřil, že vyřazení Ruska ze hry ovlivní Londýn, aby uzavřel mír s Německem, a odradí Američany od intervence.

V dubnu 1941 sovětská vláda povolila delegaci inženýrů německých zbrojovek, včetně firem Mauser, Henschel a Daimler-Benz, prohlídku leteckých výzkumných a výrobních zařízení v SSSR. Organizace, velikost a kvalita zařízení udělaly na návštěvníky výrazný dojem. V podrobném hodnocení vypracovaném pro říšské ministerstvo letectví němečtí delegáti mimo jiné popsali jedinou sovětskou továrnu na letecké motory, která byla větší než šest německých závodů dohromady. Göring a štáb Luftwaffe považovali zprávu za přehnanou. Odsoudil zbrojní inženýry jako defétisty, kteří se stali obětí sovětské lsti. Hitler však bral analýzu vážně. Poznamenal: „**Vidíte, jak daleko tito lidé došli. Měli bychom se do toho pustit.**“¹⁸³ Od roku 1939 se totiž sériová výroba moderních bojových letadel v Sovětském svazu zvýšila o 70 procent. Ačkoli Hitler nutně nepovažoval Rusy za bezprostřední vojenskou hrozbu, nebezpečí, které jejich rozšiřující se zbrojní program představoval v budoucnu, mu dělalo velké starosti.

Ačkoli němečtí armádní velitelé měli výhrady k zahájení války na dvou frontách, většina z nich byla optimistická ohledně vyhlídek na rychlé vítězství nad SSSR.¹⁸⁴ Německý generální štáb předpovídal kampaň v délce dvou až čtyř měsíců. Náčelník generálního štábu Franz Halder podcenil sílu Rudé armády o polovinu¹⁸⁵ a pobočka německé armádní rozvědky *Fremde Heere Ost* rovněž podcenila velikost Rudé armády. Analytici stanovili počet obrněných divizí na deset. Ve skutečnosti Sověti disponovali 100 mechanizovanými divizemi, všechny s obrněnou technikou.¹⁸⁶

Další znevažující hodnocení ruských schopností obdrželi Němci z Japonska. Šéf sovětské tajné policie v Mandžusku, generál Ljuškov, přeběhl v roce 1938 k Japoncům. Zápisy z jeho výslechů předali německému velvyslanectví v Tokiu. Ljuškov v něm popsal dezorganizaci a neschopnost vedení Rudé armády. Uvedl příklady, které dokazovaly, že politická struktura uvnitř SSSR je nestabilní a v případě velké války by se celý systém zhroutil.¹⁸⁷

V souladu s tradicí zahraničního úřadu Ribbentrop houževnatě prosazoval kompromis s Moskvou. Dne 10. ledna 1941 podepsal ekonom Schnurre

rozsáhlou obchodní dohodu se Sovětským svazem, která svým rozsahem předčila všechny předchozí smlouvy a odstranila potenciální úzká místa v zásobování Německa surovinami.¹⁸⁸ Kromě toho, že Sověti dodávali Říši ruskou ropu, bavlnu, krmiva, fosfáty, železnou rudu, kovošrot, chrom a platinu, nakupovali pro Němce na Dálném východě kaučuk a dodávali jej po železnici. Říše na oplátku dodávala průmyslové stroje a výbroj. Schnurre a Ribbentrop předložili obchodní dohodu Hitlerovi 26. ledna v Berghofu. Schnurre ve své přednášce zdůraznil, že by se tím zrušil účinek anglické kontinentální blokády. Protože to byla prakticky jediná naděje Londýna na vítězství, Schnurre dospěl k závěru, že ruská smlouva „je pevným základem pro vítězný mír pro Německo.“¹⁸⁹

Hitler odpověděl, že nemůže upřednostnit dodávky, které jsou nezbytné pro Německo, aby dodrželo novou obchodní dohodu. Vojenská situace ve Středomoří, včetně severní Afriky, ho nutila dát přednost požadavkům německých a italských ozbrojených sil. Schnurre později napsal, že Ribbentropovo chování „jasně ukázalo, že se v této době staví proti ruské válce“.¹⁹⁰ Po jistém dohadování oba diplomaté přesvědčili Hitlera, aby smlouvu schválil.

Navzdory válce proti Británii měli Němci v lednu 1941 vůči Sovětskému svazu solidní vyjednávací pozici. Do značné míry ovládali evropské hospodářství a úspěchy jejich ozbrojených sil proti Polsku a Francii udělaly na sovětské představitele dojem. Generál Rudé armády Boris Šapošnikov přecenil počet tanků a letadel, které měly německé ozbrojené síly k dispozici, na více než dvojnásobek.¹⁹¹ Německá armáda byla mnohem lepší než finská, jejíž vojáci předtím způsobili Rudé armádě těžké ztráty, přestože měli početní převahu. Stalin navíc Britům nedůvěřoval: Během francouzského tažení v roce 1940 Němci zachytili a zveřejnili spojenecké plány na využití leteckých základen v Turecku k bombardování ruských ropných polí v Baku, přestože SSSR nebyl válčící stranou.¹⁹² Cílem bylo nepřímo narušit dodávky pohonných hmot do Německa.

Stalin považoval Německo v některých ohledech za nárazník mezi SSSR a kapitalistickými mocnostmi. V roce 1939 řekl Ribbentropovi: „Nikdy nepřipustím, aby Německo oslabilo.“¹⁹³ Ruská historička Irina Pavlovová shrnula: *„Pro Stalina byla rostoucí moc nacionálního socialismu pozitivním faktorem ve vývoji mezinárodních vztahů, protože podle jeho názoru prohlubovala nesoulad mezi principiálními kapitalistickými mocnostmi a byla*

namířena především proti Velké Británii a Francii.“¹⁹⁴ Kdyby se Německo a Rusko dostaly do křížku, Stalin by skutečně *„tahal kaštiny z ohně“* za demokracie; před čímž sám v roce 1939 varoval.

Říšské ministerstvo zahraničí se vytrvale stavělo proti plánu napadnout SSSR. Podrážděný Hitler označil neústupného Ribbentropa za *„mého nejobtížnějšího podřízeného“*.¹⁹⁵ Schnurre dokonce apeloval na polního maršála Wilhelma Keitela a generála OKW Alfreda Jodla, aby podpořili dohodu s Kremlem: *„Popsal jsem důsledky moskevských jednání a jejich velké výhody pro Německo; zajištění dodávek surovin a zásob potravin a navíc dalekosáhlé možnosti obchodu s Východem.“* Schnurre si vypůjčil argumenty o rozpínavosti Ruska, jeho nevyčerpatelném fondu pracovních sil a klimatu, které kdysi použil markýz Augustin de Caulaincourt, jenž v roce 1812 radil Napoleonovi, aby nenapadl carskou říši. *„Mé vysvětlení bohužel narazilo na hluché uši,“* vzpomínal Schnurre. *„Jodl odpověděl, že to všechno bylo vzato v úvahu; podle všech indicií to bude krátká válka.“*¹⁹⁶ Němečtí diplomaté se nikdy nevzdali názoru, že sovětsko-německý pakt lze zachránit, protože považovali Říši za dostatečně silnou, aby Stalina udržela v jeho závazcích.

Sovětské vojenské vedení připravilo dva operační plány invaze do střední Evropy z 11. března a 15. května 1941. V druhé z těchto studií se uvádělo, že Rudá armáda se musí *„rozmístit dříve než nepřítel a zaútočit na německé ozbrojené síly v okamžiku, kdy je ve fázi rozmístění a zatím není schopna zorganizovat koordinaci jednotlivých druhů vojsk“*. Sovětská propagandistická směrnice instruovala novináře: *„Dosavadní boje v této válce ukázaly, že obranná strategie proti přesile motorizovaných vojsk nepřinesla žádný úspěch a skončila porážkou. Proto se doporučuje útočná strategie proti Německu, která se do značné míry opírá o techniku.“*¹⁹⁷

O tom, zda se Stalin nakonec rozhodl zaútočit na Německo, nebo měl na mysli pevně stanovené datum, se stále vedou diskuse. Díky německým zrádcům obdržel text Hitlerovy směrnice OKW k přípravě plánu napadení SSSR. Sovětského diktátora znepokojovala také německá podpora Finska a vojenské pronikání do Rumunska, Bulharska, Řecka a Jugoslávie. Němci se opožďovali s dodávkami strojů a zbraní zavázaných smlouvou. Do června 1941 Rudá armáda shromáždila 81,5 % svých sil naproti území kontrolovanému Německem.¹⁹⁸ Hitler zahájil válečné akce 22. června 1941, přičemž ho Keitel opakovaně varoval před koncentrací sovětských divizí na hranicích.

Při zdůvodňování svého odhodlání zahájit tažení proti Rusku Hitler Ribbentropovi řekl: *„Dříve nebo později budou proti Německu nasazeny takzvané kleště východ-západ.“*¹⁹⁹ Ribbentrop po válce vzpomínal: *„Tvář v tvář nebezpečí útoku z obou stran viděl Vůdce v předcházející likvidaci Sovětského svazu jediné východisko. Zaútočil hlavně proto, aby se vyhnul obléhání ze západu i východu zároveň, což se později skutečně stalo.“*²⁰⁰ Rozhodnutí nepřišlo ani rychle, ani snadno. Jeho pomocník Walter Hewel vzpomínal, že úzkost z toho, zda napadnout SSSR, Hitlera trápila natolik, že potřeboval léky na spaní.²⁰¹

Scéna z německého filmového týdeníku zachycuje pěšáky procházející kolem sovětských zajatců na počátku ruského tažení. Soustředění Rudé armády na hranicích dodalo důvěryhodnost tvrzení německé propagandy, že Stalin shromažďuje vojska k invazi do střední Evropy.

Dvorní historikové demokratických zemí, zejména poválečného Německa, připisují ruské tažení Hitlerovým ambicím získat na Východě *Lebensraum* neboli životní prostor. Tato teorie se opírá o chatrný předpoklad: Hitler, který se ocitl ve slepé uličce boje proti Británii a prakticky ve válce se Spojenými státy, zahájil koloniální výpravu proti jedné z nejmocnějších říší světa,

hlavnímu dodavateli přírodních zdrojů, které byly pro německé válečné hospodářství životně důležité, aby si zajistil nadbytečnou půdu pro budoucí německé osadníky. Ve skutečnosti říši v roce 1939 chyběl milion dělníků a vláda nabízela zahraničním dělníkům, zejména Čechům, pobídky k migraci do Německa, aby zaplnili volná místa v průmyslu. Po dobytí Polska Hitler Mussolinimu řekl, že nově znovuzískané německé provincie jako Posensko budou potřebovat 40-50 let na znovuosídlení a plné začlenění do ekonomiky.²⁰² Kde by Hitler našel kolonisty, které by vyvezl do Ruska?

Německý rasový a přesídlovací úřad dále propagoval program s názvem „Vraťte se domů do Říše“. Ten vyzýval etnické Němce žijící v Polsku, pobaltských státech a na Balkáně k migraci do Německa. Stát doufal, že tímto způsobem částečně pokryje nedostatek pracovních sil v hospodářství. Kdyby Hitler plánoval kolonizaci Ruska, nepověřil by agenturu, která by Němce žijící na Východě přilákala domů do Říše. Do Hitlerových úvah o tom, zda napadnout Sovětský svaz, či nikoli, otázka *Lebensraum* nikdy nevstoupila.

„Nepřítel číslo jedna“

Obchodní rivalita mezi národy je často příčinou ozbrojených konfliktů, i když ti, kdo z těchto dobrodružství profitují, je veřejně označují za obranné války nebo za války vedené z altruistických důvodů. Bývalý americký prezident William Taft přiznal, že moderní diplomacie je „v zásadě obchodní“, ale zahalená do **„idealistických pocitů humanity a morálních závazků“**.²⁰³ Pokud jde o americké nepřátelství vůči Německu, které Hitlera trápilo po celou dobu jeho působení v úřadu, hrály hlavní roli ekonomické ohledy.

Když byla jeho země zbavena zlatých rezerv, vytvořil Hitler nový peněžní systém, aby postavil národní hospodářství na nohy. V souladu s tím začal kapitál představovat lidskou produktivitu; peníze se staly samotnou prací. Měna již nebyla zbožím, s nímž se spekuluje, půjčuje na vysoký úrok nebo slouží k manipulaci s hospodářským životem, ale pouze prostředkem k usnadnění transakcí. Německo zavedlo nové principy i do mezinárodního obchodu. Hitler byl podle slov kanadského historika Helmuta Gordona **„pevně přesvědčen, že dokud bude mezinárodní měnový systém založen na hodnotě zlata, mohou národy schopné nashromáždit nejvíce zlata přinutit ke své vůli ty národy, které zlato nemají. Díky tomu mohou národy bohaté na zlato snadno vyčerpat zdroje oběživa a donutit ostatní, aby přijaly půjčky s vysokým**

úrokem a rozptýlily tak svá aktiva.²⁰⁴ Hitler věřil, že sílu ekonomiky země by měla určovat její výrobní síla, a nikoli množství zlata ve státní pokladně.

Německo uzavřelo obchodní dohody s 25 finančně ohroženými zeměmi jihovýchodní Evropy, Blízkého východu a Jižní Ameriky. Smlouvy byly založeny na výměně zboží bez peněžních plateb. Výměnou za potraviny a suroviny dodávalo Německo chudším zemím zemědělské stroje, lokomotivy a průmyslové zboží.²⁰⁵ Jednalo se o výměnný systém, díky němuž si obchodní partneři nemuseli na financování nákupů půjčovat u zahraničních bank - což byla úleva pro země, které již byly během celosvětové krize zadlužené.

Vzájemně výhodná dohoda postupně připravila Spojené státy, Francii a Velkou Británii o trhy, které dříve ovládaly. Finanční instituce v Londýně a New Yorku, které byly zvyklé poskytovat úvěry menším zemím, přišly o lukrativní část mezinárodního obchodu. Britský generál Fuller napsal, že Hitlerova ***„hospodářská politika přímé směny a dotovaného vývozu zasadila britskému a americkému obchodu smrtelnou ránu“***.²⁰⁶ Lord Forbes, patřící k anglické obchodní komisi, která navštívila Jižní Ameriku, varoval: ***„Nechceme, aby Němci pokračovali ve svém systému směny zboží a dalších neuctivých obchodních metod přímo pod naším nosem.“***²⁰⁷

V roce 1941 se prezident Roosevelt řečnický zeptal: ***„Naznačí někdo, že snaha Německa ovládnout obchod ve střední Evropě nebyla hlavním faktorem, který přispěl k válce?“***²⁰⁸ Churchill v roce 1938 poznamenal: ***„To, co si přejeme, je úplné zničení německé ekonomiky.“***²⁰⁹ Lordu Robertu Boothbymu řekl: ***„Nejneodpuštělnějším zločinem Německa před druhou světovou válkou byla jeho snaha vymanit svou hospodářskou moc ze světového obchodního systému a vytvořit vlastní směnný mechanismus, který by světovým financím odepřel možnost zisku.“***²¹⁰

Německá média zveřejnila tento snímek prezidenta Roosevelta se zednářským prstenem, který zdůrazňoval jeho příslušnost k zednářství, celosvětovému spolku s vlivem na politické a hospodářské záležitosti. To mělo podpořit obvinění německé propagandy i amerických izolacionistů, že FDR byl internacionalista.

V květnu 1942 Hitler v projevu k nově jmenovaným důstojníkům ozbrojených sil vysvětloval, jakou výzvu pro USA představují německé zahraničněobchodní smlouvy. Popsal, že Amerika se těší hojnosti obilí a přírodních zdrojů a navíc si udržuje vlastní zpracovatelský průmysl. Země, které chtěly se Spojenými státy obchodovat, proto neměly příliš co nabídnout výměnou: ***„Amerika tedy začala za svou práci brát zlato, které se hromadilo v miliardách. Přirozeně hrozí, že se tento nerost stane naprosto bezcenným, jakmile si uvědomí, že***

se formuje nový svět, který už neuznává pojem zlata, ale nahrazuje ho pojmem práce a lidské produktivity, a od té chvíle začne obchodovat s tím, co je vyrobeno prací bez použití zlata.“²¹¹

Pokud jde o Němce, vláda USA a korporace v Americe sledovaly stejné cíle. Podle slov Giselhera Wirsinga *„ve Spojených státech již prakticky neexistovala síla, která by mohla vzdorovat bezuzdné nadvládě velkého byznysu. Zdálo se, že mezi zájmy vysokých financí a zájmy státu už není žádný rozdíl.“²¹²* V Rooseveltovi si Amerika zvolila prezidenta, který se nadměrně zabýval zahraničními záležitostmi. *„Roosevelt byl rozhodným internacionalistou a intervencionistou,“* poznamenal kongresman Hamilton Fish.²¹³ Zpravodaj New York Times Arthur Krock popsal FDR jako člověka, který se *„považuje za naprosto nepostradatelného pro lidstvo“²¹⁴*. Nový prezident, zastánce liberálně demokratické globalizace, pevně věřil ve versailleskou strukturu. Hitlerova postupná likvidace poválečného uspořádání, německá konkurence na evropských a jihoamerických trzích a postoj Říše k suverenitě národů nad koncepcí jednoho světa učinily z Roosevelta nesmiřitelného nepřitele Německa.

V mírových letech se Washington postavil proti Hitlerovým snahám o revizi versailleské smlouvy. V dubnu 1933 řekl Roosevelt francouzskému velvyslanci: *„Situace je alarmující. Hitler je šílenec a jeho poradci, z nichž některé znám osobně, jsou ještě šílenější než on.“* (Velvyslanec Hans Luther byl dosud jediným německým představitelem, s nímž se prezident setkal.) FDR svému francouzskému hostu řekl: *„Francie se nesmí odzbrojit a nikdo to po ní nebude požadovat.“²¹⁵* O měsíc později Roosevelt napsal šéfům 54 zemí dopis, v němž je vyzval k odzbrojení.

Prezident diskutoval o zahraničních záležitostech před publikem v Chicagu v říjnu 1937. Posluchačům řekl: *„Současná vláda teroru a mezinárodního bezpráví začala před několika lety,“* přičemž měl na mysli Německo a Itálii. Agresorské země prý *„hromadily zbrojení na zbrojení. . . . Jejich národní důchod se vydává přímo na zbrojení. Ve většině těchto případů to dosahuje 30 až 50 procent“*. Navrhoval, aby takové nemocné země byly dány do karantény, jinými slovy ekonomicky bojkotovány. Po zveřejnění projevu říšské ministerstvo války oznámilo německým vojenským velitelům: *„Rooseveltova slova lze považovat za formální rozhodnutí Ameriky připojit se k frontě demokracií proti fašistickým státům a opustit politiku izolovanosti.“²¹⁶*

Říšský tisk označil projev FDR za „**předehru k obrovskému zbrojení, které Rooseveltova administrativa plánuje v blízké budoucnosti.**“²¹⁷

Na příkaz Bílého domu se kapitán amerického námořnictva Royal Ingersoll vydal v prosinci do Londýna, aby s Brity projednal spolupráci s loďstvem. Vyhlídka na americkou námořní podporu proti Japonsku, Itálii a Německu posílila Anglii při jednání s Hitlerem.

Německá anexe Rakouska 12. března 1938 vyvolala zpočátku mírnou reakci amerického tisku a ministra zahraničí Cordella Hulla. Ta se však během 24 hodin prudce změnila. Německý velvyslanec hlásil do Berlína, že Anschluss začal být náhle „**považován za porušení smlouvy, za militarismus, za znásilnění bezbranného malého Rakouska po zuby ozbrojeným sousedem a za produkt politiky 'moc vytváří právo'.**“ Pokud jde o pravděpodobnou genezi obratu v americkém postoji, „**prezident se pravděpodobně osobně angažoval a dal ministerstvu zahraničí i tisku odpovídající pokyny.**“²¹⁸ Velvyslanec varoval říšské ministerstvo zahraničí, že „**pokud by někdy došlo k velké konfrontaci, do níž by byla zatažena Anglie, Spojené státy by dlouhodobě nestály stranou, ale zapojily by se do konfliktu proti nám.**“²¹⁹

Během sudetské krize v září toho roku Roosevelt sáhl za hranice Ameriky - a také za hranice své autority. Aby zabránil této zásadní revizi versailleského systému, navrhl britskému velvyslanci siru Ronaldu Lindsayovi, aby americké a královské námořnictvo zablokovaly celé evropské pobřeží Atlantiku a Středozemního moře a odřízly tak Německo od zámořského dovozu.²²⁰ Námořní blokády jsou podle mezinárodního práva aktem válečného konfliktu.

Mnichovská redakce *Völkischer Beobachter*, hlavního deníku NSDAP v letech 1923-1945. V nákladu více než jeden a půl milionu výtisků v celé zemi propagoval stranické názory na politické a diplomatické otázky.

FDR byl připraven opustit neutralitu a vést válku, aby zachoval nárok Československa na Sudety. Chamberlain, který se obával Rooseveltových snah o rozšíření vlivu USA v Evropě, tuto myšlenku odmítl. **„Pak Washington zahájil divokou kampaň s cílem očernit ‚appeasery‘, kteří opět ustoupili před diktátory,“** napsal redaktor německého listu *Völkischer Beobachter*.

„Chamberlain a Daladier byli v americkém tisku označeni za naprosté zrádce demokratické světové věci.“221

Intriky Washingtonu bránily diplomatickému řešení německé žádosti o Gdaňsk v roce 1939. Dne 2. prosince 1938 se americký velvyslanec v Polsku Biddle setkal s komisařem svobodného města Burckhardtem. Biddle, jak Burckhardt vzpomínal, ***„s upřímnou radostí prohlásil, že Poláci jsou připraveni vést válku o Gdaňsk. . . . Od torpédování Lusitanie nikdy v Americe nepanovala taková náboženská nenávisť vůči Německu jako dnes. Chamberlain a Daladier budou veřejným míněním smeti ze stolu. Bude to svatá válka.“***222 Roosevelt narušil jednání mezi Německem a Anglií o obchodní dohodě v únoru 1939, během nichž Berlín nabídl dalekosáhlé ústupky ke zlepšení diplomatických vztahů, tím, že Londýnu předložil podstatně lepší nabídku.223 Tímto způsobem znemožnil další pokus o anglo-německé usmíření. Následující měsíc Hans Thomsen, Ribbentropův chargé de affaires ve Washingtonu, Berlínu radil: ***„Roosevelt je osobně přesvědčen, že Německo je nepřítel, který musí být zničen, protože vážně narušuje rovnováhu sil a status quo.“***224

Dne 23. března prezident slíbil Britům, že na Havaj přesune další válečné lodě amerického námořnictva, čímž uvolní anglickou tichomořskou flotilu pro nasazení v Atlantiku a Středomoří. Pověřil amerického velvyslance v Londýně Kennedyho, aby podpořil Chamberlainovo odhodlání zaručit se za Polsko. Na pokyn FDR přislíbil americký vojenský atašé v Paříži americkou námořní podporu při ochraně francouzské kolonie Indočína před Japonci. Tímto způsobem prezident postupně zvyšoval anglo-francouzskou závislost na Spojených státech a nepřímo tak zvyšoval svůj vliv na demokracie při jejich jednání s Hitlerem. Ve vydání *Washington Times Herald* ze 14. dubna 1939 se objevila zpráva, že Roosevelt formou ultimáta varoval Angličany, aby Německu nečinili žádné ústupky.225

Americký velvyslanec v Paříži William Bullitt v létě informoval francouzskou vládu, že pokud Anglie a Francie nepřijdou Polsku na pomoc v případě německého útoku, nemohou očekávat žádnou pomoc od Washingtonu v případě všeobecné evropské války. Na druhou stranu mohli počítat s ***„plnou podporou“*** USA, pokud by jménem Polska vyhlásili Německu válku.226 Bývalý francouzský ministr zahraničí Georges Bonnet později napsal, že Bullitt ***„naléhal na Francii, aby zaujala rozhodný postoj vůči Hitlerovi. Jsem také přesvědčen, že přesvědčil Daladiera, že Roosevelt zasáhne (do války), pokud***

uvidí, že Francie a Anglie jsou v nebezpečí. . . . Bullitt v roce 1939 dělal vše pro to, aby Francie vstoupila do války.“²²⁷ Kongresman Fish uzavřel: *“Kdyby se Roosevelt zdržel vměšování do evropské situace tím, že by Anglii a Francii povzbuzoval, aby věřily, že budeme bojovat v jejich bitvách, dosáhly by mírovou cestou dohody o vyřešení otázky Gdaňska... (a) vyhnuli by se katastrofální válce.*“²²⁸

17. srpna prozradil zrádce Hans Herwarth von Bittenfeld, na říšském velvyslanectví v Moskvě, americkému diplomatovi Charlesi Bohlenovi informace o německo-sovětských jednáních. Německá vláda ujistila Kreml, že *„neexistují žádné střety zájmů (mezi námi) ohledně zemí od Baltského po Černé moře“* a že je připravena se Stalinem projednat *„každou územní otázku ve východní Evropě“*. Sumner Welles z ministerstva zahraničí předal tyto informace britskému velvyslanci Lindsayovi. Ten zase předal zprávu o německo-sovětské dohodě, která znamenala pro Polsko neblahé důsledky, ministerstvu zahraničí v Londýně. Tamní sovětský špion Herbert King o této intrice informoval Stalina. Sovětský diktátor s největší pravděpodobností předpokládal, že Britové Becka upozorní na nebezpečí, které jeho zemi hrozí, což ho přimělo usilovat o sblížení s Německem. *„Stalin však přecenil britskou a americkou férovost“*, jak se vyjádřil jeden německý historik.²²⁹ Ani jedna z demokratických vlád nepředala tuto zásadní informaci Varšavě.

V březnu 1941 vydal newyorský podnikatel Theodore Kaufmann knihu *Germany Must Perish*, v níž obhajoval sterilizaci německého obyvatelstva. Časopis *Time* ji označil za „senzační nápad“. Tento berlínský materiál, na němž byl Kaufmann vyobrazen u svého psacího stroje, dramatizoval vzrůstající vlnu protiněmeckých nálad ve Spojených státech.

Herwarthovi také unikl kompletní text dohody z 23. srpna, kterou Ribbentrop uzavřel v Moskvě, včetně tajného protokolu o dělení Polska.²³⁰ Bohlen jej rovněž předal Washingtonu. Bullitt, který si byl plně vědom textu a významu německo-sovětského tajného protokolu, sdělil polskému diplomatovi v Paříži hraběti Lukaszewiczovi, že dokument se týká pouze postavení pobaltských států, nikoli Polska.²³¹ V důsledku toho Beck nadále pochyboval o seriózní spolupráci mezi Moskvou a Berlínem.

Výsledkem rychlého vítězství Německa nad Polskem v září, pasivní obranné strategie Francie a symbolického zapojení Anglie do kontinentální války byl nerozhodný stav. Dne 6. října 1939 Hitler vystoupil v Říšském sněmu a požádal o svolání mírové konference. Sám Chamberlain ve svém deníku přiznal, že vůdce předložil několik „velmi lákavých návrhů“. Roosevelt však tlačil na Brity, aby nedopustili „druhý Mnichov“.232 Göring, Hitlerův muž číslo dvě, se 9. října sešel s americkým generálním konzulem v Berlíně a naléhal na FDR, aby zprostředkoval mírové rozhovory. Göring nabídl, že osobně odcestuje do Washingtonu a bude Německo při jednáních zastupovat, a vyjádřil ochotu Berlína obnovit polskou a českou nezávislost jako projev dobré vůle.233 Roosevelt formálně odmítl být arbitrem příměří. Na tiskové konferenci téhož měsíce označil německou nabídku za výplod anonymních podřízených na říšském ministerstvu propagandy a bez obsahu.234

V říjnu navštívili Německo dva američtí magnáti, kteří doufali, že se jim podaří otevřít cestu k jednání. Devatenáctého Göring řekl Jamesi Mooneymu, vysokému manažerovi General Motors: „Kdybychom dnes mohli uzavřít smlouvu s Angličany, zítra hodíme přes palubu Rusko a Japonsko.“235 Göring opět nabídl obnovení Polska a českého státu Williamu Davisovi, texaskému ropnému magnátovi, který byl na polooficiální návštěvě Berlína. Dokonce i americké noviny uznávaly, že vzhledem k Rooseveltovu otevřenému nepřátelství vůči Německu je pro Němce jeho nominace a přijetí jeho rozhodnutí jako arbitra na mírové konferenci velkorysým ústupkem.236 Po návratu domů se Davisovi nepodařilo získat audienci u prezidenta. Hull mu odebral pas, aby zabránil Davisovi vrátit se do Evropy a zasahovat do průběhu války.237

Ve Varšavě Ribbentropův štáb shromažďoval předválečnou diplomatickou korespondenci mezi Varšavou a jejími misemi ve Washingtonu, Londýně a Paříži. *Völkischer Beobachter* zveřejnil její obsah 27. října. Jeho redaktor shrnul: **„Polské dokumenty dokazují, že Rooseveltova diplomacie nese hlavní, ne-li největší míru odpovědnosti za vypuknutí anglické války. Polské dokumenty také vyvracejí tvrzení anglosaské propagandy, že k zásadnímu posunu v demokratické politice směrem k obklíčení a poté k válce došlo až v polovině března 1939, tedy po obsazení Prahy Německem. Zprávy velvyslanectví o Bullittových intrikách byly bez výjimky podány před tímto magickým datem. Ve skutečnosti jsou datovány počínaje hned po mnichovském paktu, který byl nejen evropskými národy, ale i samotnými**

demokratickými signatáři přijat jako nástroj míru a nebyl považován za příklad 'agrese'."238

Například jeden dopis z 8. srpna 1938 od polského generálního štábu Beckovi. Shrnoval ujištění britských a amerických vojenských atašé v Portugalsku armádním důstojníkům na tamním polském velvyslanectví: **„Poručík N. Chamberlain, člen britské vojenské mise, řekl: 'Víme, že Německo a Itálie blafují. Spolu s mladšími důstojníky našeho štábu jsem toho názoru, že bychom měli okamžitě zahájit válku.'“** Poznámky amerického námořního atašé, velitele Gadeho, autor zprávy polského velvyslanectví shrnul následovně: **„V současné době se v Americe zkoumají možnosti rychlé pomoci Velké Británii a Francii. Je třeba dojít k závěru, že pomoc nebude vyslána jako za světové války až po roce, kdy první američtí vojáci aktivně zasáhli, ale v průběhu sedmi až deseti dnů. Jakmile válka začne, má být vysláno 1 000 letadel.“** Polský štábní důstojník popsal Gadeho jako **„muže, který se těší Rooseveltově důvěře a je jeho osobním přítelem. Vůči Německu je velmi nepřátelský. Osobně je velmi zámožný.“**239

Dalším dokumentem, který Němci vynesli na světlo, byla zpráva hraběte Jerzyho Potockiho, bývalého polského velvyslance ve Washingtonu, o rozhovoru, který vedl s Bullittem v listopadu 1938: **„O Německu a kancléři Hitlerovi mluvil (Bullitt) vehementně a s velkou nenávistí. Řekl, že pouze energie na konec války učiní přítrž budoucímu velkému německému expanzionismu. Na mou otázku, jak si tuto budoucí válku představuje, odpověděl, že především Spojené státy, Francie a Anglie musí enormně přezbrojit, aby byly schopny čelit německé síle. Teprve pak, až nastane vhodná chvíle, prohlásil dále Bullitt, bude člověk připraven ke konečnému rozhodnutí. Zeptal jsem se ho, jakým způsobem konflikt vznikne, protože Německo pravděpodobně nezaútočí na Anglii a Francii. Jednoduše jsem v celé této spekulaci neviděl východisko..... Na mou otázku, zda se Spojené státy takové války zúčastní, odpověděl: ‚Nepochybně ano, ale až poté, co Velká Británie a Francie učiní první krok!‘“**240

Ribbentrop předložil originály polských zahraničněpolitických dopisů k nahlédnutí mezinárodnímu tisku. Editor amerického vydání německé Bílé knihy, který 16 dopisů zveřejnil v angličtině, dospěl k závěru: **„Je pravděpodobné, že se jedná o autentické dokumenty. To je názor mnoha washingtonských dopisovatelů, včetně sira Willmotta Lewise z londýnských**

Times, od nichž se dalo očekávat, že k nim budou skeptičtí.“²⁴¹ Roosevelt a Hull veřejně prohlašovali, že polské dokumenty jsou padělky.

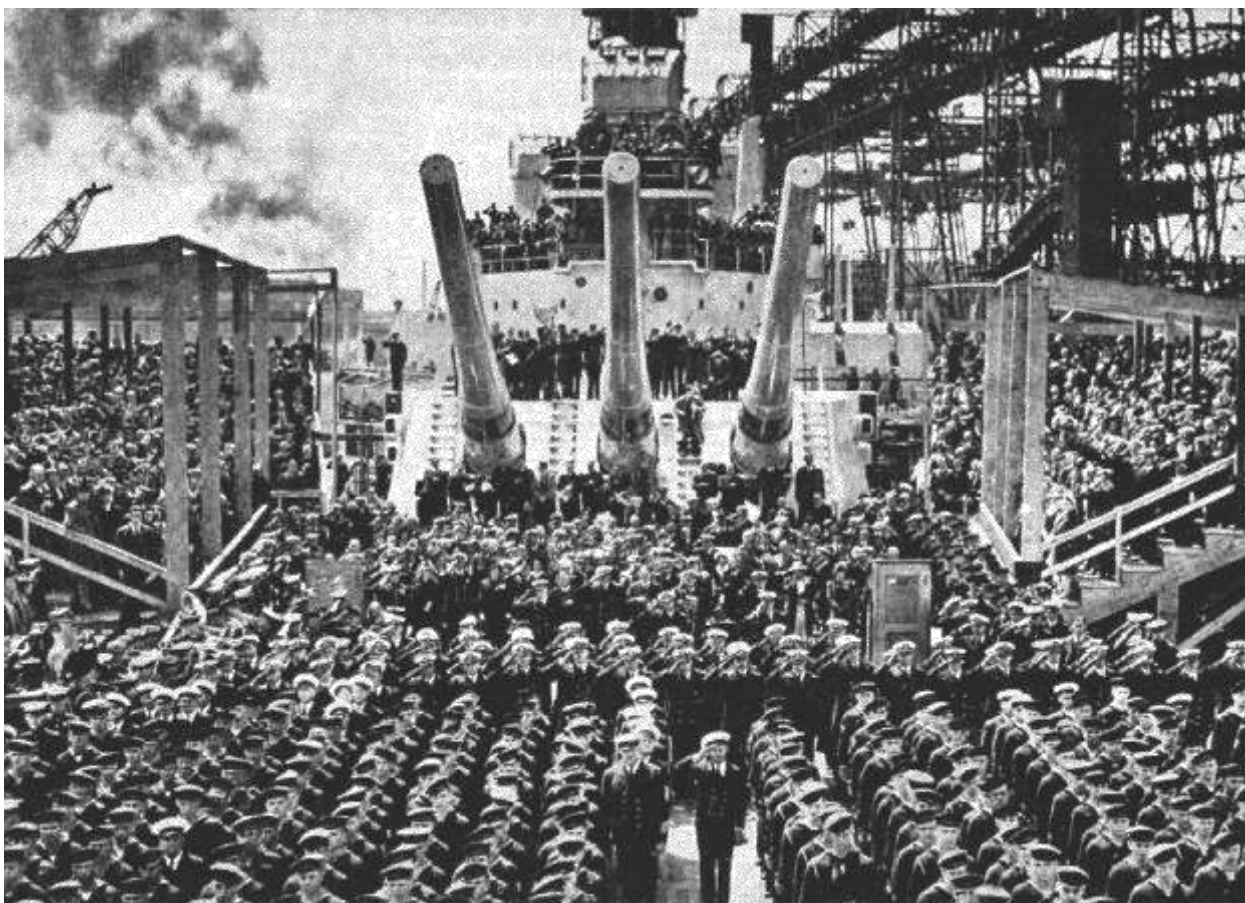
V této době se Bílý dům zaměřil na přesvědčování Kongresu, aby změnil zákon o neutralitě z roku 1937. Tento zákon uvalil embargo na prodej válečného materiálu válčícím stranám v Evropě. Již v září se prezidentovi podařilo dosáhnout částečného zmírnění omezení. V důsledku toho prodali američtí výrobci zbraní v tomto měsíci Francii výzbroj v hodnotě 4 429 323 dolarů a Anglii 1 422 800 dolarů.²⁴² Podíl Německa na nákupu výzbroje z Ameriky činil podle bulletinu ministerstva zahraničí z 28. října 1939 49 dolarů.²⁴³ Do konce roku 1940 nakoupila Británie od Spojených států zbraně za 2,7 miliardy dolarů. Roosevelt řekl jednomu z členů vlády: *„Dojíme britskou finanční krávu, která měla svého času spoustu mléka, ale nyní už je téměř na suchu.*“²⁴⁴ Prezident spekoval o tom, jak udržet Brity ve válce, *„dokud jim nedojdou zásoby dolarů.*“²⁴⁵

Giselher Wirsing, redaktor populárního německého časopisu Signal, k arzenálu demokracie poznamenal toto: *„Zbrojní byznys se rozrostl do jedné z nejhorších forem vydírání v amerických dějinách a díky tomuto ‚obchodování se smrtí‘ nahromadil miliardové zisky. Během roku 1940 došlo k obrovskému nárůstu dividend. Podle exponátu National City Bank v New Yorku činil čistý zisk přibližně 2 600 akciových společností v roce 1940 4 253 milionů dolarů, zatímco v roce 1939 to bylo 3 565 milionů dolarů. Uvážíme-li, že skutečný obchod se zbraněmi začal ve skutečnosti až v roce 1940, pak lze předpokládat, že zisková marže plánovaná na rok 1941 bude o 40 % vyšší než v roce 1939.*“²⁴⁶ Kongresman Fish připomněl: *„Rooseveltův válečný kabinet se těšil velké spolupráci mocného východního tisku, z velké části válečného. . . . Proválečnou propagandu vydatně financovali mezinárodní bankéři, výrobci zbraní a velké podniky, početně sice málo početné, ale nesmírně mocné, pokud jde o finanční zdroje a kontrolu nad rozsáhlou reklamou a propagandou.*“²⁴⁷ Reverend John McNicholas, arcibiskup ze Cincinnati, v lednu 1941 poznamenal: *„Deset procent našeho lidu Istivě nutí Spojené státy do světového konfliktu, zatímco většina 90 procent, která je pro mír, stojí mlčky a bezmocně stranou.*“²⁴⁸

Když Kongres zmírnil omezení prodeje zbraní válčícím stranám, poskytla Amerika Anglii logistickou podporu pro pokračování války. Pod vedením Washingtonu vyhlásily země západní polokoule námořní bezpečnostní zónu na jih od Kanady. Tato zóna, místy široká 300 až 1 000 mil, byla mimo dosah

bojových operací válčících mocností. Hitler nařídil svému námořnictvu, aby se zdrželo útoků na britská obchodní plavidla uvnitř tohoto pásma. Tím se podstatně zmenšily námořní cesty, které muselo anglické královské námořnictvo hlídat, aby ochránilo nákladní lodě na cestě do Británie. Americké válečné lodě nakonec pomáhaly při ochraně konvojů, monitorovaly pohyb německých ponorek a hlásily svá zjištění královskému námořnictvu.²⁴⁹

V září 1941 se Roosevelt rozhodl „*více provokovat*“ a dodal, že pokud se to Němcům „*nebude líbit, mohou zaútočit na americké síly*“. Nařídil americkým válečným lodím, aby „*zaútočily na každý ponorkový člun, který se ukáže, i kdyby byl 200 nebo 300 mil od konvoje*“.²⁵⁰ Ve třech samostatných incidentech v září a říjnu se dostaly do křížku americké torpédoborce na protiponorkové hlídce s německými ponorkami. Při jedné události USS Greer asistoval britskému bombardéru při útoku hlubinnou náloží proti U-652. Čtyři hodiny bombardovaná německá ponorka nakonec proti útočníkovi vypustila dvě torpéda.²⁵¹ Greer nakonec střetnutí přerušil. Roosevelt v rozhlasovém projevu z 11. září americké veřejnosti sdělil: „*Říkám vám holý fakt, že německá ponorka vypálila jako první na americký torpédoborec bez varování a s úmyslem potopit ho . . . Neusilovali jsme o žádnou střeleckou válku s Hitlerem.*“²⁵² Ministerstvo námořnictva odmítlo poskytnout Greerův deník Senátu.²⁵³

Nemesis Německa v Atlantiku: námořnictvo Spojených států. Tento obrázek ze slavnostního ceremoniálu na palubě americké bitevní lodi se objevil v německé publikaci, která popisovala americké ozbrojené síly jako „Rooseveltovy trumfy“.

Hitler nařídil svým ponorkám, aby se vyhýbaly střetům s americkým námořnictvem a střílely pouze v sebeobraně. Podle Gallupova průzkumu bylo 87 % Američanů proti zapojení do evropské války a v té době měl Kongres ještě mnoho zástupců, kteří chápali svou povinnost respektovat přání většiny.²⁵⁴ Roosevelt nemohl svévolně zahájit válku proti Německu. Dokud by nepřítel nevystřelil jako první, a Hitler by se vyhýbal incidentům, Spojené státy by musely zůstat stranou: tichým partnerem ve spojeneckém válečném úsilí. Prezident se proto snažil o to, co jeden americký historik popsal jako **„zadní vrátka k válce“**; vyprovokovat konflikt se spojencem Německa, Japonskem.

Japonsko je stejně jako Německo zemí, která je do značné míry závislá na dovozu. Evropská válka vážně omezila jeho obchod. V důsledku toho byli

Japonci závislí na zvýšeném obchodu se Spojenými státy. Roosevelt podporoval Čínu v její válce proti Japonsku a uvalil na ostrovní říši různá embarga. Dne 10. října 1940 sdělil ministr námořnictva admirálu Jamesi Richardsonovi, vrchnímu veliteli loďstva, že prezident chce, aby americké válečné lodě byly rozmístěny **„v západním Pacifiku tak, aby znemožnily Japonsku dosáhnout jakýchkoli jeho zdrojů zásobování“**.²⁵⁵ Richardson namítl, že rozdělit naše námořnictvo takto zranitelným způsobem proti hrozivému námořnímu protivníkovi, a tím ho vyprovokovat k válce, by bylo vojensky nesmyslné. Roosevelt od této myšlenky upustil.

Tokio považovalo SSSR za větší hrozbu, a proto se snažilo o dohodu se Spojenými státy. V listopadu 1940 požádal ministr zahraničí Yosuke Matsuoka biskupy Jamese Walshe a Patera Drought z Katolické misijní společnosti Maryknoll v New Yorku, aby předali Washingtonu jeho mírový návrh. Na setkání s prezidentem a ministrem zahraničí 23. ledna 1941 emisaři tlumočili ochotu Japonska jednat o zrušení paktu s Německem, evakuaci armády z Číny a respektování čínské suverenity.²⁵⁶ Na závěr dvouhodinového jednání Roosevelt a Hull souhlasili, že návrhy zváží. Walsh a Drought už z Bílého domu nic dalšího neslyšeli.

V únoru Tokio jmenovalo admirála Kichisabura Nomuru, který se s Rooseveltem znal z první světové války, velvyslancem ve Spojených státech. Při setkání s prezidentem 14. února a při více než 40 jednáních s Hullem během několika následujících měsíců se Nomurovi nepodařilo dosáhnout kompromisu s administrativou.

Washington se ve skutečnosti více zajímal o návrh akce, který 7. října 1940 předložil námořní nadporučík Arthur McCollum. V tomto memorandu se uvádělo: **„Rychlá agresivní námořní akce Spojených států proti Japonsku by znemožnila Japonsku poskytnout jakoukoli pomoc Německu a Itálii při jejich útoku na Anglii. ... Je v zájmu Spojených států eliminovat hrozbu Japonska v Tichomoří při nejbližší příležitosti.“**²⁵⁷

McCollum mimo jiné navrhoval, aby Amerika **„zcela uvalila embargo na veškerý americký obchod s Japonskem, a to ve spolupráci s podobným embargem uvaleným Britským impériem“**, a vyvíjela tlak na Nizozemce, aby **„odmítli vyhovět japonským požadavkům na nepřiměřené hospodářské ústupky, zejména v oblasti ropy.“**

McCollum varoval: **„Nevěříme, že za současného stavu politického mínění je vláda Spojených států schopna vyhlásit Japonsku válku bez dalších okolností.“**

Autor představil osmibodový program k vyprovokování Japonců: *„Pokud by se těmito prostředky podařilo přimět Japonsko k otevřenému válečnému aktu, tím lépe. V každém případě musíme být plně připraveni přijmout hrozbu války.“*²⁵⁸ V listopadu 1941 ministr války Henry Stimson ve svém deníku spekuloval o tom, jak vmanévrovat Japonsko, aby *„vypálilo první výstřel, aniž bychom připustili příliš velké nebezpečí pro sebe.“*²⁵⁹

Bez vědomí Kongresu předal Hull 26. listopadu japonským vyjednavacům nepřátelské ultimátum. Sám přiznal: *„Nemysleli jsme vážně, že by Japonsko náš návrh přijalo.“*²⁶⁰ Podmínky, pokud by na ně Tokio přistoupilo, by tak výrazně oslabily postavení Japonska na Dálném východě, zejména vůči Číně a Rusku, že byly nepřijatelné.²⁶¹ Japonci reagovali zahájením nepřátelských akcí proti americkým a britským základnám v Tichomoří. Nechvalně proslulý nálet na americkou námořní základnu na Havaji, který provedlo 350 japonských bombardérů a stíhaček na letadlových lodích, podnítil americké veřejné mínění a Kongres ke vstupu do války.

Němečtí námořníci absolvují výuku v ponorkové škole. Stanou se prvními svými krajany, kteří budou bojovat proti americkým vojenským silám.

Pakt tří mocností, který Německo uzavřelo s Itálií a Japonskem v září 1940, byl obrannou aliancí. Nezavazoval Říši k vyhlášení války Spojeným státům,

protože první úder zasadilo Japonsko. Japonci například nijak nepomohli Němcům v jejich válce proti Sovětskému svazu, která zuřila již šest měsíců. Ale americké válečné lodě se účastnily bitvy o Atlantik. Federální právníci totiž určili, že Rooseveltova výměna 50 torpédoborců v září 1940 výměnou za britské základny v Karibiku a na Newfoundlandu nejenže porušila americké zákony, ale podle mezinárodního práva uvedla USA do technického válečného stavu s Německem.²⁶²

Hlavní vliv na Hitlerovy úvahy měla situace na Východě. V létě 1941 postoupily německé ozbrojené síly daleko do Ruska a dosáhly působivých vítězství nad Rudou armádou. Houževnatý sovětský odpor, přetížené německé zásobovací linie a krutá zima pak donutily útočníky k defenzivě. K přesunu iniciativy na stranu Rusů přispěl ještě jeden faktor: logistická podpora ze strany Spojených států. Necelých pět týdnů poté, co Německo napadlo SSSR, byl Rooseveltův vyslanec Harry Hopkins v Moskvě a nabízel Stalinovi pomoc: ***„Prezident považuje Hitlera za nepřítele všeho lidstva, a proto si přeje pomoci Sovětskému svazu v jeho válce proti Německu.“***²⁶³ Aniž by požadoval jakoukoli platbu a navzdory protestům americké armády, Roosevelt upřednostnil dodávky obrovského množství válečného materiálu Rusům po moři. Stalin v roce 1943 přiznal, že bez americké pomoci ***„bychom válku prohráli.“***²⁶⁴

Hitler věřil, že získat iniciativu proti tomuto vojenskému gigantu bude možné pouze tehdy, pokud se omezí přísun dodávek ze Spojených států. Neomezená ponorková válka by mohla přerušit námořní linky, které udržovaly sovětské bojové síly bojeschopné. Jeho velitelé ponorek měli stále rozkaz netorpedovat americké lodě a vyhýbat se rozsáhlé bezpečnostní zóně západního Atlantiku. Tyto rozkazy nejenže bránily německému námořnictvu narušit dodávky munice do Anglie a Ruska, ale demoralizovaly posádky ponorek. Vyhlášení války USA by německému námořnictvu uvolnilo ruce pro bitvu o Atlantik a armádě by získalo čas na další velký nápor proti Rusku v období kampaně v roce 1942.²⁶⁵ Navzdory Ribbentropově radě vyhlásil Hitler 11. prosince 1941 válku. Tím získalo Německo dočasnou taktickou výhodu.

Jedenáctého se sešel Říšský sněm, aby si vyslechl Vůdcovo oznámení. Zrekapituloval historii špatných vztahů své země s Washingtonem, počínaje Rooseveltovým projevem o karanténě v roce 1937, přes prezidentovy sliby Polsku v roce 1939 a konče operacemi amerického námořnictva ve prospěch Británie. Hitler také nabídl osobní srovnání svých vlastních zkušeností

bojovníka za první světové války se zkušenostmi FDR, který byl v té době náměstkem ministra námořnictva: „*Roosevelt pocházel ze superbohaté rodiny a od počátku patřil k té vrstvě lidí, jejichž původ a narození dláždí cestu k vzestupu v demokracii. Já sám jsem byl jen dítětem z malé a chudé rodiny a musel jsem se probojovat životem namáhavou prací a osobním úsilím. Když přišla světová válka, Roosevelt si pod Wilsonem našel místo ve stínech a zažil válku z pozice těch, kteří z ní měli prospěch. Znal tedy jen příjemné důsledky střetu národů a států; ty, které poskytují příležitost jedněm k podnikání, zatímco druzí krvácejí. Nepatřil jsem k těm, kteří psali dějiny nebo podnikali, ale k těm, kteří jen plnili rozkazy. Jako obyčejný voják jsem se během těch čtyř let snažil plnit své povinnosti tvář v tvář nepříteli a přirozeně jsem se z války vrátil domů stejně zbídačený, jako jsem do ní na podzim 1914 vstoupil. Sdílel jsem osud milionů lidí. Pan Franklin Roosevelt ho sdílel s takzvanými horními deseti tisíci. Zatímco pan Roosevelt po válce už zkoušel své síly ve finančních spekulacích... já jsem spolu se statisíci dalších stále ležel v nemocnici.*“²⁶⁶

Německá flotila ponorek zahájila 13. ledna 1942 první koordinovanou operaci proti americké lodní dopravě, nazvanou *Paukensschlag*. Během zbývajících měsíce Němci potopili 49 obchodních lodí v Atlantiku a v Severním moři. Během druhé námořní ofenzívy v březnu si připsali 84 parníků. Do konce roku 1942 provedly ponorky pět velkých operací, při nichž potopily 1 160 lodí o celkové tonáži 6 266 215 tun.²⁶⁷ Zaměřily se jak na konvoje směřující do anglických přístavů, tak na konvoje dopravující zásoby do sovětského přístavu Murmansk. To přineslo určitou úlevu německým armádám bojujícím na východě. Z dlouhodobého hlediska však americké přístaviště postavilo více lodí, než kolik jich ponorky dokázaly torpédovat. Jak letní ofenzíva proti Rusku v roce 1942 ztrácela na síle, Německo se postupně dostávalo do „kleští východ-západ“, jak se Hitler obával.

Kapitola 5 Poslání Říše

Waffen SS

Státy často udržují elitní jednotky, které doplňují pravidelné vojenské síly. Slouží jako osobní strážci panovníka, plní ceremoniální funkce a v době války jsou nasazovány tam, kde se bojuje nejhůře. Od perských nesmrtelných a římských pretoriánů starověkého světa po celé věky udržují elitní formace tradice zdatnosti v boji a loajality. Během druhé světové války patřily k jednotkám, které si udržely tento vybraný status, francouzské *Chasseurs Alpins*, britská královská námořní pěchota, sovětské gardové divize a americká námořní pěchota.

Kromě prestižních armádních divizí *Brandenburg*, *Feldherrnhalle* a *Grossdeutschland* a výsadkových jednotek Německo vyčlenilo celou služební větev elitních pozemních sil: *Waffen SS*. Ze čtyř předválečných pluků vnitřní bezpečnosti se vyvinula v neohrožené a respektované frontové jednotky. Vzepřela se oficiální německé politice a dogmatům a pomohla zavést významné změny. Vzhledem k poslušnosti vůči státní moci, která se obvykle vštěpovala vojenským útvarům, se jednalo o neobvyklý zdroj politických a sociálních reforem. Dospívání *Waffen SS* ukazuje, jak důraz nacionálního socialismu na osobní iniciativu vytvořil příležitost pro flexibilitu a rozvoj v nebývalém měřítku.

SS má svůj původ v prvních letech existence NSDAP. Necelá stovka mužů vytvořila v roce 1923 v Mnichově „úderný oddíl Adolfa Hitlera“. Jednalo se o osobní ochranku rekrutující se z mužů SA projevujících osobní loajalitu vůči vůdci. Její členové zpravidla lépe chápali politické cíle hnutí než řadoví příslušníci SA. Svůj konečný název *Schutzstaffel* dostala jednotka v dubnu 1925. Zachovávala přísnou disciplínu a malou, selektivní příslušnost. V lednu 1929 se šéfem SS stal Heinrich Himmler, který se ukázal jako talentovaný organizátor a soupeř pro jiné politické soupeře ve straně. Jakmile se Hitler v roce 1933 dostal k moci, snažil se Himmler získat do SS zámožné osoby, například úspěšné podnikatele a aristokraty, aby zvýšil prestiž organizace. Soukromé příspěvky prostřednictvím programu veřejného sponzoringu pomáhaly financovat administrativu. Počet členů SS vzrostl z 280 v roce 1929 na 52 000 v roce 1933.¹

Berlínský policejní důstojník podává ruku členům elitní gardy NSDAP, SS, aby pomáhali při dodržování zákonů jako preventivní opatření proti možnému marxistickému povstání těsně poté, co se Hitler stal kancléřem.

Otázky národní bezpečnosti vedly k vytvoření vojenské složky SS. Když se Hitler stal kancléřem, bylo v Německu stále mnoho komunistů. Unesli 150 tun výbušnin, z nichž policie do poloviny března 1933 zajistila pouhých 15 tun.² Exilový komunista Wilhelm Pieck vydal v září svolání, v němž vyzval ke generální stávce a „**ozbrojenému povstání většiny německého proletariátu**“ s cílem svrhnout „**Hitlerovu diktaturu**“.³ Policie nebyla na potlačení případného povstání vybavena ani vycvičena. Německá armáda nebyla psychologicky uzpůsobena k vedení městské války proti složkám domácího obyvatelstva.

Po rozhovorech s ministrem války Wernerem von Blombergem Hitler rozhodl, že úkol potírat případné občanské nepokoje by měl připadnout stranické formaci. Blombergův výnos z 24. září 1934 definoval její účel jako „**pro zvláštní, vnitropolitické úkoly, které Vůdce přidělil SS**“.⁴ Tak se zrodily Waffen

SS, v letech 1935-1940 oficiálně nazývané *Verfügungstruppe*. Tento výraz, zkráceně VT, se doslova překládá jako „pohotovostní oddíl“, což znamená připravený k okamžitému nasazení. Sám Hitler prohlásil: **„SS *Verfügungstruppe* není součástí ozbrojených sil ani policie. Je to stálá ozbrojená jednotka, která je k dispozici výhradně pro mé použití.“**⁵

VT se skládala z *Leibstandarte*, Hitlerovy tělesné stráže v Berlíně, která střežila veřejné budovy, letiště a plnila ceremoniální funkce, z pluku *Deutschland* v Mnichově, *Germania* v Hamburku, ženijního praporu v Drážďanech a signálního praporu v Berlíně. Čtvrtý motorizovaný pěší pluk *Der Führer* se v roce 1938 zformoval ve Vídni. Se souhlasem armády zřídila SS v říjnu 1934 v Bad Tölzu vojenskou akademii pro výcvik důstojníků VT. Generál Paul Hausser, který v roce 1932 odešel z armády, dostal pověření založit druhou školu v Brunšviku. Každá instituce nabízela desetiměsíční učební program pro důstojníky z povolání. Plat vojáka VT byl stejný jako v pravidelné armádě. Přidáním dělostřeleckého pluku a protiletadlových, protitankových a průzkumných praporů čítala VT do května 1939 18 000 mužů.⁶

Ačkoli armáda pomáhala při výuce, výcvik VT se odchyloval od vojenských zvyklostí. Její vyšší velitelé byli za první světové války nižšími důstojníky a byli svědky toho, jak materiální boje zdecimovaly dlouholetý kádr dobře vyškolených profesionálních důstojníků, poddůstojníků a záložníků. Kvalita personálu klesala, protože narychlo vyškolení náhradníci zaplňovali prázdné místo. Generálnímu štábu se nepodařilo prolomit slepou uličku zákopové války. Frontové pluky začaly vytvářet malé, nezávislé jednotky zvané úderné oddíly. Ty se přeškolily za linií k boji v těsné koordinaci za použití plamenometů, dýmovnic, kulometů, pistolí a granátů. Důstojníci projevovali odvahu a iniciativu a přímo vedli své muže do boje.

Příslušníci ženijního praporu SS nastupují do vlaku do Norimberku na sjezd NSDAP v roce 1936. Muži mají stejné typy pušek a vybavení, jaké byly vydávány za první světové války.

Velitel pluku *Deutschland* Felix Steiner napsal, že během první světové války důstojníci „*shromáždili nejlepší a nejzkušenější vojáky, které mohla fronta postrádat. . . . Realizovali koncepci úderných oddílů, která spočívala ve spontánnosti, rychlém útoku a mechanice řemesla malého oddílu v rámci celých formací. Byli jiného ducha než mobilizované masy. . . . Ve světě standardizace vojenství dokázali, že lépe vycvičení, ručně vybraní vojáci, ovládající dobovou vojenskou techniku, se nejen vyrovnali mnohem větší kolektivní vojenské mase, ale byli jí nadřazení.*“⁷

Po první světové válce se německý generální štáb vrátil k předválečné koncepci disciplinované profesionální armády bez zvláštního důrazu na improvizaci. Ačkoli armáda stále cvičila důstojníky na nižších velitelských úrovních k iniciativě a rozhodnosti v boji, program nezahrnoval formování úderných jednotek. Steiner využil relativní nezávislosti VT k vytvoření soudobé bojové síly méně omezené obvyklým vojenským režimem. „*Cílem nebyla*

forma pruského drilu, která se v armádě stále částečně praktikuje, ale výcvik a výchova mužů, aby se stali moderními, nezávislími bojovníky,“ napsal bývalý kapitán SS Fritz Schütter.⁸ Ačkoli Steiner uznával, že masové armády jsou nezbytným prvkem totální války, za rozhodující považoval rychle mobilní elitní formace rozmístěné v armádě, aby *„bleskurychlými údery rozprášily nepřítele a zničily jeho rozptýlené jednotky“*. Podle slov jednoho historika Steinerův výcvikový program zavedený u pluku *Deutschland* *„zlomil přednost mechanického kasárenského drilu.“*⁹

Významnou roli ve VT hrála také tělesná výchova. Propagovala koncepci „voják-sportovec“. Soutěžní sporty vytlačily kalisteniku a nucené pochody jako těžiště výcviku. Poddůstojníci soutěžili se svými důstojníky a poddůstojníky ve sportovních soutěžích. Účelem nebylo jen stmelit velitele a následovníky v soudržnou bojovou jednotku. Učil také důstojníky spoléhat se při získávání důvěry a respektu mužstva spíše na své velitelské schopnosti a sílu charakteru než na obvyklou odměřenost a přísnou disciplínu vojenského protokolu. Ve stejném duchu VT upustil od praxe, kdy vojáci oslovovali důstojníky „pane“ nebo mluvili ve třetí osobě. Díky těmto krokům se *„vztah mezi vedením a mužstvem stal mnohem osobnějším a v konečném důsledku závaznějším“*.¹⁰ Důstojníci a mužstvo společně stolovali v jedné jídelně.¹¹

Generál SS Felix Steiner (vlevo) byl zastáncem přiznání rovnoprávného postavení východním národům ve válce. Zde se na jaře 1943 radí s mladým kapitánem armády na východní frontě.

Pastor Karl Ossenkop, bývalý armádní kapitán převelený k Waffen SS, vzpomínal: *„Na rozdíl od armády nebyla rozdílnost hodností překážkou, která by dělila člověka od člověka. Neexistovala žádná pedantská struktura, kterou by držel pohromadě strach z trestu. To nevedlo k nedostatku disciplíny, ale k dobrovolné kázni, jakou jsem zažil jen zřídka. Nebyl zde žádný nátlak a naprosto žádná úzkost. Pověstná bojová výkonnost nepramenila ze slepé poslušnosti rozkazům nadřízeného..... V tomto sboru se člověk cítil naprosto svobodný.“*¹² Bývalý ředitel akademie v Tölzu shrnul: *„Autorita důstojníků, kteří byli sotva starší než mužstvo, spočívala mnohem více na úctě k jejich charakteru, výkonnosti a péči o blaho mužstva.“*¹³ Voják pluku Germania z roku 1937 a budoucí důstojník Heinrich Springer o svém prvním veliteli čety napsal toto: *„Nebyl jen vojenským instruktorem, ale vedl nás k pěstování slušného osobního vystupování, vnitřně i navenek patrného. Za celou dobu,*

co jsem byl rekrutem, jsem ho ani jednou neslyšel na muže křičet nebo jim nadávat.“¹⁴

Bývalý důstojník generálního štábu Hausser se snažil, aby se výuka na akademii v Brunšviku podobala armádním institucím. Dvě SS *Junkerschulen* přikládaly nejvyšší prioritu přípravě kandidátů na polní operace a taktické bojové velení. Instruktoři kladli důraz také na rozvoj osobnosti. Jak napsal podplukovník Richard Schulze: *„Cílem junkerských škol bylo vychovat muže kultivovaného, nebojácného charakteru, rytíře s nezkaženým smyslem pro čest a poslušnost, projevující vstřícnost, kamarádství a ochotu přijmout odpovědnost. Předpokladem bylo také bezvadné vystupování na veřejnosti a pěstování rodinných hodnot.“¹⁵* Personál nabádal kadety k uctivému, ale nikdy ne podřízenému chování vůči nadřízeným. VT vychovával polní důstojníky k odvaze i iniciativě.

Přehlídka pluku SS-VT *Deutschland* v Norimberku na předválečném sjezdu NSDAP.

Junkerské školy nevybíraly kandidáty z řad generálů SS, ale z řadových příslušníků VT. Jmenování do Bad Tölzu nebo do Brunšviku mohli získat pouze muži, kteří již sloužili v řadách. V německé armádě stačilo k přijetí uchazeče na válečnou školu vysokoškolské vzdělání. Vzdělání nemělo žádný vliv na normy pro přijetí do VT. Mnoho kadetů junkerských škol nemělo maturitu.¹⁶ Přesto tyto instituce vydávaly schopné důstojníky. Anglický historik Gerald Reitlinger dospěl k závěru: „*Pod vlivem Hausserových kadetních škol vyvinuly Waffen SS nejefektivnější ze všech vojenských výcvikových systémů druhé světové války.*“¹⁷

Georg Jestadt, který v roce 1944 patřil k 12. tankové divizi SS, napsal o mužích, pod nimiž sloužil, toto: „*Měli jsme fantastické nadřízené důstojníky, od velitelů čet až po velitele praporů a výše, kteří byli pro mužstvo skutečnými ideály. Když se ohlédnu zpět, mohu objektivně prohlásit, že během operace v Normandii, uprostřed všeho toho pekla a traumat, jsem nikdy neviděl nadřízeného důstojníka, který by se zhroutil nebo ztratil nervy. Znovu a znovu, když věci vypadaly tak beznadějně a kriticky, zvládali situaci klidně a s rozvahou.*“¹⁸

Když Německo v září 1939 napadlo Polsko, spadala VT pod velení ozbrojených sil. OKW rozdělilo většinu útvarů VT mezi armádní divize účastníci se tažení. Vojáci SS se v boji dobře osvědčili a následovalo rozšíření a reorganizace VT. V říjnu 1939 Hausser zformoval *Deutschland, Germania, Der Führer* a jejich jednotky bojové podpory do jedné divize. Téhož měsíce SS převedly 15 000 příslušníků pořádkových sil a vytvořily policejní divizi SS. Další nová divize, *Totenkopf*, naplnila svůj kádr převážně z dozorců z koncentračních táborů a začlenila Domobranu Gdaňska. Spolu s Hitlerovou tělesnou stráží, Leibstandarte, čítala nyní vojenská složka SS 100 000 mužů.¹⁹ Celá jednotka byla nasazena v kampani proti Holandsku, Belgii a Francii v roce 1940 a bojovala po boku pravidelné armády. SS dosáhly rozšíření VT, v roce 1940 přejmenované na *Waffen SS*, přesunem mužů z jiných kontingentů pod Himmlerovým velením.

To bylo nutné, protože OKW, které mělo pravomoc nad odvody, omezilo počet domácích rekrutů, které mohly *Waffen SS* přijmout. Aby zvýšil množství svých divizí, vyvinul šéf náboru SS Gottlob Berger nový zdroj lidských zdrojů. Zavedl kampaň na podporu náborů z řad expanzivních etnických německých kolonií v jihovýchodní Evropě. V květnu 1939 odešlo ze země 1 080 příslušníků rumunské německé komunity, aby vstoupili do *Waffen SS*. Raději se vyhnuli

službě v rumunské armádě, jejíž důstojníci diskriminovali etnicky německé rekruty. Během války se seznam etnických Němců zpoza říšských hranic, kteří sloužili ve Waffen SS, výrazně rozšířil; jen z Rumunska jich pocházelo více než 60 000.²⁰ Bergerovo řešení pro zvýšení počtu mužstva časem výrazně předefinuje charakter Waffen SS.

Germánští dobrovolníci

Hlavním prvkem určujícím přežití druhu je jeho schopnost přizpůsobit se měnícímu se prostředí. Tento přírodní zákon platí i pro národy. Válka si vynucuje náhlé změny, které vyžadují vytrvalost a pružnost rozpoložení, aby bylo možné rychle přijmout nové podmínky. V Hitlerově době působil nacionalismus přesvědčivě. Podněcoval lidi, aby se obětovali pro svou zemi, ale zároveň udržoval bariéry mezi národy. Na prahu druhé světové války stála Evropa ve stínu periferních velmocí připravených zpochybnit její vedoucí postavení ve světovém dění. Aby uhájila svou hospodářskou a politickou nezávislost a zachovala si svou kulturní identitu, muselo se její obyvatelstvo vyvíjet směrem k vzájemné spolupráci a sounáležitosti. Bývalý italský pokladník Alberto De Stefani poznamenal: *„Všichni jsme přesvědčeni, že pokračování tohoto nesmiřitelného nacionalismu, který nemá pochopení pro požadavky kontinentální politiky, nakonec obrací Evropu proti ní samotné.“*²¹

V Dunkerque v červnu 1940 poskytuje personál německého pomocného vlaku *Bayern* jídlo francouzským uprchlíkům.

V létě 1940, po sérii rychlých kampaní, které Německo vedlo proti sousedním státům, zavládl v Evropě nelehký mír. Posádky německé armády držely západní Polsko, Dánsko, Norsko, Lucembursko, Nizozemsko, Belgie a severní Francii. Spojenectví s Itálií a přízeň Španělska zajišťovaly Říši také hospodářský vliv na Balkáně. Spolupráce s Německem byla pro silný a jednotný kontinent nezbytná.

Pokračující válka proti Británii vyžadovala, aby německé ozbrojené síly obsadily severoatlantické pobřeží a chránily je před případným britským vyloďením. Německá vojenská přítomnost nebyla u dotčeného obyvatelstva oblíbená. Angličané také podporovali komunistická „odbojová“ hnutí v okupovaných zemích a podporovali sabotáže. Školili a pašovali agenty a také zbraně a výbušniny, zatímco BBC vysílala protiněmeckou rozhlasovou propagandu určenou pro západní Evropu.

Mnozí Evropané zároveň považovali vítězství Říše za důkaz nadřazenosti autoritativní státní formy. Demokracie nejenže nedokázala za posledních 20

let zmírnit nezaměstnanost a depresi, ale navíc ztroskotala na národní obraně. Duchaplná, válečnická společnost Německa vzbuzovala u jeho sousedů úctu a do jisté míry i obdiv. Parlamentní debaty, skandály, nedostatečný pokrok a neinspirativní vedení spojené s demokracií se ve srovnání s ní zdály být mdlé. Stejně nevýrazné výsledky měl i marxismus. Leon Degrelle, Belgičan, který nakonec sloužil ve Waffen SS, napsal, že marxismus *„nikde nedosáhl svého slibovaného cíle blahobytu pro všechny, dokonce ani v Sovětském svazu..... Široké masy jej ve 30. letech 20. století považovaly za naprostý propadák. Nápravu hledaly v jiných masových hnutích, v těch, která se snažila realizovat žádoucí sociální cíle v rámci řádu, autority, pevného vedení a oddanosti vlasti.“*²²

Jednou ze špatných zpráv západoevropských vlád, pokud jde o lidi, kteří jim byli svěřeni do rukou, byl chmurný vojenský výkon proti Německu v roce 1940. Například v Norsku stát mezi světovými válkami pravidelně snižoval výdaje na obranu. Armáda si již nemohla dovolit provádět polní cvičení, důstojníci a mužstvo dostávali nedostatečný výcvik a pro pěchotu nebyly k dispozici protitankové zbraně.²³

Němci vtrhli do Norska 9. dubna. Německé námořnictvo naléhalo na Hitlera, aby k tomuto kroku přistoupil s cílem zmařit plánovanou britskou invazní operaci, která měla vystoupit na pobřeží a přerušit tranzitní trasu Říše dovážející strategické nerostné suroviny ze Švédska a Finska přes Norsko. Německé ozbrojené síly vylodily 100 000 mužů z lodí a letadel. Nerozhodná reakce norské vlády a protichůdné vojenské rozkazy uvrhly norskou mobilizaci do chaosu.

Ustupujícím jednotkám norské armády se nepodařilo jednotně zničit tunely, mosty ani komunikační linie, aby zdržely postup nepřítele. Německé motorizované jednotky doplňovaly pohonné hmoty do svých vozidel u čerpacích stanic, které obránci opustili v neporušeném stavu. Některé norské jednotky se vzdaly při prvním pohledu na útočníky.²⁴ Hlavní město padlo bez jediného výstřelu. Německý 324. pěší pluk se vylodil na nedalekém letišti a v pochodovém průvodu vstoupil do Osla.

Německé ozbrojené síly současně obsadily Dánsko. To mělo zajistit komunikaci a zásobování strategického norského operačního prostoru. Předchozího ledna Thorvald Stauning, šéf sociálně-liberální vlády země, víceméně veřejně přiznal, že Dánsko nebude schopno bránit svou neutralitu.²⁵ Pro zlepšení obranyschopnosti neudělal nic.

Časně ráno 9. dubna vplul do kodaňského přístavu německý ledoborec *Stettin* a vojenský transport *Hansestadt Danzig*, převážející 1000 střelců 198. pěší divize. Dánské světlomety osvětlovaly německou loď a vojáky na palubě. Pobřežní baterie však nikdy nevystřelily. Jak řekl po válce jeden dánský poručík parlamentní komisi: **„Muži na hlídce šermovali s děly, ale neměli tušení, co vlastně mají dělat. Mechanismus byl nefunkční, takže nefungoval průraz. Zatímco se tohle všechno dělo, lodě už proplouvaly kolem pevnosti a pomalu směřovaly ke kodaňskému přístavu.“**²⁶

Člen posádky jiné pobřežní baterie vypověděl: **„Neměli jsme jediného muže, který by byl schopen obsluhovat dělo.“** Německá vojska se bez úhony vylodila a obsadila hlavní město. Den předtím obdržela vláda zprávu, že se německé síly shromažďují u Flensburgu, města poblíž dánských hranic. Když invaze začala, Stauningova správa v svolání uvedla: **„Německá vojska, která se zde vylodí, dosáhla dohody s dánskými ozbrojenými silami. Povinností obyvatelstva je nekladení žádného odporu těmto vojskům.“**²⁷

Nařídila dánské armádě, aby se stáhla. To vyvolalo rozhořčení mezi vojáky i civilisty. Veřejnost podezírala vládu, že sabotuje obranu země ve spolčení s Němci. Jeden Dán vzpomínal: **„Mnoho mladých lidí bylo již dlouho zklamáno nad politickým vývojem v Dánsku..... Politický systém, který vláda představovala, nakonec ztratil naši důvěru.“**²⁸

9. dubna 1940 se němečtí vojáci bez odporu vylod'ují v kodaňském přístavu.

Následující měsíc Německo napadlo Holandsko, další konstituční monarchii. Nizozemský parlament nedostatečně financoval armádu; nedostatek uniforem a ručních zbraní nutil rekruty nosit pestrou kombinaci vojenských tunik a civilních čepic a často nahrazovat pušky dřevěnými holemi. Jeden Holanďan napsal: *„Kvůli všeobecnému nezájmu o armádu, který se projevoval i mezi politiky, nenastoupil v letech 1935 a 1936 na císařskou vojenskou akademii ani jeden kadet.“*²⁹ Holanďtí pacifisté lobbovali za rozpuštění armády. Německým ozbrojeným silám stačilo pouhých pět dní, aby zlomily její odpor.

Francie, průkopník demokracie, vykazovala slabiny, které lze přičíst vlivu liberalismu, jenž klade důraz na jednotlivce. Poručík Pierre Mendès-France si

toho všiml po návratu domů ze Sýrie jen několik dní předtím, než Němci 10. května 1940 napadli jeho zemi: **„Všichni, civilisté i vojáci, měli na mysli jedině: co nejlépe si zařídit své osobní záležitosti, aby toto zdánlivě nekonečné období přečkali bez rizika, ztrát a nepohodlí.“** Dne 18. května, kdy se francouzská armáda již zmítala před německou ofenzivou, napsal generál Gamelin francouzskému premiérovi toto: **„Německý úspěch je především výsledkem fyzické přípravy a vznešeného morálního postoje lidí. Francouzský voják, včerejší soukromník, nikdy nevěřil, že bude válka. Jeho zájmy často nesahaly dál než za jeho pracovní stůl, kancelář nebo farmu. Lidé schopní nosit zbraň, se sklonem k obvyklé kritice kohokoli, kdo má autoritu, a požadující pod záminkou civilizace právo na pohodlný život ze dne na den, nikdy nedostali mezi dvěma válkami morální a vlasteneckou výchovu, která by je připravila na drama, jež mělo rozhodnout o osudu jejich země.“**³⁰

Nedostatečná obranná příprava, zbabělé vedení a morální nedostatky nebyly jedinými faktory, které způsobily, že Západoevropané ztratili důvěru v parlamentní systém nebo v demokracii. Špatný dojem zanechalo i chování Angličanů během bojů. Při ústupu přes Belgie a severní Francii směrem k Dunkerque ničily demoliční oddíly britských expedičních sil mosty, sklady, rafinerie, skládky pohonných hmot, přístavní zařízení a vše, o čem se předpokládalo, že by mohlo být užitečné pro postupující německou armádu. Jeden belgický seržant například popsal, jak 27. května jeho muži viděli britské jednotky ničit sklady potravin: **„Nejhorší bylo, že tam byli také uprchlíci, kteří už několik dní nejedli. Viděli, jak angličtí vojáci házejí vejce na zdi domů, rozdupávají sušenky, sekerami štípou konzervy a házejí je do ohně.“**³¹

Německo a Francie uzavřely příměří 22. června 1940. V dohodě se uvádělo, že **„německá vláda formálně prohlašuje francouzské vládě, že nehodlá francouzské válečné loďstvo, které je internováno ve francouzských přístavech pod německým dohledem, používat v době války pro své vlastní účely“**. Němci uznali, že Francouzi potřebují válečné lodě **„k ochraně svých zájmů ve své koloniální sféře“**.³² 3. července se z Gibraltaru do francouzského alžírského kotviště v Mers-el-Kebiru vydala eskadra britského královského námořnictva. Angličané požadovali, aby se k nim připojila francouzská bitevní flotila, která tam kotvila, a pokračovala v boji proti Německu, nebo aby lodě potopila. Když francouzský admirál Marcel Gensoul ultimátum odmítl, Angličané jeho flotilu ostřelovali.

Bitevní loď *Bretagne* se potopila, *Provence* a *Dunkerque* utrpěly vážná poškození a ostřelování stálo život 1 147 francouzských námořníků.³³ Torpédová letadla Royal Navy znovu zaútočila na přístav 6. července a zabila dalších 150 námořníků. O dva dny později zaútočily britské námořní síly na Dakar a poškodily francouzskou bitevní loď *Richelieu*. To vše vyvolalo v celé Francii silné protianglické nálady.

Británie rozšířila námořní blokádu potravin i na evropské země okupované německou armádou, což způsobilo obyvatelstvu těžkosti. Londýn pro tyto státy zřídil fiktivní „exilové vlády“. Skládaly se z demokratických politiků, důstojníků a aristokratů, kteří opustili svou zemi a uprchli do Británie, ve většině případů ještě v době, kdy probíhaly boje. Tyto vlády, jejichž existence byla zcela závislá na Anglii, údajně zastupovaly skutečné zájmy Evropy.

Spojené státy se rovněž snažily nepřímo ovlivňovat evropské záležitosti. Dne 9. února 1940 oznámilo americké ministerstvo zahraničí hospodářský plán pro poválečnou Evropu. Podle ministra zahraničí Hulla by Amerika podporovala zásadní evropské měny prostřednictvím půjček krytých zlatem. To by údajně po návratu míru obnovilo obchod. Bylo zřejmé, že Washington má v úmyslu vymýtit rozvíjející se německý mezinárodní výměnný systém a obnovit obchod založený na zlatě jako prostředku směny.

Ministerstvo zahraničí se při přípravě plánu opíralo o rady amerických bankéřů, aniž by jej konzultovalo se zástupci kontinentu, pro který byl plán určen. Následovaly další rezoluce a návrhy na poválečnou obnovu, například Atlantická charta, Keynesův plán, Morgenthauův plán a hospodářské konference v Hot Springs v roce 1943 a v Bretton Woods v New Hampshire v červenci 1944. Na zasedání v Bretton Woods byl založen Mezinárodní měnový fond, který měl po válce ovlivňovat a pokud možno regulovat zahraniční ekonomiky, čímž se svět o krok přiblížil Rooseveltově vizi globální vlády. V projevu v Königsbergu 7. července říšský ministr hospodářství Walter Funk evropským ekonomům řekl: **„Američané dnes propagují návrat ke zlatému standardu. To, co to znamená, zejména s ohledem na dominantní zásoby zlata této země, není nic jiného než povýšení dolaru na základnu světových měn a nárok na absolutní kontrolu nad světovou ekonomikou.“**³⁴ Německý diplomat upozornil: **“Diskuse v neutrálních zemích, a dokonce i v těch, které jsou s námi spojenci nebo přáteli, probíhají na základě falešného předpokladu. Většinou se přehlíží skutečnost, že předpokladem praktické realizace takových plánů je dobytí Evropy druhou stranou.“**³⁵

Německá propaganda využívala subjektivního charakteru těchto programů. Germanisches Leitheft, periodikum zaměřené na širokou evropskou čtenářskou základnu, se ve svém lednovém čísle z roku 1941 ptalo: *„Budou cizí mocnosti a rasově cizí síly určovat osud Evropy na věčné časy, nebo bude Evropa utvářet svou budoucnost sama, prostřednictvím své vlastní vitality a na svou vlastní odpovědnost?“*³⁶ Jiná německá publikace uváděla: *„Jedním z hlavních nedostatků v mentalitě Američana je, že nemá jasné pochopení pro jiné národy. Z tohoto důvodu mávne rukou nad jejich právy a přirozenými životními požadavky. Nárokuje si výsadu diktovat zbytku světa svá bezmezná přání díky nepřekonatelnému pocitu nadřazenosti, který ve skutečnosti není ničím jiným než vyloženě groteskním komplexem méněcennosti.“*³⁷

Němečtí představitelé si uvědomili, že chtějí-li získat evropskou podporu, musí nabídnout životaschopnou alternativu k angloamerickému programu. Nejnaléhavějším požadavkem bylo regulovat kontinentální ekonomiku tak, aby byla co nejvíce soběstačná a kooperativní. Britové usilovali o to, aby obyvatelstvo států pod německou okupací vyhladovělo nebo strádalo, a dodali tak impuls buňkám odporu. Werner Daitz, ekonomický poradce zahraničněpolitického oddělení NSDAP, předložil v květnu 1940 memorandum, v němž naléhavě žádal o zřízení obchodní komise, která by prozkoumala možnosti Německa: *„Současná blokáda si nevyhnutelně vyžádala vytvoření kontinentální evropské ekonomiky pod německým vedením jako hospodářské svépomocné opatření evropské pevniny. Nový řád evropského kontinentu, této věčné opory bílé rasy, tak najde výraz v potřebném hospodářském oživení a nezávislosti. ... Očekáváme-li, že budeme řídit evropský obchod, který je naprosto nezbytným základem pro hospodářské posílení evropského kontinentu jako opory bílé rasy, nesmíme přirozeně veřejně prohlásit, že se jedná o německou hospodářskou sféru. Musíme vždy mluvit pouze o Evropě.“*³⁸

Jedině Německo jako hlavní průmyslová velmoc dokázalo vybudovat prosperující a nezávislé kontinentální hospodářství. V zářijovém čísle Nationalsozialistische Monatshefte z roku 1940 se psalo: *„Evropské společenství národů nikdy nevznikne bez Říše.... Říše je velkým politickým posláním německého národa. Představuje koncepci evropského řádu. Odstraňuje cizí vlivy a chrání před mocnostmi nepřátelskými vůči Evropě. Usiluje o evropskou spolupráci na principu etnické příbuznosti a produktivní práce jako podstaty a základu veškerého života.“*³⁹

Jedním z nejpronikavějších německých propagandistů byl major Walther Gehl, který sloužil u pěchoty v obou světových válkách. Uvědomoval si, že zajištění vlivu jeho země nezávisí na vojenském dobývání, ale na získání lidové podpory sousedních národů. V knize *Die Sendung des Reiches* napsal, že aby Německo uspělo, musí se věnovat blahu kontinentu, a ne naopak: „*S posvátným pocitem odpovědnosti za budoucnost Evropy Německo zahrne přirozená práva ostatních národů do svých vlastních politických ambicí a bude nad nimi držet ochrannou, nikoli vládnoucí ruku. A její impozantní vojenská ochrana je lepší zárukou pro zachování jejich suverénních kultur než protiněmecká spojení, která střeževropské národy uzavřely z obavy o svou 'svobodu' s národy mimo náš kontinent.*“⁴⁰

Walther Gehl, velitel pěšího praporu a armádní propagandista, který se zasazoval o evropskou jednotu proti přetrvávajícím nacionalistickým bariérám na kontinentu.

Germanisches Leitheft tvrdil, že „Říše neznamená nadvládu, ale odpovědnost a smysl pro poslání; ne hegemonii, ale sjednocující inspiraci našich rodů, jednotlivých národů a etnicky spřízněných rodin. Neznamená touhu po moci, ale kázeň, pořádek, vůdcovství a odpovědnost.“⁴¹ Takto prozíraví Němci obhajovali potřebu přechodu od Německé říše k Evropské říši. Franz Six, ředitel ideologického výzkumu v SS, napsal, že „společný rasový původ je navzdory politickým a ideologickým rozdílům spojujícím prvkem evropských národů“.⁴²

Jeden Dán vzpomínal: „Mladí lidé, kteří byli vnímaví k tomuto biologicky založenému vnímání, odpovídajícím způsobem upravili svůj postoj k ostatním lidem a národům. To podpořilo skutečný, národní pocit sounáležitosti. Byl to výchozí bod pro obnovení 1100 let staré myšlenky sjednocené Evropy, která dosud pokaždé přišla vniveč. Nebylo divu, že se idealističtí a motivovaní mladí muži s nadšením a v duchu sebeobětování připojili a osobně se zavázali, že pomohou vybudovat to, co považovali za lepší, silnější a prosperující Evropu, a osvobodí svůj vlastní národ od národní hanby poráženecké politiky.“⁴³

S Hitlerovým souhlasem zřídily SS v dubnu a květnu 1940 náborové kanceláře v Oslu, Haagu a Kodani. Několik stovek norských, dánských a nizozemských dobrovolníků se přihlásilo do předvojenského výcviku. Kurz, který trval několik měsíců, zahrnoval střelbu ze zbraní, sportovní aktivity, výuku němčiny a ideologické přednášky. Kurz se konal v německém Kärntenu a jeho účastníci se také seznámili s místním obyvatelstvem. Po ukončení kurzu důstojníci vyzvali mladé Evropany, aby se přihlásili do SS jako germánští dobrovolníci.

K postupnému sbližování s Německem přispěly kromě kouzla sjednoceného kontinentu a rozčarování z předchozích demokratických vlád také ekonomické faktory. Mnoho nezaměstnaných Skandinávců a Západoevropanů hledalo práci v Říši. Němci evidovali 100 000 Holanďanů, kteří se vystěhovali a našli si práci v Německu.⁴⁴ Dánsko v létě 1940 zaznamenalo 147 000 mužů bez práce.⁴⁵ Míra nezaměstnanosti činila 18 procent.

Německo pomohlo oživit průmysl v Belgii a v Nizozemsku tím, že tamním výrobním podnikům zadalo zbrojní zakázky. Kooperativní přístup dělníků, z nichž mnozí vedoucí pracovníci závodů uprchli do Británie, vedl Němce k zavedení opatření ke zlepšení sociálních podmínek dělnictva.⁴⁶ Nezaměstnanost ve Francii, největším zahraničním výrobcí pro německý válečný průmysl, klesla do roku 1943 prakticky na nulu. Francouzští průmyslníci, kteří se před válkou potýkali s komunistickými odbory, dávali

přednost spolupráci s Němci. Uvědomovali si také, že Francie a její kolonie jsou příliš malým trhem pro moderní, expanzivní průmysl země, a snažili se pěstovat evropskou klientelu.⁴⁷

Šéf zahraniční politiky NSDAP Alfred Rosenberg ve svém projevu tvrdil, že Evropané by se měli podříditi německému vedení v kontinentálních záležitostech: *„Menší národ se nevzdá své cti tím, že se podřídí početnějšímu národu a větší říši. Musíme uznat zákony života, abychom přežili. Životní fakta ukazují, že existují početně, geograficky a politicky silné národy a menší národy. Přijmout vliv říše, jako jsou Germáni, kteří po tisíci letech nejnáročnějších zkoušek znovu přede všemi demonstrují svou odvěkou sílu, není známkou slabého charakteru nebo pochybné cti, ale uznáním zákonů života.“*⁴⁸

Německá armáda instruovala své vojáky, kteří obsazovali dobyté země, aby zaujali pevný, ale srdečný postoj. Směrnice pro vojáky umístěné v Dánsku uváděly: *„Každý Němec v Dánsku si musí být vždy vědom, že reprezentuje Německou říši a že Německo bude posuzováno podle jeho chování. Při setkání s Dány se vyvarujte všeho, co by mohlo urazit dánskou národní čest. S dánskou ženou je třeba jednat s úctou. Vyhýbejte se politickým sporům.“*⁴⁹ Tyto okolnosti přinášely Němcům výhody. Podle Gallupova průzkumu z roku 1947 40 % dotazovaných Dánů otevřeně sympatizovalo s Německem. Pouze 32 procent se cítilo nepřátelsky.⁵⁰

Koncem roku 1940 založila Waffen SS svou první divizi, do níž byli začleněni germánští dobrovolníci. Vlámové a Nizozemci se přihlásili do pluku *Westland*, zatímco *Nordland* rekrutoval Nory a Dány. Tyto formace, k nimž se připojil zkušený VT pluk *Germania*, se spojily do 5. divize Waffen SS *Wiking*. Na jejím seznamu bylo 400 Finů a menší kontingenty ze Švýcarska a Švédska.⁵¹ Hausser později poznamenal: *„Mysleli za hranice svých národních států na něco většího, na společný účel.“*⁵²

Rota pluku SS *Westland* ve formaci na fotografii zveřejněné v tisku v dubnu 1941. Do Waffen-SS vstoupilo přibližně 20 000 Nizozemců. Většina z nich bojovala proti Sovětům. Někteří pomáhali Němcům odrazit spojenecký výsadek v Arnhemu v září 1944.

Poválečný průzkum mezi přeživšími nizozemskými esesmany shrnul: *„Po období úpadku morálních hodnot ve třicátých letech minulého století mnohé přitahovala armáda se svými ideály disciplíny a pořádku, velení a poslušnosti..... Ti vzdělanější z nich byli fascinováni říšskou koncepcí s její perspektivou konsolidace všech germánských národů..... V boji proti kapitalismu a později proti bolševismu mnozí dokonce považovali založení*

socialistické koalice rasově spřízněných států za povinnost samu o sobě."⁵³ Izraelský historik Zeev Sternhell viděl v jejich angažovanosti důkaz, že *"může existovat civilizace založená nikoli na původu nebo na výsadách bohatství, ale na duchu společenství..... Toto hledání nových hodnot, které by mohly zaručit soudržnost státu, toto zřeknutí se materialismu vzrušovalo, naplňovalo a ovlivňovalo ducha mnoha Evropanů - a nejen těch méně významných z nich."*⁵⁴

Když v červnu 1941 vypukla válka se Sovětským svazem, získala si německá věc, která se snažila získat přízeň evropského obyvatelstva, přízeň. Hitler schválil návrh Waffen SS na vytvoření národních legií dobrovolníků ze sousedních států, kteří by bojovali na Východě. Náborové kanceláře byly otevřeny 27. června a první den napočítaly 40 000 uchazečů. Německá bezpečnostní policie SD rozeslala vedoucím představitelům říšské vlády a NSDAP důvěrnou analýzu o reakci v okupovaných zemích. Například v Dánsku hlásila *„přímý obrat v postojích ve prospěch Německa. Stále častěji se objevují výroky významných osobností dánského podnikatelského života a duchovenstva, které se až dosud stavěly k Německu rezervovaně nebo dokonce nepřátelsky, a naznačují, že nyní, když Německo zahájilo boj o evropskou civilizaci proti sovětskému Rusku, mění svůj postoj k němu. . . . Poté, co celý dánský tisk uveřejnil proklamaci, která vybízí k přihlášení do Waffen SS a k účasti na válce, výrazně přibýlo žádostí o vstup do Waffen SS."*⁵⁵

Jeden z 6 000 Dánů, kteří sloužili ve Waffen SS, vzpomínal, jak se mnozí jeho krajané obávali, že v případě porážky Německa *„by Dánsko mohlo postihnout stejný osud jako malé pobaltské státy; degradace na ruský vojenský okruh, politická neutralizace, násilné zavedení komunistického byrokratického hospodářského systému, postupná rusifikace a deportace politické a kulturní elity, což by mělo ničující důsledky pro biologickou podstatu dánského národa."*⁵⁶ Dánská vláda založila 3. července 1941 Freikorps Danmark, který příslušníkům dánské armády, kteří přešli do nové formace, uděloval oprávněnou absenci bez ztráty výsluh a penze.⁵⁷ Její první velící důstojník Christian Kryssing v červencovém projevu v celostátním rozhlase prohlásil: *„Bez ohledu na naše politické názory si všichni přejeme, aby bolševismus a jeho hrozba pro severní státy byly zničeny....Válka proti bolševismu je křížová výprava, křížová výprava Evropy proti zemi neznabohů, proti moderní asijské hrozbě..... Vyzývám všechny dánské muže schopné nosit zbraň, aby se*

zúčastnili této křížové výpravy ... a zajistili tak naší vlasti právoplatné místo v boji za nápravu Evropy.“58

V Amsterdamu se protikomunistického shromáždění na podporu německého válečného úsilí zúčastnilo 50 000 lidí. Pokud jde o Skandinávii, SD hlásila: ***„Německo-ruský konflikt obrátil postoje v Norsku příznivěji vůči Německu. . . . Z řad členů Nasjonal Samling (Národní jednoty, fašistické strany v zemi) se hlásí nespočet dobrovolníků do pluku SS Nordland. Kromě pluku Nordland se formuje zvláštní legie norských dobrovolníků pod norským velením a v norských uniformách, která bude bojovat na německo-finské frontě.“*** V Belgii SD dodává: ***„Vlámské nacionalistické kruhy jsou bezvýhradně na straně Německa v boji proti bolševismu.“59*** Nakonec ve Waffen SS sloužilo přes 20 000 Vlámů, mnozí z nich vstoupili do boje proti ***„úhlavnímu nepříteli křesťanské Evropy“*** na Východě.⁶⁰ Švýcarský novinář Armin Mohler napsal: ***„Přišli, protože doufali, že Německá říše vytvoří sjednocenou Evropu svobodných národů. Nechtěli ani komisařský stát, ani společnost, v níž by si všichni navzájem konkurovali. Bylo v nich tehdy mnoho idealismu, jaký je možný opravdu jen mezi mladými lidmi.“61***

V Paříži se 7. července sešli francouzští politici, aby projednali vytvoření *Legion des Volontaires Francais*. Vzniklá bojová jednotka odjela v srpnu 1941 k nasazení proti Sovětům. Během několika měsíců získal sponzorský program „Přátel legie“ 1,5 milionu příznivců.⁶² Rektor pařížské katolické univerzity kardinál Alfred Baudrillart označil dobrovolníky za ***„jedny z nejlepších synů Francie“***. Prohlásil, že brání nejen čest své země, ale ***„bojují také za křesťanskou civilizaci kontinentu, která byla dlouho ohrožována komunistickým barbarstvím..... Tato legie je vlastně svým způsobem novým rytířským řádem. Tito legionáři jsou křížáky 20. století.“63***

Germánští dobrovolníci mávají na rozloučenou, když opouštějí svou vlast a odjíždějí na náborový výcvik do Německa.

Jacques Benoist-Mechin, ministr ve vládě neokupované Francie, viděl celoevropské válečné úsilí proti SSSR jako prostředek ke sjednocení Evropy: ***„Byla to platforma, na níž se mohly spojit provinční patriotismy, zbavené antagonismu a tradiční rivality. Byl to prostředek, který měl zlomit vnitřní konflikty nacionalismu a rozvinout se v evropský supranacionalismus.“***⁶⁴

Hrozba sovětské expanze skutečně znepokojovala Evropany, kteří znali důsledky dřívějších komunistických revolucí v Rusku, Německu, Maďarsku a Španělsku lépe než obyvatelé Británie a Spojených států. Němečtí zpravodajové, kteří pokrývali postup bojových jednotek na ruské území, plnili zpravodajská média zprávami o bídných životních podmínkách mezi obyvatelstvem pod srpem a kladivem i o nemilosrdném zacházení s tamními politickými disidenty.

Článek uveřejněný v srpnu 1941 ve *Völkischer Beobachter* vyjadřoval víceméně populární názory na sovětskou hrozbu: ***„Dnes celá Evropa ví, že válka proti bolševismu je bojem Evropy za její vlastní osud, konsolidovanou***

válkou evropských civilizovaných národů proti silám zkázy a beztvareho chaosu. Nová, obrozená Evropa se naučila chápat, jak obrovské nebezpečí představuje přízrak bolševismu. Má symbolický význam, že se v tomto boji začala uskutečňovat a osvědčovat jednota Evropy. Víme až příliš dobře, o co v této válce jde. Ale teprve když člověk vidí realitu bolševického režimu tváří v tvář, vliv tohoto systému na jednotlivého člověka a na jeho život, teprve tehdy může pochopit krutost, celkovou hrůzu tohoto systému. Je to systém, který v sobě spojuje všechny prvky devastace a absolutní zkázy lidských hodnot a zkázy lidstva jako takového. Bolševismus není ani politický systém, s nímž lze intelektuálně diskutovat, ale organizované vyvražďování všeho živého, degradace země a jejích obyvatel, ničení za účelem ničení!“⁶⁵ Bez ohledu na osobní postoj k Německu byla válka proti Sovětskému svazu pro Evropany zčásti sjednocujícím faktorem z nutnosti.

Francouzští, valonští a španělští dobrovolníci sloužili v německé armádě v etnických plucích, kterým veleli důstojníci jejich národnosti. Francouzští a valonští vojáci nakonec přešli k Waffen SS. Berger zařídil, aby němečtí instruktoři cvičení, kteří vedli výcvik rekrutů, navštěvovali speciální kurzy, v nichž se seznamovali s národnostními a náboženskými zvyklostmi branců, které měli na starosti. Plukovník SS Richard Schulze vzpomínal: *„Instruktoři potřebovali vyvolat sympatie a porozumění a vyváženě přijmout mentalitu různých národů.“*⁶⁶ V článku ze září 1941 popsal bojový zpravodaj SS odyseu zahraničních dobrovolníků sloužících v divizi Wiking: *„Přišli k nám bezpodmínečně, jako vojáci německého Vůdce, aby bojovali za novou, větší Germánii..... Tehdy k nám přišli, nepochopení svými krajany, ne v hrdých kolonách, ale jednotlivě, rozhodně a s jasným názorem, často proti vůli otce, matky a rodiny. Nejsou zde cizinci, ale díky své krvi a svým činům našli ve svých plucích čest, právoplatné místo a domov.“*⁶⁷

Záporný nacionalismus

Germánští dobrovolníci často zažívali izolaci od svých krajanů, a to díky přetrvávajícímu rozpolcení obyvatelstva okupovaných zemí vůči Německu. Tradiční mezinárodní rivalita, nasycení protiněmeckou publicitou v předválečném demokratickém tisku, podezíravost vůči Hitlerovým motivům a německá invaze v roce 1940 - to vše brzdilo výzvy k evropské jednotě. Další překážka spolupráce a dobré vůle paradoxně vycházela ze samotné Říše. Němci, kteří byli mocní a početní, měli nevyhnutelně velký vliv na evropské

záležitosti. Prominentní nacionalisté v zemi se domnívali, že je to opravňuje podřídit zájmy sousedních států zájmům Německa.

V červnu 1940 představila německá vláda návrhy na restrukturalizaci evropského obchodu. V projevu k členům plánovacího výboru Funk nabídl tyto pokyny: **„Německo má nyní v Evropě moc provést reorganizaci hospodářství podle svých požadavků. Politická vůle k využití této moci je na dosah ruky. Z toho vyplývá, že ostatní země se musí zařadit za nás. Hospodářství ostatních evropských zemí musí vyhovovat našim potřebám.“** Zahraniční pozorovatelé slyšeli Funka v červencovém projevu prohlásit: **„Budoucí mírový obchod musí Velkoněmecké říši zaručit maximum hospodářské bezpečnosti a německému lidu maximum spotřebního zboží, které pozvedne národní hospodářství. Tomuto cíli má být přizpůsoben evropský obchod.“**⁶⁸

Na základě studie pruského právníka Carla Schmitta z roku 1939 navrhovali představitelé nacionálních socialistů přiznat suverenitu pouze zemím obývaným „etnicky hodnotnými národy“. Podobné názory zastával i německý zmocněnec pro okupované Nizozemsko Seyss-Inquart. Straničtí horlivci ho považovali za lepší volbu na post ministra zahraničí než pragmatického a konstruktivnějšího Ribbentropa. Ve svém eseji **„Evropský řád“** Seyss-Inquart psal o **„přirozeném pořadí, v němž má každý národ místo ve společenství podle svých hospodářských možností, biologické vitality, bojové síly a kulturní hodnoty“**. Vyzýval Evropany, aby **„uznali Říši jako principiální sílu, jejímž prostřednictvím se může nejlépe realizovat jejich vlastní síla“**. Dodal, že Německu se **„díky vynikajícím úspěchům přiznává vyšší odpovědnost za všechny“**, kteří tvoří evropskou civilizaci, **„jež byla vytvořena pracovitostí nordické rasy.“**⁶⁹

Takové jednostranné návrhy týkající se poválečné Evropy Ribbentropa vyděsily. V memorandu varoval, že spojenci Německa se obávají, že Berlín po válce dosadí do každé země německého guvernéra. Neutrální země, napsal, se obávají, že je Německo hodlá anektovat.⁷⁰ Představa, že by se evropské národy seřadily podle hodnot, mezi jejichž kritérii by bylo i rasové nebo etnické dědictví, hrozila vyvolat rozpory, kterým se Hitler dříve snažil vyhnout ve vlastním Německu v boji proti stranickým rasovým teoretikům.

V okupovaných zemích byly postoje německé nadřazenosti často patrné i na nižších správních úrovních. Například Lvov bylo polsko-ukrajinské město, které německá armáda vyrvala Sovětům v červnu 1941. Následně přešlo pod civilní jurisdikci Říše. Jeden z tamních etnických Němců vzpomínal: **„Brzy bylo**

zavedeno útočné opatření, které bylo považováno za nepříjemnost. Prostory pro cestující v tramvajích byly uprostřed rozděleny širokým koženým řemenem. V přední části byl nápis: 'Pouze pro Němce a jejich spojence - Italy, Maďary, Slováky a Rumuny'. Bylo ostudné vidět, jak se lidé tísní v zadním oddíle, zatímco vpředu seděli snad dva lidé a na nástupišti nebo vedle strojvedoucího stál jeden nebo dva policisté.“⁷¹

Ačkoli se Hitler rozhodl postupně propustit všechny polské válečné zajatce, německé úřady od bratříčkování odrazovaly. V hodnocení z roku 1939 SD vytýkala příslušníkům ozbrojených sil „**velkou širokomyslnost a sympatie**“ vůči Polákům, zejména bývalým rakouským důstojníkům jejich „uctivý postoj“ vůči nim. Německé vojenské velení tehdy nařídilo, aby Poláci uvolňovali chodník německým vojákům a sundávali čepice, když procházejí kolem důstojníků; jen málo okupačních jednotek však toto netaktní nařízení prosazovalo.⁷² Na západě Hitler zadržel 65 000 valonských válečných zajatců, zatímco všechny vlámské zajatce poslal domů. Německo nadále drželo v zajetí jeden a půl milionu francouzských vojáků.

Walter Funk, německý ministr hospodářství, s Hitlerem. Funkova zpočátku jednostranná politika si Evropany v okupovaných zemích znepřátelila. Vlevo zdraví Heinz Guderian. Vpravo stojí Wilhelm Keitel.

Válka si vyžádala, aby Němci od této kontraproduktivní politiky upustili. Neorganizovaný říšský zbrojní průmysl zaznamenal v roce 1941 pokles výroby zbraní. Výroba houfnic, dělostřeleckých nábojů a munice pro ruční zbraně od února do prosince výrazně poklesla. Továrny nedokázaly držet krok s množstvím munice, které se ztrácelo v ruském tažení. S ústupem Rudé armády na východě Sověti demontovali a evakuovali 1 360 průmyslových závodů. Jejich demoliční čety zničily zbývající zařízení, včetně 95 % ukrajinských elektráren, dále sýpky, sklady, rafinerie, mosty a strojní zařízení. Němcům se podařilo částečně obnovit hospodářství za cenu značných nákladů, neboť do obnovy investovali mnohem více, než kolik dokázali získat v podobě surovin a přebytků obilí. Tyto okolnosti znamenaly pro německé zdroje obrovskou zátěž.⁷³

V září 1944 bylo v Říši sedm a půl milionu zahraničních dělníků. Patřili mezi ně váleční zajatci, dobrovolně naverbovaní a nakonec i ti, kteří byli do práce nasazeni. Severoevropané a Západoevropané dostávali stejný plat, dovolenou a zdravotní péči jako němečtí dělníci. S Východoevropany se zacházelo hůře. Fritz Sauckel, který měl na starosti mobilizaci pracovních sil, v prosinci 1942 prohlásil, že **„zbičování, podvyživení a zbabělí východní dělníci budou německé hospodářství spíše zatěžovat, než aby mu byli užiteční“**. Himmlerův výnos z téhož měsíce stanovil zneužívání zahraničních dělníků Němci jako trestný čin. Teprve se zhoršující se vojenskou situací se zlepšily podmínky pro ruské a ukrajinské dělníky.⁷⁴

Polákům se dařilo lépe, zejména díky významu polského průmyslu pro válečné hospodářství. Slušné zacházení se zahraniční pracovní silou a navíc reorganizace celého zbrojního průmyslu civilními úředníky vedly k dramatickému zlepšení výroby. Mezi prosincem 1941 a červnem 1944 vzrostla zbrojní výroba o 230 %, ačkoli počet pracovních sil se zvýšil jen o 28 %. Jen v roce 1944 vyrobil německý průmysl dostatek munice pro plné vybavení 225 pěších a 45 tankových divizí. Na německé továrny připadalo 88 procent zbrojní výroby, zbytek tvořily zahraniční zakázky.⁷⁵ Sjednocená Evropa, založená na dobré vůli a rovnoprávném postavení všech zemí, byla nyní nutností.

Hitler měl výhrady k restrukturalizaci Evropy s rovným postavením všech národů. Nedůvěřoval svým spojencům. Německá rozvědka hlásila, že po německých porážkách v roce 1943 Rumunsko, Maďarsko, Finsko a Bulharsko diskrétně kontaktovaly Londýn a Washington ohledně uzavření separátního

míru. Spojenci je informovali, že do jednání musí být zapojen SSSR, což vedlo satelity Německa k upuštění od iniciativy. Neméně ostražitý byl Vůdce i vůči Philippu Petainovi, prezidentovi neokupované „vichistické“ Francie, který se ukázal být německé věci nesympatický.

Hitler omezil seznam francouzských dobrovolníků na 15 000 mužů, přestože měl k dispozici lidi na čtyřnásobek. Současný historik Franz Seidler zdůraznil: **„Hitler se obával, že pokud přijme zahraniční pomoc, ztratí svobodu rozhodovat o regulaci poválečné Evropy.“**⁷⁶ Když důstojník Valonské legie Degrelle promluvil v lednu 1943 v berlínském *Sportpalastu* k belgickým dělníkům, sklidil od posluchačů uznání... a v německých médiích naprostý útum. Francouzský politik Laval uznal, že německá politika brání sblížení, které podporovalo mnoho jeho krajanů, a řekl Hitlerovi: **„Chcete-li vyhrát válku, abyste vytvořili Evropu. Musíte vytvořit Evropu, abyste vyhráli válku.“**⁷⁷

V době Degrellova berlínského projevu již německé ozbrojené síly a jejich spojenci ztráceli půdu pod nohama v opotřebovací válce proti Rusku, Británii a Spojeným státům. Stále více Němců vidělo potřebu zahraniční pomoci. To vyžadovalo přehodnotit kontinentální postoj Říše. V únoru 1943 představil poradce pro zahraniční politiku Dr. Kolb návrhy na mnohostrannou spolupráci. Doporučil, aby smlouvy byly uzavírány na základě absolutní rovnosti signatářů. Národ by měl mít v evropském společenství rovnoprávné postavení bez ohledu na formu vlády. Kolbův plán vyžadoval, aby se Německo vzdalo hegemonie nad kontinentem.⁷⁸

V září 1943 Arnold Köster, šéf plánovací komise ministerstva zbrojení, v memorandu otevřeně prohlásil, že Říše provádí improvizované využívání okupovaných území. Výsledkem byla **„nelibost mezi živly dobré vůle ve společnosti, narůstající nenávisť mezi nevraživými vrstvami obyvatelstva, pasivní odpor a sabotáže“**.⁷⁹ Německý diplomat Cecil von Renthe-Fink hlásil 9. září Ribbentropovi: **„Je zřejmé, že nálada v Evropě je již delší dobu horší a že hnutí odporu rychle narůstají. Tento vývoj může mít neblahé důsledky pro ochotu evropských národů věnovat své prostředky na naše vítězství a je třeba mu čelit. Změna politiky je nezbytná.“**

Poláci migrující do Německa našli uplatnění v agrárním hospodářství a nakonec i ve zbrojním průmyslu. Přiděly potraviny a ubytování pro dělníky z Východu byly obecně horší než pro dělníky ze západní Evropy.

Renthe-Fink identifikoval to, co považoval za jeden z nejhorších nedostatků současné praxe: *„Německo stojí v boji o Evropu jako průkopník nového, lepšího řádu, v němž všechny evropské národy najdou spravedlivé a důstojné místo. Kromě toho, co se občas uvádí o hospodářské oblasti, jsme se však dosud vyhýbali tomu, abychom o svých záměrech řekli něco konkrétního. To vyvolává dojem, že si chceme ponechat volné ruce pro realizaci vlastních politických plánů po válce. Jak znovu a znovu ukazují zprávy z našich velvyslanectví, vlády a obyvatelstvo národů, které jsou vůči nám přátelské nebo s námi spojené, mají velký zájem dozvědět se, jakou roli budou hrát v nové Evropě.“*⁸⁰ Při účasti na válečné přednášce o nebezpečí komunismu vyjádřil Degrelle celoevropské obavy, když přednášejícímu řekl, že dobrovolníci chápou, proti čemu bojují, ale ne, za co bojují.

Německá okupační politika na bývalém sovětském území byla kontraproduktivní. Hitler si byl vědom hrozby, kterou východní populace, jako

byli Mongolové, v minulosti představovaly, a proto je raději udržoval politicky bezmocné. Na vojenské konferenci v červnu 1943 prohlásil: *„Nemohu si stanovit žádný budoucí cíl, který by zde vytvořil nezávislé státy, autonomní státy.“*⁸¹ V dubnu 1942 soukromě poznamenal: *„Pro ovládnutí národů na východ od Říše, které jsme dobyli, musí být hlavní zásadou co nejvíce vyhovět přáním po individuální svobodě, vyhnout se jakékoli organizované státní formě a tímto způsobem udržet příslušníky těchto národností na co nejomezenější civilizační úrovni.“*⁸²

Völkischer Beobachter toto opovržení Rusy odrážel, jako například v následujícím popisu skupiny sovětských zajatců, který byl zveřejněn ve vydání z 15. července 1942: *„Tato zemitá, kožnatá tvář s apatickým, kradmým pohledem a unavenými, mechanickými pohyby, tato šedivá, monotónní, bezejmenná masa, toto stádo v pravém slova smyslu, které se v únavné uniformitě plahočí po cestě porážky, známe všichni z kronik a z frontových fotografií našich bojových zpravodajů. Od našich synů, manželů, bratrů a přátel na dovolené z východu, kteří to viděli na vlastní oči, jsme slyšeli, že ty obrazy je zobrazují přesně takové, jací jsou.“*⁸³

Tisíce Rusů dezertovaly k okupantům a často uváděly jako důvod, že Stalin popravil někoho z jejich rodiny.⁸⁴ V červenci 1941 z 12 000 příslušníků sovětské 229. střelecké divize jich 8 000 zběhlo. V září zběhlo také 11 000 mužů patřících k 255., 270. a 275. střelecké divizi.⁸⁵ Dezerce sužovaly Rudou armádu i nadále. Jen v květnu 1942 přešlo k Němcům 10 962 sovětských vojáků. Dalších 9 136 následovalo v červnu a pak 5 453 v červenci. V srpnu Němci napočítali 15 011 dezertérů z Rudé armády.⁸⁶

Muži Rudé armády, kteří se vzdali. Mnozí z nich, které Stalin označil za dezertéry, neviděli jinou možnost než spolupracovat s nepřítelem. Během války vstoupilo do německých služeb více než milion Rusů.

V květnu 1943 sloužilo v německých ozbrojených silách 90 ruských praporů, 140 samostatných střeleckých rot, 90 praporů složených z neruských vojáků, jako byli Gruzínci a Tataři, a více než 400 000 neozbrojených pomocníků.⁸⁷ Tuto vojenskou sílu doplňovala kozácká divize a několik pluků. Na německé straně toho roku bojovalo nejméně 500 000 bývalých Sovětů a kozáci byli obzvláště efektivní v boji proti komunistickým partyzánům.⁸⁸ Hitler byl zpočátku šokován počtem ruských jednotek ve službách německé armády a v únoru 1942 zakázal zakládat další. Díky úspěchům těchto útvarů však brzy od odporu proti této praxi upustil.

Od začátku sovětsko-německé války zajatí ruští důstojníci opakovaně radili útočníkům, že pro svržení Stalinova režimu je nezbytné vytvoření a formální

uznání ruského národního státu s vlastní osvobozenou armádou. Mezi svědčícími důstojníky byli bývalí velitelé 3. gardové armády, 5., 12., 19. a 22. armády a více než desítka dalších generálů. Německý diplomat Hilger v srpnu 1942 vyslechl tři prominentní ruské zajatce: Generál Andrej Vlasov, plukovník Vladimir Sojerskij a plukovní komisař Josef Kerness. Vlasov podle Hilgerovy zprávy řekl toto: *„Sovětské vládní propagandě se podařilo přesvědčit každého Rusa, že Německo chce zničit existenci Ruska jako nezávislého státu a degradovat ho na koloniální stát. Vůli ruského lidu k odporu lze podle jeho názoru zlomit pouze tehdy, když se Rusům ukáže, že Německo žádný takový cíl nesleduje, ale navíc je ochotno zaručit Rusku a Ukrajině, třeba formou protektorátu, nezávislou existenci. Na tomto základě by se mnozí ruští váleční zajatci dali pod německé velení a vstoupili do boje proti nenáviděnému Stalinovu režimu.“*⁸⁹

Hilger ve své zprávě také shrnul Soyerského poznámky: *„I on zastává názor, že Rudou armádu a ruské obyvatelstvo lze přesvědčit o nesmyslnosti pokračování války pouze tehdy, zbaví-li se obav, že Německo chce z Ruska udělat kolonii. Kvůli neustálým porážkám, které mu všichni vyčítají, ztratil Stalin v armádě veškerou popularitu. Sovětský režim byl vždy nenáviděn většinou obyvatelstva. Vůle k odporu Rudé armády a ruského lidu by se proto nepochybně zhroutila, kdyby zveřejnění německých válečných cílů a nasazení ruských jednotek na frontě ukázalo, že jejich obavy jsou neopodstatněné.“* V této fázi se Hitler, jeho vlivný kancléřský ředitel Martin Bormann a říšský zmocněnec pro Ukrajinu Erich Koch stavěli proti poválečné ruské autonomii.

Ukořistěný ruský tank KV-2 projíždí 8. května 1942 Berlínem, aby propagoval otevření výstavy „Sovětský ráj“ v Lustgartenu. Výstava, která přilákala přes milion návštěvníků, zobrazovala sociální bídu a komunistický útlak v SSSR.

Italský maršál Giovanni Messe poznamenal: *„Německo neusiluje o nahrazení bolševického režimu jinou formou vlády, ale chce si zajistit celou východní Evropu jako ekonomickou sféru vlivu..... Zacházení s obyvatelstvem a zajatci, stejně jako plné využívání místních přírodních zdrojů, často prozrazuje nedostatek předvídavosti, rozpory ve směrnících, nesoudržnost a nestabilitu vyšších vojenských, politických a hospodářských orgánů pověřených správou okupovaných území..... Německo nepochopilo, jak probudit sympatie a ochotu ke spolupráci mezi obyvatelstvem těchto území.“*⁹⁰ Hitlerova nedůvěra vůči smluvním partnerům Německa a východním národům bránila racionální evropské politice.

Po většinu války německá propaganda očerňovala vlády nepřátelských zemí a popisovala jejich civilní obyvatelstvo a vojenský personál jako slušné, ale podvedené bezohlednými vůdci. V souvislosti s válkou na Východě říšská média tuto obezřetnou praxi přehodnotila. Když Němci vtrhli do země, sovětská tajná policie GPU likvidovala politické vězně ve východním Polsku a

v pobaltských státech. Ve Lvově Němci objevili přes 4 000 obětí, v Lucku 1 500, v Dubně 500 obětí. Dr. Philipp Schneider při shrnutí německého oficiálního vyšetřování napsal: ***„Dospěl jsem k závěru, že zvěrstva, kterých se GPU dopustila na Ukrajincích, Litevcích, Lotyších a bohužel také na zajatých příslušnících našich ozbrojených sil v Rusku před ústupem z měst, předčí v krutosti a brutalitě vše, co se doposud objevilo na světě..... Můj asistent, který byl před dvěma dny ve Lvově, mi řekl, že to, co se tam dělo, se vymyká popisům. Není pochyb o tom, že oběti vražd byly před smrtí sadistickým způsobem mučeny. Byly použity mučírny postavené speciálně pro tento účel.“***⁹¹

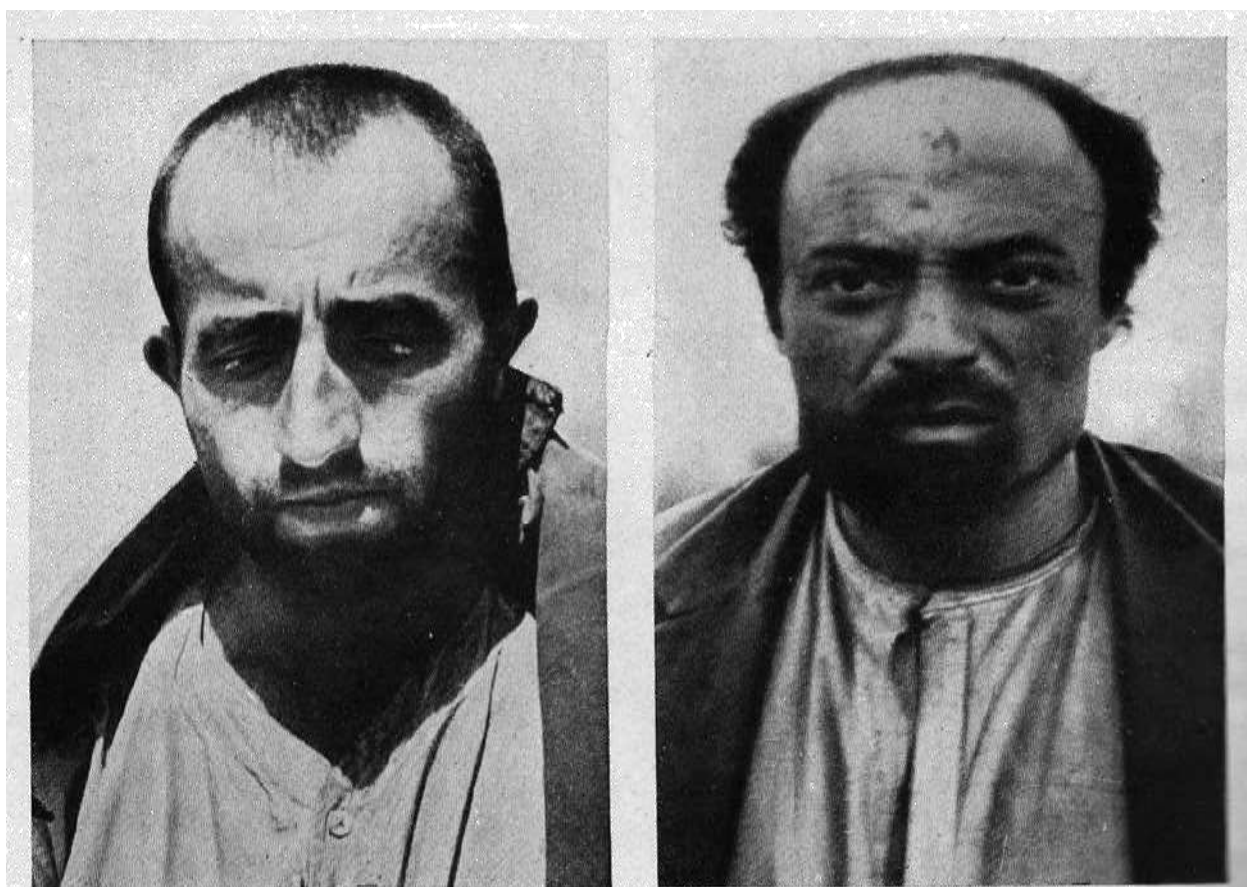
Podél ústupových tras rozesely GPU a Rudá armáda zohavená těla německých zajatců, kteří byli zastřeleni nebo umučeni k smrti. Účelem bylo vyprovokovat odvetu útočníků proti vzdávajícím se Rusům, a tím odradit od dezerce. V tarnopolském vězení našli němečtí vojáci jednu z pohřešovaných posádek bombardérů s vydlobnutýma očima, uříznutými jazyky, ušima a nosy a odloupanou kůží na rukou a nohou. Šlo o oblíbené mučení GPU, které se provádělo tak, že se končetiny nejprve ponořily do vařící vody.

V lednu 1942 sovětská černomořská flotila vylodila ruskou námořní pěchotu podél Němci obsazeného úseku krymského pobřeží poblíž Oděsy. Vzpomínal na to ženista z tamní německé pěší divize: ***„Mnoho domů podél pláže sloužilo jako nemocnice nebo jako sběrné místo pro raněné. Rusové vnikli dovnitř, zabili ošetřovatele a lékaře a znásilnili sestry a pomocnice. Pak ženy hodili do ledové vody přístavní nádrže. Raněné a nemocné vojáky stříleli nebo je vyvlekli na ulici a polili studenou vodou, aby venku umrzli.“***⁹²

Německý tisk označoval agenty GPU a sovětské vojáky páchající zvěrstva jako *Untermenschen*. Tento výraz se věrně překládá jako „podčlověk“, ale historici jej někdy interpretují ve významu podlidé nebo rasově méněcenní. Ve skutečnosti označuje zkaženost mysli a ducha jednotlivce, vítězství zkaženosti nad vytríbenými vlastnostmi civilizovaného člověka. Kromě sovětských vojsk, Stalinových vykonavatelů a řadových ruských komunistů se toto slovo více či méně spojovalo s východními národy obecně.

Melitta Wiedemannová, bývalá redaktorka předválečného mezinárodního protikomunistického měsíčníku *Contra Comintern* a šéfredaktorka válečného diplomatického časopisu *Die Aktion*, vyjádřila frustraci z německé propagandy a zahraniční politiky, kterou pociťovalo mnoho významných občanů. V roce 1943 napsala několika vedoucím představitelům SS dopis, v němž obhajovala

panevropskou myšlenku a revizi německých praktik na Východě. Prostřednictvím poradce Dr. Richarda Korherra adresovala 5. října Himmlerovi dopis, v němž tvrdila: *„Naše mlčení o budoucí podobě nové Evropy je na okupovaných územích a mezi těmi, kdo jsou oficiálně našimi přáteli, považováno za absolutní důkaz našich špatných úmyslů. Lidé říkají, že kdyby Německo skutečně hodlalo respektovat nezávislost evropských národů, mělo by velký zájem na tom, aby to oznámilo; protože by to, jak se říká, zkrotilo nepřátelské postoje vůči Říši, které se v současné době šíří jako lavina. Pokud však Německo mlčí, jak špatné musí být jeho záměry! Spojenecká propaganda má pravdu, když tvrdí, že Německo chce rozpustit evropské národy a vytvořit jedno velké vězení pro obyvatelstvo pod německým bičem.“* Wiedemann dodává: *„Nejprve byli Židé prohlášeni za Untermenschen a zbavení svých práv. Pak se k nim přidali Poláci, pak Rusové a málem i Norové. Kdo chrání jakoukoli národnost před tím, aby ji Německo degradovalo do sféry Untermenschen a pak ji zničilo?“*

Ukázka Goebbelsovy útočné propagandy Untermensch, publikovaná v časopise Luftwaffe *Die Seeflieger* v září 1941: „Zajatí sovětské Židé, jejichž fyziognomie na první pohled prozrazuje sklony k ukrutným činům....Rozkoš

ze smrtelných muk svých obětí je nejrafinovanějším důsledkem bolševicko-ateistické ideologie.“

Pokračovala: *„Naše heslo Untermensch pomohlo Stalinovi vyhlásit národní válku. Nenávist vůči nám je děsivá.... Celá ruská zemědělská obec, většina inteligence a celé střední a vyšší vedení Rudé armády jsou nepřáteli bolševismu a zejména Stalina. Naše politika staví tyto lidi před tragické dilema: buď budou bojovat za Stalina, nebo ponechají své lidi, kteří jistě patří k nejtalentovanějším příslušníkům bílé rasy, osudu zbídačeného, vydrancovaného koloniálního území, budou prohlášeni za Untermenschen, odsouzeni ke generacím otrocké práce a dostanou třetířadé vzdělání. Je snadné pochopit, proč za takových okolností i smrtelní nepřátelé Stalina proti nám bojují s veškerým odhodláním.“*⁹³

Německá armáda utrpěla katastrofální porážku v šestiměsíční bitvě o Stalingrad, která skončila v únoru 1943. To přimělo mnoho Němců k závěru, že bez aktivní zahraniční pomoci bude válka prohraná, což si vyžádalo zásadně nový přístup ke správě Říše v Evropě. K provedení takové revize, které se bránilo nejvyšší vedení státu, potřebovali zastánci nějaký prostředek, organizovaný blok. Ten našli ve Waffen SS.

Evropská mise

Na počátku války proti Rusku Hitler hovořil o tom, že Evropané musí překonat nacionalistické sklony: *„Už jen hrozba z východu s nebezpečím, že se všichni ocitnou v bolševicko-asijské rovině, což by znamenalo zničení všech základů evropské civilizace, nás nutí ke sjednocení. Zatím však každý národ myslí jen sám na sebe, a ne v evropském kontextu. Abychom překonali marxismus, musí být naším cílem germánská sociální revoluce.“*⁹⁴ Významný novinář a bývalý poručík Waffen SS Hans Schwarz van Berk později napsal: *„Teprve když se prosadily zahraniční formace se svou přesnou evropskou vůlí, zakotvenou v SS jako koncepci evropské bojové elity, věci se změnily. Německá SS musela odpovídajícím způsobem upravit své vnímání. Tato zkušenost jasně ukázala, že stará východiska německé politiky jsou příliš provinční na to, aby bylo možné uskutečnit evropskou obrodu v dobrovolném duchu svobody, o níž tak vášnivě usilovaly aktivistické, optimistické mladší elementy z řad evropských*

národů..... Zuřivost této války si žádala víc než najaté žoldáky. Vyžadovala konstruktivní, společné cíle a závazné, idealistické motivy bojovníků.“⁹⁵

Výřečný belgický esesman Leon Degrelle, zde salutuje během návštěvy Paříže. Stal se nejznámějším neněmeckým dobrovolníkem, který za války bojoval proti SSSR. Zcela vpravo je Carl Oberg, šéf SD a gestapa ve Francii.

Germánští dobrovolníci ve službách Říše se nepovažovali za podřízené. *„Nebojovali jsme ani za Německo, ani za Hitlera, ale za mnohem větší myšlenku; za vytvoření sjednocených evropských států,“* napsal Degrelle.⁹⁶ *„Všechny nás spojovala stejná vůle: Čestně reprezentovat náš národ mezi třiceti, které přišly bojovat. Splnit svou povinnost, protože jsme bojovali za Evropu. Získat čestné místo pro naši vlast v kontinentálním společenství, které by se vyvinulo z války, a konečně vytvořit bojové jednotky, jejichž hodnota by zaručovala dosažení sociální spravedlnosti, až se nakonec po skončení bojů vrátíme domů.“⁹⁷*

Švýcarský esesman Heinrich Büeler vzpomínal: *„Pokud jde o restrukturalizaci Evropy po válce, neexistoval žádný program. Tato otázka se nicméně ve*

Waffen SS často diskutovala. . . Byli jsme přesvědčeni, že kamarádství, které spojovalo Germány a Evropany bojující společně ve Waffen SS proti asijskému bolševismu, povede k reformě Evropy ve stejném duchu.“

Švýcarský novinář Francois Lobsiger je považoval za „*politické vojáky v tom nejvznešenějším smyslu*“, kteří bojovali za dosažení „*silné, jednotné a bratrské Evropy*“.⁹⁸ Historik Lothar Greil shrnul: „*Se začátkem ruského tažení se ve Waffen SS vyvinulo rozhodující mentální uvědomění. Boj za svobodu říše všech Němců se stal bojem za svobodu evropské rodiny národů. Společná věc dobrovolníků z celé Evropy posilovala tento ideál jako ideál, pro který stojí za to přinášet oběti.*“⁹⁹ Francouzský historik Henri Landemer poznamenal: „*Během zimy 1943/44 Waffen SS dokončily svou velkou proměnu. Její vojáci pocházeli z více než 30 národů a stará národní hrdost se chystala zmizet ze zemského povrchu ve prospěch nové Říše. Říše už není Německo, ale Evropa.*“¹⁰⁰

Himmler, který se zabýval především bezpečnostními složkami, shromažďováním zpravodajských informací a kontrašpionáží, si zpočátku představoval poválečnou Evropu s dominantním postavením Německa. Vůči Východu zaujímal koloniální postoj. Pod vlivem nejen zhoršující se vojenské situace, ale i mnoha dopisů, které dostával od vojáků Waffen SS, postupně tento imperialistický názor opustil. V projevu k představitelům NSDAP v Posenu v roce 1943 označil bratrství ve zbrani v divizi *Wiking*, v níž společně sloužili Němci i neněmci, za základ budoucí větší germánské říše.

Když místní stranický funkcionář odmítl schválit žádost o sňatek germánského dobrovolníka s Němkou, Himmler ostře zareagoval. Dne 4. října 1943 poslal Bormannovi dopis, v němž argumentoval: „*Jestliže na jedné straně má říšský vůdce SS (Himmlerův titul) verbovat Vlány, Holanďany a další Germány, aby bojovali a umírali za velkoněmeckou říši, a na oplátku prohlašovat, že mají stejná práva, pak nelze zakázat sňatek se sestrami a dcerami těchto Germánů nebo sňatek německé dívky s příslušníkem těchto germánských národů.*“ Himmler požadoval, aby Úřad pro rasovou politiku NSDAP byl zbaven pravomoci povolovat sňatky, a dodal: „*Nemá smysl, abych se po léta za těžkých okolností snažil oživovat germánskou myšlenku a získávat pro ni lidi, zatímco jiné úřady v Německu to bezmyšlenkovitě a kategoricky odmítají.*“¹⁰¹

Navzdory autoritě svého úřadu se Himmler pohyboval v nejistých vodách. Obhajoval evropskou pospolitost a zpochybňoval oficiální programy „Německo na prvním místě“ a dogmata NSDAP. „*Stal se nejdemonstrativnějším kritikem*

této politiky a mlčky nejvýznamnějším nepřítelem všech stoupenců a obhájců této politiky,“ konstatoval Schwarz van Berk.¹⁰² Himmler začal získávat převahu počátkem roku 1943. V únoru mu říšské kancléřství udělilo dohled nad všemi „vzájemnými etnicko-germánskými záležitostmi“ v okupovaných zemích. Němečtí úředníci již nemohli v souvisejících otázkách jednat jinak než „po dohodě s říšským vůdcem SS“. Historik Seidler poznamenal: ***„Pro utváření nového uspořádání v Evropě po válce měla SS optimální výchozí pozici v konkurenci s orgány NSDAP.“***¹⁰³ SS plánovala vytvořit evropskou unii s úzkou hospodářskou spoluprací a univerzálním měnovým systémem bez německé nadvlády. ***„Loajalita zahraničních esesmanů dodávala Himmlerovi větší váhu... v opozici vůči oficiální německé politice. Tito muži nebyli ani v nejmenším poddajné povahy,”*** napsal Schwarz van Berk.¹⁰⁴ Nakonec se neněmci stali většinou v polovině bojových divizí SS v aktivní službě.¹⁰⁵

V roce 1944 převzaly Waffen SS kontrolu nad všemi zahraničními legiemi sloužícími v německé armádě s výjimkou kozáků. To byl důležitý krok k nahrazení koncepce národních armád koncepcí mnohonárodnostní bojové síly hájící společné zájmy, síly, jejíž veteráni mohli po válce udržovat kamarádství přesahující obvyklé evropské soupeření. Waffen SS aktivně podporovaly vytvoření ruské osvobozené armády. Po setkání s Vlasovem Himmler schválil nejen vytvoření této armády, ale i založení „exilové“ ruské vlády. Vlasov prohlásil, že při jednáních s SS našel pro své návrhy větší pochopení než s německou armádou.¹⁰⁶ Nakonec dostal zelenou k založení Ruské osvobozené armády, která byla nasazena ke konci války.

Vojáci divize SS *Wiking* odpočívají po misi proti Rudé armádě. Mají na sobě maskovací pláště, které jsou ve válce stále ještě novinkou.

Estonci a Lotyšci se stali předvojem východních národů v uniformách Waffen SS. Ne bez výhrad Himmler nakonec přistoupil na Bergerovu výzvu, aby zapsal Ukrajince. Zformování 14. granátnické divize SS spolu s jugoslávskými kontingenty nakonec zlomilo „slovanskou skepsi“, která nakazila říšského vůdce SS neméně než doktrináře NSDAP. Diplomát Renthe-Fink napsal:

„Estonské SS se osvědčily v akcích proti bolševikům a zdá se, že tento vývoj probíhá s vůdcovým souhlasem.“¹⁰⁷ Bývalý ředitel důstojnické akademie v Bad Tölzu poznamenal: „Určitá dogmata se začala objevovat v pochybném světle. Mezi ně patřilo i vnímání rasy. Po zformování slovanských oddílů bylo N. S. rasové pojetí stále méně věrohodné. Ustoupilo sjednocujícímu prvku antikomunismu, zejména svařování východních a západních esesmanů.“¹⁰⁸

Příklad Waffen SS povzbudil ostatní v Německu, kteří se postavili proti národním politikám škodlivým pro společenství národů. V únoru 1944 zaslal německý zmocněnec na Krymu Alfred Frauenfeld do Berlína 37stránkové memorandum, v němž označil nacionálněsocialistickou východní politiku za *„mistrovské dílo špatného vedení“*.¹⁰⁹ V červnu téhož roku předložil ekonom Walter Labs návrhy na správní reformu v okupovaném Rusku. Ptal se: *„Mají být východní území a obyvatelstvo na nich žijící přijato jako členové evropské říše, nebo jsou to jen kolonie a koloniální národy, které mají být vykořisťovány?“* Labs požadoval, aby jim bylo přiznáno právo na soukromé vlastnictví, pokročilé vzdělání a možnost realizovat se v prosperitě. Přímou zdůraznil, že *„národy, které ve válce dosáhnou tolik, kolik dokázala Rudá armáda, jsou příliš vyspělé na to, aby se smířily s tím, že budou sníženy na úroveň koloniálních národů.“*¹¹⁰

Německá armáda zase v roce 1943 vydala pro své jednotky v Rusku obsáhlé pokyny, v nichž jim nařizovala: *„Buďte spravedliví. S každým podřízeným se smí jednat pevně, ale musí se s ním jednat také spravedlivě. V rámci Ruska měli Němci vždy pověst spravedlivých. Rus nic nesnáší víc než nespravedlnost. Rus je obzvláště dobrý pracovník; pokud se s ním zachází slušně, pracuje tvrdě. Je inteligentní a snadno se učí.“*¹¹¹ Téměř o dva roky dříve již Waffen SS instruovaly své příslušníky, aby se *„upřímně snažili získat základní znalosti o psychice současného Rusa“*, přičemž každý esesman by měl být *„nejen vojákem, ale tak trochu i politikem.“* Cílem, uvedeným ve směrnici pro vojáky Leibstandarte, byl *„jeden z nejdůležitějších úkolů pro německý národ, totiž získat toto obyvatelstvo pro evropskou rodinu národů“*.¹¹²

Ruští dobrovolníci v řadách německých ozbrojených sil.

Leibstandarte bránila pozice u řeky Mius na východní frontě až do dubna 1942, kdy dostala rozkaz k přesunu. Jeden z granátníků vzpomínal: ***„Během našeho odchodu z Taganrogu stály tisíce obyvatel podél silnice a mávaly jednotkám, když odjížděly; příklad toho, jak dobré mohou být vztahy mezi divizí SS a ruským civilním obyvatelstvem.“***¹¹³

Ačkoli jsou Waffen SS známé spíše jako elitní bojové jednotky, neméně odhodlaně prosazovaly sociální a politické reformy, které byly nezbytné k tomu, aby Evropa znovu získala převahu a renomé ve světových záležitostech. V boji proti přetrvávajícímu nacionalismu 19. století, který rozdělával kontinent, i proti neproduktivním dogmatům Úřadu pro rasovou politiku v Německu si Waffen SS razily osamocenou cestu; jen málokdo z říšské hierarchie riskoval odporovat uzákoněným programům NSDAP. Albert Frey, velitel pluku v Leibstandarte, vzpomínal, že ***„během války se v žádné jiné sféře NS státu tak otevřeně nediskutovalo a nekritizovalo chybné politické a vojenské rozhodnutí vyššího vedení jako ve Waffen SS“***.¹¹⁴ Přijímání neněmeckých dobrovolníků do Waffen SS nutilo říšskou vládu uznat přínos cizích národů pro válečné úsilí. Germánští rekruti požadovali poválečnou evropskou federaci namísto německé hegemonie. Prostřednictvím SS našli

politické vyjádření a postupně vedli německou vládu k vyvážené perspektivě. Tím se zvýšil vliv nedostatečně zastoupených vrstev, které vedly boje, podobně jako se za osvobozeneckých válek v roce 1813 začala přesouvat moc z císařské dynastie na pruskou selskou domobranu.

Tisíce Ukrajinců se dobrovolně přihlásily ke službě ve Waffen SS.¹¹⁵ Ukrajinská 14. granátnická divize SS, kterou se Němci rozhodli založit v dubnu 1943, vyrazila do akce následujícího roku. Když se Hitler dozvěděl o její existenci, zpochybnil její spolehlivost a navrhl, že by bylo lepší dát její zbraně nové německé divizi. Když se Hitler doslechl o přání generála Vlasova vést osvobozeneckou armádu, odpověděl: **„Nikdy nebudu formovat ruskou armádu. To je strašidlo prvního řádu.“**¹¹⁶ Když plukovník SS Gunter d'Alquen kritizoval oficiální postoj ponižující Rusy, Himmler ho výslovně varoval před tím, aby SS nepodnikaly žádné kroky v rozporu s vůdcovým přáním. Přesto Waffen SS zvítězily. Opět citujeme Schwarze van Berka: **„V Himmlerovi našli nejsilnější hlas ti, kteří požadovali zrušení úzce vymezené rasové politiky ve prospěch širšího, racionálnějšího výkladu. A tentýž Himmler, který ve své vlastní oblasti kdysi stanovil nej přísnější rasová kritéria, se nyní stal zastáncem liberálního chápání práv národností a ras.“**¹¹⁷

Hitler neschvaloval revize, které Waffen SS tvrdošjně prosazovaly, ale paradoxně právě on vytvořil systém, který jim umožnil postupovat. V projevu ve Vogelsangu v roce 1937 kdysi prohlásil: **„Z našich řad mohou ti nejschopnější dosáhnout nejvyšších pozic bez ohledu na původ a narození. Stačí, aby k tomu měli schopnosti. Hledáme ty nejtalentovanější lidi. To, čím byli, co dělají jejich rodiče, kdo byla jejich matka, nic neznamená. Pokud jsou schopní, cesta stojí volná. Jen musí přijmout odpovědnost, to znamená, že mají na to, aby vedli.“**¹¹⁸ Hitlerova politika připomínala ducha liberalismu 18. století ve Francii, v němž talentovaní jedinci realizovali svůj potenciál a dostávali se do vedoucích pozic.

Od svého založení v roce 1934 přitahovala VT, budoucí Waffen SS, muže z nevyužité studnice vynikajících lidských zdrojů, kterou kdysi identifikoval Gneisenau. Frey, jeden z prvních, kdo vstoupil do ozbrojených SS, napsal o svých spolubojovnících při výcviku v kasárnách v Ellwangu: **„Většina z nich byli zemědělstí chlapci a pocházeli z vesnic.“**¹¹⁹ V německé armádě pocházelo 49 % důstojnického sboru z vojenských rodin. Ve VT to bylo pět procent. Pouze dvě procenta armádních důstojníků měla venkovský původ, ale značné procento důstojníků VT vyrůstalo na farmách.¹²⁰ Navzdory

poměrně omezenému vzdělání dosahovali důstojníci SS, kteří se hlásili do armádních kurzů generálního štábu, trvale výsledků v horních deseti procentech absolventů.¹²¹ V některých německých provinciích se o přijetí do VT ucházela téměř třetina farmářských chlapců.

Stejně jako německá armáda i tato nová bojová síla podporovala iniciativu na bojišti na nižších velitelských úrovních. Zároveň však uvolňovala sociální bariéry mezi důstojníky a podřízenými, autoritu zakládala spíše na získání respektu mužstva než na hodnosti a vštěpovala liberální přístup, který umožňoval Němcům a ostatním Evropanům vystupovat společně jako bratři. Během několika krátkých let přispěly Waffen SS k politickému a vojenskému vývoji, který by jinak trval desítky let, a to bez záštity příslušných vlád nebo obyvatelstva. Ve své konečné podobě se Waffen SS jen málo podobaly výstavní stranické gardové jednotce, zosobňující výkvět německého mužstva, který Hitler původně zamýšlel pro domácí mise podle svého uvážení. Himmler nakonec uznal, že „*Waffen SS začínají žít vlastním životem.*“¹²²

Důstojníci Waffen-SS jdou příkladem, zde bojují v první linii během bojových operací v Belgorodském sektoru v červenci 1943.

Muži Waffen SS nebyli omezováni zavedenými vojenskými zvyklostmi a ke svému řemeslu přistupovali nezávisle a inovativně. Svým dobrovolným nasazením a válečnými obětmi se zasazovali o politické reformy, které byly ozbrojeným silám obvykle zapovězeny. A přesto její příslušníci pocházeli převážně ze společenské vrstvy, která historicky postrádala veřejný vliv. Navzdory dynamice, odvaze a obratnosti Waffen SS by nikdy nezískaly vliv, kdyby neexistoval státní systém, který by podporoval objevování skrytých talentů. Vůdce schválil rozšíření Waffen SS navzdory jejímu vzdoru. Hitler byl člověk, který se nesnažil své lidi ovládat, ale umožnit jim, pomoci jim zkoumat, objevovat a využívat jejich potenciál, a to i tehdy, když změny, které zaváděl, byly v rozporu s jeho osobním přesvědčením.

Kapitola 6 Revoluce versus reakce

Osudová diplomacie

Nikdy se nedozvíme, jak by Waffen SS nakonec dosáhly vytvoření evropské konfederace, jaký kalibr vůdců by vytvořily školy Adolfa Hitlera nebo jak by vzdělání a pokrok nemajetných vrstev v Německu změnilo podobu národa. Vojenská porážka v roce 1945 ukončila éru německého sebeurčení a potlačila revoluci historických důsledků, která se již možná nikdy nebude opakovat. Rozvrat Německa obecně přičítáme většímu počtu obyvatel a vyšší průmyslové kapacitě spojenců, ale k výsledku války přispěl i zřídka zveřejňovaný, zrádný faktor. Tím byla systematická sabotáž říšské mírové diplomacie a válečných vojenských operací, kterou prováděly nespokojené a zlovolné elementy uvnitř Německa.

Na rozdíl od bolševiků Hitler nepotlačoval aristokracii, aby podpořil dělnictvo. Osobně považoval roli šlechty za „ohranou“. Musela by se osvědčit, aby získala zpět svou dřívější prestiž, ale pouze v konkurenci s ostatními třídami v rámci parametrů říšských sociálních programů. V traktátu vydaném pro důstojníky prohlásil: **„Nová šlechta německého národa, která je otevřená každému Němci, je šlechta založená na úspěchu.“**¹ Mnozí z titulovaných rodin v zemi tuto výzvu přijali. Přihlásili se do NSDAP nebo SS nebo za války statečně sloužili v ozbrojených silách. Malé procento, soustředěné v generálním štábu armády a v diplomatickém sboru, neslo s nelibostí společenskou devaluaci svého vysokého rodového postavení. Místo aby přispívali novému Německu, spíše proti němu konspirovali. Spolu se sebestřednou menšinou pomýlených intelektuálů, kleriků, finančníků a marxistů intrikovali s cílem svrhnout jak nacionálněsocialistickou vládu, tak i svou zemi.

Zvláště škodlivým rysem tohoto podvratného hnutí odporu bylo, že jeho vůdci zastávali citlivé funkce ve veřejných úřadech a v armádě. Mezi hlavní aktéry patřili starosta Lipska Carl Goerdeler, Ribbentropovi podřízený baron von Weizsäcker, Ewald von Kleist-Schmenzin a Erich Kordt a šéf vojenské rozvědky admirál Wilhelm Canaris. Oni a jejich kolegové spiklenci věděli, že Hitler je příliš populární na to, aby proti němu podněcovali národní povstání. Hledali pomoc za hranicemi Německa, v Anglii. V červnu 1937 navázali podvratníci kontakt s britskými politiky. S Canarisem, který poskytoval kouřovou clonu, Goerdeler tajně odcestoval do Londýna s použitím zahraniční

měny, kterou mu poskytl bankéř Schacht. Setkal se s Halifaxem, Churchillem, Edenem, Vansittartem a Montaguem Normanem z Bank of England. Goerdeler svým hostitelům sdělil, že se blíží **„nevyhnutelná konfrontace mezi Hitlerem a spiklenci“**, čímž vyvolal dojem, že plány na převrat jsou v plném proudu.²

V prosinci téhož roku předložil Ribbentrop Hitlerovi důvěrnou analýzu postojů v Británii. Varoval, že Angličané nejsou v žádném případě slabí a dekadentní a že by šli do války, pokud by německé ambice považovali za hrozbu pro svou říši. V tajných rozhovorech s Vansittartem, Churchillem a britskými diplomaty Weizsäcker lživě tvrdil opak, že Ribbentrop vůdci radil, že Londýn je příliš bezpáteří, než aby se vážně postavil Říši.³

Během sudetoněmecké krize v létě 1938 se odboj snažil přesvědčit Brity, aby odmítli Hitlerem navrhované územní revize. Jeho vyslanec Kleist-Schmenzin byl patricijský statkář a monarchista. Mezi vrstevníky se těšil jisté úctě za svůj boj za snížení mezd pomořanských zemědělců ve dvacátých letech. Jednou tvrdil: **„Šlechta se musí držet po staletí vypěstovaného panovnického způsobu, pocitu, že je pánem, nekompromisního pocitu nadřazenosti.“**⁴ 19. srpna Kleist-Schmenzin Churchillovi sdělil, že v případě války jsou němečtí generálové připraveni „do 48 hodin“ asistovat při povstání a ustavit novou vládu v Berlíně.

Hitlerova vojska vstupují do etnicky německého města během okupace Sudet v říjnu 1938. Někteří němečtí diplomaté si byli vědomi toho, že vůdce je odhodlán obsadit region silou, pokud to bude nutné, přesto se snažili přesvědčit Londýn, aby tvář v tvář britskému tlaku ustoupil. Doufali, že tímto způsobem vyprovokují evropskou válku a svrhnou nacionálně socialistickou vládu.

Vyslanec rovněž poskytl britské tajné službě tajné informace o obranyschopnosti Říše. Stejně jako Goerdeler rok předtím v Londýně označil německé zbrojení za „kolosální blaf“, Kleist-Schmenzin Angličanům sdělil, že německá armáda není na válku připravena. Britský agent Jan Colvin později napsal, že každá jednotlivá věta, kterou Kleist pronesl, by sama o sobě stačila k tomu, aby si vysloužil trest smrti za velezradu.⁵

Zadní brána Downing Street číslo 10 se večer 7. září 1938 otevřela, aby vpustila Ericha Kordta se soukromým dopisem od Weizsäckera pro Halifax. Německý baron v něm psal o tom, že „*vůdci armády jsou připraveni sáhnout*

*k ozbrojené síle proti Hitlerově politice. Diplomatická porážka by pro Hitlera v Německu znamenala velmi vážný neúspěch a ve skutečnosti by urychlila konec nacionálněsocialistického režimu.*⁶ Díky svému vysokému postavení na říšském ministerstvu zahraničí Weizsäcker věděl, že vůdcovo odhodlání získat zpět Sudety není žádný blaf. Tím, že povzbuzoval Londýn ke střetu, doufal, že vyprovokuje ozbrojenou konfrontaci.

Chamberlain však dostával přesnější zprávy od svého velvyslance v Berlíně. Henderson již v červenci napsal náměstkovi ministra Cadoganovi, že ačkoli Hitler válku nechce, Němci se připravují na všechny eventuality. Bystrý Henderson také lživě tvrdil Weizsäckerovi, že Ribbentrop radil Vůdci, že Britové postrádají páteř: *„Rozhodně jsem z Ribbentropa neměl dojem, že by si myslel, že máme odpor k válce. Právě naopak: zdá se, že si myslí, že o ni usilujeme.”*⁷

Chamberlain 30. září obezřetně uzavřel s Hitlerem mnichovskou dohodu, která mírovou cestou předala Sudety Německu. Hnutí odporu to považovalo za „zdrucující porážku“ svých machinací.⁸ Zklamáný Kordt prohlásil, že *„nejlepším řešením by byla válka.”*⁹ Jeho členové se nenechali odradit a využili tajných diplomatických kanálů, aby Londýn zaplavili dalšími falešnými zprávami o Německu. Goerdeler 18. října Angličanům sdělil, jak se údajně Ribbentrop chlubil, že Chamberlain v Mnichově „podepsal rozsudek smrti britského impéria“: *„Hitler bude nyní neúprosně pokračovat ve zničení říše.”*¹⁰

Když polská krize v létě 1939 rozčeřila diplomatickou atmosféru, odboj opět přilil olej do ohně. Po červnovém setkání s gdaňským komisařem Burckhardtem britský diplomat Roger Makins v nótě ministerstva zahraničí prohlásil: *„Velká Británie by měla i nadále ukazovat naprosto pevnou tvář. Tento postup prosazuje baron von Weizsäcker a většina dobře naladěných Němců.”* Asistent náměstka ministra Sargent shrnul: *„Weizsäcker neustále radí, že jediné, co Hitlera přiměje k rozumu, je udržování pevného postoje a žádná předčasná nabídka vyjednávání pod tlakem.”* Weizsäcker, muž číslo dvě v německých zahraničních záležitostech, přispěl k nepružnosti druhé strany.¹¹

Odboj i nadále zásoboval Chamberlaina popisy, které tvrdily, že hospodářská situace v Německu je zoufalá, Hitler je nepopulární a armáda je připravena ke vzpouře. Lépe informovaní britští vyslanci v Berlíně si zachovávali střízlivý pohled na věc. Hendersonův podřízený Ogilvie-Forbes psal 4. července 1939

Halifaxovi o spiklencích: *„Mám hluboce zakořeněnou nedůvěru k jejich radám a informacím. Jsou zcela bezmocní, aby se vlastními silami zbavili nacistických vůdců, a všechny své naděje za tímto účelem vkládají do války s Anglií a porážky Německa. K Němcům, pro které je zničení režimu vyšším cílem než válečný úspěch vlastní země, lze mít jen málo úcty a důvěry.“*¹²

Navzdory těmto varováním Henderson se zděšením sledoval, jak jeho vláda zakládá některá politická rozhodnutí na zpravodajských informacích poskytnutých hnutím odporu. Chamberlain si byl jistě vědom rizika, které válka představuje. Totální konflikt s Německem by přinutil Anglii požádat o americkou pomoc, což by zvýšilo vliv USA v zahraničí. Vedení války proti Říši bylo proto podmíněno okamžitým zhroucením nepřátelského odporu. Na informaci konspirátorů ze srpna 1939, že němečtí generálové netrpělivě čekají na vyhlášení války Londýnem, aby mohli svrhnout vládu, a že Hitler je na pokraji nervového zhroucení, britský premiér reagoval.¹³ Ředitel středoevropské sekce britské tajné služby Sigismund Best vzpomínal: *„Na začátku války měla naše zpravodajská služba spolehlivé informace, že Hitler čelí odporu mnoha mužů, kteří zastávají nejvyšší funkce v jeho ozbrojených silách a veřejných úřadech. Podle našich informací nabylo toto opoziční hnutí takových rozměrů, že mohlo vést ke vzpouře a svržení nacistů.“*¹⁴

Francouzský ministr zahraničí Bonnet ve svých pamětech napsal: *„Očekávali jsme snadné a rychlé vítězství. Vyhlášení války Německu Anglií a Francií 3. září mělo uvolnit cestu k vojenskému převratu, který nám byl tak upřímně slibován.“*¹⁵ Generál Gamelin řekl Benoist-Mechinovi: *“Nezáleží na tom, jestli jejich ozbrojené síly mají 20, 100 nebo 200 divizí, protože až vyhlásíme Hitlerovi válku, předpokládám, že nebudeme mít co do činění s německou armádou. Hitler bude svržen v den, kdy mu vyhlásíme válku. V Berlíně vypuknou nepokoje. Místo aby bránila hranice Říše, vrhne se německá armáda zpět do hlavního města, aby obnovila pořádek... Pak si prorazíme cestu do Německa tak snadno a rychle jako nůž máslem.“*¹⁶ Hned po začátku války si Chamberlain do svého deníku poznamenal: *“To, v co doufám, není vojenské vítězství - o jeho uskutečnitelnosti velmi pochybuji - ale zhroucení německé domácí fronty.“*¹⁷ Sám Ribbentrop si v roce 1946 zapsal: *“Tehdy jsme nevěděli, že Londýn počítá se spikleneckou skupinou prominentních vojáků a politiků, a proto dospěli k naději na snadné vítězství nad Německem. Okruh spiklenců tímto způsobem sehrál rozhodující roli při vypuknutí války. V posledních srpnových dnech zmařili veškeré snahy o mírové řešení a velmi*

pravděpodobně převážili misky vah na stranu anglického rozhodnutí vyhlásit válku.“18

Počáteční tažení

Německá tažení za druhé světové války jsou oblíbeným předmětem studia historiků a vojenských analytiků, avšak při zkoumání Hitlerových strategií, úspěchů a neúspěchů málokdo bere v úvahu zhoubný vliv hnutí odporu. Stejně jako zrádci v diplomatických službách pomohli zablokovat dohodu s Anglií v roce 1939, vysoce postavení příslušníci armády důsledně narušovali válečné úsilí po zahájení válečných akcí. Ačkoli se se zrádci vlasti ztotožňovalo méně než pět procent důstojníků německé armády¹⁹, hrstka nevěrných často zastávala pozice v plánování a logistice, což jim umožňovalo způsobit spoušť neúměrnou jejich počtu. Gestapo nakonec vedlo seznam sledovaných osob, ale nebylo oprávněno vyšetřovat armádu. To spadalo do pravomoci německé vojenské rozvědky, Abwehru. V důsledku toho podvracení bojových operací pokračovalo prakticky bez odhalení. Pruský aristokrat Fabian von Schlabrendorff, štábní důstojník a neúprosný sabotér, vyjádřil ducha spiklenců: ***„Zabránit Hitlerovu úspěchu za jakýchkoli okolností a jakýmikoli prostředky, i za cenu drtivé porážky německé říše, bylo naším nejnaléhavějším úkolem.“20***

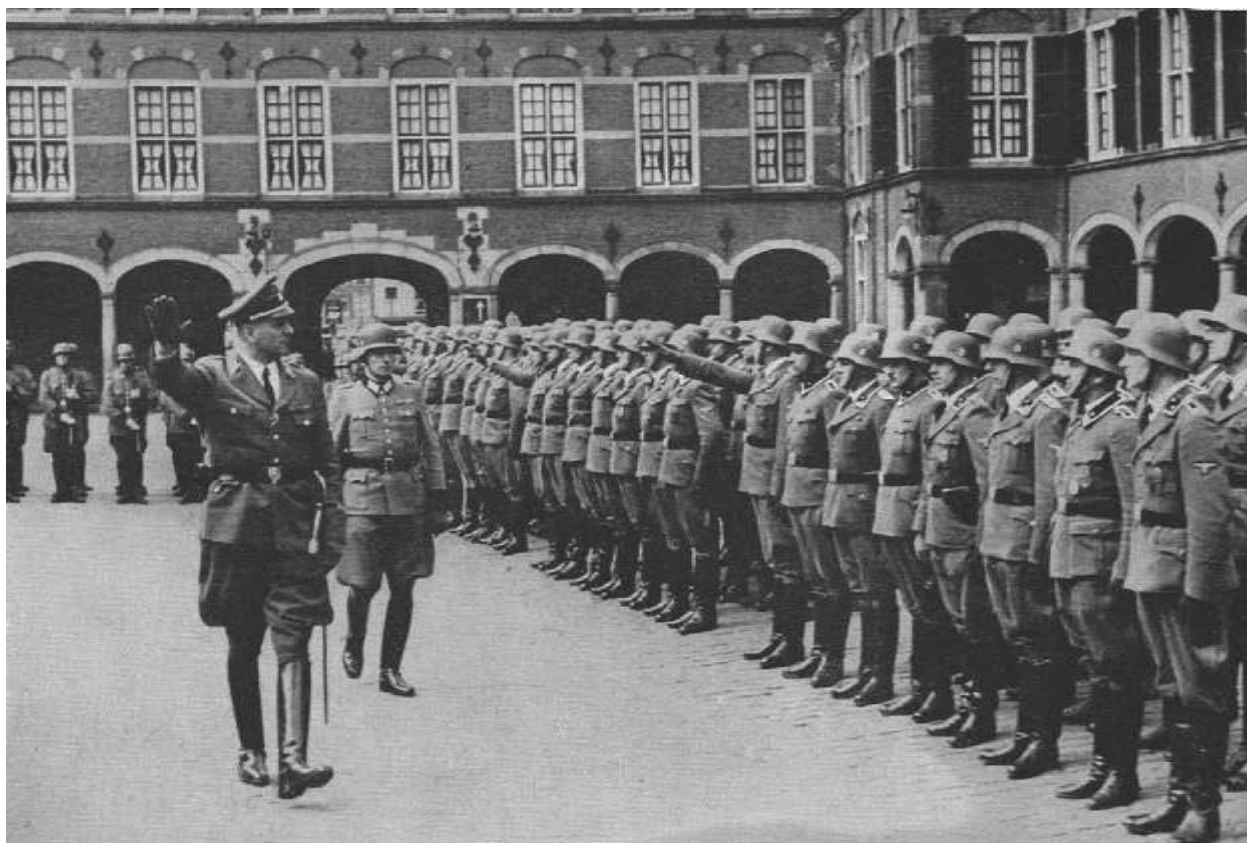
Jmenování do klíčových funkcí v generálním štábu umožnilo spiklencům nahlédnout do vojenské strategie, kterou formulovali, a tyto informace sdělovali nepříteli. Bývalý náčelník generálního štábu armády Halder v roce 1955 vypověděl: ***„Téměř všechny německé útoky byly ihned po jejich naplánování OKW prozrazeny nepříteli některým ze členů štábu OKW ještě předtím, než se dostaly na můj stůl.“21*** Německým ozbrojeným silám chyběl od prvního dne bojů moment překvapení. Dne 30. srpna 1939, dva dny před vpádem Německa do Polska, doručil Kleist-Schmenzin britskému velvyslanectví v Berlíně podrobné operační rozkazy s instrukcí ***„předat to Varšavě“.***²² Chamberlain dokument řádně předal plukovníku Beckovi.

Několik měsíců po polském tažení byl SD zatčen pracovník říšského ministerstva zahraničí v Berlíně, který pašoval mikrofilmy. Film obsahoval přesné informace o síle a umístění německých vojenských posádek v Polsku. Bývalý generál SD Schellenberg dospěl k závěru: ***„V OKW byli více než překvapení tak přesnou a vyčerpávající zprávou, zejména proto, že statistické***

údaje byly správné do nejmenších podrobností.“ Spekuloval o tom, že tyto materiály mohli poskytnout „*pouze vyšší němečtí důstojníci*“.²³

Mezi volně přidruženými podvratnými skupinami byl *Abwehr* obzvláště destruktivní. Její šéf Canaris byl mistrem dezinformací. Velkoadmirál Karl Doenitz ve svých pamětech uvedl, že *Abwehr* „*za celou válku nedodal jedinou užitečnou zprávu o nepříteli*“.²⁴ Canaris naverboval jezdeckého monarchistu Hanse Ostera, aby vedl ústřední oddělení agentury. Důstojník generálního štábu za první světové války Oster opustil armádu v roce 1932 kvůli porušení jejího kodexu cti. V době, kdy byl ženatý, se romanticky zapletl s manželkou jiného muže.

Canaris Ostera v roce 1935 znovu jmenoval podplukovníkem. Když znovu vypukla válka, Oster začal do *Abwehru* jako „specialisty“ přetahovat známé nepřátelsky naladěné vůči státu. Od října 1939 poskytoval Oster nizozemskému vojenskému atašé v Berlíně, plukovníku Giysbertusovi Sasovi, kopie všech agenturních zpráv a všeho, co se podařilo získat od OKW. Naléhal na Sase, aby tyto informace využil k posílení obrany Holandska proti Německu a aby zprávy předal západním mocnostem. Dne 3. dubna 1940 mu Oster poskytl podrobnosti o chystané německé invazi do Norska, aby mohl Oslo varovat.²⁵

SD, kterou zde v Haagu revidoval šéf německé policie v Holandsku Hanns Rauter, rekrutovala vzdělané muže z bohatých rodin a stala se účinnou bezpečnostní složkou. Díky dohodě s vojenskou rozvědkou *Abwehrem* z roku 1936, že nebude vyšetřovat armádu, se SD dozvěděla o zradě v generálním štábu až v polovině roku 1942.

O měsíc později sdělil Oster Sasovi cílové datum německé překvapivé ofenzívy na Západě.²⁶ Nizozemci této informaci nevěřili. Podobně poučený belgický velvyslanec Adrien Nieuwenhuys se skepticky vyjádřil: *„Žádný Němec by něco takového neudělal!“*²⁷ V domněnání, že včas upozornil Spojence, Oster vypočítal, že neúspěšná ofenzíva bude stát německou armádu 40 000 mrtvých. Podle vlastních slov se stále považoval za *„lepšího Němce než všichni ti, kteří stojí za Hitlerem.“*²⁸ Němečtí pracovníci telefonické bezpečnosti, kteří monitorovali linku nizozemského velvyslanectví, věděli, že Sas obdržel tajné informace o západním tažení, ale nebyli schopni lokalizovat zdroj. Aby Oster odvrátil podezření, pokusil se to svést na baronku Ilsemarie von Steengracht, manželku německého diplomata Adolfa von Steengrachta. Pouze Ribbentropův zásah zabránil Osterovi, synovi pastora, využít zdrojů *Abwehru* k obvinění nevinné ženy ze zrady.²⁹

Canaris nejenže chránil Ostera, ale sám vyzradil vojenská tajemství. Skutečnost, že za první světové války sloužil jako kapitán ponorky, Canarisovi nebránila v tom, aby britské tajné službě poskytl podrobnosti o vývoji německých ponorek ve 30. letech. Vysocí důstojníci *Abwehru* profitovali z války a přijímali úplatky výměnou za odklad odvodů a policie zatkla Hanse von Dohnanyiho, „specialistu“ naverbovaného Osterem, za veřejné podplácení. Ředitelé *Abwehru* v Mnichově prodávali na černém trhu obrazy, gobelíny a měny. Sám Canaris zařídil, aby jeho agenturní kurýrní letadlo pro něj pravidelně přiváželo čerstvé jahody ze Španělska.³⁰ Korupce a neschopnost *Abwehru* se rozmohly natolik, že Hitler nakonec prohnáného admirála zbavil funkce a agenturu podřídil Himmlerovi.

Do úklidu však bylo daleko v roce 1940, kdy Canaris zasadil německé věci další vážnou ránu. Poté, co Londýn v červenci téhož roku odmítl Hitlerovu velkorysou mírovou nabídku, uvažoval Vůdce, jak pokračovat ve válce proti Anglii. Vzhledem k tomu, že obojživelnou invazi na britské ostrovy považoval za příliš riskantní, rozhodl se zaútočit na zámořské državy nepřitele. Jednou z možností bylo obsazení britské základny na Gibraltaru, která kontrolovala námořní cestu do Egypta a Suezského průplavu. Nejenže by dobytí prakticky ochromilo postavení Anglie ve Středomoří, ale operace byla v rámci německých možností. Předpokladem bylo, že Španělsko vstoupí do války na straně Německa, a Madrid již favorizoval Německo a Itálii. V červenci 1940 španělská hlava státu Francisco Franco veřejně prohlásil: **„Ovládnutí Gibraltaru a expanze do Afriky je povinností i posláním Španělska.“**³¹ Devatenáctého oznámil ochotu vyhlásit válku Velké Británii a dodal: **„V takovém případě by k útoku na Gibraltar byla nutná určitá podpora ze strany Německa.“**³² Hitler by mohl přesunout vojáky do jižního Španělska, kde by se uskutečnila výprava proti strategické anglické základně.

Berlín vyslal Canarise, aby vyjednal spojení, protože měl dobré vztahy s významnými Španěly a ovládal španělský jazyk. Ve spolčení s Weizsäckerem však dosáhl pravého opaku, když Franca soukromě informoval, že pozice Německa je zoufalá a téměř bez naděje na vítězství ve válce. Svému hostiteli doporučil, aby zachoval neutralitu Španělska, a ujistil ho, že Hitler nepošle do Španělska vojska, aby si vynutil spolupráci Madridu. Kdyby Canaris přesvědčil Franca, aby podpořil Říši, **„je více než možné, že by takové rozhodnutí Španělska v této chvíli znamenalo konec války,“** napsal španělský ministr zahraničí Serrano Sūner.³³ S takto posílenou pozicí Německa by měl Hitler v

listopadu při jednání s Molotovem v rukou silnější pozici. Možná by byl schopen vyřešit své rozpory se SSSR, aniž by se uchýlil ke zbraním.

Zrada na Východě

Německo disponovalo vynikající zpravodajskou sítí pro válku na Východě. Její specialisté již prolomili složité sovětské rádiové šifrování a sledovali jeho provoz. Od roku 1934 se luštitelé kódů v zařízení v *Hillersleben* napojovali na zabezpečené telefonní linky spojující Moskvu s jejími evropskými velvyslanectvími. V roce 1937 začali Němci dešifrovat sovětskou fototelegrafickou komunikaci. Kromě čtení diplomatické korespondence získali znalosti o ruské zbrojní výrobě, rozmístění a kapacitě továren a nedostatků v průmyslu.³⁴

Dálková průzkumná eskadra Theodora Rowebla, podřízená vrchnímu velení Luftwaffe, létala od roku 1935 na výškové lety nad SSSR. Letecké posádky fotografovaly sovětská námořní zařízení, zbrojní a průmyslové komplexy, vojenská opevnění a koncentrace vojsk. Tisíce snímků ruského vnitrozemí poskytly dostatek obrazového materiálu k vytvoření přesných map. V roce 1947 použily USA Roweblovy fotografie k přípravě vlastních map Sovětského svazu.³⁵

Během prvních týdnů ruského tažení se postupující německá vojska zmocnila mnoha úředních dokumentů, které sovětsští správci nestihli zničit nebo vyklidit. Tyto skryše nabízely ucelený obraz o infrastruktuře SSSR, analýzy postojů civilního obyvatelstva apod. Komunikační specialisté Luftwaffe dešifrovali sovětský vojenský rádiový provoz a pohotově a důsledně dodávali podrobnosti o síle ruských vojsk, stavu dostupné munice a paliva, plánovaných leteckých a pozemních útocích a pochodových trasách nepřátelských divizí. Poválečná americká Seabourneova zpráva dospěla k závěru, že němečtí luštitelé kódů si udržovali 80procentní přesnost znalostí o všech plánovaných sovětských vojenských operacích a výrobě výzbroje.³⁶

Sovětský BT-7 (vpravo) a dva tanky T-34 opuštěné svými posádkami. Němečtí zpravodajští důstojníci se o existenci vynikající sovětské výzbroje dozvěděli ještě před ruským tažením, ale Hitlera o tom neinformovali. Rudá armáda začala dostávat dodávky tanků T-34 v květnu 1941.

Monitorovací stanice předávaly toto obrovské množství zpravodajských informací Abwehru k vyhodnocení. Canaris, Oster a další konspirátoři nepředali Hitlerovi téměř žádná zjištění. Místo toho uložili skryš dokumentů v Angerburgu ve Východním Prusku, která nebyla nikdy zpracována.³⁷ Vojenští kartografové připravovali mapy Východu, aniž by se odvolávali na Rowehlovy snímky. Některé z nich vycházely z ruských map, které byly vytištěny v roce 1865. Německá armáda dostala nepřesné, které zobrazovaly polní cesty, z nichž se po deštích stávaly nesjízdné bažiny, jako moderní, zpevněné dálnice. Tyto mylné informace často mátlý taktický postup německých mechanizovaných sil. Občas se přiblížily k městům, která na mapách vůbec nebyla zobrazena.

Krátce před zahájením ruského tažení se členové německé vojenské mise v Rumunsku dozvěděli od místních obyvatel a od dezertérů z Rudé armády o

nové hrozivé sovětské výzbroji, kterou spatřili během Stalinovy okupace Besarábie. Svědci jim poskytli podrobnosti o ruských těžkých tancích KV-I a KV-II a náčrty třetího modelu, který byl rychlejší, dobře pancéřovaný a pyšnil se stejně dobrou palebnou silou. Georg Pemler, důstojník průzkumného letectva, si prohlížel letecké snímky pořízené Roweřlovou letkou nad oblastmi řek Pruth a Dněstr. Objevil snímky, na nichž byl záhadný tank zachycen na železničních plošinách na cestě k jednotkám Rudé armády umístěným poblíž říšských hranic. Když si Pemler zavolal, aby si snímky prohlédl, rumunský plukovník Krescu, který mu řekl: ***„Až dosud jsme si mysleli, že tento tank je stále ve vývoji a testuje se. To, že výroba pokročila tak daleko, že vojáci již dostávají dodávky, je objevem velkého významu..... Nejvyšší velení o tom musí být okamžitě informováno. Důkazy musí být na cestě kurýrem ještě dnes!“***³⁸

Pemler shromáždil fotografie a příslušné údaje a osobně odletěl do Berlína, aby své poznatky zveřejnil. Zpravodajští důstojníci jeho zprávu přijali, ale nepředali ji OKW. Když se v červnu 1941 objevil v boji nový sovětský tank T-34, šokoval německé frontové jednotky. Jeho inovativní šikmý pancíř byl příliš silný, než aby jím německá tanková děla pronikla, a německá protitanková munice se stala zastaralou.

Zatímco německá rozvědka zatajila před plánovači OKW sovětské zbrojní schopnosti, Canaris Hitlera ujistil, že ruský zdroj surovin na Urale spojuje s průmyslovými centry v Moskvě pouze jedna jednokolejná železnice.³⁹ Spojka Abwehru v Rumunsku, Dr. Barth, řekl svému spolupracovníkovi Pemlerovi: ***„Vedení ozbrojených sil hrubě podceňuje sílu Rudé armády. Osobně se nemohu ubránit dojmu, že to dokonce někteří muži dělají záměrně. Máme například potvrzené důvěrné informace, že v jedné konkrétní tankové továrně se denně vyrobí kolem 25 těžkých tanků. Od té doby jsme identifikovali tři takové závody. Mohl bych si rvát vlasy, když tu náčelník generálního štábu načmárá otazník a pošle zprávu zpět k přehodnocení, aniž by o tom informoval Vůdce.“***⁴⁰

Barth měl na mysli Haldera, který se v září 1938 stal náčelníkem generálního štábu. Poválečná „dehonestiční“ komise hodnotila Halderovo dřívější jednání jako ***„naprostou zradu vlasti“***.⁴¹ Po dobytí Polska v roce 1939 vytvořil tajný plánovací štáb, který měl svrhnout vládu, a do jeho čela postavil generála Heinricha von Stulpnagela, kterého jeden německý historik s obdivem označil za ***„evropského šlechtice ze staré školy“***.⁴² V roce 1939 se Halderovi podařilo získat velení nad Polskem.

Halder naléhal na Hitlera, aby vtrhl do Ruska, a bagatelizoval přitom rizika tohoto tažení. Dne 3. února 1941 Hitler nařídil *Fremde Heere Ost*, pobočce vojenské rozvědky, aby posoudila schopnost Rudé armády rozmístit velké formace v rozsáhlých Pripjaťských bažinách. Tu tvořil bažinatý terén v jižním a středním sektoru budoucí fronty. Když Halder obdržel hotovou zprávu 12. září, provedl v ní před jejím odesláním Vůdci změny. Vypustil z hodnocení závěr, že by bylo možné, aby Rusové přesouvali jednotky v bažinách, a tím ohrožovali křídla a týl postupujících německých divizí. Na základě tohoto hodnocení OKH nevyčlenilo formace ke střežení jižního okraje mokřin, které by chránily plánovaný útok německé 6. armády a 1. tankové armády směrem na Kyjev.

Brzy po vypuknutí bojů zaútočila sovětská 5. armáda, přesunutá na jih přes Pripjaťskou železniční síť, na otevřené levé křídlo německé 6. armády. To donutilo Hitlera 10. července zastavit postup. **„Dobytí Kyjeva počátkem července 1941, sotva tři týdny po začátku tažení, by bylo zcela možné, ale zabránily tomu silné sovětské síly operující z pripjaťských bažin,“** uzavřel vojenský historik Ewald Klapdor.⁴³ Neschopna pokračovat v postupu bez podpory pěchoty 6. armády, uvízla 1. tanková armáda na dalších sedm týdnů v nákladných opotřebovacích bojích proti čelně útočícím ruským divizím. Po dvou měsících tažení Hitler poznamenal, že kdyby znal skutečné rozmístění a sílu nepřítele, celou operaci by naplánoval jinak.

Halder a Hitler během armádních manévřů v roce 1937. Na začátku roku 1941 Halder označil Rudou armádu za „příliš primitivní“ na vedení útočných operací. V září 1942 ho Vůdce zbavil funkce náčelníka štábu armády.

Po zahájení invaze dostávali Sověti včasné zprávy o německých vojenských operacích od vrchního velení armády, OKH, přímo z Hitlerova hlavního stanu. Tamní šéf komunikací, generál Erich Fellgiebel, tajně zřídil přímou telefonní linku do Švýcarska, po níž se přenášely tajné informace. V Bernu byl umístěn Hans Gisevius, další Canarisův „specialista“ z Abwehru. Ten předával zprávy do Moskvy. Ve Švýcarsku se podíleli i další agenti, například Rudolf Rössler, kterého švýcarská rozvědka identifikovala, ale tolerovala. Sofistikovaná špionážní síť dostala od SD přezdívku Rudý orchestr. Schellenberg později napsal, že informace, které z ní unikaly, **„mohly pocházet pouze z nejvyšších německých zdrojů“**.⁴⁴ Když SD v roce 1942 špionážní síť konečně rozbila,

zatkla jen v Berlíně 146 podezřelých agentů. Soudy 86 z nich odsoudily k trestu smrti za velezradu. Do Kremlu předali přes 500 podrobných zpráv. V říjnu 1942 zatklo gestapo dalších 70 komunistických agentů na říšském ministerstvu letectví a v Úřadu pro leteckou výzbroj.

K 22. červnu 1941 disponovala Rudá armáda 25 508 tanky, 18 700 bojovými letadly a 5 774 000 vojáky.⁴⁵ Mezi 303 divizí nasazených v první a druhé vlně bylo rozděleno 79 100 děl. Hitler na tuto sílu vyrazil se zatajenými zásadními informacemi, jeho zpravodajské agentury vědomě podhodnocovaly nepřátelské zdroje a důstojníci varovali nepřítele před německými útoky. Dne 1. srpna, po pěti týdnech tažení, nasadila Rudá armáda proti útočníkům 269 divizí, z toho 46 obrněných, a 18 brigád. Zpravodajská zpráva, kterou Vůdce obdržel o dva týdny dříve, stanovila ruskou sílu na pouhých 50 střeleckých divizí a osm tankových divizí.⁴⁶ 10. srpna němečtí vojáci obsadili velitelské stanoviště sovětské 16. armády východně od Smolenska. Polní policie objevila kopie dvou plánů OKH pro německý útok. Krátce poté našli další německý operační plán po dobytí Brjanska, který OKH předložilo Hitlerovi 18. srpna.⁴⁷ Gisevius se později chlubil: „*Měli jsme své špiony po celém ministerstvu války, v policii, na ministerstvu vnitra a zejména na ministerstvu zahraničí. Všechny nitky byly napojeny na Ostera.*“⁴⁸

Předběžná znalost německých plánů pomohla Rudé armádě zapojit útočníky do těžkých bojů v okolí Smolenska v červenci a srpnu. Když se Hitler 21. srpna rozhodl přesunout své tankové divize na jih směrem ke Kyjevu, Němci znovu získali iniciativu. „*Nesmyslná operace, o níž se nyní rozhodlo,*“ zuřil Halder ve svém deníku, „*rozptýlí naše síly a zdrží rozhodující postup na Moskvu.*“⁴⁹ Němci ve skutečnosti zničili čtyři sovětské armády a pátou zmrazili v okolí Kyjeva, v obrovské bitvě o obklíčení, a zmocnili se velké části Ukrajiny. Hitler řekl svému architektovi Gieslerovi: „*Ze strategického hlediska jsem v těchto obchvatných útocích a obklíčeních viděl jedinou šanci, jak porazit ruské masové formace a vyhnout se tak nákladným frontálním útokům. Nemohli jsme se nepříteli rovnat ani počtem divizí, ani materiálem, tanky a těžkými zbraněmi..... Operace jsem musel ze svých generálů doslova vymámit, dokonce jsem je k tomu nutil přísnými rozkazy. Výsledkem byly čtyři poražené ruské armády, padlo přes 650 000 zajatců. Ani tento úspěch nepřesvědčil mé generály o jediné možné strategii v Rusku.*“⁵⁰

Vůdce, unavený spory, nakonec podpořil Halderův nápad: frontální útok na Moskvu. Operace *Tajfun* začala 1. října, ale o výsledku rozhodly podvody a

sabotáže. Kvartýrmistr generál Wagner hlásil, že zásoby proviantu pro útok jsou „uspokojivé“. Oproti minimálnímu požadavku 24 zásobovacích vlaků denně pro skupinu armád Střed však během srpna na frontu denně dorazilo osm až patnáct vlaků, v září dvanáct. Dokonce i za příznivého počasí zůstávaly stovky plně naložených nákladních vlaků stát na nádražích mezi Berlínem a Krakovem.

Za zpoždění dodávek byli do značné míry zodpovědní ředitel Hlavní železniční dopravy Jih Erwin Landenberger v Kyjevě a ředitel Hlavního centra železniční dopravy Karl Hahn v Minsku. Hitler nechal oba muže zatknout za sabotáž. Hahn, propuštěný o několik měsíců později z koncentračního tábora Sachsenhausen, se jinému důstojníkovi označil za „smrtného nepřítele nacistů“. Hitler osobně vybral jejich náhradníky. Erhard Milch a Albert Speer převzali odpovědnost za obnovení provozu vlaků. Situace se během několika týdnů zlepšila. Speer upřednostnil výrobu lokomotiv, zatímco Milch reorganizoval železniční a kanálovou dopravu na frontu. Milch varoval podřízené: ***„Mám povolení pověsit kteréhokoli železničního úředníka na jakýkoli strom, včetně vyšších manažerů, a udělám to!“***⁵¹

OKH během *Tajfunu* postupně snižovala údernou sílu skupiny armád Střed. Dne 11. října odsunula 8. armádní sbor se třemi divizemi a 1. jezdeckou divizi. Brzy následovaly 5., 8. a 15. pěší divize. Devátý armádní sbor se čtyřmi divizemi přešel do „zálohy“. Dne 3. listopadu OKH oznámilo záměr stáhnout sedm tankových divizí z východní fronty k doplnění.⁵² Současně Luftwaffe poslala téměř čtvrtinu svého personálu v Rusku na dovolenou. Vrchní velení převedlo 13 stíhacích skupin, takže na podporu ofenzivy ze vzduchu zůstaly jen tři skupiny stíhací eskadry.⁵³

Němečtí dělostřelci si během přestávky v bojích v Rusku pochutnávají na teplém jídle. Mají na sobě standardní armádní polní uniformy, které v zimě 1941/42 nedostatečně izolovaly.

Tajfun přesto dosáhl pokroku. Severozápadně od Moskvy obsadila 1. tanková divize Kalinin. Namísto toho, aby se vojáci vydali na jihovýchod a zaútočili na hlavní město, postupovali na sever. Očitý svědek Carl Wagener vzpomínal: „Dobytí Kalininu nám otevřelo velkou taktickou příležitost. Měli jsme nyní v rukou základní kámen moskevského obranného systému a mohli jsme postupovat směrem ke špatně zajištěnému severnímu křídlu města. Místo bylo naše, s dobrými silnicemi a dobrou cestou kratší než jeden den. Místo toho naše tanky a nás podporující 9. pěší armáda dostaly rozkaz zaútočit na zcela

bezvýznamné město Toržok, vzdálené více než 100 mil severně od Kalininu. Měli jsme pocit, že nová směrnice z OKH nedává žádný smysl.“54

Nejhorším handicapem německých bojovníků byl nedostatek vybavení do chladného počasí. Říšský průmysl vyrobil dostatek prošívaných zimních uniforem, aby jimi vybavil nejméně 56 divizí. Také prefabrikované přístřešky a kasárenské ohřívače byly naloženy do 255 nákladních vlaků, které čekaly na železniční transport na východ. Dne 1. listopadu si Hitler prohlédl zimní oblečení určené pro ruskou frontu a kvartýrmistr Wagner ho ujistil, že výstroj je již na cestě k polním armádám v dostatečném množství.⁵⁵ O devět dní později se Wagner svěřil Halderovi, že většina prošívaných uniforem půjde vpřed až koncem ledna. Zůstaly naloženy ve vlacích ve Varšavě po celé měsíce.⁵⁶ Hitler se o nedostatku dozvěděl až 20. prosince, kdy za ním přiletěl z centrální fronty generál Heinz Guderian a oznámil mu to. Všichni příslušníci Luftwaffe dostali oblečení do chladného počasí jen díky Milchovu osobnímu dohledu.

Neméně nedbale informovalo OKH Hitlera o zpravodajských zprávách předpovídajících plánovanou sovětskou protiofenzívu. Během listopadu Rusové přesunuli většinu svých sibiřských střeleckých divizí z Dálného východu do moskevského sektoru. Německý letecký průzkum sledoval rostoucí koncentraci nepřátelských záloh. Dálková pozorovací letadla hlásila alarmující nárůst počtu sovětských transportních vlaků dopravujících čerstvé formace do kalininsko-moskevského sektoru. OKH tyto informace ignorovalo. Švédsko poskytlo Němcům přesné statistické údaje o plánování a rozsahu blížící se ofenzivy Rudé armády, ale skupina *Abwehru*, která tyto informace obdržela, je nepředala do Berlína.⁵⁷

V polovině listopadu *Fremde Heere Ost* vyhodnotily, že sovětské divize jsou z 50 % oslabené, přičemž více než polovina důstojníků a mužstva není vycvičena. Ve skutečnosti však bylo mnoho z 88 střeleckých divizí, 15 jezdeckých divizí a 24 obrněných brigád, které se chystaly zaútočit na německé linie, dobře vybaveno a v plném počtu.⁵⁸ Večer 4. prosince 1941, jen několik hodin před zahájením útoku, došly *Fremde Heere Ost* k závěru, že bojová efektivita Rudé armády je nedostatečná na to, aby „***Rusové byli v této době schopni velké ofenzivy, pokud nepředloží významné posily.***“⁵⁹

Špatně oděná německá armáda, zaskočená a na pokraji sil, se v zimě vzdala. Hitler byl podrážděný z toho, že se mu přes odpor generálního štábu nepodařilo realizovat jeho strategickou koncepci. Jako příčinu první velké

porážky německé armády v této válce uvedl „*naprosté podcenění nepřítele, falešné zprávy o nepřátelských rezervách a síle jeho výzbroje... a nepochopitelnou zradu*“.60

Navzdory ústupu před Moskvou si Němci udrželi výhodné pozice pro letní tažení v roce 1942. Hitler stanovil hlavní tah směrem ke Kavkazskému pohoří, jehož ropná pole a rafinerie dodávaly 80 % ropy SSSR. Nařídil, aby Skupina armád Jih byla odpovídajícím způsobem posílena. Po dobytí Voroněže 8. července 1942 byly německé tankové divize připraveny překročit řeku Don, ale Vůdce zpočátku přechod zakázal. Nechtěl oslabit ofenzívu štěpením sil, a tak místo toho nařídil, aby se 4. tanková armáda obrátila na jih a připojila se k hlavnímu postupu k ropným polím.61 Sovětské formace na jihu byly na ústupu a vážně demoralizované.

Němečtí rozhlasoví specialisté zatkli na předměstí Varšavy dva bývalé důstojníky polské armády, kteří předávali Moskvě podrobné informace o kavkazské ofenzívě. Příslušníci *Abwehru*, jejichž řadoví členové nesdíleli zrádné smýšlení Canarise a Ostera, to oznámili Vůdcově centrále. Vyšlo najevo, že Stalin o vojenských přípravách Němců věděl. Generál Fellgiebel po obdržení zprávy rozhodl, že je „příliš znepokojivá“ a že by Vůdce jen rozrušila. Zprávu pohřbil.62

S ohroženým momentem překvapení zahájila skupina armád Jih 28. července operaci *Blau*. Skupina armád A postupovala směrem ke Kavkazu. Na severovýchodě postupovala skupina armád B postupně na Stalingrad, aby kryla jeho křídlo. Jednalo se o průmyslový komplex navlečený podél řeky Volhy, nechvalně proslulý primitivním bydlením pracujícího obyvatelstva. Hitlerův operační plán počítal se zničením stalingradské zbrojní výroby bombardováním nebo obléháním. Dobytí metropole nebylo vyjádřeným cílem; primárním cílem tažení byl Kavkaz.63

Vojáci elitní armádní motorizované pěší divize *Grossdeutschland*, kterou Halder v kritické fázi letní ofenzívy v Rusku v roce 1942 stáhl ze skupiny armád A.

Granátníci na vrcholu tanku Panzer IV operujícího východně od řeky Don v Rusku. Německé vrchní velení rozdělilo silné mechanizované síly skupiny armád Jih během sezóny 1942.

Vrchní velení ofenzivu brzy oslabilo. Halder si 30. června zapsal do deníku, že náčelník štábu OKW Alfred Jodl na situační poradě Hitlerovi sdělil, **„že s velkým důrazem se o osudu Kavkazu rozhodne u Stalingradu. Proto je nutné převést prvky skupiny armád A na B.... V novém balení je servírována myšlenka, kterou jsem Vůdci představil o šest dní dříve.“**⁶⁴

Halder 30. července přesunul 4. tankovou armádu z jižní fronty, aby se stala „předvojem útoku na Stalingrad“. Navzdory protestům polních velitelů skupiny armád A Halder stáhl také elitní motorizovanou pěší divizi Grossdeutschland. Jeden historik shrnul: **„Nyní dvě stejně silné armádní skupiny s téměř stejným počtem tankových a motorizovaných útvarů operovaly na dvou různých směrech. Severní skupina útočila se čtyřmi tankovými a třemi motorizovanými divizemi; jižní se třemi tankovými a třemi motorizovanými divizemi. Útvary určené pro hlavní cíl tažení byly slabší než ty, které kryly křídlo.“**⁶⁵ Skupina armád A brzy ztratila přímou podporu VIII. leteckého sboru generála Freiherra von Richtofena s jeho letkami tolik obávaných střemhlavých bombardérů Stuka, když byla i tato formace převelena na stalingradskou frontu. Ukázalo se, že Němci postupující na Kavkaz nejsou schopni dobýt svůj cíl, což by ochromilo schopnost Rudé armády vést útočné operace. Severní síly tak ustrnuly v nákladné a zbytečné snaze dobýt Stalingrad.

Během postupu na Kavkaz připravila OKH skupinu armád A o další trumf: italský alpský sbor o síle 60 000 mužů. Ten se skládal ze tří dobře vycvičených horských divizí, z nichž každá byla vybavena 5 000 tažnými mulami. Namísto nasazení elitního sboru v horách mu OKH nařídilo pochodovat na sever, aby posílil Stalingrad. Vojáci, oblečení do vlněných uniforem pro nošení v chladnějším vysokohorském klimatu, tak zahájili náročný pěší pochod v teplém počasí přes asijskou step. Jako horské divize nedisponovali žádnými protitankovými děly ani těžkým dělostřelectvem, takže byli proti sovětské obrněné technice prakticky bezbranní.

Dne 27. srpna napsal podplukovník Rinaldo Dallarmi Mussolinimu o rozkazech sboru: **„Přijeli jsme do Ruska s jistotou, že půjdeme na Kavkaz, který se skvěle hodí pro náš výcvik, výzbroj a výstroj a kde se můžeme spojit s nejlepšími německými a rumunskými horskými divizemi v téměř sportovní soutěži o co největší úspěch. Pak jsme byli přesměrováni do oblasti Donu, na rovinaté území a bez odpovídající výzbroje. Dostali jsme pušky z roku 1891 a čtyři směšně malá děla, nepoužitelná proti ruským 34tunovým tankům. Alpinů je jen tolik, kolik jich je. To není lidský zdroj, s nímž by se mělo zacházet lehkovážně.“**⁶⁶

Jižní ofenzíva ztroskotala, když v listopadu skupina armád B prodělala velký sovětský protiútok. To přinutilo skupinu armád A ustoupit z Kavkazu, aby se vyhnula obklíčení. Rusové obklíčili a zničili německou 6. armádu u Stalingradu. Historici viní z katastrofy Hitlera, ale tento verdikt nezvažuje

hrubé ignorování jeho rozkazů, zavádějící zpravodajské informace, které obdržel, ani vojensky nesmyslné přesuny vojsk prováděné OKH bez jeho vědomí.

Například levé křídlo skupiny armád B probíhalo jihovýchodním směrem podél řeky Don, od Voroněže až ke Stalingradu. Pozice bránily maďarská 2. armáda, italská 8. armáda, rumunská 3. armáda a německá 6. armáda. Pravé křídlo kryla 4. tanková armáda. Hitler věděl, že špatně vybavené zahraniční kontingenty nemohou odrazit případnou sovětskou ofenzívu. V srpnu nařídil převést 22. tankovou a dvě pěší divize na podporu italské 8. armády. Maďaři měli rovněž obdržet posily, včetně těžkého dělostřelectva a nových německých 75mm protitankových děl. Halder tento rozkaz prakticky ignoroval a o několik týdnů později vyslal pouze slabé, symbolické jednotky.⁶⁷

Koncem října Vůdce nařídil, aby byla z Francie přesunuta 6. tanková divize a další dvě pěší divize k posílení Rumunů a Italů. OKH odložilo úplný přesun těchto formací až na prosinec. Stejně tak otálelo s rozmístěním nových polních divizí Luftwaffe za armádami spojenců Německa, jak Hitler požadoval. Dvaadvacátá tanková divize, o níž se domníval, že je v plné síle, nutně potřebovala doplnit. Z jejích 104 tanků bylo v provozu pouhých 32. OKH tuto skutečnost před svým vrchním velitelem zatajilo.⁶⁸

Ve válečném deníku štábu OKH byly 9. a 16. září zaznamenány Hitlerovy rozkazy k posílení italské 8. armády. Deník si 6. října poznamenal: *„Vůdce opakuje své obavy z velkého ruského útoku, možná dokonce zimní ofenzivy v sektoru našich spojeneckých armád, táhnoucích přes Don směrem k Rostovu. Důvodem obav jsou silné pohyby nepřátelských vojsk a stavba mostů přes Don na mnoha místech“*. A opět deník OKW z 5. listopadu: *„Znovu se diskutuje o obávaném ruském útoku přes Don. Počet mostů, které se tam staví, neustále roste. Luftwaffe chce ukázat snímky. Vůdce nařizuje silné letecké útoky proti mostním objektům a tuší nepřátelská shromaždiště v lesích podél břehů.“*⁶⁹

Průzkum potvrdil Hitlerovy obavy. Muži 44. pěší divize *Hoch und Deutschmeister* pozorovali z poměrně vysokého stanoviště, které bránili jihozápadně od Sirotinské, soustředění sovětských vojsk a materiálu podél Donu, naproti pozicím rumunské 3. armády. V nedalekém sektoru ruští dezertéři italským vyšetřovatelům sdělili, že dostali rozkaz zůstat přes den v úkrytu. Spojka *Abwehru*, které Italové tyto informace předali, odpověděla, že německé letecké pozorování je důvěryhodnější a nic nehlásilo, i když ve

skutečnosti byl opak pravdou. Max Ladoga, radista z dálkové průzkumné letky, napsal: *„Stále přicházejí špatné zprávy, které dávají tušit, kdy se i naše oblast stane cílem útoků Rudé armády. Z našich rozhovorů se sousedními průzkumnými eskadrami krátkého a dlouhého dosahu je jasné, že včas posílají nahoru po velitelské linii varování o koncentraci sovětských posil podél severního křídla Stalingradu. Nikdo je však nebere vážně.“*⁷⁰

Další zdroje přinesly podrobnosti o přípravách Rudé armády. SD a Abwehr společně zahájily v červenci 1942 operaci *Zeppelin*, během níž stovky protikomunistických Rusů seskočily padákem za sovětské linie a poskytovaly Němcům informace. Během několika následujících měsíců napočítali 3 269 železničních vlaků převážejících sovětské vojáky směrem ke stalingradské bojové zóně a dalších 1 056 vlaků s válečným materiálem. Německý letecký průzkum 10. listopadu zjistil, že tam Rusové přesunuli i 5. tankovou armádu.⁷¹ 11. listopadu předložil velitel *Nachrichtenaufklärung 1 OKH* obsáhlou analýzu zachyceného sovětského vojenského radiového provozu. V ní byly identifikovány nepřátelské zálohy převedené do prostoru stalingradské operace. Zpráva přesně předpověděla, že se Rusové chystají zahájit klešťovitý útok s cílem obklíčit německou 6. armádu: *„Rozmístění možná již podstatně pokročilo.“*⁷²

Samohybné útočné dělo *Sturmgeschütz III*, tvořené 75mm kanónem umístěným na podvozku tanku Panzer III, prochází sovětskými zajatci ve Stalingradu během dlouhého obléhání na konci léta 1942. (Bundesarchiv)

Za vyhodnocování těchto zpráv odpovídala *Fremde Heere Ost*. Na jaře 1942 Halder zařídil, aby se jejím šéfem stal jeho bývalý adjutant Reinhard Gehlen. Vychován v monarchistické rodině a hrdý na aristokratický rod své matky, věřil stejně jako Hindenburg, že „**Německu by neměl vládnout český desátník**“, a později přiznal, že aktivně podporoval odboj.⁷³ V srpnu 1942 s vážnou tváří hlásil, že od února předchozího roku Rudá armáda kvůli nedostatku důstojníků nezformovala jedinou novou bojovou divizi.⁷⁴

Gehlen neprozradil Hitlerovi ani průběh *Zeppelinu*, ani blízkost 5. tankové armády, o níž tvrdil, že je umístěna daleko na severu. Přestože Rudá armáda

shromáždila 66 % své výzbroje naproti skupině armád B, Gehlen varoval, že Rusové plánují místo toho zaútočit u Smolenska dále na sever. Vůdcovo velení 11. listopadu ujistil: „*Brzy se neobjeví žádné náznaky možného útoku..... Dostupné (sovětské) síly jsou příliš slabé pro větší operace.*“⁷⁵

Ruská ofenziva začala 19. listopadu 1942. Tanky válcovaly rumunské pozice, jak se Hitler obával. V rozsáhlé klešťovité operaci táhly na jih, aby obklíčily Stalingrad. Sovětská 57. armáda se bezhlavě vrhla na plnohodnotnou motorizovanou 29. pěší divizi generála Hanse-Georga Leysera, která bez povolení generálního štábu podnikla protiútok. Jejích 55 tanků tankového praporu 129 zuřivě udeřilo podél železniční trati a odlákalo masy překvapených ruských pěšáků a zásob. Po uzavření tohoto nepřátelského průniku se 29. tank obrátil na jihozápad, aby zaútočil na křídlo sovětského 4. sboru. Před zahájením operace dostala divize podezřelý rozkaz přerušit kontakt a stáhnout se do stalingradského perimetru.⁷⁶ To umožnilo Rusům pokračovat v obklíčení 6. armády.

V domnění, že Luftwaffe může do Stalingradu dopravit letecky dostatečné zásoby, ale také na základě Gehlenovy zprávy, že Sověti už nemají žádné rezervy, se Hitler rozhodl zásobovat uvězněnou posádku letecky, dokud nebude připravena pomocná operace. Transportní letouny Junkers a bombardéry Heinkel dopravovaly zásoby na letiště 6. armády a při zpátečních letech evakuovaly raněné. Organizátorem misí byl rotmistr plukovník Eberhard Finckh. Jako aktivní konspirátor zařídil značný počet letů, které měly přepravit nepotřebný náklad. Kromě potravin, zdravotnického materiálu a munice dostaly obklíčené jednotky u Stalingradu tisíce starých novin, cukrovinek, falešných obojků, ostnatého drátu, střešního papíru, čtyři tuny margarínu a pepře, 200 000 peněženek, tkaniček do bot, koření a tak dále.⁷⁷

Německá armáda zahájila 13. prosince pomocnou výpravu v čele s 6. tankovou divizí generála Erharda Rause. O deset procent vyšší než plný stav, formace disponovala 160 tanky, včetně Panzerů IV vybavených novým rychlopalným kanónem, 4 200 nákladními automobily, 20 těžkými obrněnými automobily a 42 samohybnými útočnými děly. Operace se zúčastnily 17. a 23. tanková divize (které byly na podzim oslabeny neustálými boji). Útok postoupil do vzdálenosti 30 mil od Stalingradu. Přibližně 50 mil západně od něj sovětské tanky podnikly protiútok a zmocnily se letiště v Morosovské, čímž ohrožily německé křídlo na dolním toku řeky Chir. Místo aby vyslalo slabší krycí jednotky k ucpání mezery, převedelo vrchní velení 6. tankovou divizi na pozice

u Chiru. To bylo podle názoru historika a bývalého poručíka Waffen SS Heinze Schmolkeho čiré přehánění: ***„O dva týdny později jsem sám velel opěrnému bodu na řece Donez, který byl zcela zamrzlý, se dvěma mosty. Držel jsem tam pozici deset dní a nocí proti obrovské přesile ruských sil. Nikdo mi nevymluví, že by čirská fronta nemohla vydržet ještě jeden den, dokud by nebyl navázán kontakt s obklíčenou 6. armádou.“***⁷⁸

Když 23. prosince obdržela 6. tanková divize nepochopitelný rozkaz k ústupu z pomocné operace, její důstojníci jej zprvu považovali za omyl. Zbývající jednotky, zbavené tohoto pancéřového předvoje, se ukázaly být příliš slabé na to, aby mohly pokračovat v útoku směrem na Stalingrad. Krátce před svou smrtí v padesátých letech Raus vyjádřil, jak ho stále trápí svědomí, že tento rozkaz neuposlechl a nepokračoval v postupu. V polovině ledna 1943, dva týdny před kapitulací posádky, bylo na seznamu 6. armády 220 000 německých vojáků a zahraničních pomocníků.⁷⁹ Šest tisíc z nich přežilo sovětské zajetí.

Bitva u Stalingradu se ukázala nejen jako drtivá vojenská porážka Německa, ale pro jeho civilní obyvatelstvo se stala psychologickým zlomem války. V roce 1948 shrnul rozladění ve vůdcově štábu bývalý šéf gestapa Heinrich Müller: ***„Mnoho starších vysoce postavených důstojníků sabotovalo Hitlerovy plány. Na tomto místě musím zdůraznit, že ačkoli nejsem vojenský odborník, vím, že Hitler měl ve vojenských záležitostech pravdu častěji než tito lidé. Někdy Hitler vydal rozkaz, a protože některý generál považoval Hitlera za osobně urážlivého, tento důstojník rozkaz nepřímě neuposlechl. Když pak došlo ke katastrofě, ten samý člověk a jeho přátelé hodili vinu na Hitlera. A často mu lhali přímo do očí.“***⁸⁰

Sověti se domnívali, že skupina armád Jih je značně oslabena, a proto využili svého vítězství a zahájili okamžitou ofenzívu. Němci se zmobilizovali a v březnu 1943 uštědřili Rudé armádě vážnou a překvapivou porážku u Charkova, čímž stabilizovali německou frontu. Během pozdního jara začalo OKW soustřeďovat své nejlepší divize pro novou ofenzívu s omezenými cíli. Dvě mechanizované armádní skupiny byly rozmístěny v okolí Belgorodu a Orlu, aby zahájily klešťovitý pohyb s cílem zničit sovětské soustředění u Kurska. Hitler se generálu Guderianovi svěřil, že se mu z navrhované operace *Citadela* „zvedá žaludek“, ačkoli někteří z jeho nejlepších vojenských stratégů tento nepředstavitelný plán podporovali.⁸¹

OKW doufalo, že významným vítězstvím obnoví prestiž Německa v očích jeho spojenců a také morálku ozbrojených sil. Očekávalo také získání několika set

tisíc zajatců, kteří by mohli být začleněni do německého průmyslu. *Citadela* začala 5. července 1943. Pasáže citované ze vzpomínek německých pěšáků z první vlny naznačují, že rozvraceči v OKH prozradili i tuto operaci. Napsal to Kurt Pfötsch, granátník v *Leibstandarte*: „*První den útoku s obrovským nasazením tanků, dělostřelectva a elitních divizí, útoky střemhlavých bombardérů a raketometů, jaké ve válce ještě nebyly, a my tu trčíme a ležíme, dokud nás Ivan nerozstřílí na kusy. S rozechvěním si uvědomím, že tu není žádný moment překvapení! . . . Místo toho to vypadá, jako by věděl, jak a kde německý útok proběhne.*“⁸²

Herbert Brunnegger, který sloužil v divizi SS *Totenkopf*, vzpomínal, že den před ofenzivou „*přišli z pirolského lesa dva dezertéři, kteří mávali bílou vlajkou. Přijdou k nám a dostanou jídlo, které máme pro takové příležitosti vždy po ruce..... Dezertéři nám říkají to, co ještě my ani nevíme: rozsah a přesný časový plán naší ofenzivy!*“ Během bitvy Brunnegger pokračoval: „*Od jednoho z našich dělostřeleckých důstojníků jsem se dozvěděl, že tato operace byla již dvakrát odložena, protože harmonogram útoku byl prozrazen.*“⁸³ Pomalu se rozbíhající a nákladný postup Hitler odvolal za necelé dva týdny.

Posádky tanku Panzer IV čekají na rozkaz k postupu proti ruským pozicím během operace *Citadela*. Sovětské zdroje značně přeháněly počet německých tanků zničených v bitvě.

Boje u Orel-Belgorodu se časově shodovaly s anglo-americkým vyloděním v Itálii. To přinutilo OKW převést vojska do Středomoří, takže Rudá armáda přešla do ofenzívy. Po zbytek války se již nikdy nevzdala strategické iniciativy. Zrádci v generálním štábu nadále pracovali na porážce své země. Generál Rudolf Schmundt o spiklencích řekl toto: ***„Vůdcovy rozkazy sabotují, kdykoli mohou, přirozeně tak, aby důkazy nikdy neukazovaly na ně. Stále sypou písek do mašinérie našich ozbrojených sil. Jeden druhému kryje záda. Důstojníky, kteří nepatří k jejich klíče, se snaží vyhnat na nějaký bezvýznamný post.“***⁸⁴

V létě 1944 orgány činné v trestním řízení rozbily odbojové hnutí a začaly soudit jeho vůdce za velezradu. Jeden z obžalovaných, bývalý sociální demokrat Wilhelm Leuschner, vypovídal o rozhovoru, který kdysi vedl s Ludwigem Beckem. Beck, který byl za první světové války důstojníkem generálního štábu, se v roce 1935 stal náčelníkem generálního štábu. Před druhou válkou odešel z aktivní služby, ale bývalý generál stále intrikoval proti Hitlerovi. Jeho kolegové spiklenci ho považovali za vojenskou hlavu protivládního hnutí. Leuschnerova vzpomínka na Beckova slova, která zde citujeme, nabízí znepokojivý pohled na plány těchto takzvaných Němců: ***„Beck vysvětlil, že na východní frontě je nyní ve velitelských funkcích dost lidí, na které se můžeme spolehnout, že válku lze řídit, dokud se režim nezhroutí. Tito důvěrníci například organizují ústupy svých jednotek, aniž by vůbec informovali sousední formace, takže Sověti mohou proniknout mezerou a svinout frontu na obou stranách. Tyto sousední jednotky jsou proto také nuceny ustoupit nebo jsou zajaty.“***⁸⁵

Následující příklad ilustruje, co znamenalo být zajat Rudou armádou, jak to lhostejně popsal Leuschner. V červnu 1944 zahájili Sověti velkou ofenzivu proti skupině armád Střed. Němci přesunuli posily příliš daleko na jih, do sektoru, kde Gehlen falešně varoval, že dojde k nepřátelské operaci. Zahraniční armády Východ si zřejmě nevšímalý 138 sovětských divizí a 5 200 tanků (celkem 2,5 milionu ruských vojáků), které se shromáždily naproti skupině armád Střed.⁸⁶ První důstojník generálního štábu 2. armády skupiny armád, najatý aristokrat Henning von Tresckow, postupně zaplnil celý štáb protihitlerovskými důstojníky.⁸⁷

Ruský útok, jak se uvádí v hlášení skupiny armád Střed za první den, byl ***„naprostým překvapením, protože podle dosavadního hodnocení nepřítele nikdo nepředpokládal takovéto soustředění nepřátelských sil“***.⁸⁸ V cestě sovětské přesile stála plně bojeschopná německá 4. armáda. Do značné míry

podle Beckova receptu na porážku nedostala žádné rozkazy; nebyla ani informována o osudu sousedních formací. Podle slov historika Rolfa Hinzeho trpěla „nevysvětlitelným nedostatkem řízení“ ze strany velitelství skupiny armád Střed. Tresckow nevyvinul žádné úsilí o obnovení komunikací ani o leteckou přepravu zásob. Jeho štáb nevyslal ani jedno pozorovací letadlo k průzkumu postupu postupujících nepřátelských mechanizovaných sil, který by byl nezbytný pro určení ústupové trasy pro 4. armádu.⁸⁹ Němci během sovětské ofenzívy ztratili celkem 350 000 mužů, z nichž 150 000 se stalo válečnými zajatci. Zhruba polovina těchto mužů brzy zemřela na následky střelby během pochodu do shromažďovacích oblastí, hladem nebo zanedbáním péče během strastiplné cesty po železnici, namačkána v nákladních vagonech, směrem do ruského vnitrozemí. Sověti předvedli 57 600 přeživších v Moskvě. Dav lemující ulice bezmocným vězňům nadával, vyhrožoval a plival na ně. To byl osud, který Tresckow, Gehlen, Beck a spol. stihl jejich krajany, kteří nosili stejnou uniformu.

Normandie

Po celou dobu bojů proti SSSR bojoval německý voják také ve Středomoří. Nejprve se angažoval v Libyi a na Balkáně, nakonec bránil Tunisko, Sicílii a Itálii před pomalu postupujícími spojeneckými silami. Střežil také evropské pobřeží Atlantiku v rámci příprav na dlouho očekávanou angloamerickou invazi. Dokud spojenecká vojska, která se hromadila v Anglii, nepřešla 6. června 1944 do Normandie, zažívala německá posádka ve Francii poměrný klid. Francie před invazí byla vhodným prostředím pro podvratné štábní důstojníky, kteří mohli nerušeně posilovat své pozice. Převedli podvratníky na velitelství sborů a divizí, kde byly ozbrojené síly nejzranitelnější, a vymysleli, jak koordinovat své sabotáže se západními spojenci.

Styčným agentem odboje byl hrabě Helmuth von Moltke, bohatý statkář, který doufal, že „**vyhladí nacionálněsocialistickou ideologii**“.⁹⁰ Udržoval kontakty s Goerdelerem, Halderem a Beckem a v roce 1942 řekl jednomu anglickému známému, že on a jeho přátelé považují „**vojenskou porážku a okupaci Německa za naprosto nezbytnou z morálních a politických důvodů**“.⁹¹ Canaris poslal Moltkeho následujícího roku do Istanbulu, aby navázal kontakt s Američany. Tam se setkal se dvěma profesory spojenými s americkou zpravodajskou agenturou *Office of Strategic Services* (OSS).

V srpnu 1942 držela německá posádka v přesile francouzský přístav Dieppe proti spojeneckému výsadbku o síle 6 000 mužů. Němci během několika hodin odrazili překvapivý nájezd, zabili nebo zajali přes 3 600 kanadských, anglických a amerických vojáků a sestřelili přes 100 britských letadel. Byla to zlověstná předehra ke dni D.

Po rozhovoru dvojice předložila šéfovi OSS Billu Donovanovi zprávu, v níž popsala **„připravenost mocné německé skupiny předem připravit a podpořit vojenské operace Spojenců proti nacistickému Německu“**. OSS na základě jednání s Moltkem vypracovala „Hermannův plán“, který předala spojeneckým náčelníkům generálních štábů. Uvádělo se v něm, že německá skupina je připravena **„vypracovat co nejrozsáhlejší vojenský plán spolupráce se Spojenci za předpokladu, že vojenské informace, prostředky a pravomoci, které má skupina k dispozici, budou využity v kombinaci s operací Spojenců velkého rozsahu tak, aby byl zajištěn rychlý a rozhodující úspěch na široké frontě.“**⁹² Moltkeho společníci nabídli, že v případě plánované invaze poletí do Anglie důstojník generálního štábu, **„aby se západními Spojenci dohodl otevíření německé západní fronty“**.⁹³

Americké záznamy o průběhu jednání zůstávají dodnes tajné. Washington tají jména německých kontaktních osob a agentů, která nikdy nevyšla najevo díky zatčení gestapem, poválečnému přiznání v osobních vzpomínkách a rozhovorech nebo náhodou. V říjnu 1945 se sešli zástupci americké vojenské vlády v Německu a ministerstva války, aby projednali **„názory na dokumenty, které by měly být zničeny nebo ke kterým by měl být Němcům v budoucnu odepřen jakýkoli přístup“**. Předseda konference podplukovník S. F. Gronich doporučil: **„Je třeba vážně zvážit plány na organizované zničení dokumentů, které nemají pro Spojence žádnou hodnotu a... kterým nesmí být dovoleno, aby se po odchodu okupačních sil dostaly do německých rukou.“**⁹⁴

Mezi nedostupnými dokumenty jsou i ty, které se týkají spolčení USA s německými podvratnými živly před invazí do Normandie a během ní. Čtenář musí rozhodnout, zda níže uvedené incidenty, kdy německá velitelská centra vydávala rozkazy, které byly vzhledem k taktické situaci vojensky nepochopitelné, jsou výsledkem předem připravené sabotáže, nebo příkladem hrubého pochybení dobře vyškolených a důkladně zkušených profesionálních štábních důstojníků.

Před zahájením operace *Overlord*, což byl spojenecký krycí název pro invazi, disponovali Němci komunikační, špionážní a průzkumnou sítí, která byla schopna odhalit plány nepřítele s dostatečným předstihem; technici německého poštovního vyšetřovacího úřadu se dokonce napojili na atlantický kabel. Počátkem roku 1944 monitorovali rozhovor mezi Churchillem a Rooseveltem o blížícím se vylodění.⁹⁵ Ve stejné době se do Anglie z ukořistěného bombardéru B-17 snesl padákem speciálně vycvičený agent SD. Byl vychován ve Spojených státech, takže agent narozený v Německu se mohl přesvědčivě vydávat za britského ženijního důstojníka. Po příjezdu do Portsmouthu navštěvoval jednu jednotku za druhou a vyptával se, jak by mohl zlepšit vybavení vojáků. Pomocí vysílačky vysílající prakticky nevysledovatelný signál dodával do Berlína podrobné zprávy týkající se příprav invaze.

V dubnu 1944 provedla americká 4. divize na Slapton Sands falešné vylodění, operaci *Tiger*, která měla simulovat plánovaný útok na pláž Utah na pobřeží Normandie. Německý operativec poslal svým nadřízeným předběžné varování o cvičení, kde se mělo za denního světla soustředit velké množství lodí a vojáků. Dokonce předal přesnou polohu budovy, kde američtí generálové Dwight Eisenhower a Omar Bradley hodlali manévr pozorovat. Přestože 9. letecká flotila Luftwaffe měla k dispozici dostatek bombardérů, aby mohla

podniknout překvapivý nálet na spojenecké lodě, jak doporučoval agent SD, tuto příležitost zanedbala.⁹⁶ V druhý den cvičení zaútočily z vlastní iniciativy německé rychlé čluny, torpédovaly čtyři velké vylodňovací lodě a způsobily smrt stovek spojeneckých vojáků.

Otázka, zda se Spojenci vylodí u Calais, kde je kanál La Manche nejužší, nebo jižněji v Normandii, údajně trápila německou rozvědku. V únoru 1944 se dvumotorový pozorovací letoun Arado 240 připojil k 3. zkušební formaci, průzkumné jednotce letectva. Díky své mimořádně vysoké rychlosti začalo Arado bezpečně létat dvě až tři mise denně nad anglickými přístavy. Kuriózní je, že jej štáb Luftwaffe v březnu náhle převedl k průzkumné letce F100 na východní frontě, čímž připravil obranu Atlantiku o tohoto cenného pozorovatele.⁹⁷

Ačkoli nebyly schopny výkonů letounů Arado, bitevní letouny Messerschmidt 410 a Bf 109 byly schopny hlídkovat na anglickém pobřeží za proměnlivého počasí a klesat z velké výšky, aby získaly rychlost. Piloti identifikovali stovky vylodňovacích plavidel shromážděných 25. dubna v Southamptonu a Portsmouthu. V anglických přístavech Dover a Folkestone, které se nacházely naproti Calais, žádnou podobnou koncentraci neobjevili.

Němečtí spojaři, kteří monitorovali nepřátelský rádiový provoz mezi Plymouthem a Portsmouthem, nade vší pochybnost zjistili, že tyto přístavy jsou nástupní zónou invazní armády. Přesto generální štáb nepřijal žádná odpovídající opatření, jako například přesun dalších vojáků do Normandie nebo položení námořních min.⁹⁸ Němci také použili ukořistěný americký stíhací letoun Thunderbolt, který na jaře toho roku fotografoval hromadění nepřátelských lodí. Krátce před dnem D, vyloděním Spojenců 6. června, však OKW bez vysvětlení pozastavilo všechny průzkumné lety nad Anglií.

V Tourcoingu, velitelství německé 15. armády, provozoval podplukovník Helmut Meyer důmyslnou monitorovací radiostanici. Jejích 30 specialistů hovořilo plynně třemi jazyky. Ve dnech 1., 2., 3. a 5. června zachytili anglický rádiový provoz oznamující invazi. Tento objev Meyer poslal nahoru po velitelské línii, ale nikdo neuvědomil frontové jednotky.⁹⁹

Baterie *Lindemann* podél Atlantického valu. Němci vybudovali mohutné betonové kryty, které měly chránit pobřežní dělostřelectvo před poškozením spojeneckým leteckým a námořním bombardováním.

V květnu 1942 Hitler nařídil systematickou výstavbu opevnění podél západoevropského pobřeží. Kromě velkých dělostřeleckých postavení vyztužených silnými betonovými zdmi jeho plán počítal s nesčetnými menšími ocelovými a betonovými stavbami. Ty zahrnovaly mělké jednomužné šachty pro ukrytí kulometčích, bunkry pro protitanková nebo protiletadlová děla, chráněné sklady munice a úkryty pro personál. Stavba tohoto Atlantického valu, který bránil pláže v Calais, Normandii a Bretani, spotřebovala obrovské množství cementu a železa a zaměstnala tisíce řemeslníků a dělníků. Jen v květnu 1943 pracovalo na projektu 260 000 mužů.¹⁰⁰

Pobřeží bránila skupina armád B, tvořená německou 7. a 15. armádou. Velitel skupiny armád, polní maršál Erwin Rommel, se domníval, že invaze by měla být odražena přímo na plážích. Pokud by útočníci pronikli do vnitrozemí, německá armáda by podlehl jejich kvantitativní převaze a ovládnutí oblohy.

Základním plánem bylo, že jakmile se nepřítel vylodí, pobřežní dělostřelectvo a pěší divize na frontě ho budou držet v kleštích, dokud německé obrněné formace nebudou moci provést protiútok. Spojenci měli v úmyslu vylodit v první vlně 20 000 mužů a do druhé noci invaze jich mít na břehu 107 000. Německá 7. armáda, která měla v Normandii nést hlavní tíhu, měla 128 358 mužů. Mnozí z nich byli veteráni z dřívějších tažení a zaujímalí četná opevněná, dobře ukrytá postavení vybudovaná z pevných stavebních materiálů.

Tuto sílu doplnila 91. výsadková divize, čítající dalších 10 555 mužů. OKW podřídilo 91. výsadkovému pluku 6 výsadkový střelecký pluk o síle 4 500 mužů. Jednalo se o skvěle vycvičenou a odhodlaně vedenou formaci vhodnou zejména pro boj se spojeneckými výsadkáři.¹⁰¹ Podporu 7. armádě poskytovaly tři obrněné divize čítající 56 150 mužů a Němci měli v západní Francii další tři tankové divize. Podle všech odhadů měli obránci i s ohledem na spojenecké letectvo k dispozici dostatečné síly k odražení invaze. Ve skutečnosti americký náčelník generálního štábu generál Walter Bedell Smith odhadoval, že existuje 50procentní šance, že Spojenci nebudou schopni udržet normandské předměstí.¹⁰²

V posledních týdnech před dnem D němečtí štábní důstojníci zanedbali možnosti posílení Atlantického valu a zorganizovali přesuny vojsk a zásobování, které podstatně oslabily jeho obranyschopnost. Jedna německá sledovací jednotka infiltrovala francouzské buňky odporu s 35 svými operativci. Ti poskytli veliteli jednotky plukovníku Oskaru Reilemu seznam komunikačních linek, elektráren, železničních a dopravních uzlů a skladů pohonných hmot, které Francouzi plánovali po zahájení invaze sabotovat. Prozradili také místa, kde partyzáni hodlali přepadat německé jednotky na cestě do bojové zóny.¹⁰³

Reile předal obsáhlou písemnou zprávu generálu Heinrichu Stulpnagelovi, vojenskému veliteli ve Francii. Zpráva obsahovala předem připravené věty, které měla BBC odvysílat, aby upozornila francouzský odboj, že invazní flotila je na moři. Stulpnagel se však tajně snažil získat spolupráci této komunisticky orientované teroristické organizace pro puč proti Hitlerovi.¹⁰⁴ Na základě Reileho informací nepodnikl žádné kroky.

Rommel prosil OKW, aby uvolnilo několik milionů min francouzské výroby, které byly uskladněny od kampaně v roce 1940. Chtěl je začlenit do sítě drátěných překážek podél pláží. Po měsících průtahů je OKW dodalo pár dní

před invazí, příliš pozdě na to, aby je mohlo umístit. Němci vlastní pobřežní miny, vybavené magnetickými i tlakovými rozbuškami a obtížně zneškodnitelné, vyráběli od roku 1943. Přibližně 2 000 těchto silných výbušných zařízení bylo uloženo v podzemním leteckém hangáru v Le Mans, ale místo aby je zásobovací personál použil k zaminování pobřežních vod, dostal rozkaz převézt miny do německého Magdeburgu jako **„preventivní opatření proti sabotáži.“**¹⁰⁵

Dne 15. května 1944 německé vrchní velení převedlo druhou skupinu stíhací eskadry 26 z Normandie do Mont-de-Marsan v jižní Francii. Jen několik dní před invazí přemístilo také prvky stíhací eskadry 2 na letiště v okolí Paříže. Luftwaffe stále disponovala 183 stíhačkami FW190 na maskovaných základnách poblíž pobřeží, ale 4. června dostal velitel 26. letky Joseph Priller rozkaz přeletět dalších 124 stíhaček na Mont-de-Marsan v jižní Francii, daleko od Normandie. Pozemní personál a munice tam měly cestovat nákladními auty, čímž se dočasně neutralizovala bojová efektivita letky.

Priller zatelefonoval generálu Werneru Junckovi, veliteli 2. stíhacího sboru, a protestoval: **„To je čiré šílenství! Pokud očekáváme invazi, musí být letky tady, a ne někde pryč. A co se stane, když k útoku dojde právě během přesunu? Moje pozemní organizace může na nové místo dorazit nejdříve zítra nebo pozítří. Zbláznili jste se všichni?“** Junck štítivě odpověděl, že jeho podrážděný podřízený nemůže posuzovat „důležitý vývoj stavu“ z pohledu velitele eskadry.¹⁰⁶ Ráno 6. června plukovník Priller a jeho společník, seržant Heinz Wodarczyk, ostřelovali první vlnu spojeneckých výsadkových sil. Dva letouny FW190 byly vše, co Luftwaffe mohla po letech přípravy obrany vystrchat.

Pobřežní baterie s maskovací sítí. Během invaze v Normandii ostřelovaly čtyři bitevní lodě podobné stanoviště u Houlgate. Baterie utrpěla více než 1 000 zásahů, některé z nich projektily o průměru 15 palců a leteckými bombami, aniž by došlo k vážnému poškození.

Časté anglo-americké nálety na německá města donutily Luftwaffe nasadit stíhací letky k obraně vzdušného prostoru Říše. Několik týdnů před invazí připravil operační štáb další letiště v západní Francii, aby mohl rychle převést letouny k boji proti spojeneckému vylodění. Plán počítal s dočasným přesunem 600 stíhaček. Dopravní personál pak dostal rozkaz vyzvednout část paliva, munice a náhradních dílů uskladněných na provizorních francouzských leteckých základnách a přesunout je zpět do Německa. V důsledku toho se na tyto dráhy mohlo přemístit pouze 200 letadel, 20. června pak dalších 100.¹⁰⁷

Plán původně počítal s dalším přesunem většiny německých nočních stíhaček. Jejich zkušení piloti by si mohli vybrat smrtící daň z pomalu letících dopravních letounů Douglas (převážejících spojenecké výsadkové jednotky do

výsadkových zón) a britských čtyřmotorových bombardérů Lancaster několik hodin před zahájením vylodění. Místo toho operační štáb Luftwaffe nařídil nočním stíhačům, aby se shromáždili ve vzdušném prostoru daleko na východ od pobřeží, daleko od výsadkových zón. Pováleční historici vysvětlují, že spojenecké rádiové interference a nástrahy, včetně letadel shazujících proužky alobalu, které měly zmást německé radary, zmátly nepřítele během rozhodující fáze. To je však pochybné vysvětlení chybného navedení stíhačů v noci z 5. na 6. června: již dlouho před dnem D zkušeni němečtí důstojníci, kteří řídili noční mise, úspěšně naváděli svá letadla k zachycení bombardérů RAF navzdory pokračujícím podobným britským snahám o jejich narušení.

V dubnu a květnu létaly bombardéry Luftwaffe na noční mise proti Portsmouthu a Plymouthu. Nálet 101 středních bombardérů v noci na 30. dubna způsobil značné škody na přístavních zařízeních v Plymouthu, ale 30. května, kdy byla invazní armáda přetížená a přebírala vojáky a zásoby, Luftwaffe s misemi přestala.**108**

Němci soustředili na Atlantický val značné množství dělostřelectva, jehož posádky prováděly častá střelecká cvičení. Mnoho baterií spočívalo v masivních betonových bunkrech, které mohly odolat opakovaným zásahům námořního nebo leteckého bombardování. Pozorovací stanoviště a dálkoměry byly v zesílených postaveních pro řízení palby. Deset dní před dnem D však přišel rozkaz přesunout více než polovinu dělostřelecké munice do skladů v St. Lo a posádky pozorovacích bunkerů dostaly pokyn demontovat všechny dálkoměry k okamžitému převozu do Paříže na kontrolu.**109** 6. června museli němečtí pobřežní dělostřelci střílet na spojenecké válečné lodě zaměřovačem v hlavni. Jakmile začala invaze, dostávaly posádky děl dodávky munice z arzenálu v St. Lo. Střely byly často nesprávné ráže. Jedna 88mm baterie dostala například náklad speciálních nábojů zcela jiné ráže.**110**

Jednou z nejhorších nevýhod pro obránce byla nepřítomnost vyšších důstojníků ráno 6. června. Den předtím velitel 7. armády generál Friedrich Dollmann nařídil všem velitelům divizí, pluků a dělostřelectva, aby se v Rennes zúčastnili válečných her. Osobně také odložil poplachové cvičení své armády plánované na noc z 5. na 6. června. Kdyby se cvičení rozběhlo, vojáci by byli v plné pohotovosti, až by přišli útočníci.**111** Ostatní velitelé byli na inspekčních cestách, na lovu nebo navštěvovali pařížské noční kluby.

Dokonce i Rommel byl pryč. Jeho náčelník štábu generál Hans Speidel byl aktivním konspirátozem a vybízel Rommela, aby se vrátil do Německa na

rodinnou oslavu narozenin. Mezi několika málo generály, kteří zůstali na svých postech, byl Dietrich Kraiss, který z vlastní iniciativy udržoval svou 352. pěší divizi v pohotovosti. Při obraně „krvavé pláže Omaha“ způsobili jeho muži prvním vlnám amerických vojáků vážné ztráty.

Trumfem německého obranného scénáře byla výzbroj. Během roku 1943 Waffen SS zřídily dvě nové tankové divize, 9. *Hohenstaufen* a 10. *Frundsberg*. Byly zformovány do 2. tankového sboru SS pod vedením Paula Haussera a jejich úkolem bylo pomoci odrazit invazi na západě a jejich výcvik kladl důraz na protipatření proti výsadbům a námořním výsadbům s nepřátelskou leteckou převahou. V březnu 1944 OKW navzdory Hitlerovým obavám převedlo sbor na jižní Ukrajinu, aby zachránil obklíčenou 1. tankovou armádu generála Valentina Hubeho. Hausserovy divize úkol splnily, ale vrchní velení je ponechalo na Ukrajině jako armádní rezervu. OKW přesouvalo sbor ze sektoru do sektoru, čímž neplnil žádný užitečný účel a narušoval výcvik.

Desátník Franz Widmann vzpomínal: „***Pak přišla 6. června zpráva ze západní fronty, že se Spojenci vylodili v Normandii. My, Hohenstaufen a Frundsberg, kteří jsme měsíce cvičili a připravovali se na toto vylodění, jsme seděli v Rusku a nic nedělali a čekali, až Rusové zaútočí.***“¹¹² Konečně 12. června dostal Hausser rozkaz vrátit se se svým sborem do Francie. Únavná cesta po železnici napříč Evropou skončila více než 150 mil od invazní fronty. Protože červnové noci byly krátké, většina silničního pochodu na západ se odehrávala za denního světla. To nejenže vystavovalo vozidla útokům nepřátelských stíhacích bombardérů, ale nepřiměřená vzdálenost jízdy snižovala životnost motorů pásových vozidel na polovinu.¹¹³

Německé tanky Panther naložené na železniční vagóny pro přesun do nového sektoru. Panther byl rychlý, dobře pancéřovaný a měl vynikající palebnou sílu.

Nejmohutnějším útvarem armády byla *Panzer-Lehrdivision*. Jejích 229 plně funkčních tanků zahrnovalo modernizované Panzer IV a vysoce výkonné Panthery. Divize disponovala 658 obrněnými polopásovými vozidly, která sloužila jako transportéry osob nebo na nich byla namontována protiletadlová děla, raketomety, plamenomety a kanóny. OKW umístilo tento mechanizovaný monolit téměř 100 mil od pobřeží Normandie. Dne 4. června vrchní velení nařídilo, aby divize naložila své tanky Panther na nákladní vlak a převezla je do Ruska. Byly na cestě na východ, když začala invaze. **„Odebrání praporu Pantherů připravilo divizi o její nejsilnější útočnou sílu,“** napsal po válce její poslední velící důstojník.¹¹⁴ Americká armáda později spočítala, že na zneškodnění jednoho tanku Panther v boji bylo třeba v průměru ztratit pět tanků Sherman.¹¹⁵

Krátce před 22:00 večer 5. června 1944 zjistil námořní personál obsluhující německou radarovou stanici v Paimbeoufu u St. Nazaire velkou koncentraci lodí směřujících na jih od Anglie. Radista Gerhard Junger vzpomínal:

„Každému z nás bylo jasné, že dlouho očekávaná invaze začala.“ Radarové stanice v Le Havru a Cherbourgu rovněž monitorovaly spojeneckou armádu a hlásily její pohyb štábu vrchního velitele Západu Gerda von Rundstedta v Paříži. Dále zachycovaly americké meteorologické předpovědi vysílané americkým bombardovacím letkám, které obvykle nelétaly na noční mise. Ve 3:09 ráno 6. června námořnictvo hlásilo vrchnímu velitelství Západ **„stovky lodí směřujících na jih“**.¹¹⁶ Signální rota Luftwaffe na ostrově Guernsey u pobřeží Normandie identifikovala ve 22:40 180 bombardérů Lancaster vlekových kluzáků směrem k pevnině. Velitel německého armádního pluku na ostrově byl řádně vyrozuměn a předal informaci adjutantovi na velitelství svého sboru v St. Lo.

Poté, co Speidel toho večera přijal hosty na velitelství Skupiny armád B v La Roche-Guyon, obdržel zprávu od armádního sboru generála Ericha Marckse o spojeneckých výsadcích v pěti různých oblastech, další hlášení od Námořní skupiny Západ o výsadcích v sektorech hájených německými 716. a 711. pěší divizí, potvrzení od majora Förstera o vývoji situace u 711. divize a hlášení Luftwaffe, že 50-60 dopravních strojů převáží nepřátelské výsadky.¹¹⁷ Speidel své divize neupozorňoval. Když Rundstedtův štáb telefonoval Speidelovi o vysvětlení, odpověděl, že **„zprávy považuje za přehnané“**. Velitelství skupiny armád B je odepsalo jako **„pravděpodobně záměnu s leteckými posádkami, které se zachraňují“**.¹¹⁸ Velitel 716. pěší divize generál Wilhelm Richter napsal, že k žádnému poplachu nedošlo, dokud spojenečtí parašutisté nebyli již v akci. Náčelník štábu OB West Günther Blumentritt zdůvodnil nevyhlášení poplachu tím, že **„se vyhnul zbytečnému vyrušování vojáků, kteří kvůli fyzické námaze potřebují čas na spánek.“**¹¹⁹

Po zahájení vylodění Rundstedt formálně požádal o okamžité uvolnění tří obrněných divizí v Normandii ze zálohy OKW pro nasazení na frontě. Z Hitlerova hlavního stanu to generál Alfred Jodl odmítl s vysvětlením: **„Podle zpráv, které jsem obdržel, může být tento útok pouze fingovaný. . . . Nemyslím si, že je nyní vhodná doba k uvolnění záloh OKW.“**¹²⁰ V Rommelově nepřítomnosti Speidel telefonicky přesvědčil vůdcův štáb, že není vhodná doba k akci. Své argumenty později shrnul následovně: **„Vydání operačních rozkazů v prvních hodinách nepřicházelo v úvahu, dokud zprávy a průzkumné prvky vyslané vpřed neobjasnily situaci. Museli jsme zachovat pevné nervy a čekat.“**¹²¹ Rundstedtův náčelník operačního oddělení plukovník Bodo Zimmermann telefonoval do OKW, aby protestoval proti nesmyslnému zdržování. Baron Horst von Buttlar-Brandenfels z OKW, další generál spiknutý

proti vládě, v odpovědi vykřikl: „**Nemáte právo bez našeho předchozího souhlasu znepokojoval obrněné jednotky. Máte příkaz okamžitě zastavit pancíře!**“¹²²

OKW vyslalo nejslabší ze tří záložních obrněných divizí, 21., nejbližší k pobřeží. Navzdory naléhání jejího velitele, aby povolil útok proti britským výsadkářům, kteří se vylodili poblíž, Speidel ve 4:30 ráno odmítl povolení k nasazení tankového pluku divize. Formace zůstala několik hodin ukrytá v zalesněné oblasti. Nakonec byl 7. armádou uvolněn k útoku na zónu výsadku, tankový pluk 22 se začal valit v 8:00 ráno. Speidel mu brzy nařídil, aby se otočil a postupoval směrem k pobřeží, čímž udržel vojáky na cestě a po většinu dne mimo provoz.¹²³ 21. pluk utrpěl opakované letecké útoky a za pochodu ztratil 50 tanků. Nakonec zaútočila na přímý rozkaz Rommela, který se právě vrátil do Normandie. Speidel informoval svého vrchního velitele o situaci v telefonickém rozhovoru v 10:15 hodin. Maršálův příjezd pozdě večer ukončil zdržovací taktiku jeho náčelníka štábu. Speidel však účinně sabotoval včasné nasazení tří obrněných divizí. Během poledne 6. června také odmítl žádosti generála Maxe Pemsela o posílení těžce sužované 716. pěší divize, bránící východní břeh řeky Orne, prvky sousední formace. Divize byla do soumraku prakticky zničena.¹²⁴

Trosky německé kolony na silnici v Normandii, na kterou během invaze do Francie v roce 1944 útočily spojenecké stíhací bombardéry. (Bundesarchiv)

12. tanková divize SS Hitlerjugend byla varována svým velitelem ve 2:30 a OB West ve 4:00. Speidel z vlastní iniciativy poslal divizi špatným směrem. Na pozici poblíž Lisieux obdržela jeho pokyny k přesunu 30 mil dále od pobřeží. **„Rozkaz měl na vojáky šokující účinek“**, napsal po válce její první důstojník generálního štábu Hubert Meyer.¹²⁵ Pozdě odpoledne přišla nová směrnice, aby se divize otočila a postupovala směrem na Caan. **„To znamenalo změnu směru, další časovou ztrátu a pro naši vyčerpanou obrněnou jednotku ještě jeden den pochodu v mizerných podmínkách,“** vzpomínal člen posádky Pantheru Georg Jestadt.

„Shora přicházely další a další protichůdné rozkazy a my jsme měli dojem, že celý pohyb složek naší armády připomíná mraveniště, do kterého někdo udeřil klackem.“ Jestadt se zamýšlel nad odpovídajícím vlivem na morálku: **„Mezi mužstvem se šířilo zklamání, dokonce i hněv. Téměř každý voják viděl, že tady prostě něco není v pořádku.“**¹²⁶

Heinz Schmolke, velitel roty 26. pluku tankových granátníků divize, později napsal: **„Vojáci a frontovní důstojníci všech stupňů tehdy věděli, že nepřítele je třeba zahnat zpět do moře v jeho slabé chvíli, tedy v prvních hodinách po vyloštění, jinak se invaze podaří. Proto vše záviselo na včasném upozornění vojsk.... Můj pluk vyrazil do akce až třetího dne invaze, ačkoli jsme mohli nepřítele napadnout během prvních tří hodin.“**¹²⁷

Modus operandi různých armádních štábů spočíval v tom, že se vojáky snažili udržet na cestách co nejdéle, čímž často vystavovali muže úderům spojeneckých letadel. Když se kolony Panzer-Lehrdivision přiblížily ke Caanu, podle jednoho z přeživších **důstojníků „byly objeveny nepřátelským leteckým průzkumem a krátce nato napadeny kulomety, raketami a bombami. . . . Brzy černé sloupy dýmu z hořících vozidel odhalily trasu pro čerstvé vlny stíhacích bombardérů. Ještě dnes, po mnoha letech, vyvolává vzpomínka na tento pochod noční můry u všech, kteří se ho zúčastnili.“**¹²⁸ Divize ztratila deset procent svých sil ještě před dosažením bojové zóny. Navzdory protestům svého velitele Fritze Bayerleina nařídil Dollmann Panzer-Lehrdivision postupovat na Caan v 17:00, za denního světla, poté co devět hodin zadržoval rozkazy k pochodu.

Souběžně s nimi cestovala k pobřeží nemotorizovaná 277. pěší divize. Generál Dollmann, vědom si jejího dobrého postupu po železnici z jižní Francie, jí nařídil, aby se v Angers odpojila a pokračovala pěšky; 14 dní pochodu do Normandie. Velitel 277. divize, generál Albert Praun, jel napřed

na Dollmannovo velitelství v Le Mans, aby rozkaz zrušil. Tam Praun pozoroval štábní telefonistky oblečené v plavkách, jak se opalují v houpacích sítích a na střeše bunkru.¹²⁹ V pečlivě zpracované poválečné studii o německé obraně v Normandii dospěl Ewald Klapdor, bývalý kapitán Waffen SS, který se účastnil bojů, k závěru, že skupina armád B neprojevovala *„žádný zvláštní spěch při přesunu divizí do bojové zóny“*.¹³⁰

V den D nařídil Rommel přesunout do Normandie plně motorizovaný 3. flakový sbor, který byl ubytován jižně od Amiens, ale velitel sboru generál Wolfgang Pickert se o invazi dozvěděl až dlouho odpoledne. Nejprve musel jet do Paříže, aby získal potvrzení. Jeho baterie, které byly účinné i proti obrněné technice, dorazily na frontu až 8. a 9. června.¹³¹ I když dorazily pozdě, sbor sestřelil 462 letadel a zničil přes 100 spojeneckých tanků.

Jedním ze štábních důstojníků, kteří sehráli hlavní roli při zmaření německých protipatření v Normandii, byl plukovník Alexis Freiherr von Roenne. Jako velitel zahraničních armád Západ a Gehlenův chráněnc se snažil oklamat Hitlera, Rommela a Rundstedta prostřednictvím falešných zpráv, že operace v Normandii je fingovaná a má odvést německé formace od Calais, dále na sever, kde se údajně měla uskutečnit skutečná invaze. Generál Eisenhower doufal, že se mu podaří zmást obránce prostřednictvím operace Fortitude, která se skládala z falešných zpráv o fiktivní „první skupině americké armády“ čekající v záloze v Anglii na zahájení invaze u Calais. Roenne přišel s touto informací tak, jak spojenci zamýšleli. Předal ji OKW, ale až poté, co drasticky nafoukl počet amerických divizí nad rámec toho, který si 2. června vymyslela americká rozvědka. Po obdržení Roennovy analýzy Speidelův štáb tento počet skutečně ještě zvýšil.¹³² Hodnocení týkající se rozmístění a plánů Spojenců, která Roenne poskytl skupině armád B, byla příliš důsledně nepřesná, než aby byla neúmyslná.¹³³

Důkazy o sledování vyvracející Roennovy lživé předpovědi se k Vůdci nikdy nedostaly. Za úsvitu 6. června přelétl nad spojeneckou invazní flotilou nadporučík Adalbert Bärwolf s pozorovacím letounem Messerschmidt Bf 109 model G8. Fotografie obrovské armády u normandského pobřeží, které pořídil, měly rozptýlit veškeré pochybnosti o tom, že se jedná o jedinou vylodovací sílu. Generální štáb skupiny armád B nepodnikl žádné kroky, ani snímky nepředal výše v hierarchii velení.¹³⁴

Oba zneškodněné stroje, německý Panzer IV a americký M-10, byly vyfotografovány metry od sebe na bojišti v Normandii.

Speidel využil strašidla vyloďení u Calais, aby zabránil přesunu bojeschopných záloh německé 15. armády, která se nacházela na severním křídle 7. armády, do Normandie. Tato formace byla jedenapůlkrát větší než 7. armáda a zahrnovala 2. a 116. tankovou divizi. Ta patřila k nejlépe vybaveným v německých ozbrojených silách. Ještě důležitější však bylo, že 15. armáda měla třicetkrát větší přepravní kapacitu, než jakou disponovaly Dollmannovy divize v Normandii, přestože měla kratší zásobovací trasy a nebyla v akci. Speidel opakovaně odmítl převést některá z těchto vozidel na podporu bojových operací a například 22. června zděšeným polním velitelům vysvětlil, **že „podle všech dostupných zpráv se stále očekává útok proti frontě u kanálu La Manche po obou stranách Sommy (u Calais)“**.¹³⁵ Speidel 6. června nařídil přesun 116. tankové divize směrem k Dieppe, mimo bojové akce.

Jednou z „dostupných zpráv“, kterou Speidel zapomněl zmínit, bylo ukořistění spojeneckých operačních plánů 5. a 6. sboru americké armády a britského 30. sboru 7. června odpoledne. Při podpoře protiútoků ženíjních praporů německé 352. pěší divize a granátnického pluku 916 objevili kozáci 493. východního praporu dokumenty mezi těly amerických námořních důstojníků v opuštěném výsadkovém plavidle. Více než stostránková skříň prozrazovala, že operace v Normandii bude jedinou invazí. Podplukovník Fritz Ziegelmann z 352. praporu nález předal svým nadřízeným. Velitelství 7. armády na základě tohoto cenného zpravodajského poznatku nejednalo.

Štábní důstojníci přesazení z východní fronty způsobili německé obraně v Normandii strašlivé následky. V květnu 1944 se generál Wagner, který v roce 1941 zanedbal dodávku chladného vybavení pro vojáky, pokusil převést veškeré zásoby dělostřeleckých nábojů pro 352. a 716. pěší divizi do armádního muničního skladu daleko za liniemi. Tím se údajně mělo zvýšit množství munice v záloze. Pouze zásah generála Marckse zabránil Wagnerovi v provedení této podezřelé směrnice, která by v den D obě divize prakticky ochromila.**136**

Wagner jmenoval v červnu 1944 Eberharda Finckha, který předtím špatně řídil zásobování Stalingradu, rotmistrem Rommelovy armády. Předchozí rotmistr 7. armády, plukovník Hans-Wolfgang Schoch, byl schopný a zkušený důstojník generálního štábu, který rovněž velel pěšímu pluku 741 ve středomořské bojové zóně. Že by Wagner nahradil Finckha právě v kritické fázi obrany Atlantiku, je přinejmenším sporné. Téměř okamžitě se drasticky zpomalily dodávky paliva a munice na normandskou frontu. Německá metoda využívání francouzských vodních cest v noci k dopravě materiálu zůstávala úspěšná a Spojenci nezjištěná, dokud Finckh nezasáhl. Pod jeho vedením přicházela pouhá desetina přidělené munice pro dělostřelectvo, přestože ve skladech byl dostatek zásob.**137** Vojska dostávala jen pětinu požadovaného množství ostatních zásob. Dne 2. července hlásil generál Alfred Gause z Caanu, že německé baterie mají k dispozici pouze tři až pět nábojů na dělo denně.**138** Rommel pověřil generála Friedricha Dihma, aby toto nedostatečné zásobování prozkoumal. Dihm informoval Rommela o Finckhově vykojení ze služebních povinností. Polní maršál chtěl Finckha postavit před válečný soud.

Mezi zásobami, které se nikdy nedostaly na frontu a následně se dostaly do rukou USA, bylo 500 000 galonů leteckého paliva a 175 000 denních dávek pro vojáky, včetně 2,5 milionu cigaret. To, co němečtí vojáci dostali, bylo často

k ničemu. Například u Carentanu transportní letadla shazovala proviant pro 6. parašutistický střelecký pluk. Němečtí výsadkáři, kteří měli nedostatek střeliva do ručních zbraní, našli několik kontejnerů naplněných kondomy.¹³⁹ Hitler se domníval, že rozhodující roli v úspěchu spojeneckého vyloďení sehrála zrada. Pokud jde o německou obranu Cherbourgu, Rochus Misch z Vůdcova štábu vzpomínal: *„Ze Švédska k nám dorazily obrázky, na nichž německý plukovník velící bunkrovému zařízení bránícímu invazní pobřeží připíjí dvěma anglickým důstojníkům šampaňským. Samozřejmě bez toho, že by vypálili jediný výstřel..... Během invaze na německé straně nic, absolutně nic nefungovalo správně. Vysvětlení bylo jediné: zrada a sabotáž.“*¹⁴⁰

Desátník Otto Henning z Panzer-Lehrdivision ve svých pamětech připisuje pád Cherbourgu *„neznámým osobám ve Vůdcově štábu“*, které zdržovaly přesun plně vybavených záloh do Normandie, zatímco 7. armáda krvácela. Verdikt očitého svědka Henninga: *„Nelze se ubránit dojmu, že zde byly nejrůznější rozkazy záměrně překrucovány, zatímco jiné, stejně důležité rozkazy prostě nebyly nikdy předány.“*¹⁴¹ Šéf gestapa Müller, snad nejlépe informovaný muž v Německu, pokud jde o sabotáže, po válce řekl: *„Velká míra mizerného výkonu německé armády ve Francii po invazi byla výsledkem pokusů spiklenců a jejich přátel vzdát se západním mocnostem nebo nechat Američany a Angličany projít přímo přes naše frontové linie, aby se dostali do Německa dříve než Rusové.“*¹⁴²

Německým štábům se nepodařilo včas varovat frontové jednotky, posádky letadel a námořní síly. Odkládali protiútoky, vydávali často protichůdné rozkazy a nařizovali protiletadlovým bateriím, aby během spojeneckého leteckého bombardování námořní základny Le Havre zastavily palbu. Převáděli bojově připravené formace od nepřítele a intrikovali proti vlastní vládě. Speidel, který v Rommelově počáteční nepřítomnosti řídil skupinu armád B během kritické první fáze invaze, strávil většinu dopoledne 6. června hraním stolního tenisu s ostatními štábními důstojníky.¹⁴³

Je nepředstavitelné, že by německá armáda ve Francii, hlavní složka zkušené bojové síly zvyklé bojovat za nepříznivého stavu, mohla po měsících příprav a nácviku na rozhodující bitvu fungovat tak chaoticky. Pro srovnání: v lednu 1944 obsadila stahující se německá vojska v Itálii Gustavovu linii jižně od Říma. Jejich ženisté ji začali opevňovat již v říjnu předchozího roku. Přestože měli v některých sektorech převahu spojeneckých sil deset ku jedné a prakticky žádnou obrněnou ani leteckou podporu, udrželi němečtí obránci své

pozice po čtyři měsíce. U Cassina, klíčové pozice na Gustavově linii, se novozélandská divize čtyři dny snažila neutralizovat jediný německý tank ukrytý v troskách a utrpěla při tom ztráty téměř 300 mužů.¹⁴⁴ Němci v Normandii disponovali stovkami tanků a silnější, systematictější připravenou obranou, přesto ztratili iniciativu hned první den boje.

„Hodní Němci“

Německé hnutí odporu bylo tak skryté, že jeho ničivý vliv by se možná nikdy neprojevil, nebýt jedné události. Nezdařený pokus o atentát na Hitlera z 20. července 1944 vyvolal probíhající státní vyšetřování. To odhalilo spiknutí s cílem sabotovat německé válečné úsilí.

Vedlo ke smrti zastřelením, sebevraždě nebo popravě po soudním procesu 160 spiklenců. Rádoby atentátníkem byl hrabě Claus von Stauffenberg, od 1. července 1944 náčelník štábu záložní armády. Na převelení na frontu čekalo přibližně půl milionu vycvičených a plně vybavených vojáků. V čele Záložní armády stál generál Friedrich Fromm. Aby oslabil polní formace, vymýšlel způsoby, jak zdržet nasazení náhradních jednotek pod jeho správou. Během prvního měsíce bojů v Normandii například Němci utrpěli 96 000 mrtvých, zraněných nebo zajatých mužů. Pod Frommovým vedením dostala západní armáda jen 6 000 náhradníků a 17 nových tanků.¹⁴⁵ V červenci byly prapory umístěné v Holandsku za účelem nahrazení ztrát pěších divizí bojujících v Normandii místo toho převeleny do jižní Francie.¹⁴⁶

Stauffenberg zastupoval Fromma na Vůdcově velitelství v Rastenburgu během situačních konferencí. Jeho úkolem bylo podávat zprávy o průběhu doplňování bojových divizí záložním personálem. Stauffenberg chápal svůj úkol jako vymýšlení věrohodných výmluv, proč se dopředu přesouvá jen zlomek jednotek živořících v domovských garnizónách. Důstojník z Goebbelsova štábu shrnul klamná vysvětlení, která Stauffenberg Hitlerovi nabízel: *„Prý za to mohou nálety. Pak chybějí jen plynové masky, dále poddůstojníci mají ještě nějaký povinný kurz, nebo není k dispozici určitý druh munice, respektive nemůže být dodán kvůli zničené dopravní síti, přímý zásah utrpěl arzenál, kde byly uloženy části zbraní pro celý pluk. Zkrátka, zrada zde spočívá v tom, že se vždy na poslední chvíli něco připelete do cesty, takže se promešká zamýšlený, konečný termín shromáždění útvarů.“*¹⁴⁷ Stauffenberg jednou řekl kolegům spiklencům, že jejich *„spojenci“* představují *„vojenskou krizi a porážku“* Německa.¹⁴⁸

Hitler si v doprovodu Himmlera, Göringa a generála Hermanna Fegeleina drží zraněnou ruku po atentátu v Rastenburgu 20. července. Pomocník spekoval o tom, zda časovanou bombu nemohl nastražit německý řemeslník při nedávné renovaci komplexu hlavního stanu. „Německý dělník by proti mně nikdy nevztáhl ruku!“ Hitler se ohradil. „Taková bezohlednost může vzejít pouze z choré mysli dekadentního aristokrata.“

Stauffenberg ukryl ve svém kufříku časovanou bombu, zbraň oblíbenou teroristy po celém světě, a propašoval ji na konferenci v Rastenburgu 20. července. Ještě před výbuchem zasedání obezřetně opustil a nastoupil do kurýrního letadla do Berlína. Výbuch Hitlera povrchově zranil, ale smrtelně zranil stenografa a tři důstojníky. Několik dalších z 24 účastníků utrpělo zranění. Mezi mrtvými byl i Rudolf Schmundt; ten nedávno využil svého osobního vlivu na Vůdce, aby podpořil Stauffenbergovu nevýraznou kariéru.¹⁴⁹ Další obětí byl štábní důstojník plukovník Heinz Brandt, odpůrce nacionálního socialismu, kterého nikdo před programem dne nevaroval.¹⁵⁰

V kancelářích OKW v Bendlerově ulici v Berlíně čekali komplicové na zprávu o Hitlerově smrti, aby mohli zahájit *Wälkure*, puč, jehož cílem bylo svržení nacionálně socialistické vlády. Byli tam mimo jiné penzionovaný generál Ludwig Beck, bývalý generál Erich Hoepner, který byl v roce 1942 potupně propuštěn z armády pro nekázeň a zbabělost, polní maršál ve výslužbě Erwin von Witzleben a generál Friedrich Olbricht, který byl Frommovým podřízeným (Na základě zkoumání ukořistěných německých záznamů americké ministerstvo zahraničí později zjistilo, že Olbricht prostřednictvím Gisevia vyrazil vojenská tajemství Rudé orchestře).¹⁵¹ Když Stauffenberg dorazil, sdělil svým kolegům, že vrchní velitel výbuch nepřežil. Spiklenci proto uvedli do pohybu vzpouru. Zpět v Rastenburgu generál Fellgiebel, který byl do plánovaného atentátu zasvěcen, nekontaktoval berlínské spiklence, aby je upozornil na jeho neúspěch. Místo toho byl mezi prvními, kdo Hitlerovi pogratuloval k těsnému úniku před smrtí. Fellgiebelovi se podařilo na krátkou dobu zablokovat komunikaci mezi Rastenburgem a okolním světem, ale nemohl na neurčito přerušit telefonní spojení. Hitler se dovolal Goebbelsovi do hlavního města. Na lince hovořil také s majorem Ernstem Remerem, velitelem berlínského strážního pluku. Nařídil Remerovi, aby spiklence zatkl.

Jedním z důvodů rychlého krachu puče byla nedostatečná spolupráce uzurpátorů s armádou. Signalisté na Bendlerově bloku monitorovali vůdcovy telefonické hovory. Vědomi si okolností, nepředávali vojenským jednotkám rozkazy formulované spiklenci dálnopisem. Plukovník Fritz Jäger, velitel výcvikového zařízení pro tankové posádky a člen Stauffenbergova okruhu, navštívil několik kasáren, aby shromáždil rotu střelců k obsazení rozhlasu, ministerstva propagandy a zatčení Goebbelse. Nenašel jediného vojáka, který by byl ochoten splnit jeho rozkazy.¹⁵²

Stulpnagel a hrstka podobně smýšlejících aristokratů podporovali převrat ze svého pařížského sídla. Podařilo se jim zmobilizovat prapor německého bezpečnostního pluku č. 1, který ve své kanceláři zatkl příslušníky SD a gestapa, včetně policejního šéfa SS v Paříži Carla Oberga. Stulpnagelovi spolupracovníci přesvědčili vojáky praporu, že SD se vzbouřila proti Hitlerovi; jen díky této fikci získali muže ke spolupráci. V Berlíně jeden z dálnopisných rozkazů, které Witzleben vypracoval pro armádu, falešně obviňoval *„bezohlednou kliku stranických vůdců, kteří nejsou nikde poblíž fronty“* ze vzpoury, kterou sám pomáhal vyvolat.¹⁵³ Podle analýzy současného německého historika *„spiklenci neriskovali otevřené přiznání, že puč byl namířen proti Hitlerovi, ale namísto toho tvrdili, že jednají údajně ve jménu*

mrtvého Vůdce proti ‚bezohledné klice‘. Sami si nebyli jistí svou vlastní věcí. Obávali se, že většina ozbrojených sil a německého lidu stojí srdečně za Hitlerem, a proto je neposlechnou.“¹⁵⁴

Vojenští členové hnutí odporu neměli žádné spojení s řadovými příslušníky ozbrojených sil. „*Nemají v sobě nic společného s německým vojákem,*“ obvinil je 22. července *Völkischer Beobachter*.¹⁵⁵ Stauffenberg například nikdy nezastával bojové velení. Jeho armádní řidič Karl Schweizer později vypověděl, že hrabě ve své berlínské rezidenci i ve služební kanceláři na ministerstvu války udržoval štědré zásoby vína, šampaňského, kořalky, likérů a tabáku. Podplukovník Fritz von der Lancken tyto luxusní předměty, které byly v pátém roce války nedostupné pro vojáky na frontě nebo pro německou veřejnost, pravidelně obstarával pro svého spoluspiklence. Schweizer prohlásil: „*Sotva si vzpomínám na den, kdy by (Stauffenberg) nekonzumoval alkohol.*“¹⁵⁶ Hrabě také díky administrativním kontaktům s rybářstvím v Severním moři zařizoval na svou adresu časté dodávky uzeného úhoře, olejnatých sardinek a dalších lahůdek.¹⁵⁷

Dr. Ernst Kaltenbrunner, vysoký úředník gestapa, SD a kriminální policie, vypracoval pro říšské kancléřství řadu důvěrných zpráv, v nichž analyzoval motivy spiklenců. Bývalý příslušník odboje Friedrich Georgi po válce tyto zprávy hodnotil jako „*naprosto střízlivé a věcné, ne-li samozřejmě jednostranné.*“¹⁵⁸

Pokud jde o Stauffenberga, Kaltenbrunner ve své zprávě z 23. září 1944 dospěl k závěru, že hrabě a jeho okruh aristokratů „*nesledovali pouze politické, ale i společenské cíle, a to obnovit a udržet privilegované postavení vybrané, společensky spřízněné skupiny osob.*“¹⁵⁹

Major Remer 20. července napsal: „*Domnělá smrt Adolfa Hitlera zanechala všechny důstojníky a také vojáky v šoku. Nikdy v životě, ani po zhroucení (v roce 1945), jsem nebyl svědkem tak hlubokého zármutku.*“¹⁶⁰ Günther Adam, veterán divize SS *Hohenstaufen*, která byla toho července nasazena ve Francii, ve své poválečné autobiografii připojil vlastní vzpomínku: „*Toho večera, po celodenním boji, k nám na velitelské stanoviště přišlo několik mladých armádních důstojníků a sdělilo nám, že došlo k pokusu o atentát na Vůdce, který se nezdařil. Říkali, že se na něm podíleli vyšší armádní velitelé. Naprosto upřímně se ptají, zda se k nám mohou přidat, protože se nyní příliš stydí za to, že jsou důstojníky armády.*“¹⁶¹

Podle názoru Rolfa Hinzeho, veterána 19. tankové divize, přišel atentát „*v tu nejnepříznivější dobu, jakou si lze představit, v době, kdy bylo nezbytné*

*jednotné a pevné vedení. Vojáci to tak cítili bez ohledu na různorodé ideologické názory, a to i ti, kteří Hitlera vnitřně odmítali. Všude jsme slyšeli výraz 'kudla do zad' a ulevilo se nám, že vůdcova ústřední autorita zůstala nedotčena.“*¹⁶² Vůdcův pobočník plukovník Nicolaus von Below prohlásil: *“V té míře, v jaké vyšší generálové ztratili onu neochvějnou důvěru v Hitlera, ve stejné míře důvěřoval jeho vedení i řadový voják. Nepochybuji o tom, že jen díky tomu držela fronta pohromadě.“*¹⁶³

Hned po atentátu objevili signální pracovníci v Rastenburgu Fellgiebelovu tajnou telefonní linku do Švýcarska, která sloužila ke sdělování vojenských informací sovětským agentům. Gestapo vyslýchalo štábní důstojníky, z nichž někteří již byli na seznamu sledovaných osob, a zatýkalo, když se objevilo podezření z podvratné činnosti. Plukovník Below informoval Vůdce o zprávě, kterou obdržel od svého bratrance: Od začátku razie jeho armádní sbor na východní frontě konečně dostával zásoby v pravidelných a včasných intervalech.¹⁶⁴

Zjištění sabotáže Hitlera *„zcela deprimovalo“*, řekl Goebbels svému spolupracovníkovi.¹⁶⁵ Vůdcův osobní bezpečnostní důstojník Hans Rattenhuber Gieslerovi řekl: *„Zrada bojující fronty ho zasáhla více než atentát na jeho život. Právě nám zopakoval, že už dlouho počítá s tím, že ho někdo z této reakční kliky zastřelí. Něco tak podlého by však od důstojníka nikdy nečekal, rozhodně ne takovouhle hanebnou zradu vojáka, který denně nasazuje život za Německo.“*¹⁶⁶

V minulosti Hitler na varování podřízených NSDAP před neloajalitou generálního štábu nereagoval. Vojenský styčný důstojník ministerstva propagandy plukovník Hans Martin vzpomínal, že Goebbels tvrdil, že *„disponuje velkým množstvím nezvratných důkazů, že poráženecký postoj mezi mnoha důstojníky OKW, zejména v OKH, nabývá vážných rozměrů“*.¹⁶⁷ Vůdce je přesto chránil před útoky Goebbelse a Himmlera. Důstojníci mu složili přísahu věrnosti a *„on pevně věřil v jejich kodex loajality a cti“*, napsal další Goebbelsův pomocník Wilfred von Oven.¹⁶⁸ V projevu na štábu v Rastenburgu 24. července Jodl vyprávěl, jak kdykoli se objevilo podezření na konkrétní důstojníky, Hitler se tomu *„dobromyslně vysmál a držel nad zjištěním ochrannou ruku, jako například v případě generála Fellgiebela, který na sebe některými svými výroky už upozornil“*.¹⁶⁹

Vůdce vyjádřil hořkost nad touto aférou svému štábu: *„Převzal jsem starý důstojnický sbor takový, jaký byl, zachoval jeho tradice a respektoval je,“* řekl.

„Důstojnickou kariéru a jejich ekonomické postavení jsem rozvíjel, kdykoli jsem mohl. Uznával jsem jejich úspěchy a odměňoval je. Povýšil jsem je a vyznamenal. Každému z nich, který se mi hlásil, jsem podal ruku jako kamarádovi. A teď každého důstojníka až po generála, který ke mně přijde, musím nechat nejdřív prohledat v předsíni, kdyby náhodou přinesl nějaké vražedné zařízení jako ten hrabě Stauffenberg, který neměl nic lepšího na práci než propašovat bombu pod můj konferenční stůl, aby mě a své vlastní soudruhy zbavil světa.“170

Německá veřejnost reagovala na zprávu o atentátu „s hrůzou a odporem“, zaznamenal ve své autobiografii bývalý gauleiter Rudolf Jordan. *„Večer jsem promluvil k obyvatelstvu pod širým nebem na náměstí u katedrály v Magdeburku. Tohoto projevu loajality se s hlubokým pohnutím zúčastnilo celé město. Zdálo se mi, že vzhledem k osudové válečné situaci, kdy šlo o život, stojí lidé za Adolfem Hitlerem jako jeden muž. Pro mnohé bylo zázračné selhání atentátu považováno za akt prozřetelnosti.“* Luteránský biskup z Hannoveru, který osobně nesympatizoval s nacionálním socialismem, veřejně odsoudil Stauffenbergův „zločinný plán“.171

V nemocnici v Carlshofu navštívil Hitler důstojníky, kteří byli vážně zraněni při bombovém útoku 20. července. Generálu Karlu Bodenschatzovi nabídl analýzu vražedného spiknutí: *„Vím, že Stauffenberg, Goerdeler a Witzleben promysleli mou smrt, aby zachránili německý národ. . . . Ale tito lidé skutečně neměli žádný pevný plán, co dělat dál. Netušili, která armáda jejich převrat podpoří, který vojenský okruh jim pomůže. Především nenavázali kontakt s nepřítelem. Dokonce jsem zjistil, že nepřítel odmítl jejich nabídku k jednání.“172*

Hitlerovy informace byly přesné. V dubnu 1941 pověřilo říšské ministerstvo zahraničí Hanse Buwerta řízením francouzského nakladatelství Hachette. Koncem roku 1942 ho berlínský policejní šéf hrabě Heinrich Helldorf a důstojník generálního štábu hrabě Heinrich Dohna-Tolksdorf přivedli do Stulpnagelova okruhu. Buwert se během cesty do Španělska a Portugalska setkal se zástupci Spojenců. *„Jak je známo, kontakt se Spojenci dopadl špatně,“* napsal později.173

V létě 1940 Churchillův kabinet přijal politiku „absolutního mlčení“ vůči německému odboji.174 Ještě před válkou britské ministerstvo zahraničí před takovým spojenectvím varovalo. V listopadu 1938 varoval náměstek ministra

Sargent ve své nótě: *„Otevřená a schopná vojenská diktatura by mohla být ještě nebezpečnější než režim NS.“*¹⁷⁵

Na další překážku narazili rozvratníci ve vztahu ke Spojeným státům. Na konferenci v Casablanca v lednu 1943 Roosevelt veřejně oznámil, že Spojenci nepřijmou nic menšího než bezpodmínečnou kapitulaci Říše. Co to pro Německo znamenalo, prozrazují soukromé poznámky FDR z prosince 1944: *„Ať už budou proti Japonsku a Německu přijata jakákoli opatření, musí v každém případě zahrnovat omezení jejich průmyslové výroby, aby se jim zabránilo konkurovat na světových trzích Angličanům, Francouzům, Nizozemcům, Belgičanům a dalším vývozcům a také nám.“* Americký generál Albert Wedemeyer napsal: *„Západní spojenci se ani v nejmenším nepokusili rozdělit Němce tím, že by nepřátelům Hitlerova režimu slíbili přijatelné mírové podmínky.“*¹⁷⁶

Hitler opouští nemocnici v Karlových Varech, kde hovoří s generálem Bodenschatzem a dalšími důstojníky, kteří byli zraněni při bombovém útoku 20. července. Vůdce doprovázejí adjutanti Otto Günsche (vlevo) a Julius Schaub.

Postoj spojenců nebyl pro členy hnutí odporu žádným tajemstvím. Hrabě Ulrich Schwerin von Schwanefeld, štábní důstojník a rozhodný zastánce Hitlerovy vraždy, pokračoval ve svých intrikách, i když uznával, že FDR podmínky kapitulace nezmírní.¹⁷⁷ Pouhé dva dny před Stauffenbergovým bombovým útokem na Hitlerovu situační konferenci se spiklenec Otto John vrátil z bezvýsledných jednání se spojeneckými představiteli v Madridu. Informoval své spoluspiklence, že i kdyby byl Vůdce mrtev, bezpodmínečná kapitulace stále platí.¹⁷⁸ Nakonec uznal, že *„ani při plánování invaze do Francie na podzim a v zimě 1943 nebyl vnitřní německý odboj proti Hitlerovi pro politickou a vojenskou strategii západních mocností již významným faktorem, na rozdíl od odboje ve Francii, který byl západními mocnostmi morálně a nejrůznějšími zásobami živěn“*.¹⁷⁹

Také štábní důstojník Tresckow, který Hitlera popsal jako *„vzteklého psa, kterého je třeba utratit“*, si uvědomoval, že pád jeho vrchního velitele nebude mít na válečné úsilí Spojenců žádný vliv.¹⁸⁰ Dr. Eugen Gerstenmaier, bývalý konspirátor a po válce předseda západoněmeckého parlamentu, v rozhovoru z roku 1975 prohlásil: *„To, co jsme my v německém odboji za války opravdu nechtěli vidět, jsme se dozvěděli v plné míře až po válce; že tato válka nakonec nebyla vedena proti Hitlerovi, ale proti Německu.“*¹⁸¹

Hned po Stauffenbergově nezdařeném atentátu vysílaly britské rozhlasové stanice pro Evropu jména Němců, o nichž Angličané věděli, že se spikli proti Hitlerovi.¹⁸² To umožnilo gestapu rychleji pochyťat rozvraceče. Redakce BBC odmítla puč jako produkt pruské vojenské kasty, tedy té samé vrstvy, proti níž Anglosasové vedou válku, aby ji vymýtili. Německý lid, pokračovala BBC, by klamal sám sebe, kdyby svěřil své vedení takovým lidem. Fritz Hesse, specialista na anglické záležitosti na německém ministerstvu zahraničí, sledoval reakci Spojenců a odvážil se říci: *„Nechybělo málo a anglický a americký rozhlas by Hitlerovi blahopřál k přežití.“* Vůdce, šokovaný nepřátelstvím, které se projevovalo v některých spojeneckých zprávách, poznamenal Ribbentropovi: *„Tito lidé nenávidí Německo ještě více než mě.“*¹⁸³

25. července předložil John Wheeler-Bennett, britský historik, který pomáhal ministerstvu zahraničí v Londýně, memorandum o důsledcích nedávných událostí u Rastenburgu: *„Nyní lze s jistotou říci, že jsme na tom lépe, než kdyby se spiknutí z 20. července podařilo a Hitler byl zavražděn... Neúspěchem spiknutí jsme byli ušetřeni rozpaků doma i ve Spojených státech, které by z*

*takového kroku mohly vyplynout, a navíc současná čistka pravděpodobně odstraňuje ze scény řadu osob, které by nám mohly způsobit potíže nejen v případě úspěchu spiknutí, ale i po porážce nacistického Německa... Gestapo a SS nám prokázaly významnou službu, když odstranily výběr těch, kteří by se po válce nepochybně vydávali za 'dobré' Němce. Je proto pro nás výhodné, aby čistka pokračovala, protože zabíjení Němců Němci nás ušetří budoucích nepříjemností různého druhu.“*¹⁸⁴ Churchill, Eden a pracovníci ministerstva zahraničí Wheeler-Bennettův názor přijali.¹⁸⁵ Interní analýza vypracovaná OSS rovněž považovala Hitlerovo přežití za požehnání a vysvětlovala, že připravil spiklenecké německé generály o možnost svalit vinu za prohranou válku pouze na něj.¹⁸⁶

Německým generálem, který jasně chápal perspektivy Spojenců, byl Walter von Brauchitsch, velitel armády do prosince 1941. V dubnu 1940 mu Halder předložil písemný návrh na svržení Hitlera a dosažení dohody se Západem. Brauchitsch ho pokáral slovy: *„Tohle jste mi neměl ukazovat. To, co se tu děje, je čirá zrada. To u nás nepřichází v úvahu za žádných okolností... V době války je to pro vojáka nemyslitelné. V tomto boji stejně nejde o vlády, ale o diametrální způsoby života. Takže zbavit se Hitlera by nemělo žádný smysl.“*¹⁸⁷

Kontrast motivů

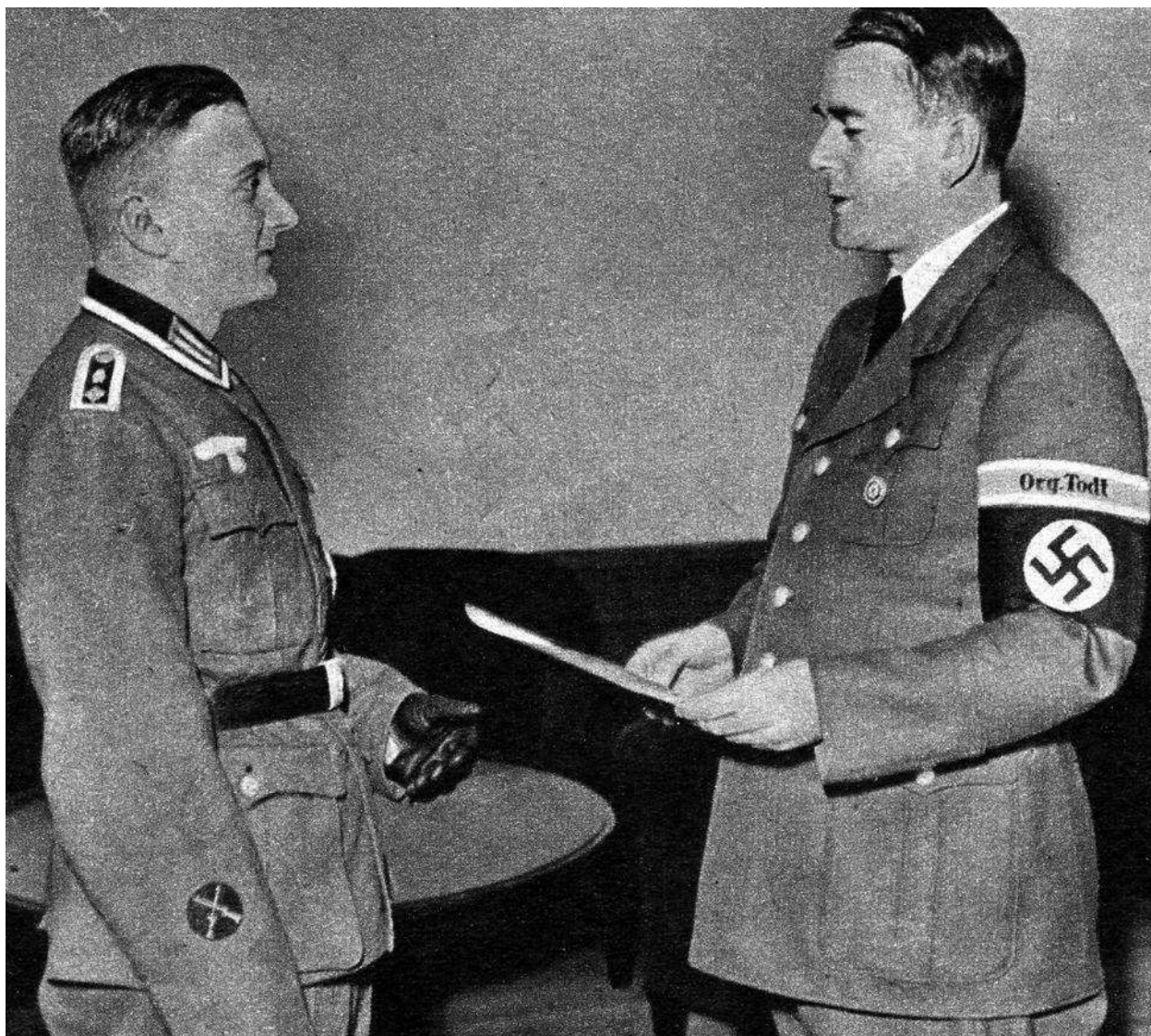
V červenci 1944 vyšla v časopise *Offiziere des Führers* stať Waltera Grosse z Úřadu pro rasovou politiku. Představil v něm obvyklý argument, že pokrevní linie přispívají k vnitřním vlastnostem a vůdčím schopnostem člověka více než akademické a materiální podmínky. S ohledem na armádu Gross dodal následující: *„Na vůdcův rozkaz se důstojnická kariéra stala otevřenou pro každého německého muže bez ohledu na sociální původ a vzdělání. Někteří vyjadřovali obavy. Považovali to za vzniknutí radikálního socialistického principu a za nebezpečí pro úspěchy a nosnost důstojnického sboru. Desítkykrát jsem se setkal s námitkami proti této nacionálněsocialistické novince; s námitkami těch, kteří poukazovali na vznešenou, přirozenou hodnotu vůdčí třídy pěstované po generace výběrem těch nejlepších z rodin vojáků a důstojníků.“*

Gross se proti tomuto protestu ohradil poznámkou, že jakýkoli tradiční, exkluzivní systém potlačuje rozvoj neprozkoumaných lidských zdrojů v národě: *„Kromě takto společensky vyspělých rodin se v národě nacházejí tisíce a tisíce*

jedinců se srovnatelnými schopnostmi, kteří jsou ponořeni v širokých masách. Mají pro společenství stejnou hodnotu a jsou schopni v určitém oboru dosáhnout stejně velkých úspěchů jako nejlepší ze starých, kultivovaných rodin... Všude tam, kde leží neobjevení lidé s podobnými a stejně cennými vlastnostmi, je možné a dokonce nutné je najít a zařadit do společného života. Se správným výcvikem mohou dosáhnout toho nejvyššího, čeho jsou schopni... Měřítka pro určení, zda jsou vrozené předpoklady přítomny, nebo zda chybějí, je pro obě skupiny jedno a totéž; spočívá výhradně ve splnění daného úkolu.“¹⁸⁸

Když Hitler před válkou obnovil národní obranu, muži na velitelských postech nastoupili do služby ještě v době staré armády. Mnozí vyšší důstojníci projevovali jen malou představivost nebo přizpůsobivost válečným novinkám, jako je obrněná technika, letectvo a pružná obrana. Jejich nedostatky se projeví zejména v tažení proti sovětskému Rusku. Některým generálům chyběla odvaha, iniciativa a pevné nervy, aby dokázali přechytračit, vymanévrovat a přemoci tak impozantního vojenského goliáše, a byli propuštěni. Na jejich místa často nastupovali muži z obyčejného prostředí. Sám Hitler v lednu 1944 prohlásil: *„Jak rychle postupuje socialistická přestavba našeho národního celku, se nejsilněji projevuje v současné době, v době válečné.... Více než 60 procent nového důstojnického sboru se vypracovalo v hodnostech a vytvořilo tak most ke statisícům dělníků, zemědělců a příslušníků nižší střední třídy.“¹⁸⁹*

Ačkoli byli zbaveni císařských privilegií, potomci významných německých rodů si zachovali pocty svých předků a otevřela se jim stejná cesta k příležitostem jako všem jejich krajanům. Většina mužů z jejich mladé generace za druhé světové války povinně nastoupila do frontové služby a dělala čest svému tradičnímu postavení. Zatvrzelí konzervativci a reakcionáři z řad aristokracie tíhli k diplomatickému sboru a generálnímu štábu, kde mohli s minimálním rizikem způsobit německé věci maximální škody. Osamělé a odtahité hnutí odporu se spojilo s jedinou skupinou schopnou zničit sociální revoluci, která Německo proměnila: s nepřítelem. Aby svrhli formu vlády, přijali rozvracecí válečné cíle nepřítele se všemi důsledky pro vlastní zemi.

Albert Speer (vpravo) se stal ministrem zbrojení v únoru 1942. Ukončil vliv generálního štábu na výrobu a nákup zbraní a pověřil soukromý průmysl reorganizací a stanovením priorit výroby zbraní. Tím se výrazně zvýšila výroba. Zde chválí armádního seržanta za to, že na základě osobních bojových zkušeností předložil návrh, který vedl k úpravě zbraňového systému. Další revoluční odchylkou od starých pořádků bylo získávání podnětů od řadových vojáků.

Během jednání se západními spojenci v Madridu 17. dubna 1944 požádal spiklenec Otto John o odvolání požadavku bezpodmínečné kapitulace. Angloameričtí představitelé odpověděli, že mají v úmyslu umožnit Rusům, aby jako první vtrhli do Německa a vstoupili do Berlína. Němci si zaslouží potrestat, tvrdili, a tento úkol je lepší přenechat Sovětům.¹⁹⁰ Rusové se úkolu

ujali následovně: V říjnu 1944 odrazila německá 4. armáda ofenzívu sovětské 11. gardové armády směrem na Königsberg ve Východním Prusku. Při znovudobývání Nemmersdorfu objevili němečtí vojáci 72 zavražděných civilistů, včetně zpustošených těl mladých žen, které Rusové přibili na vrata stodoly.¹⁹¹

V Schillmeyszenu na území Memelu byl mezi protiútočícími jednotkami, které se vracely do vesnice, jejíž byl domovem, i německý dělostřelec Erich Czerkus. To zjistil po ústupu sovětského 93. střeleckého sboru: *„Našel jsem svého otce ve stodole, jak leží obličejem dolů s prostřeleným krkem. Ve stáji ležel mrtvý muž a žena s rukama svázanýma za zády, oba svázaní provazem. V jiném statku jsme viděli pět dětí s jazyky přibitými k velkému stolu. Přes zoufalé pátrání jsem po matce nenašel ani stopu. ... Při hledání jsme spatřili pět dívek svázaných provazem. Měly úplně svlečené oblečení a ošklivě potrhaná záda. Zdálo se, že dívky byly vlečeny na velkou vzdálenost.“*¹⁹² Němci zdokumentovali nespočet dalších zvěstev.

Sověti obnovili invazi do Východního Pruska v lednu 1945. Obklíčili Königsberg. Německá armáda provedla od 19. února pomocnou operaci. Několik německých divizí, včetně 5. tankové, současně útočilo směrem ven z napadeného města. Ve městě Metgethen postupující jednotky našly těla 32 žen, které Rusové znásilnili, zavraždili a hodili do kráteru po střelbě. Nadrotmistr Kurt Göring, německý tankový velitel účastnící se útoku, podal toto svědectví: *„Pak jsme dorazili k Metgethenu. Byli jsme zděšeni, když jsme viděli, co se tu stalo. Na nádraží stál na kolejích vlak s uprchlíky, v němž byly ženy a mladé dívky. Všechny byly znásilněny a zavražděny. Na bok vagonu jsme napsali: 'Pomstěte Metgethen'. Boje pokračovaly bez slitování.“*¹⁹³

Dalším očitým svědkem, který se účastnil místních německých protiútoků, byl četař Günther Adam, který na to vzpomínal: *„Napadli jsme a znovu dobyli město, které vykazovalo stejné zločiny těchto bestíí. Na zasněžené, vyšlapané vesnické ulici leželo to, co zbylo z mladé ženy. Vypadalo to, jako by měla na sobě kožich. Ležela na zádech, ruce a nohy natažené. (Sověti) ji přejeli tankem a rozdrtili. Tato krvavá, rozemletá hmota byla ztuhlá a byla to ta nejstrašnější věc, jakou jsem kdy během války viděl..... V jednom domě jsme našli několik mužů, kteří byli ubiti k smrti. V krvi nasáklých postelích ležely znesvěcené ženy, které ještě žily. A co bylo nejhorší, našli jsme hlavu dítěte napíchnutou na sloupek postele.“*¹⁹⁴

Jednotky Rudé armády, které obsazovaly německé zajatecké tábory, nemilosrdně vnutily ruským vězňům, aby se zařadili do pěších praporů první vlny, nebo s nimi bude zacházeno jako s dezertéry. V táboře Alt-Drewitz střílely na 30 amerických zajatců, které se německým strážím nepodařilo evakuovat, a některé zabily. To byla sovětská armáda, které Stauffenberg, Olbricht a jejich spolupracovníci umožnili vstup do Německa.

Západní mocnosti vedly válku proti německým civilistům také, ale ze vzduchu. V červenci 1943 provedlo britské královské letectvo a 8. letecká armáda USA několik téměř po sobě jdoucích bombardovacích misí proti Hamburku. Při bombardování zahynulo 30 482 obyvatel, kteří byli rozmetáni, spáleni, udušeni nebo zasypáni sutinami. Mezi nimi bylo 5 586 dětí. Požáry zničily 24 nemocnic, 277 škol a 58 kostelů.¹⁹⁵ Důstojník, který pomáhal při evakuaci uprchlíků, popsal, jak některé osobní vozy vezly šedovlasé děti, které prakticky přes noc zestárly z hrůz náletu.¹⁹⁶

Mezi očitými svědky byl i Gerd Bucerius z hnutí odporu. Na jednom z hamburských předměstí pozoroval ze střechy svého domu blížící se anglické bombardéry: *„Konečně jsem vykřikl! Příliš dlouho jsem čekal, až Spojenci zničí světového nepřítele, Hitlera. Znovu a znovu vítězil, až do teď..... Jaká hrůza, jaký smutek, pomyslel jsem si tehdy samozřejmě. Ale také, vy mrtví jste to tak chtěli. A o koho jsem se při útoku bál? O piloty! Byli stateční a udělali to, v co jsem od nich doufal.“*¹⁹⁷ Po válce provedla americká armáda průzkum německé morálky. Na dotaz, co způsobilo obyvatelstvu za Hitlera největší utrpení, odpovědělo 91 % dotázaných Němců, že uvedli spojenecké nálety. Pouhá dvě procenta vyplňujících dotazník označila „ztrátu svobody“ nebo „nacistické zločiny.“¹⁹⁸

Po vyhnání Sovětů z pruské vesnice při protiútoky objevili němečtí vojáci zohavené mrtvoly civilistů zmasakrovaných Rudou armádou. Sovětská zvěrstva byla po celou válku běžná.

„20. červenec ukázal, že myšlenky na vlastizradu nemají u většiny lidí kořeny,“ shrnul Schwarz van Berk. „To, co připravilo případné uzurpátory o poslední zrnko sympatií, byl jasně patrný záměr zúčastněných neriskovat své životy pro to, o čem tvrdili, že je to naléhavá nutnost v zájmu vlasti, ale pro osobní přežití a uspokojení svých ambicí na budoucí mocenské pozice.“ Tento důstojník SS také zdůraznil, že gestapo nebylo silou, která by udržovala soudržnost a držela by Němce na uzdě. To byla podle něj iluze pěstovaná mezi odpůrci vlády. *„Lidé a vojáci bojovali srdnatě a urputně s vědomím, že tento boj je doslova otázkou*

*národní a osobní existence. Zejména na východní frontě se v prvních liniích nenacházeli prakticky žádní dezertéři. U pracovních stolů ve zbrojních továrnách doma prakticky neexistovali sabotéři... Národ stál jako nikdy předtím ve společné věci a mobilizoval všechny své morální síly, aby přežil.“*¹⁹⁹

Ze 70 vojenských důstojníků zapletených do spiknutí s cílem svrhnout nebo zavraždit Hitlera bylo 55 aristokratů.²⁰⁰ Tato třídně uvědomělá klika se pro dosažení svých cílů uchýlila k sabotážím, zradě a vraždám. Nespokojeni s prvky zahraniční a domácí politiky Říše byli také příslušníci Waffen SS.

Mladiství a idealističtí bojovali jak za ochranu svého kontinentu před cizí invazí, tak za revoluční změny, nikoli za obnovení anachronických titulů a hodností z dřívější císařské éry. Svůj sociální a politický program esesmani prosazovali prostřednictvím loajality, služby a obětavosti. Vliv získali díky odvaze a nasazení a v rámci zákonného rámce pracovali na reformě, nikoli na zničení stávajícího řádu. Byli připraveni vzdát se více, než očekávali, že získají jako jednotlivci, ve prospěch a pro růst evropského společenství.

Podstatu kontrastu osvětluje srovnání dvou osob, jedné ikony odboje a druhého obyčejného německého pěšáka: Syn významného psychiatra, pastor Dietrich Bonhoeffer, tajně pomáhal *Abwehru* v jeho intrikách proti německé věci. Jmenování do *Abwehru* jako „specialista“ mu umožnilo vyhnout se vojenské službě. Jeho příbuzní výhodně obchodovali na černém trhu. Při návštěvě Ženevy v roce 1941 řekl svým kolegům duchovním: **„Křesťanská víra musí být zachráněna, i kdyby měl zahynout celý národ.“** (V pomoci Sovětům zřejmě neviděl žádný rozpor)... **„Modlím se za porážku své vlasti.“**²⁰¹ Nikde poblíž bojové fronty, Bonhoeffer příležitostně cestoval a užíval si pohodlné existence až do dubna 1943, kdy ho úřady uvěznily za podkopávání válečného úsilí.

V srpnu 1940 se sedmnáctiletý Fritz Hahl dobrovolně přihlásil do Waffen SS. Byl přidělen k divizi *Wiking* a 1. července 1941 se zúčastnil první akce proti Rudé armádě. Během zbývajících částí války byl Hahl na frontě 861 dní. V boji utrpěl sedm zranění. Po válce napsal: **„Dnes už nedokážu pochopit, jak jsem jako mladík od 17 do 22 let nacházel sílu znovu a znovu se ovládat, překonávat svůj strach a pak pokračovat v boji a navzdory neúspěchům stále věřit v dobrý výsledek. Jeden jediný argument rozhodl o mých činech a činech mé generace: Společně s mými vojáky, stejně jako všichni němečtí vojáci,**

*jsme chtěli ochránit naši vlast s jejími ženami a dětmi před Sověty - a to bez ohledu na nás samotné.“*²⁰²

Odkaz

Po kapitulaci Německa v květnu 1945 začaly spojenecké okupační síly hromadně zatýkat, vyslýchat a věznit tisíce Němců, kteří byli různým způsobem spojeni s nacionálně socialistickou vládou. Mezi zadrženými byl i uznávaný odborník na mezinárodní právo Friedrich Grimm. Deset let předtím si Hitler vyžádal jeho radu, když plánoval obnovit povinnou vojenskou službu. Nyní seděl Grimm naproti britskému důstojníkovi, který mu ukazoval vzorky nových letáků vytištěných vítězi. Byly v německém jazyce a byly určeny k distribuci po celé dobyté zemi. Letáky popisovaly německé válečné zločiny a byly prvním krokem v převýchovném programu určeném pro Německo. Grimm navrhl, že když už je po válce, je čas s hanobením přestat. Vyslýchající důstojník, kterým byl pravděpodobně britský propagandista Sefton Delmer, odpověděl: ***„Proč ne, právě začínáme! Budeme v této kruté kampani pokračovat, budeme ji stupňovat, dokud už o Němcích nebude chtít nikdo slyšet dobré slovo, dokud se úplně nezničí veškeré sympatie, které k vám v jiných zemích panují, a dokud se sami Němci nezmatou tak, že nebudou vědět, co dělají!“***²⁰³

Dobrovolník divize *Wiking*, vyzbrojený ukořistěným sovětským samopalem, na hlídce v Evropě.

Neustálá kampaň negativní publicity udržovala staré rány otevřené po celá desetiletí. Dodnes brání objektivní analýze systému, který vyvinula jedna z našich nejvyspělejších, nejproduktivnějších a nejtvůřivějších civilizací a který ji po první světové válce během několika málo let pozvedl z hospodářské tísně a sociálních neshod k prosperitě a harmonii. Po válce v letech 1939-1945, která hluboce poznamenala země, jež v ní bojovaly, a zdecimovala mladou generaci některých z nich, je záslužné zkoumat pozoruhodné prvky ideologií, které se na ní podílely. Získané poznatky mohou přispět k lepšímu porozumění mezi národy do budoucna.

Pokud jde o Německo, lze mnoho získat nejen zkoumáním toho, co Hitler dělal, ale také *proč*. Odsuzování nacionálně socialistického státu jako zločinné ohavnosti bylo předchůdcem současného způsobu myšlení, podle něhož jsou nedemokratické vlády přinejlepším neosvícené, jako tyranie zadržující

svobodu obyvatelstva nebo jako „darebácké státy“. Považovat liberální demokracii za vrcholný politický výdobytek lidstva vede k samolibosti a snižuje u jejích stoupenců sebekritický pohled, tak užitečný pro nápravu a zlepšení.

Reforma je výsledkem neklidu a nespokojenosti. Tak vzniklo osvícenství, intelektuální výzva královskému režimu, který bránil obyčejným lidem v přístupu k příležitostem. Jako první dali politický výraz novým myšlenkám američtí kolonisté, kteří nebyli zvyklí na nemírnou autoritu, a Francouzi, oduševnění a sebevědomí. Jejich vlády se zaměřily na podporu jednotlivce v rozporu s monarchickou strukturou, která udržovala kontrolu výlučně, sobecké menšiny.

V Německu se osvícený věk vyvíjel jinak. Kontemplativní, metodický přístup Němců vedl k postupné integraci liberálních hodnot s prvky starého řádu. Po boku mocných sousedních států byla stále nutná silná centrální autorita, aby byla zachována národní nezávislost. Spolu se sjednocením říše v roce 1871 umožnil liberalismus Němcům dozrát a prosperovat. Královský rod, který nebyl schopen držet krok s pokrokem doby, v zahraniční politice a při vedení války fatálně selhal a nakonec v roce 1918 zanikl. Výmarská republika, spoutaná ochromujícím tributem spojencům, nebyla schopna obnovit prosperitu.

Nespokojení Němci se obrátili k nové ideologii. Když se Hitler dostal k moci, což rozhodně nebyl snadný a rychlý proces, obsadil víceméně politické vakuum. Sáhl za hranice demokracie a císařské éry a oživil myšlenky německého intelektuálního hnutí z počátku 19. století. Nacionální socialisté prosazovali svobodu jednotlivce, nikoli však politiku laissez faire, pokud jde o obchod; zisk a pokrok na úkor společnosti považovali za škodlivé a neslučitelné. **„Liberalismus skutečně připravil cestu hospodářskému pokroku, ale současně napomáhal sociálnímu rozdělení národů,“** uzavíral protokol konference Institutu vědy práce v Bad Salzbrunnu v březnu 1944. **„Východiskem každé spořádané společnosti je kolektivní dobro lidu; tomu jsou podřízeny všechny individuální zájmy. Zajišťuje život a pokrok osobnosti. Sociální politika se proto nemůže omezovat na to, aby sloužila pouze momentálnímu prospěchu jednotlivých osob nebo skupin.“**²⁰⁴

Předpokladem příslušnosti k národnímu společenství a občanství bylo plnění „pracovní povinnosti“. To doplňovalo tradiční německou pracovní etiku, která hledá naplnění v tvůrčím úsilí a pracovitosti. Nacionální socialisté definovali vzdělání jako „otevření cesty ke společenskému vzestupu“. Mezi akademické

instituce patřily vůdčí školy. Ty zakládaly přijímání spíše na pevných morálních vlastnostech žáka než na školních výsledcích. Pedagogové zdůrazňovali vlastenectví a službu komunitě, odrazovali od egocentrických nebo elitářských postojů a vychovávali mladé lidi k tomu, aby upřednostňovali blaho všech před osobním prospěchem a aby respektovali skupinový úspěch před individuálním. Doufali, že tímto způsobem vychovají budoucí vůdce, kteří nebudou zneužívat svou autoritu, ale budou upřímně považovat důvěru veřejnosti za posvátnou odpovědnost. Tyto hodnoty byly použitelné jak pro politickou kariéru, tak pro soukromé podnikání.

Bez ohledu na to, jak slibně může státní forma vypadat na papíře, integrita lidí, kteří ji vedou, významně určuje přínos jejích programů. Ačkoli Hitler stanovil normy pro společenské a politické uspořádání nového Německa, poskytoval svým podřízeným značnou volnost při realizaci čerstvých nápadů a úprav. Umožnil konkurenci mezi vládními agenturami s překrývajícími se pravomocemi. Zasahoval až poté, co soupeři prokázali silné a slabé stránky svých protichůdných názorů, a pak obvykle ve prospěch toho převratnějšího řešení.

Hitler podporoval iniciativu, inspiroval nekonvenční myšlení a riskování ze strany nadřízených. Podporoval tak neotřelé ekonomické návrhy Fritze Reinhardta proti konformnímu Schachtovi. Po letech, kdy se jeho vůdce DAF potýkal s konzervativním ministerstvem práce kvůli zvyšování výdajů na zlepšení sociálního zabezpečení dělníků, vsadil Vůdce na Roberta Leye. Schválil založení škol Adolfa Hitlera, které nerespektovaly osnovy ministerstva školství a nevyučovaly ani program NSDAP. Sám Hitler byl nacionalista, a i tak nezasahoval do toho, jak Waffen SS postupně odbourávaly nacionalismus a zpochybňovaly rasovou politiku nacionálně socialistické strany.

Někdy se zdálo, že se německý vůdce skutečně zdráhá uplatnit svou moc. Dokonce i během válečných vojenských porad s generály ze svého štábu, z nichž některé považoval za zbabělce, Vůdce zřídka kdy přikázal. Adjutant plukovník Below napsal: ***„Hitler jen zřídka kdy vydal přímý rozkaz. Omezoval se na přesvědčování svých posluchačů, aby dospěli ke stejnému názoru... Po prosinci 1941, kdy Hitler převzal velení armády, dosahoval svých cílů přímými rozkazy jen postupně. Stále se snažil získat účastníky konference pro své záměry částečně dlouhým vysvětlováním.“***²⁰⁵

Hitler někdy projevoval ochotu přistoupit na protichůdné názory, což svědčí o volnosti, kterou poskytoval stranickým a státním funkcionářům. V roce 1933

nabízel Reinhardtův „Program ted“ mladým ženám finanční pobídky, aby opustily zaměstnání, vdaly se a založily rodiny. To umožnilo nepracujícím mužům obsadit uvolněná místa, což přispělo ke zmírnění nezaměstnanosti. Jakmile byla pracovní síla plně zaměstnána, vláda pokračovala ve sponzorování programů na udržení žen v domácnosti, a to jak na podporu tradičního rodinného života, tak na udržení zdravé porodnosti v zemi. Pro jistotu je třeba říci, že Hitler již před rokem 1933 varoval mužské členy NSDAP, že nebude tolerovat další vnímání žen jako **„strojů na výrobu dětí nebo jako hraček“**.²⁰⁶ Jako kancléř usnadňoval ženám příležitosti k profesní kariéře, i když je omezoval v politice. V Německu však stále přetrvávaly některé dřívější rozdíly, například snížené platy žen vykonávajících stejnou práci jako muži.

Během druhé světové války obsadily německé ženy mnoho pozic ve zbrojním průmyslu za nižší mzdu, protože do vojenské služby vstupovalo více mužů. V dubnu 1944 se Ley, který již léta vedl kampaň za rovné odměňování žen, postavil Hitlerovi. Vůdce mu vysvětlil, že plánovaná poválečná společenská struktura Německa počítá s ženami jako středobodem rodiny, a dodal, že to neznamená negativní názor na jejich inteligenci nebo profesní schopnosti. Ley oponoval, že úspěšné německé ženy mají moderní povědomí o své roli ve společnosti a Hitlerovy myšlenky považují za archaické. V průběhu jednání Ley houževnatě hájil svůj postoj proti lavině protiargumentů, které mu jeho vůdce předkládal. Vůdce nakonec ustoupil a nabídl kompromis, podle něhož by ženy měly dostávat nižší základní plat, ale měly by mít nárok na motivační odměny a prémie, které by tento nepoměr vyrovnaly.²⁰⁷ Obecně lze říci, že Hitlerův osobní názor měl na vývoj jen malý vliv: Například v zimním semestru 1943/44 tvořily ženy 49,5 % studentů zapsaných na německých univerzitách.²⁰⁸

V této době bylo samozřejmě mnoho mužů ve vojenské službě, což snižovalo počet studentů, kteří se snažili získat vyšší vzdělání. Válka se nicméně dotkla i mladých žen, neboť tisíce z nich našly uplatnění ve zbrojním průmyslu a v agrárním hospodářství nebo ve státní správě jako listonošky, úřednice apod. Jiné se přihlášily do Červeného kříže jako zdravotní sestry a pomocnice nebo do ozbrojených sil jako pomocné síly, například telefonistky. Jak válka postupovala, stále více německých mužů bylo ze zdravotních důvodů propuštěno z aktivní služby a pokračovalo ve studiu. Zvyšující se procento žen navštěvujících vysokou školu ukazuje, že jim v tom vláda ani společnost nebránila a že nacionálněsocialistické dogma, že do vedoucích pozic mohou postupovat pouze bývalí vojáci, kteří sloužili své vlasti, ztrácelo vliv.

Ve většině vlád se politici, kteří slibují reformy, nejméně snaží o jejich realizaci. Málokdo z nich si přeje zlepšit systém, díky němuž dosáhl významného postavení. Ti, kteří v daném politickém prostředí uspěli, jsou smrtelnými nepřáteli změn. Hitler se proti tomuto zvyku postavil. Byl dítětem dělnické třídy a dovedl NSDAP k moci, aniž by ve Výmarské republice přistoupil na kompromisy s demokratickými frakcemi. Jakmile se stal kancléřem, nebyl loajální politickým stranám zakotveným ve vládě ani zvláštním zájmovým skupinám v průmyslu a obchodu. Ačkoli Hitler upevnil svou autoritu, nevytvořil systém určený k jejímu udržení. Prostřednictvím častých veřejných projevů využíval svého postavení k tomu, aby v Němcích vzbudil lásku k vlasti, ocenění ušlechtilosti práce a pocit sounáležitosti. Věřil, že jakmile se těmito hodnotami budou jeho krajané řídit, bude možné postupně snižovat státní kontrolu.

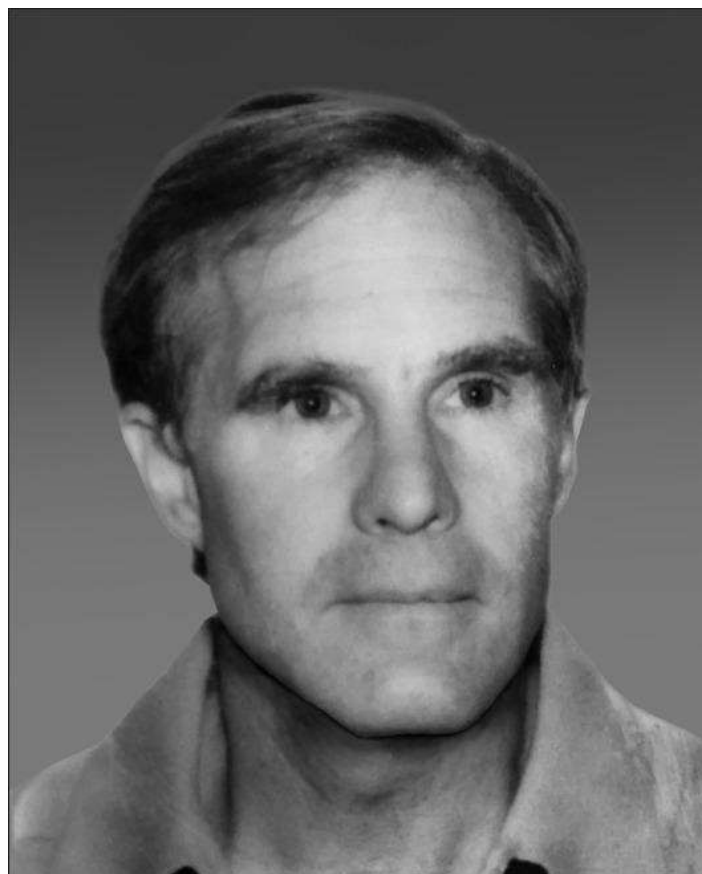

Mladá Němka zaměstnaná v muniční továrně. Příliv žen do zbrojního průmyslu vedl v roce 1942 ke zpřísnění zákonů na jejich ochranu na pracovišti.

Úkolem vlády nebylo zajišťovat trvalou nadvládu dominantní strany nebo třídy, ale objevovat kreativnější a důvěryhodnější prvky společnosti a podporovat jejich kariéru. Mělo jít o věčný proces, který zaručí, že z pramenů obyvatelstva bude neustále proudit čerstvá krev a nové myšlenky. Filozof Nietzsche, který se tak horlivě snažil roznítit německou mentalitu, napsal: **„Když národ skutečně vyrazí kupředu a roste, pokaždé protrhne kordon, který do té doby určoval jeho pověst a postavení jako národa. Když si však národ zachovává mnohé, co je neměnné, pak je to důkaz, že raději stagnuje.“**²⁰⁹

Osvícenství poučilo lidstvo, že vlády si zaslouží poslušnost jen do té míry, do jaké plní svou povinnost sloužit veřejnosti. Západní civilizace věří, že v demokracii dosáhla takového státního zřízení, které drží ty, kdo jsou u moci, v této povinnosti. Liberální národy toto uspořádání víceméně dodržují a alternativy již nezkoumají ani netolerují. Někde ve svém vývoji se zastavily před pochopením, že žádná jednotná forma vlády není nejlepší pro každou dobu nebo pro každou kulturu. Aby byl systém skutečně reprezentativní, musí odpovídat povaze a požadavkům lidí, kterým je svěřen do správy, a nikoli naopak.

Také Hitler považoval liberalismus za důležitý pro rozvíjení vynalézavého pudu lidstva. Chtěl, aby každá generace postupovala vpřed a dozrávala, aby každý jednotlivec byl motivován k realizaci svého potenciálu a zároveň se společně povznášel sebe i celé společenství. Požadoval dva předpoklady: zaprvé, aby se společnost vzdělávala v duchu občanské odpovědnosti, a zadruhé, aby stát podporoval hlubokou úctu k německým dějinám, umění a etnickým tradicím, aby udržel své krajany na vývojovém kurzu, který je formoval v hrdý a jednotný národ. Historicky očerňovaný vůdce nacionálně socialistického Německa vykládal povinnost vlády tak, že má podporovat, nikdy ne omezovat tvůrčí energii národa a urychlovat jeho pokrok, neboť bez pokroku není budoucnost a v budoucnosti spočívá naděje na lepší život. To byla podstata Hitlerovy revoluce.

Richard Tedor se narodil v Evanstonu ve státě Illinois a vystudoval American Academy of Art v Chicagu a School of Airbrush Arts ve Villa Parku ve státě Illinois. Studoval žurnalistiku na Columbia College v Chicagu a německý jazyk na Saint Xavier College v Chicagu. Je překladatelem a badatelem, specializuje se na německou zahraniční politiku a válečnou propagandu v období nacionálního socialismu.

Při studiu nesčetných válečných a poválečných německých zpráv, které se týkají Hitlerovy éry, autora zaráží rozdílná interpretace historických událostí, kterou tyto prameny nabízejí. Předkládá tento materiál, aby nabídl americkým a anglickým čtenářům možnost vyvážit jejich pohled na významné období světových dějin. V době, kdy jsme svědky rostoucí nespokojenosti s vládou, je důležité, aby se svobodomyslné národy seznámily s mechanismy jiných politických systémů. To jim může pomoci vést je ke správným rozhodnutím, která určí budoucnost jejich vlastní společnosti.

Poznámky

(PRO odkazuje na Public Record Office v Londýně. BD označuje britské dokumenty o zahraniční politice)

Kapitola 1

- 1.Günther, Gerhard, Deutsches Kriegerum im Wandel der Geschichte, s. 108
- 2.Cochhausen, Friedrich von, Die Verteidigung Mitteleuropas, s. 170
- 3.Günther, G., Deutsches Kriegerum im Wandel der Geschichte s. 114-115
- 4.Ibid., s. 115
- 5.Ibid., s. 119
- 6.Rehm, Theo, "Politisches Wörterbuch," Die SA. #9, März 29, 1940, s. 11
- 7.Ibid.
- 8."Die deutsche und die westliche Freiheit," Germanisches Leitheft 8/9 1942, s. 388
- 9.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 387
- 10.Ibid., s. 389
- 11.Rehm, Theo, "Politisches Wörterbuch," Die SA.#9, 1940, s. 11
- 12.Kautter, Eberhard, "Das Sozialproblem," Der Schulungsbrief 5/37, s. 180-181
- 13.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 12
- 14."Der Geist des Westens," Germanisches Leitheft 8/9, 1942, s. 335
- 15.Wirsing, Giselher, Der masslose Kontinent, s. 435
- 16.Schadewaldt, Hans, Was will Roosevelt? s.37
- 17.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 25
- 18.Ganzer, Karl, "Der Geist des 19. Jahrhunderts," Der Schulungsbrief 6/37, s. 225
- 19.Rehm, Theo, "Politisches Wörterbuch," Die SA. #9, s. 11
- 20.Rehm, Theo, "Politisches Wörterbuch," Die SA. #6, März 8, 1940, s. 5-6

- 21.Bouhler, Philipp, Der grossdeutsche Freiheitskampf Band II, s. 158-159
- 22.Rehm, Theo, "Politisches Wörterbuch," Die SA. #6, 1940, s. 6
- 23.Schadewaldt, Hans, Was will Roosevelt, s. 38
- 24.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 381
- 25."Why—Warum?", Germanisches Leitheft 8/9, 1942, s. 393
- 26.Wofür kämpfen wir? s. 19-20
- 27.Fell, Robert, "Briefe über Menschenführung," NS Briefe, Mai 1939, s. 155
- 28.Ibid.
- 29.Rehm, Theo, "Politisches Wörterbuch," Die SA. #6, 1940, s. 4
- 30.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 388
- 31.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 103
- 32.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, str. 397-398
- 33.Fell, Robert, "Briefe über Menschenführung," NS Briefe, Mai 1939, s. 152
- 34.Rehm, Theo, "Politisches Wörterbuch," Die SA. #6, 1940, s. 4
- 35.Goebbels, Joseph, Signale der neuen Zeit, str. 236, 240
- 36.Domarus, Max, Hitler Reden und Proklamationen, s. 206
- 37.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 379
- 38.Ibid., 381
- 39.Picker, Henry, Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier, s. 489
- 40.Goebbels, Joseph, Signale der neuen Zeit, s. 202
- 41.Bouhler, Philipp, Der Grossdeutsche Freiheitskampf Band II, s. 206
- 42.Kautter, Eberhard, "Das Sozialproblem," Der Schulungsbrief 5/37, s. 188
- 43.Fell, Robert, "Briefe über Menschenführung," NS Briefe, Mai 1939, s. 155
- 44.Bley, Wulf, Der Bolschewismus, s. 157
- 45.Ibid.
- 46.Ehrt, Adolf, Bewaffneter Aufstand, str. 10-11

- 47.Front in der Heimat, str. 16-17
- 48.Bley, Der Bolschewismus, s. 146
- 49.Leers, Johannes von, Odal, s. 636
- 50.Ibid., s. 637
- 51.Bley, Wulf, Der Bolschewismus, s. 146
- 52.Leers, Johannes von, Odal, s. 658
- 53.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 178
- 54.Feder, Gottfried, Program of the Party of Hitler, s. 46
- 55.Ganzer, Karl, "Der Geist des 19. Jahrhunderts," Der Schulungsbrief 6/37, s. 229
- 56.Ibid.
- 57.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 176
- 58.Ganzer, Karl, "Der Geist des 19. Jahrhunderts," Der Schulungsbrief 6/37, s. 229
- 59.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 176
- 60.Hitler, Adolf, Die Reden des Führers am Parteitag 1938, str. 58-59
- 61.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 178
- 62.Rehm, Theo, "Politisches Wörterbuch," Die SA. #13/14, 1940, s. 10
- 63.Ibid.
- 64.Ibid.
- 65.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 459
- 66.Rehm, "Politisches Wörterbuch," Die SA. #13/14, 1940, s. 11
- 67.Papst, Martin, Roter Terror, s. 40
- 68.Ibid., s. 60
- 69.Ibid., s. 62
- 70.Gross, Walter, "Sieg der Rassenkraft," Der Schulungsbrief 11/12, 1942, s. 67

- 71.Kautter, Eberhard, "Das Sozialproblem," Der Schulungsbrief 5/37, s. 185
- 72.Ibid., s. 183
- 73.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 18
- 74.Leers, Johannes von, Odal, s. 5
- 75.Tacitus, Cornelius, The Agricola and the Germania, s. 104
- 76.Ibid., s. 118
- 77.Fichtel, Konrad, Roms Kreuzzüge gegen Germanien, s. 31
- 78.Ibid., s. 88
- 79.Ritter-Schaumburg, Heinz, Hermann der Cherusker, s. 51
- 80.Ibid., s. 239
- 81.Fichtel, Konrad, Roms Kreuzzüge gegen Germanien, str. 77-78
- 82.Reckel, Gustav, "Feldherrntum der Germanien," Wehr und Wissen #8, s. 31
- 83.Leers, Johannes von, Odal, s. 85
- 84.Ibid., s. 140
- 85."Der europäische Befreiungskrieg," Germanisches Leitheft 1, 1941, s. 11
- 86.Ganzer, Karl, "Der Geist des 19. Jahrhunderts," Der Schulungsbrief 6/37, s. 219
- 87.Rehm, Theo, "Politisches Wörterbuch," Die SA. #7, 1940, s. 7
- 88.Günther, Hans, Der Nordische Gedanke, s. 15
- 89.Ibid., s. 13
- 90.Gross, Walter, "Der Rassengedanke," Der Schulungsbrief April 1934, s. 10
- 91.Ibid., s. 14
- 92.Gross, Walter, "Volk und Rasse," Der Schulungsbrief 4/1939, s. 144
- 93.Lüddecke, Theodor, Der Schulungsbrief 1/1937, str. 34-35
- 94.Gross, Walter, "Volk und Rasse," Der Schulungsbrief 4/1939, s. 144
- 95.Kaütter, Eberhard, "Das Sozialproblem," Der Schulungsbrief 5/37, s. 170

- 96.Gross, Walter, "Volk und Rasse," Der Schulungsbrief 4/1939, s. 156
- 97.Gross, Walter, "Der Rassengedanke," Der Schulungsbrief April 1934, s. 13
- 98.Gross, Walter, "Volk und Rasse," Der Schulungsbrief 4/1939, s. 144
- 99.Ibid., s. 145
- 100.Günther, Hans, Der Nordische Gedanke, s. 83
- 101.Ibid., s. 98
- 102.Abel, Wolfgang "Die Rasser Europas" Der Schulungsbrief June 1934 s. 12
- 103.Ibid, s. 15
- 104.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, str. 422, 423
- 105.Ibid., s. 424
- 106.Picker, Henry, Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier, s. 288
- 107.Abel, Wolfgang, "Die Rassen Europas," Schulungsbrief Juni 1934, str. 17-18
- 108.Gross, Walter, "Volk und Rasse," Der Schulungsbrief 4/1939, s. 155
- 109."Der Abstieg," Germanisches Leitheft 8/9, 1942, str. 365, 369-370
- 110.Fischer, Rudolf, "Europa und der Bolschewismus," Volk und Reich 10/36, s. 746
- 111.Ganzer, Karl "Der Geist des 19. Jahrhunderts," Der Schulungsbrief 6/37, s. 229
- 112.Fischer, Rudolf, "Europa und der Bolschewismus, Volk und Reich 10/36, s. 746
- 113.Schweiger, Herbert, Mythos Waffen SS, s. 116
- 114."Freiheit Gleichheit Brüderlichkeit, Der Schulungsbrief 5/37, s. 169
- 115.Goebbels, Joseph, Signale der neuen Zeit, s. 238
- 116.Leistritz, Hans, Der bolschewistische Weltbetrug, s. 33
- 117.Der Schulungsbrief Mai 1934, s. 6

- 118.Fell, Robert, "Briefe über Menschenführung," NS Briefe, Mai 1939, s. 148
- 119.Gross, Walter, "Der Rassengedanke," Der Schulungsbrief April 1934, s. 15
- 120.Fell, Robert, "Briefe über Menschenführung," NS Briefe, Mai 1939, s. 148
- 121."Der Abstieg," Germanisches Leitheft 8/9, 1942, s. 367
- 122.Bainville, Jacques, Geschichte zweier Völker, str. 69, 73
- 123.Löbsack, Wilhelm, "Nietzsche und der Krieg," Offiziere des Führers 5/44, s. 22
- 124.Gross, Walter, "Der Rassengedanke," Der Schulungsbrief April 1934, s. 9
- 125.Müller, Hans, "Der politische Wille," Offiziere des Führers 5/1944, s. 34
- 126.Bouhler, Philipp, Der grossdeutsche Freiheitskampf Band I, s. 146
- 127.Höhn, Reinhard, "Demokratie und Neuordnung," Der SA. Führer 5/1941, s. 5
- 128.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 98
- 129.Wöfur kämpfen wir?, s. 20

Kapitola 2

- 1.Domarus, Max, Hitler Reden und Proklamationen, 205
- 2.Kaden, Ernst, Des Deutschen Volkes Heldenkampf, s. 113
- 3.Fuller, J.F.C., The Second World War, S. 19
- 4.Franz-Willing, Georg, Umsturz 1933, S. 28
- 5.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, str. 44-45
- 6.Ibid., s. 45
- 7.Schweiger, Helmut, Mythos Waffen SS, s. 11

- 8.Bainville, Jacques, Frankreichs Kriegsziel, s. 38
- 9.Veale, Frederick, Advance to Barbarism, s. 147
- 10.Ziegler, Wilhelm, Los von Versailles, s. 14
- 11.Ponsonby, Arthur, Falsehood in Wartime, s. 59
- 12.Schauwecker, Franz, So war der Krieg, s. 142
- 13.Reinhardt, Fritz, Die Beseitigung der Arbeitslosigkeit im Dritten Reich, s. 75
- 14.Ibid., 82, 13, 20
- 15.Die braune Platte, "Appell an die Nation"
- 16.Binding, Rudolf, Antwort eines Deutschen an die Welt, s. 6
- 17.Domarus, Hitler Reden und Proklamationen , s. 193
- 18.Reinhardt, Fritz, Die Beseitigung der Arbeitslosigkeit im Dritten Reich, s. 85
- 19.Ibid., s. 40
- 20.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 55
- 21.Reinhardt, Die Beseitigung der Arbeitslosigkeit im Dritten Reich, s. 49
- 22.Ibid., s. 54
- 23.Ibid., s. 21
- 24.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 204
- 25.Ibid., str. 204-205
- 26.Reinhardt, Fritz, Die Beseitigung der Arbeitslosigkeit im Dritten Reich, s. 91
- 27.Ibid., s. 87
- 28.Ibid., s. 43
- 29.Ibid., s. 56
- 30.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 60
- 31.Reinhardt, Fritz, Die Beseitigung der Arbeitslosigkeit im Dritten Reich s. 65

- 32.Voss, Reimer, Steuern im Dritten Reich, s. 87
- 33.Schweiger, Mythos Waffen SS, s. 33
- 34.Ibid., str. 34-35
- 35.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 60
- 36.Reinhardt, Die Beseitigung der Arbeitslosigkeit im Dritten Reich, str. 62-63
- 37.Ibid., s. 51
- 38.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, str. 59-60
- 39.Bukey, Evan, Hitler's Austria, s. 18
- 40.Reinhardt, Fritz, Die Beseitigung der Arbeitslosigkeit im Dritten Reich, s. 89
- 41.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 50
- 42.Wistrich, Robert, Who's Who in Nazi Germany, s. 269
- 43.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 51
- 44.Ibid., s. 126
- 45.Picker, Henry, Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier, s. 501
- 46.Kunert, Dirk, Deutschland im Krieg der Kontinente, s. 49
- 47.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 122
- 48.Albrecht, Karl, Der verratene Sozialismus, str. 40-41
- 49.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, str. 83, 84
- 50.Reinhardt, Fritz, Die Beseitigung der Arbeitslosigkeit im Dritten Reich, s. 61
- 51.Ibid., s. 72
- 52.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 148
- 53.Ibid., s. 28
- 54.Reinhardt, Fritz, Die Beseitigung der Arbeitslosigkeit im Dritten Reich, s. 91
- 55.Ibid., s. 68

- 56.Hitler, Adolf, Die Reden Hitlers am Reichsparteitag der Freiheit 1935, s. 43
- 57.Domarus, Max, Hitler Reden und Proklamationen, s. 262
- 58.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 122
- 59.Ibid., s. 287
- 60.Leistritz, Hans, Der bolschewistische Weltbetrug, s. 34
- 61.Leistritz, Hans, Der Schulungsbrief 5/1938, s. 163
- 62.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 287
- 63.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 209
- 64.Ibid., s. 211
- 65.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 87
- 66.Ibid., s. 250
- 67.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 208
- 68.Ibid., s. 206
- 69.Domarus, Max, Hitler Reden und Proklamationen, s. 694
- 70.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 212
- 71.Ibid., s. 206
- 72.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 108
- 73.Leistritz, Hans, Der bolschewistische Weltbetrug, s. 35
- 74.Ibid.
- 75.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 117
- 76.Ibid.
- 77.Ibid., str. 119, 151
- 78.Ibid., s. 104
- 79.Picker, Henry, Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier, s. 378
- 80.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, str. 111, 110
- 81.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 220

- 82.Hitler, Adolf, Die Reden Hitlers am Parteitag der Freiheit 1935, s. 25
- 83.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 219
- 84.Ibid., s. 220
- 85.Bouhler, Philipp, Der grossdeutsche Freiheitskampf Band II, s. 94
- 86.Hitler, Adolf, Die Reden des Führers am Parteitag 1938, s. 52
- 87.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 218
- 88.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 255
- 89.Ibid.
- 90.Ibid., s. 259
- 91.Ibid., s. 260
- 92.Ibid., s. 271
- 93.Ibid., s. 73
- 94.Ibid., s. 97
- 95.Ibid., s. 166
- 96.Schön, Heinz, SOS Wilhelm Gustloff, s. 12
- 97.Ibid.
- 98.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 169
- 99.Ibid., s. 154
- 100.Schön, Heinz, SOS Wilhelm Gustloff, s. 17
- 101.Ibid., s. 21
- 102.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 170
- 103.Ibid., s. 172
- 104.Ibid., s. 173
- 105.Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionär, s. 211
- 106.Picker, Henry, Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier, s. 41
- 107.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 30

- 108.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 246
- 109.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 59
- 110.Klüver, Max, Den Sieg verspielt, str. 87, 88
- 111.Klüver, Max, Den Sieg verspielt, s. 94
- 112.Klapdor,Ewald, Der Ostfeldzug 1941. S. 140
- 113.Liddell-Hart, Basil, Deutsche Generale des Zweiten Weltkrieges, s. 90
- 114.Klüver, Max, Den Sieg verspielt, s. 113
- 115.Bagel-Bohlen, Anja, Hitlers industrielle Kriegsvorbereitungen, s. 122
- 116.Ibid., s. 116
- 117.Klüver, Max, Den Sieg verspielt, s. 107
- 118.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 271
- 119.Klüver, Max, Den Sieg verspielt, s. 95
- 120.Bagel-Bohlen, Anja, Hitlers industrielle Kriegsvorbereitungen, s. 105
- 121.Schustereit, Hartmut, Vabanque, s. 74
- 122.Kunert, Dirk, Deutschland im Krieg der Kontinente, s. 32
- 123.Reinhardt, Fritz, Die Beseitigung der Arbeitslosigkeit im Dritten Reich, s. 70
- 124.Kunert, Dirk, Deutschland im Krieg der Kontinente, s. 183
- 125.Bagel-Bohlen, Anja, Hitlers industrielle Kriegsvorbereitungen, str. 134, 135
- 126.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 252
- 127.Reinhardt, Fritz, Die Beseitigung der Arbeitslosigkeit im Dritten Reich, s. 70
- 128.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 58
- 129.Schoenbaum, David, Die braune Revolution, s. 138
- 130.Langer, William and Everett Gleason, The Challenge to Isolation, s. 166
- 131.Schaub, Julius, In Hitlers Schatten, str. 15-16

- 132.Kern, Erich, Adolf Hitler und seine Bewegung, s. 48
- 133.Der Schulungsbrief 1/1937, str. 6, 7
- 134.Der Schulungsbrief 1/1937, s. 7
- 135.Der Schulungsbrief 5/1937, str. 188-189
- 136.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 33
- 137.Ibid., s. 90
- 138.Ibid., s. 95
- 139.Ley, Robert, Wir alle helfen dem Führer, s. 139
- 140.Klüver, Max, Die Adolf-Hitler Schulen, s. 32
- 141.AHS Weimar-Thüringen, Arbeitsbericht und Elternbriefe 1940-41, s. 11
- 142.Klüver, Max, Die Adolf-Hitler Schulen, s. 132
- 143.Ibid., s. 33
- 144.Ibid., str. 159, 181, 82
- 145.Jörns, Emil, and Julius Schwab, Rassenhygienische Fibel
- 146.Klüver, Max, Die Adolf-Hitler Schulen, s. 152
- 147.Ibid., s. 196
- 148.Ibid., s. 104
- 149.Ibid., s. 146
- 150.Ibid., s. 185
- 151.Ibid., s. 184

Kapitola 3

- 1.Schoenfelder, Roland, Deutschlands Ja für den Frieden, s. 66
- 2.Hitler, Adolf, Rede des Führers vor dem Reichstag am 28. April 1939, s. 60
- 3.Benns, F. Lee, European History since 1870, s. 489
- 4.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 80

- 5.Freytagh-Loringhoven, Freiherr von, Deutschlands Aussenpolitik, s. 207
- 6.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 233
- 7.Ibid., s. 233
- 8.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, str. 38-39
- 9.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 234
- 10.Ibid., s. 257
- 11.Ibid., s. 84
- 12.Römer, Heinrich, Rhein Reich Frankreich, s. 19
- 13.Preradovich, Nikolaus, Grossdeutschland 1938, s. 311
- 14.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 253
- 15.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 256
- 16.Freytagh-Loringhoven, Freiherr von, Deutschlands Aussenpolitik, str. 8-9
- 17.Schoenfelder, Roland, Deutschlands Ja für den Frieden, s. 72
- 18.Ibid., s. 74
- 19.Ibid., str. 70-71
- 20.Freytagh-Loringhoven, Freiherr von, Deutschlands Aussenpolitik, s. 23
- 21.Tansill, Charles, Die Hintertür zum Kriege, s. 30
- 22.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 267
- 23.Bömer, Karl, Das Dritte Reich im Spiegel der Welpresse, s. 122
- 24.Schoenfelder, Roland, Deutschlands Ja für den Frieden, str. 7, 8
- 25.Reipert, Fritz, Was will Frankreich?, s. 41
- 26.Meiser, Hans, Das Ringen um Frankreich, str. 118-119
- 27.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 268
- 28.Meiser, Hans, Das Ringen um Frankreich, s. 27
- 29.Kern, Erich, Adolf Hitler und das Dritte Reich, s. 184
- 30.Ibid., str. 190-191

- 31.Ibid.
- 32.Meiser, Hans, Das Ringen um Frankreich, s. 134
- 33.Ibid., s. 131
- 34.Kern, Erich, Adolf Hitler und das Dritte Reich, s. 204
- 35.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 99
- 36.Ibid., s. 102
- 37.Meiser, Hans, Das Ringen um Frankreich, s. 137
- 38.Stieve, Friedrich, What the World Rejected, str. 6-7
- 39.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 104
- 40.Meiser, Hans, Das Ringen um Frankreich, s. 140
- 41.Ibid., s. 155
- 42.Hitler, Adolf, Rede des Führers und Reichskanzlers Adolf Hitler vor dem Reichstag am 28. April 1939, s. 5-6
- 43.Benns, F. Lee, European History since 1870, s. 499
- 44.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 112
- 45.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 202
- 46.Ibid., s. 209
- 47.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 116
- 48.Ibid., s. 118
- 49.Preradovich, Nikolaus, Grossdeutschland 1938, s. 370
- 50.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, str. 207-208
- 51.Preradovich, Nikolaus, Grossdeutschland 1938, s. 371
- 52.Ibid., s. 372
- 53.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 208
- 54.Ibid., s. 207
- 55.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 51
- 56.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 213

- 57.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 119
- 58.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, str. 60-61
- 59.Ibid., s. 59
- 60.BD Second Series, XIX No.506
- 61.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 215
- 62.Taylor, A.J.S., The Origins of the Second World War, s. 144
- 63.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 62
- 64.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 219
- 65.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, str. 67, 379
- 66.Ibid., s. 66
- 67.Ibid., s. 68
- 68.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 222
- 69.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 127
- 70.Schütter, Fritz, Wir woll'n das Wort nicht brechen, s. 93
- 71.Ibid., s. 92
- 72.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 217
- 73.Freytagh-Loringhoven, Freiherr von, Deutschlands Aussenpolitik, s. 147
- 74.Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, s. 61
- 75.Kunert, Dirk, Hitlers kalter Krieg, s. 285
- 76.Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, s. 52
- 77.Ibid., s. 61
- 78.Ibid., str. 140, 186
- 79.Ibid., str. 108, 123
- 80.Ibid., s. 124
- 81.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 80
- 82.Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, s. 169

- 83.Ibid., s. 60
- 84.Ibid., s. 89
- 85.Ibid., str. 115, 119, 120, 147
- 86.Ibid., str. 166, 154
- 87.Domarus, Max, Hitler Reden und Proklamationen, s. 802
- 88.Kunert, Dirk, Hitlers kalter Krieg, s. 280
- 89.Kunert, Dirk, Ein Weltkrieg wird vorprogrammiert, s. 126
- 90.Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, s. 154
- 91.Kunert, Dirk, Hitlers kalter Krieg, s. 289
- 92.Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, s. 190
- 93.BD I, Third Series, 86
- 94.Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, s. 206
- 95.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 76
- 96.PRO FO 371/20375 C 5216
- 97.BD I, Third Series, 86
- 98.PRO CAB 27/623
- 99.PRO CAB 23/93 cab 21138
- 100.Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, s. 227
- 101.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 159
- 102.Henderson, Nevile, Failure of a Mission, s. 137
- 103.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 237
- 104.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 93
- 105.Henderson, Nevile, Failure of a Mission, s. 142
- 106.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, str. 96-97
- 107.BD II, Third Series, 665
- 108.Henderson, Nevile, Failure of a Mission, s. 142

- 109.Hitler, Adolf, Reden des Führers am Parteitag Grossdeutschland, str. 77-78
- 110.Henderson, Nevile, Failure of a Mission, s. 131
- 111.BD II, Third Series, 8
- 112.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 107
- 113.Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, s. 260
- 114.Meiser, Hans, Das Ringen um Frankreich, s. 171
- 115.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 173
- 116.BD II, Third Series, 1038
- 117.Meiser, Hans, Das Ringen um Frankreich, s. 166
- 118.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 262
- 119.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 119
- 120.Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, s. 275
- 121.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 122
- 122.Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, s. 280
- 123.Ibid., s. 297
- 124.Meiser, Hans, Das Ringen um Frankreich, s. 184
- 125.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 160
- 126.Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, str. 313-315, 304
- 127.Ibid., s. 334
- 128.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 162
- 129.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 304
- 130.Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, s. 129
- 131.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 161
- 132.Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, s. 340
- 133.Ibid., s. 342

- 134.Hoggan, David, The Forced War, s. 248
- 135.Umbreit, Hans, Deutsche Militärverwaltungen 1938-1939, str. 59, 56, 54
- 136.Hoggan, David, The Forced War, s. 251
- 137.Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, s. 344
- 138.Ibid.
- 139.Umbreit, Hans, Deutsche Militärverwaltungen 1938-1939, s. 55
- 140.Kunert, Dirk, Ein Weltkrieg wird vorprogrammiert, s. 242
- 141.Ruhnau, Rudiger, Die freie Stadt Danzig, s. 9
- 142.Bainville, Jacques, Frankreichs Kriegsziel, s. 53
- 143.Watt, Richard, Bitter Glory, str. 93, 99
- 144.Venner, Dominique, Söldner ohne Sold, s. 217
- 145.Oertzen, F.W., Die deutschen Freikorps, s. 132
- 146.Watt, Richard, Bitter Glory, s. 158
- 147.Venner, Dominique, Söldner ohne Sold, s. 222
- 148.Der Tod sprach polnisch, s. 9
- 149.Karski, Jan, The Great Powers and Poland, s. 84
- 150.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 401
- 151.Elble, Rolf, Die Schlacht an der Bzura, s. 41
- 152.Preradovich, Nikolaus, Deutschland und Polen, s. 20
- 153.Karski, Jan, The Great Powers and Poland, s. 147
- 154.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 405
- 155.Schoenfelder, Roland, Deutschlands Ja für den Frieden, str. 67-68
- 156.Tansill, Charles, Die Hintertür zum Kriege, s. 178
- 157.Preradovich, Nikolaus, Deutschland und Polen, s. 30
- 158.Ibid.
- 159.Ibid.

- 160.Ibid., s. 31
- 161.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, str. 376-377
- 162.Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 115
- 163.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 399
- 164.Klüver, Max, Es war nicht Hitlers Krieg, s. 8
- 165.Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 246
- 166.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 176
- 167.Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 131
- 168.Ibid., s. 397
- 169.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 221
- 170.Ibid., s. 420
- 171.Karski, Jan, The Great Powers and Poland, s. 247
- 172.Klüver, Max, Es war nicht Hitlers Krieg, s. 11
- 173.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 423
- 174.Ibid., s. 422
- 175.Karski, Jan, The Great Powers and Poland, s. 268
- 176.Ruhnau, Rudiger, Die freie Stadt Danzig, s. 163
- 177.Hitler, Adolf, Rede des Führers und Reichskanzlers am 28. April 1939, str. 36-37
- 178.Preradovich, Nikolaus, Deutschland und Polen, s. 44
- 179.Wellems, Hugo, Das Jahrhundert der Lüge, s. 117
- 180.Preradovich, Nikolaus, Deutschland und Polen, s. 45
- 181.Der Tod sprach polnisch, str. 18, 23
- 182.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 426
- 183.Klüver, Max, Es war nicht Hitlers Krieg, str. 53-54
- 184.Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 193
- 185.Ibid., s. 404

- 186.Kern, Erich, Adolf Hitler und das Dritte Reich, s. 365
- 187.Piekalkiewicz, Janusz, Polenfeldzug, s. 44
- 188.Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 194
- 189.Wellems, Hugo, Das Jahrhundert der Lüge, s. 119
- 190.Ibid., str. 122, 119
- 191.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 251
- 192.Ibid., s. 271, 273
- 193.Ruhnau, Rudiger, Die freie Stadt Danzig, s. 76
- 194.Ibid., s. 318
- 195.Hoggan, David, The Forced War, s. 413
- 196.Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 324
- 197.Preradovich, Nikolaus, Deutschland und Polen, s. 210
- 198.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 277
- 199.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 476
- 200.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 258
- 201.Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 333
- 202.BD VII, Third Series, 4
- 203.Preradovich, Nikolaus, Deutschland und Polen, s. 211
- 204.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 442
- 205.Sudholt, Gerd, So war der Zweite Weltkrieg 1939, s. 57
- 206.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 319
- 207.Preradovich, Nikolaus, Deutschland und Polen, s. 212
- 208.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 320
- 209.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 500
- 210.Sturm, Gero, Mit Goldener Nahkampfspange Werner Kindler, s. 20
- 211.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, str. 505, 506

- 212.Ibid., str. 513-514
- 213.Meiser, Hans, Gescheiterte Friedens-Initiativen 1939-1945, s. 32
- 214.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, str. 361-362, 305
- 215.Meiser, Hans, Gescheiterte Friedens-Initiativen 1939-1945, s. 33
- 216.Ibid.
- 217.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 527
- 218.PRO FO 371/22979 C 12480
- 219.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 423
- 220.Freytag-Loringhoven, Freiherrn von, Deutschlands Aussenpolitik, s. 234
- 221.Danco, Walter, Der Weltveränderer, s. 200
- 222.Freytag-Loringhoven, Freiherrn von, Deutschlands Aussenpolitik, s. 233
- 223.Domarus, Max, Hitler Reden und Proklamationen, s. 1275
- 224.Giesler, Hermann, Ein anderer Hitler, s. 366
- 225.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 345
- 226.Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 414

Kapitola 4

- 1.Pahl, Walther, Die britische Machtpolitik, s. 22
- 2.Helberg, Hermann, England und wir, str. 42-43
- 3.Pahl, Walther, Die britische Machtpolitik, str. 16-17
- 4.Thost, Hans, Als Nationalsozialist in England, str. 165, 183
- 5.Ibid., s. 272
- 6.Ibid., s. 223
- 7.Kessemeier, Heinrich, Der Feldzug mit der anderen Waffe, s. 156
- 8.Helberg, Hermann, England und wir, s. 128
- 9.Kunert, Dirk, Hitlers kalter Krieg, s. 123

10. Rose, Franz, Das ist Churchill, str. 76-77
11. Kunert, Dirk, Ein Weltkrieg wird vorprogrammiert, s. 66
12. Winkelvoss, Peter, Die Weltherrschaft der Angelsachsen, s. 153
13. Kunert, Dirk, Hitlers kalter Krieg, s. 225
14. Kunert, Dirk, Ein Weltkrieg wird vorprogrammiert, s. 223
15. Ibid., s. 221
16. Ibid., s. 220
17. Ibid., s. 222
18. Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 223
19. Klüver, Max, Den Sieg verspielt, s. 39
20. Charmley, John, Churchill: The End of Glory, s. 325
21. Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, s. 239
22. Kunert, Dirk, Deutschland im Krieg der Kontinente, s. 209
23. Kunert, Dirk, Hitlers kalter Krieg, s. 103
24. Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama, s. 311
25. PRO CAB 23/95 cab 43 (38)
26. Rose, Franz, Das ist Churchill, s. 78
27. Kriegk, Otto, Die englischen Kriegshetzer, s. 65
28. Klüver, Max, Die Kriegstreiber, str. 107-108
29. Halifax, Viscount, Fullness of Days, s. 200
30. PRO FO 371/22988
31. Ibid.
32. Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 102
33. Ibid., s. 301
34. PRO CAB 23/98 cab 12 (39)
35. Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 300

- 36.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 196
- 37.Hoggan, David, The Forced War, s. 301
- 38.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 196
- 39.PRO FO 800/294
- 40.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 388
- 41.Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 284
- 42.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 417
- 43.PRO CAB 23/98 cab 11 (39)
- 44.Taylor, A.J.S., The Origins of the Second World War, s. 205
- 45.Hoggan, David, The Forced War, s. 304
- 46.Taylor, A.J.S., The Origins of the Second World War, s. 205
- 47.Hoggan, David, The Forced War, s. 304
- 48.Taylor, A.J.S., The Origins of the Second World War, s. 186
- 49.Domarus, Max, Hitler Reden und Proklamationen, s. 932
- 50.PRO FO 371/22993
- 51.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 197
- 52.PRO CAB 23/98 cab 12 (39)
- 53.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 391
- 54.Kunert, Dirk, Deutschland im Krieg der Kontinente, s. 222
- 55.PRO CAB 23/98 cab 16 (39)
- 56.Ibid.
- 57.Ibid.
- 58.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 162
- 59.Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 402
- 60.PRO FO 371/23017 c6454
- 61.PRO FO 371/23017 c5469

- 62.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 455
- 63.Domarus, Max, Hitler Reden und Proklamationen, s. 1065
- 64.PRO FO 371/22988
- 65.PRO FO 371/22989 c6670
- 66.Karski, Jan, The Great Powers and Poland, s. 332
- 67.Ibid., s. 333
- 68.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 194
- 69.PRO FO 371/22976 c11573
- 70.PRO FO 371/23017
- 71.PRO FO 371/23019
- 72.Wellems, Hugo, Das Jahrhundert der Lüge, s. 123
- 73.Klüver, Max, Es war nicht Hitlers Krieg, s. 180
- 74.PRO FO 371/22974 c9475
- 75.PRO FO 371/22991
- 76.PRO FO 371/22019 c16211
- 77.Wanderscheck, Hermann, Höllenmaschinen aus England, s. 78
- 78.PRO FO 371/22979 c12476
- 79.PRO FO 371/22976
- 80.PRO PREM 1/331A
- 81.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg?, s. 431
- 82.PRO FO 371/23026 c11948
- 83.Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 311
- 84.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 493
- 85.Ibid., s. 503
- 86.Ribbentrop, Annelies von, Die Kriegsschuld des Widerstandes, s. 345
- 87.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 508

- 88.Klüver, Max, War es Hitlers Krieg? s. 421
- 89.Tansill, Charles, Die Hintertür zum Kriege, s. 333
- 90.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 532
- 91.Ibid., s. 520
- 92.Ibid., s. 528
- 93.Ibid., s. 430
- 94.Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 408
- 95.Ibid., s. 414
- 96.Ibid., s. 379
- 97.Ibid., s. 412
- 98.Ibid.
- 99.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 525
- 100.Kunert, Dirk, Deutschland im Krieg der Kontinente, s. 216
- 101.Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 380
- 102.Helberg, Hermann, England und wir, s. 152
- 103.Kunert, Dirk, Deutschland im Krieg der Kontinente, s. 224
- 104.Ibid., s. 238
- 105.Bieg, Hans-Henning, Amerika die unheimliche Weltmacht, s. 160
- 106.Karski, Jan, The Great Powers and Poland, str. 376-377
- 107.Piekalkiewicz, Janusz, Polenfeldzug, s. 123
- 108.Kunert, Dirk, Deutschland im Krieg der Kontinente, s. 241
- 109.Giesler, Hermann, Ein anderer Hitler, s. 364
- 110.Bieg, Hans-Henning, Amerika die unheimliche Weltmacht, s. 103
- 111.Kunert, Dirk, Hitlers kalter Krieg, s. 14
- 112.Musial, Bogdan, Kampfplatz Deutschland, s. 282
- 113.Ibid., s. 269

- 114.Weber, Hermann und Ulrich Mähler, Verbrechen im Namen der Idee, s. 99
- 115.Suworov, Viktor, and Dmitrij Chmelnizki, Überfall auf Europa, str.111,128
- 116.Post, Walter, Das Unternehmen Barbarossa, s. 25
- 117.Kurowski, Franz, Balkenkreuz und Roter Stern, s. 8
- 118.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 202
- 119.PRO FO 371/23022, C9571
- 120.Kunert, Dirk, Hitlers kalter Krieg, str. 303-304
- 121.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 131
- 122.Abendroth, Hans Henning, Hitler in der spanischen Arena, s. 28
- 123.Ibid., s. 15
- 124.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 96
- 125.Abendroth, Hans-Henning, Hitler in der spanischen Arena, s. 33
- 126.Suworov, Viktor, Stalins verhinderter Erstschiag, s. 89
- 127.Kunert, Dirk, Hitlers kalter Krieg, s. 150
- 128.Abendroth, Hans-Henning, Hitler in der spanischen Arena, s. 37
- 129.Suworov, Viktor, and Dmitrij Chmelnizki, Überfall auf Europa, s. 85
- 130.Abendroth, Hans-Henning, Hitler in der spanischen Arena, s. 35
- 131.Baberowski, Jörg, Der rote Terror, s. 174
- 132.Kunert, Dirk, Hitlers kalter Krieg, str. 12-13
- 133.Ibid., s. 72
- 134.Post, Walter, Das Unternehmen Barbarossa, s. 102
- 135.Kunert, Dirk, Ein Weltkrieg wird vorprogrammiert, s. 277
- 136.Post, Walter, Das Unternehmen Barbarossa, s. 136
- 137.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 200
- 138.Post, Walter, Das Unternehmen Barbarossa, s. 107
- 139.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 209

- 140.Suworov, Viktor, and Dmitrij Chmelnizki, Überfall auf Europa, s. 91
- 141.Domarus, Max, Hitler Reden und Proklamationen, s. 1210
- 142.Thadden, Adolf von, Stalins Falle, str. 77, 79
- 143.Suworov, Viktor, Chmelnizki, Dmitrij, Überfall auf Europa, s. 122
- 144.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 221
- 145.Ibid., s. 218, 226
- 146.Ibid., s. 230
- 147.Becker, Fritz, Kampf um Europa, s. 52
- 148.Hoffmann, Joachim, Stalins Vernichtungskrieg, str. 144-145
- 149.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 451
- 150.“Deutschland und die finnische Frage”, Völkischer Beobachter, 12/8, 1939
- 151.Suworov, Viktor, and Dmitrij Chmelnizki, Überfall auf Europa, s. 203
- 152.Papst, Martin, Roter Terror, s. 78
- 153.Suworov, Viktor, and Dmitrij Chmelnizki, Überfall auf Europa, str. 221,218
- 154.Post, Walter, Das Unternehmen Barbarossa, s. 147
- 155.Papst, Martin, Roter Terror, s. 78
- 156.Suworov, Viktor, and Dmitrij Chmelnizki, Überfall auf Europa, s. 126
- 157.Post, Walter, Das Unternehmen Barbarossa, s. 145
- 158.Becker, Fritz, Kampf um Europa, str. 114-115
- 159.Klüver, Max, Präventivschlag 1941, s. 185
- 160.Post, Walter, Das Unternehmen Barbarossa, s. 153
- 161.Klüver, Max, Präventivschlag 1941, s. 126
- 162.Piekalkiewicz, Janusz, Krieg auf dem Balkan, s. 33
- 163.Klüver, Max, Präventivschlag 1941, s. 140
- 164.Ibid., s. 51

- 165.Becker, Fritz, Kampf um Europa, s. 70
- 166.Klüver, Max, Präventivschlag 1941, s. 113
- 167.Naumann, Andreas, Freispruch für die deutsche Wehrmacht, s. 24
- 168.Post, Walter, Das Unternehmen Barbarossa, s. 184
- 169.Fabry, Philipp, Balkan-Wirren, s. 93
- 170.Ibid., s. 62
- 171.Ibid., s. 95
- 172.Ibid., s. 131, 99
- 173.Olshausen, Klaus, Zwischenspiel auf dem Balkan, s. 86
- 174.Piekalkiewicz, Janusz, Krieg auf dem Balkan, s. 65
- 175.Klüver, Max, Präventivschlag 1941, str. 257, 256
- 176.Bathe, Rolf, and Erich Glodschey, Der Kampf um den Balkan, s. 126
- 177.Hünger, Heinz, and Erich Strassl, Kampf und Intrige um Griechenland, s. 104
- 178.Becker, Fritz, Kampf um Europa, s. 123
- 179.Ibid., s. 221
- 180.Kunert, Dirk, Deutschland im Krieg der Kontinente, s. 80
- 181.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 244
- 182.Becker, Fritz, Kampf um Europa, s. 179
- 183.Post, Walter, Das Unternehmen Barbarossa, s. 243
- 184.Below, Nicolaus von, Als Hitlers Adjutant, s. 277
- 185.Zürner, Bernhard, Der verschenkte Sieg, s. 14
- 186.Post, Walter, Das Unternehmen Barbarossa, str. 242-243
- 187.Ibid., s. 225
- 188.Fabry, Philipp, Balkan-Wirren, s. 96
- 189.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, str. 302-303

- 190.Ibid., s. 304
- 191.Post, Walter, Das Unternehmen Barbarossa, s. 263
- 192.Fabry, Philipp, Balkan-Wirren, s. 32
- 193.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 314
- 194.Suworov, Viktor, and Dmitrij Chmelnizki, Überfall auf Europa, s. 118
- 195.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 430
- 196.Ibid., s. 305
- 197.Suworov, Viktor, and Dmitrij Chmelnizki, Überfall auf Europa, str. 36-37, 52
- 198.Ibid., s. 58
- 199.Klüver, Max, Präventivschlag 1941, s. 279
- 200.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 310
- 201.Ibid., s. 300
- 202.Klüver, Max, Präventivschlag 1941, s. 14
- 203.Bavendamm, Dirk, Roosevelts Krieg, s. 80
- 204.Gordon, Helmut, Es spricht: Der Führer, s. 70
- 205.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 241
- 206.Fuller, J.F.C., The Second World War, s. 29
- 207.Schadewaldt, Hans, Was will Roosevelt?, s. 53
- 208.Roosevelt, Elliot, As He Saw It, s. 37
- 209.Schweiger, Herbert, Mythos Waffen SS, s. 38
- 210.Bieg, Hans-Henning, Amerika die unheimliche Weltmacht, s. 105
- 211.Picker, Henry, Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier, s. 499
- 212.Wirsing, Giselher, Der masslose Kontinent, s. 66
- 213.Fish, Hamilton, FDR The Other Side of the Coin, s. 15
- 214.Ibid., s. 13
- 215.Franz-Willing, Georg, Roosevelt, s.31

- 216.Kunert, Dirk, Ein Weltkrieg wird vorprogrammiert, s. 233
- 217.Kunert, Dirk, Hitlers kalter Krieg, s. 212
- 218.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 229
- 219.Ibid., s. 247
- 220.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 172
- 221.Seibert, Theodor, Das amerikanische Rätsel, s. 28
- 222.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 446
- 223.Ibid., s. 447
- 224.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 296
- 225.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 207
- 226.Tansill, Charles, Die Hintertür zum Kriege, s. 338
- 227.Fish, Hamilton, Tragic Deception, s. 11
- 228.Fish, Hamilton, FDR The Other Side of the Coin, s. 18
- 229.Kunert, Dirk, Deutschland im Kriege der Kontinente, s. 233
- 230.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 470
- 231.Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte, s. 531
- 232.Bavendamm, Dirk, Roosevelts Krieg, s. 130
- 233.Ibid., s. 133
- 234.Meiser, Hans, Gescheiterte Friedens-Initiativen 1939-1945, s. 112
- 235.Ibid., s. 117
- 236.Bavendamm, Dirk, Roosevelts Krieg, s. 135
- 237.Meiser, Hans, Gescheiterte Friedens-Initiativen 1939-1945, s. 116
- 238.Seibert, Theodor, Das amerikanische Rätsel, s. 38
- 239.Grattan, Hartley, The German White Paper, s. 16
- 240.Ibid., s. 20
- 241.Ibid., s. 11

- 242.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, str. 448-449
- 243.Hedin, Sven, Amerika im Kampf der Kontinente, s. 92
- 244.Charmley, John, Churchill: The End of Glory, s. 443
- 245.Bieg, Hans-Henning, Amerika die unheimliche Weltmacht, s. 105
- 246.Wirsing, Giselher, Der masslose Kontinent, s. 306
- 247.Fish, Hamilton, FDR The Other Side of the Coin, s. xiv
- 248.Hedin, Sven, Amerika im Kampf der Kontinente, s. 106
- 249.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 448
- 250.Bailey, Thomas, and Paul Ryan, Hitler vs. Roosevelt, s. 165
- 251.Ibid., s. 172
- 252.Fish, Hamilton, Tragic Deception, s. 36
- 253.Barnes, Harry Elmer, Perpetual War for Perpetual Peace, s. 218
- 254.Bieg, Hans-Henning, Amerika die unheimliche Weltmacht, s. 61
- 255.Flynn, John, The Roosevelt Myth, s. 296
- 256.Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges, s. 578
- 257.Stinnett, Robert, Day of Deceit, s. 276
- 258.Ibid., s. 275
- 259.Bailey, Thomas, and Paul Ryan, Hitler vs. Roosevelt, s. 235
- 260.Barnes, Harry Elmer, Perpetual War for Perpetual Peace, s. 345
- 261.Kurowski, Franz, So war der Zweite Weltkrieg 1941, s. 375
- 262.Barnes, Harry Elmer, Perpetual War for Perpetual Peace, s. 486
- 263.Bavendamm, Dirk, Roosevelts Krieg, s. 168
- 264.Franz-Willing, Georg, Roosevelt, s. 112
- 265.Sudholt, Gert, So war der Zweite Weltkrieg 1942, str. 267-268, 275
- 266.Bouhler, Philipp, Der grossdeutsche Freiheitskampf Band III, str. 133-134
- 267.Sudholt, Gert, So war der Zweite Weltkrieg 1942, str. 267-268, 275

Chapter 5

- 1.“Der Aufbau der Waffen SS”, Völkischer Beobachter, März 14/15, 1942
- 2.Reinhardt, Fritz, Die Beseitigung der Arbeitslosigkeit im Dritten Reich, s. 213.
- 3.Ochsenreiter, Manuel, Deutsche Militärzeitschrift: Sonderausgabe Waffen SS, s. 45
- 4.Höhne, Heinz, Der Orden unter dem Totenkopf, s. 408
- 5.Ochsenreiter, Manuel, Deutsche Militärzeitschrift: Sonderausgabe Waffen SS, s. 47
- 6.Mathias, Karl Heinz, Ich diene, s. 56
- 7.Männer der Waffen SS, s. 40
- 8.Schütter, Fritz, Wir woll’n das Wort nicht brechen, s. 40
- 9.Höhne, Heinz, Der Orden unter dem Totenkopf, s. 412
- 10.Schütter, Fritz, Wir woll’n das Wort nicht brechen, s. 164
- 11.Buchner, Peter, Die Kriegserinnerungen des Werner Schmieder, s. 12
- 12.Mathias, Karl Heinz, Ich diene, s. 65
- 13.Schulze-Kossens, Militärischer Führernachwuchs der Waffen SS, s. 45
- 14.Springer, Heinrich, Stationen eines Lebens in Krieg und Frieden, s. 53
- 15.Schulze-Kossens, Militärischer Führernachwuchs der Waffen SS, s.70
- 16.Höhne, Heinz, Der Orden unter dem Totenkopf, s. 412
- 17.Schulze-Kossens, Militärischer Führernachwuchs der Waffen SS, s.33
- 18.Jestadt, Georg, Ohne Siege und Hurra, s. 168
- 19.Höhne, Heinz, Der Orden unter dem Totenkopf, s. 423
- 20.Milata, Paul, Zwischen Hitler, Stalin und Antonescu, str. 48, 175, 214
- 21.Neulen, Hans Werner, Europa und das 3. Reich, s. 186
- 22.Degrelle, Leon, Erinnerungen eines europäischen Kriegsfreiwilliger, s. 182

23. Levsen, Dirk, Krieg im Norden, s. 11
24. Ibid., str. 148-150
25. Pedersen, Henry, Germanische Freiwillige, s. 18
26. Meissner, Gustav, Dänemark unterm Hakenkreuz, str. 56-57
27. Ibid., s. 54
28. Pedersen, Henry, Germanische Freiwillige, s. 23
29. Verton, Hendrik, Im Feuer der Ostfront, str. 47, 39
30. Uhle-Wettler, Franz, Höhe und Wendepunkte deutscher Militärgeschichte, str. 267, 290
31. Dokumente britisch-französischer Grausamkeit, s. 140
32. Kern, Erich, Adolf Hitler und der Krieg, s. 120
33. Meiser, Hans, Das Ringen um Frankreich, s. 297
34. Post, Walter, Hitlers Europa, s. 387
35. Neulen, Hans Werner, Europa und das 3. Reich, s. 121
36. Germanisches Leitheft 1/1941, s. 8
37. Halfeld, August, USA im Krieg, s. 7
38. Neulen, Hans Werner, Europa und das 3. Reich, str. 72, 74
39. NS Monatshefte Nr. 126, s. 546
40. Gehl, Walther, Die Sendung des Reiches, str. 97-98
41. Germanisches Leitheft 8/9, 1942, s. 346
42. Neulen, Hans Werner, Europa und das 3. Reich, s. 50
43. Pedersen, Henry, Germanische Freiwillige, s. 25
44. DuPrel, Max Freiherr, Die Niederlande im Umbruch der Zeiten, s. 58
45. Seidler, Franz, Avantgarde für Europa, s. 57
46. Post, Walter, Hitlers Europa, str. 85-87
47. Ibid., str. 89, 338, 336
48. Horn, Martin, Norwegen zwischen Krieg und Frieden, s. 17

- 49.Meissner, Gustav, Dänemark unterm Hakenkreuz, s. 47
- 50.Pedersen, Henry, Germanische Freiwillige, s. 192
- 51.Ochsenreiter, Manuel, Deutsche Militärzeitschrift: Sonderausgabe Waffen SS, s. 66
- 52.Degrelle, Leon, Erinnerungen eines europäischen Kriegsfreiwilliger, s. 83
- 53.Seidler, Franz, Avantgarde für Europa, s. 84
- 54.Post, Walter, Hitlers Europa, s. 21
- 55.Boberach, Heinz, Meldungen aus dem Reich, s. 2483-2484
- 56.Pedersen, Henry, Germanische Freiwillige, s. 37
- 57.Seidler, Franz, Avantgarde für Europa, s. 48
- 58.Werther, Steffen, Dänische Freiwillige in der Waffen SS, s. 72
- 59.Boberach, Heinz, Meldungen aus dem Reich, str. 2484-2485
- 60.Ochsenreiter, Manuel, Deutsche Militärzeitschrift: Sonderausgabe Waffen SS, s. 64
- 61.Neulen, Hans Werner, Europa und das 3. Reich, s. 62
- 62.Seidler, Franz, Avantgarde für Europa, s. 132
- 63.Schweiger, Herbert, Mythos Waffen SS, s. 70
- 64.Neulen, Hans Werner, Europa und das 3. Reich, s. 245
- 65.Massmann, Kurt, "Man muss es gesehen haben!", Völkischer Beobachter, August 12, 1941
- 66.Schulze-Kossens, Militärischer Führernachwuchs der Waffen SS, s. 23
- 67.d'Alquen, Gunter, "Die germanischen Kameraden", Völkischer Beobachter, Zář 2, 1941
- 68.Neulen, Hans Werner, Europa und das 3. Reich, s. 26
- 69.Ibid., str. 117-118
- 70.Ibid., s. 106
- 71.Jestadt, Georg, Ohne Siege und Hurra, s. 52
- 72.Umbreit, Hans, Deutsche Militärverwaltungen 1938/39, str. 199, 198

- 73.Post, Walter, Hitlers Europa str. 182-183, 235, 241
- 74.Ibid., str. 364, 363, 368, 366
- 75.Ibid., str. 360, 355
- 76.Seidler, Franz, Avantgarde für Europa, s. 133
- 77.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 378
- 78.Neulen, Hans Werner, Europa und das 3. Reich, s. 43
- 79.Ibid., s. 45
- 80.Ibid., s. 128, 129
- 81.Ibid., s. 39
- 82.Picker, Henry, Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier, s. 214
- 83.Seibert, Theodor, "Warum kämpft der Sowjetsoldat?", Völkischer Beobachter, Červenec 15, 1942
- 84.Seidler, Franz, Die Wehrmacht im Partisanenkrieg, s. 84
- 85.Hoffmann, Joachim, Stalins Vernichtungskrieg, s. 97
- 86.Buchbender, Ortwin, and Horst Schuh, Die Waffe, die auf die Seele zielt, s. 120
- 87.Post, Walter, Die verleumdete Armee, s. 193
- 88.Seidler, Franz, Die Wehrmacht im Partisanenkrieg, str. 117-118
- 89.Becker, Fritz, Kampf um Europa, str. 293-294
- 90.Post, Walter, Die verleumdete Armee, s. 185
- 91.Hoffmann, Joachim, Stalins Vernichtungskrieg, s. 245
- 92.Wimmer, Josef, Ich war dabei, s. 115
- 93.Neulen, Hans Werner, Europa und das 3. Reich, s. 138-139
- 94.Giesler, Hermann, Ein anderer Hitler, s. 399
- 95.Schwarz, Hanns, Brennpunkt FHQ, s. 65
- 96.Degrelle, Leon, Erinnerungen eines europäischen Kriegsfreiwilliger, s. 122

- 97.Ochsenreiter, Manuel, Deutsche Militärzeitschrift: Sonderausgabe Waffen SS, s. 70
- 98.Neulen, Hans Werner, Europa und das 3. Reich, s. 62
- 99.Schweiger, Herbert, Mythos Waffen SS, s. 67
- 100.Ochsenreiter, Manuel, Deutsche Militärzeitschrift: Sonderausgabe Waffen SS, s. 71
- 101.Seidler, Franz, Avantgarde für Europa, s. 21
- 102.Schwarz, Hanns, Brennpunkt FHQ, s. 65
- 103.Seidler, Franz, Avantgarde für Europa, s. 16
- 104.Schwarz, Hanns, Brennpunkt FHQ, s. 66
- 105.Ochsenreiter, Manuel, Deutsche Militärzeitschrift: Sonderausgabe Waffen SS, s. 65
- 106.Ibid., s. 72
- 107.Post, Walter, Hitlers Europa, s. 322
- 108.Schulze-Kossens, Militärischer Führernachwuchs der Waffen SS, s. 23
- 109.Neulen, Hans Werner, Europa und das 3. Reich, s. 56
- 110.Ibid., s. 160, 161
- 111.Post, Walter, Hitlers Europa, s. 258
- 112.Schweiger, Herbert, Mythos Waffen SS, str. 55-56
- 113.Ibid., s. 61
- 114.Frey, Albert, Ich wollte die Freiheit, s. 247
- 115.Höhne, Heinz, Der Orden unter dem Totenkopf, s. 467
- 116.Seidler, Franz, Avantgarde für Europa, s. 27
- 117.Schwarz, Hanns, Brennpunkt FHQ, s. 67
- 118.Gordon, Helmut, Es spricht: Der Führer, s. 27
- 119.Frey, Albert, Ich wollte die Freiheit, s. 90
- 120.Höhne, Heinz, Der Orden unter dem Totenkopf, s. 413

- 121.Schulze-Kossens, Militärischer Führernachwuchs der Waffen SS, s. 231
122.Höhne, Heinz, Der Orden unter dem Totenkopf, s. 444

Kapitola 6

- 1.Ellenbeck, Hans, Die Verantwortung des deutschen Offiziers, s. 26
2.Meiser, Hans, Verratene Verräter, str. 25-26
3.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s.146
4.Ibid., str. 168, 386
5.Meiser, Hans, Verratene Verräter, str. 27, 37
6.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 171
7.Ibid., s. 206
8.Kunert, Dirk, Deutschland im Krieg der Kontinente, s. 218
9.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 171
10.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 62
11.Klüver, Max, Es war nicht Hitlers Krieg, s. 175
12.Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 199
13.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 234
14.Ibid., s. 240
15.Ibid., s. 239
16.Ribbentrop, Annelies von, Die Kriegsschuld des Widerstandes, s. 385
17.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 30
18.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 252
19.Remer, Otto Ernst, Verschwörung und Verrat um Hitler, s. 48
20.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 59
21.Ibid., s. 19822. Ibid., s. 92
23.Schellenberg, Walter, Hitlers letzter Geheimdienstchef, s. 117

- 24.Dönitz, Karl, Zehn Jahre und Zwanzig Tage, s. 247
- 25.Meiser, Hans, Gescheiterte Friedens-Initiativen 1939-1945, s. 191
- 26.Sudholt, Gert, So war der Zweite Weltkrieg 1940, s. 146
- 27.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 132
- 28.Ibid., s. 130
- 29.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 425
- 30.Meiser, Hans, Verratene Verräter, str. 104-105
- 31.Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 288
- 32.Schmolke, Heinz, Die Kriegsentscheidung, s. 10
- 33.Mein Vater Joachim von Ribbentrop, s. 289
- 34.Georg, Friedrich, Verrat an der Ostfront, STR. 66-67
- 35.Ibid., str. 108-112
- 36.Ibid., s. 69
- 37.Ibid., s. 223
- 38.Pemler, Georg, Der Flug zum Don, s. 79
- 39.Georg, Friedrich, Verrat an der Ostfront, s.67
- 40.Pemler, Georg, Der Flug zum Don, s. 84
- 41.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 79
- 42.Schramm, Wilhelm von, Aufstand der Generale, str. 38, 209
- 43.Klapdor, Ewald, Der Ostfeldzug 1941, str. 83, 116, 117
- 44.Schellenberg, Walter, Hitlers letzter Geheimdienstchef, s. 253
- 45.Musial, Bogdan, Kampfplatz Deutschland, s. 459
- 46.Georg, Friedrich, Verrat an der Ostfront, s. 158
- 47.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 162
- 48.Ibid., s. 204
- 49.Haupt, Werner, Kiew, s. 21

- 50.Giesler, Hermann, Ein anderer Hitler, str. 427, 429
- 51.Georg, Friedrich, Verrat an der Ostfront, str. 165, 170, 172
- 52.Ibid., s. 179
- 53.Ibid., str. 186-187
- 54.Ibid., s. 180
- 55.Below, Nicolaus von, Als Hitlers Adjutant, s. 295
- 56.Meiser, Hans, Verratene Verräter, str. 223, 224
- 57.Georg, Friedrich, Verrat an der Ostfront, s. 186
- 58.Haupt, Werner, Die Schlachten der Heeresgruppe Mitte, s. 125
- 59.Georg, Friedrich, Verrat an der Ostfront, s. 186
- 60.Giesler, Hermann, Ein anderer Hitler, s. 426
- 61.Sudholt, Gerhard, So war der Zweite Weltkrieg 1942, s. 113
- 62.Meiser, Hans, Verratene Verräter, p 230
- 63.Magenheimer, Heinz, Hitler's War, s.140
- 64.Georg, Friedrich, Verrat an der Ostfront, s. 279
- 65.Zürner, Bernhard, Hitler Feldherr wider Willen, s. 154
- 66.Georg, Friedrich, Verrat an der Ostfront, s. 288
- 67.Meiser, Hans, So wurde Stalingrad verraten, s. 158
- 68.Remer, Otto Ernst, Verschwörung und Verrat um Hitler, s. 180
- 69.Georg, Friedrich, Verrat an der Ostfront, str. 306-307, 311
- 70.Pemler, Georg, Der Flug zum Don, s. 169
- 71.Meiser, Hans, So wurde Stalingrad verraten, s.215
- 72.Uhle-Wetter, Franz, Höhe und Wendepunkte deutscher Militärgeschichte, s. 362
- 73.Meiser, Hans, So wurde Stalingrad verraten, s.207
- 74.Georg, Friedrich, Verrat an der Ostfront, s. 260

- 75.Uhle-Wetter, Franz, Höhe und Wendepunkte deutscher Militärgeschichte, s.363-364
- 76.Georg, Friedrich, Verrat an der Ostfront, s. 323
- 77.Meiser, Hans, So wurde Stalingrad verraten, str.219-220
- 78.Schmolke, Heinz, Die Kriegsentscheidung, s. 9
- 79.Uhle-Wetter, Franz, Höhe und Wendepunkte deutscher Militärgeschichte, s. 382
- 80.Georg, Friedrich, Verrat an der Ostfront, s. 406
- 81.Zürner, Bernhard, Hitler Feldherr wider Willen, s.173
- 82.Pfötsch, Kurt, Die Hölle von Kursk, s. 97
- 83.Brunnegger, Herbert, Saat in den Sturm, str. 228, 230
- 84.Meiser, Hans, Verratene Verräter, str. 233-234
- 85.Meiser, Hans, So wurde Stalingrad verraten, s. 246
- 86.Buchner, Alex, Ostfront 1944, s. 147
- 87.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 233
- 88.Haupt, Werner, Die Schlachten der Heeresgruppe Mitte, s. 272
- 89.Hinze, Rolf, Ostfront 1944, s. 37
- 90.Schramm, Wilhelm von, Aufstand der Generale, s. 29
- 91.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s.155
- 92.Georg, Friedrich, Verrat in der Normandie, str. 201, 204, 203
- 93.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 155
- 94.Georg, Friedrich, Verrat in der Normandie, str. 17, 207
- 95.Schellenberg, Walter, Hitlers letzter Geheimdienstchef, s. 348
- 96.Georg, Friedrich, Verrat in der Normandie, s. 32
- 97.Ibid., s. 126
- 98.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 28
- 99.Georg, Friedrich, Verrat in der Normandie, s. 57

- 100.Zimmermann, R. Heinz, Der Atlantikwall, s. 20
- 101.Griesser, Volker, Die Löwen von Carentan, s. 86
- 102.Georg, Friedrich, Verrat in der Normandie, s. 180
- 103.Ibid., s. 37
- 104.Schramm, Wilhelm von, Aufstand der Generale, s. 25
- 105.Georg, Friedrich, Verrat in der Normandie, s. 129
- 106.Ibid., s. 47
- 107.Ibid., s. 145
- 108.Ibid., s. 144
- 109.Ibid., s. 76
- 110.Ibid., s. 78
- 111.Carrell, Paul, Invasion—They're Coming!, s. 122
- 112.Widmann, Franz, Mit Totenkopf und Frundsberg an Ost-und Westfront, s. 150
- 113.Tieke, Wilhelm, Im Feuersturm letzter Kriegsjahre, s. 114
- 114.Ritgen, Helmut, Die Geschichte der Panzer-Lehr-Division im Westen, s. 102
- 115.Post, Walter, Hitlers Europa, s. 466
- 116.Schmolke, Heinz, Die Kriegsentscheidung, str. 32, 36, 37
- 117.Klapdor, Ewald Die Entscheidung, s. 165
- 118.Schmolke, Heinz, Die Entscheidungsschlacht, str. 45, 46
- 119.Klapdor, Ewald, Die Entscheidung, s. 164
- 120.Georg, Friedrich, Verrat in der Normandie, s. 86
- 121.Speidel, Hans, Invasion 1944, s. 99
- 122.Georg, Friedrich, Verrat in der Normandie, s. 87
- 123.Sauders, Hrowe, Der verratene Sieg, s. 129
- 124.Klapdor, Ewald, Die Entscheidung, str. str. 136-137

- 125.Meyer, Hubert, Kriegsgeschichte der 12.SS Panzerdivision Hitlerjugend, s. 62
- 126.Jestadt, Georg, Ohne Siege und Hurra, str. 138-140
- 127.Schmolke, Heinz, Die Kriegsentscheidung, s. 65
- 128.Ritgen, Helmut, Die Geschichte der Panzer-Lehr-Division im Westen, s. 105
- 129.Georg, Friedrich, Verrat in der Normandie,, s. 97
- 130.Klapdor, Ewald,, Die Entscheidung, s. 172
- 131.Carell, Paul, Invasion-They're Coming!, s. 122
- 132.Klapdor, Ewald, Die Entscheidung, s. 125
- 133.Irving, David, Rommel, s. 494
- 134.Henning, Otto, Als Panzer-und Spähtruppführer in der Panzer-Lehr-Division, str.15-16
- 135.Klapdor, Ewald, Die Entscheidung, s. 127
- 136.Ibid., s. 121
- 137.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 236
- 138.Klapdor, Ewald, Die Entscheidung, s.127
- 139.Georg, Friedrich, Verrat in der Normandie, str. 248, 112
- 140.Misch, Rochus, Der letzte Zeuge, s. 164
- 141.Henning, Otto, Als Panzer-und Spähtruppführer in der Panzer-Lehr-Division, str.15-16
- 142.Georg, Friedrich, Verrat in der Normandie, s. 18
- 143.Ibid., s. 236
- 144.Nardini, Walther, Cassino, s. 311
- 145.Georg, Friedrich, Verrat in der Normandie, s. 313
- 146.Klapdor, Ewald, Die Entscheidung, s. 150
- 147.Oven, Wilfred von, Finale Furioso, s. 401
- 148.Landhoff, Werner, Die Opfer des 20. Juli 1944, s. 36

- 149.Oven, Wilfred von, Finale Furioso, s. 402
- 150.Schaub, Julius, In Hitlers Schatten, s. 266
- 151.Georg, Friedrich, Verrat an der Ostfront, s. 87
- 152.Remer, Otto Ernst, Verschwörung und Verrat um Hitler, str. 36, 51
- 153.Schramm, Wilhelm von, Aufstand der Generale, str. 125, 114
- 154.Landhoff, Werner, Die Opfer des 20. Juli 1944, s. 115
- 155.“Schufte!”, Völkischer Beobachter, July 22, 1944
- 156.Jacobsen, Hans-Adolf, Spiegelbild einer Verschwörung, s. 416
- 157.Landhoff, Werner, Die Opfer des 20. Juli 1944, s. 62
- 158.Ibid., s. 61
- 159.Jacobsen, Hans-Adolf, Spiegelbild einer Verschwörung, s. 419
- 160.Remer, Otto Ernst, Verschwörung und Verrat um Hitler, s. 27
- 161.Adam, Günther, Ich habe meine Pflicht erfüllt, s. 294
- 162.Hinze, Rolf, Ostfront 1944 s. 17
- 163.Below, Nicolaus von, Als Hitlers Adjutant, s. 358
- 164.Ibid., s. 393
- 165.Oven, Wilfred von, Finale Furioso, s. 450
- 166.Giesler, Hermann, Ein anderer Hitler, s. 442
- 167.Martin, Hans-Leo, Unser Mann bei Goebbels, s. 68
- 168.Oven, Wilfred von, Finale Furioso, s. 450
- 169.Landhoff, Werner, Die Opfer des 20. Juli 1944, s. 219
- 170.Kern, Erich, Adolf Hitler und der Krieg, s. 400
- 171.Jordan, Rudolf, Erlebt und erlitten, s. 239
- 172.Kern, Erich, Adolf Hitler und der Krieg, s. 403
- 173.Schramm, Wilhelm von, Aufstand der Generale, s. 24
- 174.Meiser, Hans, Gescheiterte Friedens-Initiativen 1939-1945, s. 268

- 175.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 64
- 176.Kurowski, Franz, Bedingungslose Kapitulation, str. 61, 11
- 177.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 318
- 178.Remer, Otto Ernst, Verschwörung und Verrat um Hitler, s. 65
- 179.Landhoff, Werner, Die Opfer des 20. Juli 1944, s. 220
- 180.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 320
- 181.Günther, Helmut, Von der Hitler-Jugend zur Waffen SS, s. 228
- 182.Meiser, Hans, Gescheiterte Friedens-Initiativen 1939-1945, s. 273
- 183.Ibid.
- 184.PRO FO 371/39062
- 185.Klüver, Max, Die Kriegstreiber, s. 375
- 186.Bieg, Hans-Henning, Amerika die unheimliche Weltmacht, s. 69
- 187.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 124
- 188.Offiziere des Führers, 6/1944, STR. 12-13
- 189.Post, Walter, Hitlers Europa, s. 374
- 190.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 269
- 191.Paul, Wolfgang, Der Heimatkrieg, s. 384
- 192.Hoffmann, Joachim, Stalins Vernichtungskrieg, s. 292
- 193.Kurowski, Franz, Bedingungslose Kapitulation, s. 181
- 194.Adam, Günther, Ich habe meine Pflicht erfüllt, str. 355-356, 358
- 195.Kurowski, Franz, Bedingungslose Kapitulation, s. 66
- 196.Paul, Wolfgang, Der Heimatkrieg, s. 191
- 197.Meiser, Hans, Verratene Verräter, s. 265
- 198.Czesany, Maximilian, Allierter Bombenterror, s.348
- 199.Schwarz, Hanns, Brennpunkt FHQ, str. 40-41 Ibid., str. 192-195
- 200.Remer, Otto Ernst, Verschwörung und Verrat um Hitler, s. 324

- 201.Meiser, Hans, Verratene Verräter, str. 104, 143
- 202.Hahl, Fritz, Mit Westland im Osten, s. 161
- 203.Grimm, Friedrich, Mit offenem Visier, str. 248-249
- 204.Neulen, Hans Werner, Europa und das 3. Reich, str. 150-151
- 205.Below, Nicolaus von, Als Hitlers Adjutant, s. 208
- 206.Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft, s. 186
- 207.Ibid., str. 192-195
- 208.Holmsten, Georg, Kriegsalltag, s. 40
- 209.Offiziere des Führers, 5/1944, s. 23

Bibliografie

- Abendroth, Hans-Henning, Hitler in der spanischen Arena, Paderborn 1973
- Adam, Günther, Ich habe meine Pflicht erfüllt Riesa 2011
- Albrecht, Karl, Der verratene Sozialismus Berlin-Leipzig 1942
- Baberowski, Jörg, Der rote Terror Frankfurt 2007
- Bagel-Bohlen, Anja, Hitlers industrielle Kriegsvorbereitungen 1936-1939 Koblenz 1975
- Bailey, Thomas, and Paul Ryan, Hitler vs. Roosevelt New York 1979
- Bainville, Jacques, Geschichte zweier Völker Hamburg 1939/1941
- Bainville, Jacques, Frankreichs Kriegsziel Hamburg 1939/1940
- Barnes, Harry Elmer, Perpetual War for Perpetual Peace Newport Beach 1993
- Bathe, Rolf, and Erich Glodschey, Der Kampf um den Balkan Berlin 1942
- Bavendamm, Dirk, Roosevelts Krieg München 1993
- Becker, Fritz, Kampf um Europa Graz 1991
- Below, Nicolaus von, Als Hitlers Adjutant Selent 1999
- Benns, F. Lee, European History since 1870 New York 1939
- Bieg, Hans-Henning, Amerika die unheimliche Weltmacht Tübingen 2003
- Binding, Rudolf, Antwort eines Deutschen an die Welt Frankfurt 1933
- Bley, Wulf, Der Bolschewismus München 1938
- Boberach, Heinz, Meldungen aus dem Reich Herrsching 1984 Bömer, Karl, Das Dritte Reich im Spiegel der Weltpresse Leipzig 1934
- Bouhler, Philipp, Der grossdeutsche Freiheitskampf: Reden Adolf Hitlers München 1942
- Brunnegger, Herbert, Saat in den Sturm Graz 2000
- Buchbender, Ortwin, and Horst Schuh, Die Waffe, die auf die Seele zielt Stuttgart 1983
- Buchner, Alex, Ostfront 1944 Friedberg 1988
- Buchner, Peter, Die Kriegserinnerungen des Werner Schmieder 2008

Bukey, Evan, Hitler's Austria Chapel Hill and London 2000

Carell, Paul, Invasion—They're Coming! London-New York 1962

Charmley, John, Churchill: The End of Glory San Diego-New York-London 1994

Cochenhausen, Friedrich von, Die Verteidigung Mitteleuropas Jena 1940

Czesany, Maximilian, Allierter Bombenterror Leoni 1986

Danco, Walter, Der Weltveränderer Berg 1994

Degrelle, Leon, Erinnerungen eines europäischen Kriegsfreiwilligen München 1992

Der Tod sprach polnisch Kiel 1999

Die Adolf-Hitler Schule Weimar/Thüringen, Arbeitsberichte und Elternbriefe 1940-1941

Dokumente britisch-französischer Grausamkeit Berlin 1940

Domarus, Max, Hitler Reden und Proklamationen 1932-1945 Wiesbaden 1973

Dönitz, Karl, Zehn Jahre und zwanzig Tage Bonn 1997

DuPrel, Max Freiherr, Die Niederlande im Umbruch der Zeiten Würzburg 1941

Ehrt, Adolf, Bewaffneter Aufstand! Berlin 1933

Elble, Rolf, Die Schlacht an der Bzura Freiburg 1975

Ellenbeck, Hans, Die Verantwortung des deutschen Offiziers Leipzig 1941

Fabry, Philipp W., Balkan-Wirren Darmstadt 1966

Feder, Gottfried, The Program of the Party of Hitler Munich 1932

Fichtel, Konrad, Roms Kreuzzüge gegen Germanien Tübingen 2004

Fish, Hamilton, FDR The Other Side of the Coin Torrance 1976

Fish, Hamilton, Tragic Deception Old Greenwich 1983

Flynn, John, The Roosevelt Myth New York 1948

Franz-Willing, Georg, Roosevelt Rosenheim 1991

Franz-Willing, Georg, Umsturz 1933 Rosenheim 1993

Frey, Albert, Ich wollte die Freiheit Osnabrück 1990

Freytagh-Loringhoven, Freiherrn von, Deutschlands Aussenpolitik Berlin 1942

Fuller, J.F.C., The Second World War New York 1954

Gehl, Walther, Die Sendung des Reiches Breslau 1943

Georg, Friedrich, Verrat an der Ostfront Tübingen 2012

Georg, Friedrich, Verrat in der Normandie Tübingen 2007

Giesler, Hermann, Ein anderer Hitler Leoni 1977

Goebbels, Joseph, Signale der neuen Zeit München 1934

Gordon, Helmut, Es spricht: Der Führer Leoni 1989

Grattan, Hartley, The German White Paper New York 1940

Griesser, Volker, Die Löwen von Carentan Herne 2007

Grimm, Friedrich, Mit offenem Visier Leoni 1961

Günther, Gerhard, Deutsches Kriegerum im Wandel der Geschichte 1934

Günther, Hans, Der Nordische Gedanke München 1927

Günther, Helmut, Von der Hitler-Jugend zur Waffen SS Coburg 2001

Hahl, Fritz, Mit Westland im Osten Munin 2001

Halfeld, August, USA im Krieg Berlin 1942

Halifax, Viscount, Fullness of Days London 1957

Haupt, Werner, Die Schlachten der Heeresgruppe Mitte Friedberg 1983

Haupt, Werner, Kiew Friedberg

Hedin, Sven, Amerika im Kampf der Kontinente Kiel 1992

Henderson, Nevile, Failure of a Mission New York 1940

Henning, Otto, Als Panzer-und Spähtruppführer in der Panzer-Lehr-Division Würzburg 2006

Hinze, Rolf, Ostfront 1944 Stuttgart 2011

Hitler, Adolf, Die Reden Hitlers am Parteitag der Freiheit 1935 München 1935

Hitler, Adolf, Rede des Führers und Reichskanzlers Adolf Hitler vor dem Reichstag am 28. April 1939

Hitler, Adolf, Reden des Führers am Parteitag Grossdeutschland München 1938

Hoffmann, Joachim, Stalins Vernichtungskrieg München 1999

Hoggan, David, The Forced War Costa Mesa 1989

Höhne, Heinz, Der Orden unter dem Totenkopf München 2008

Holmsten, Georg, Kriegsalltag Düsseldorf 1982

Horn, Martin, Norwegen zwischen Krieg und Frieden Innsbruck 1941

Hunger, Heinz and Erich Strassl, Kampf und Intrige um Griechenland München 1942

Irving, David, Rommel Hamburg 1978

Jacobsen, Hans-Adolf, Spiegelbild einer Verschwörung, Stuttgart 1984

Jestadt, Georg, Ohne Siege und Hurra Norderstedt 2005

Jordan, Rudolf, Erlebt und erlitten Leoni 1971

Jörns, Emil, and Julius Schwab, Rassenhygienische Fibel Berlin 1942

Kaden, Ernst Alfred, Des Deutschen Volkes Heldenkampf Leipzig 1941

Karski, Jan, The Great Powers and Poland Lanham 1985

Kern, Erich, Adolf Hitler und das Dritte Reich Preussisch Oldendorf 1971

Kern, Erich, Adolf Hitler und der Krieg Preussisch Oldendorf 1971

Kern, Erich, Adolf Hitler und seine Bewegung Preussisch Oldendorf 1971

Kessemeier, Heinrich, Der Feldzug mit der andern Waffe Hamburg 1941

Klapdor, Ewald, Der Ostfeldzug 1941- eine vorprogrammierte Niederlage Siek 1989

Klapdor, Ewald, Die Entscheidung Normandie 1944 Siek 1984

Klüver, Max, Den Sieg verspielt Leoni 1981

Klüver, Max, Die Adolf-Hitler Schulen Beltheim 2007

Klüver, Max, Die Kriegstreiber Berg 1997

Klüver, Max, Es war nicht Hitlers Krieg Essen 1993

Klüver, Max, Präventivschlag 1941 Leoni 1986

Klüver, Max, Vom Klassenkampf zur Volksgemeinschaft Leoni 1988

Klüver, Max, War es Hitlers Krieg? Leoni 1984

Kriegk, Otto, Die englischen Kriegsheizer Berlin 1939

Kunert, Dirk, Deutschland im Krieg der Kontinente Kiel 1987

Kunert, Dirk, Ein Weltkrieg wird vorprogrammiert Kiel 1984

Kunert, Dirk, Hitlers kalter Krieg Kiel 1992

Kurowski, Franz, Balkenkreuz und Roter Stern Friedberg 1984

Kurowski, Franz, Bedingungslose Kapitulation Leoni 1983

Kurowski, Franz, So war der Zweite Weltkrieg 1941 Leoni 1991

Landhoff, Werner, Die Opfer des 20. Juli 1944 Kiel 2008

Langer, William and Everett Gleason, The Challenge to Isolation New York 1952

Leers, Johannes von, Odal Berlin 1939

Leistritz, Hans, Der bolschewistische Weltbetrug Berlin 1943

Levsen, Dirk, Krieg im Norden Hamburg-Berlin-Bonn 2000

Ley, Robert, Wir alle helfen dem Führer München 1937

Liddell Hart, Basil, Deutsche Generale des Zweiten Weltkrieges Düsseldorf 1964

Magenheimer, Heinz, Hitler's War Munich 1997

Männer der Waffen SS Rosenheim 1996

Martin, Hans-Leo, Unser Mann bei Goebbels Neckargemünd 1973

Mathias, Karl Heinz, Ich diene Riesa 2002

Meiser, Hans, Das Ringen um Frankreich Stegen 2007

Meiser, Hans, Gescheiterte Friedens-Initiativen 1939-1945 Tübingen 2004

Meiser, Hans, So wurde Stalingrad verraten Stegen 2008

Meiser, Hans, Verratene Verräter Stegen 2008

Meissner, Gustav, Dänemark unterm Hakenkreuz Berlin-Frankfurt 1990

Meyer, Hubert, Kriegsgeschichte der 12. SS Panzerdivision Hitlerjugend Osnabrück 1982

Michaelis, Rolf, SS Heimwehr Danzig 1939 Bradford 1996

Milata, Paul, Zwischen Hitler, Stalin und Antonescu Köln Weimar Wien 2009

Misch, Rochus, Der letzte Zeuge München und Zürich 2008

Musial, Bogdan, Kampfplatz Deutschland, Berlin 2010

Nardini, Walther, Cassino Friedberg 1975

Naumann, Andreas, Freispruch für die Deutsche Wehrmacht Tübingen 2005

Neulen, Hans Werner, Europa und das 3. Reich München 1987

Ochsenreiter, Manuel, Deutsche Militärzeitschrift: Sonderausgabe die Waffen SS 1/2007

Oertzen, F. W., Die deutschen Freikorps München 1936

Olshausen, Klaus, Zwischenspiel auf dem Balkan Stuttgart 1973

Oven, Wilfred von, Finale Furioso Tübingen 1974

Pabst, Martin, Roter Terror Graz 1997

Pahl, Walther, Die britische Machtpolitik Berlin 1941

Paul, Wolfgang, Der Heimatkrieg Esslingen 1980

Pedersen, Henry, Germanische Freiwillige Kiel 2010

Pemler, Georg, Der Flug zum Don Leoni 1981

Personal-Amt des Heeres, Wofür kämpfen wir? Berlin 1944

Pfötsch, Kurt, Die Hölle von Kursk Selent 2008

Picker, Henry, Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier Wiesbaden 1983

Piekalkiewicz, Janusz, Krieg auf dem Balkan München 1984

Piekalkiewicz, Janusz, Polenfeldzug Herrsching 1982

Pöchlinger, Josef, "Der Sinn unserer Arbeit", Front in der Heimat Berlin 1942

Ponsonby, Arthur, Falsehood in Wartime Costa Mesa 1991

Post, Walter, Das Unternehmen Barbarossa Hamburg-Berlin-Bonn 1996

Post, Walter, Die Ursachen des Zweiten Weltkrieges Tübingen 2003

Post, Walter, Die verleumdete Armee Selent 1999

Post, Walter, Hitlers Europa Stegen 2011

Preradovich, Nikolaus, Deutschland und Polen Berg 1989

Preradovich, Nikolaus, Grossdeutschland 1938 Leoni 1987

Reinhardt, Fritz, Die Beseitigung der Arbeitslosigkeit im Dritten Reich 2007

Reipert, Fritz, Was will Frankreich? Berlin 1940

Remer, Otto Ernst, Verschwörung und Verrat um Hitler Preussisch Oldendorf 1984

Ribbentrop, Annelies von, Die Kriegsschuld des Widerstandes Leoni 1974

Ribbentrop, Rudolf von, Mein Vater Joachim von Ribbentrop Graz 2008

Ritgen, Helmut, Die Geschichte der Panzer-Lehr-Division im Westen Stuttgart 1979

Ritter-Schaumburg, Heinz, Hermann der Cherusker Wiesbaden 2008

Römer, Heinrich, Rhein Reich Frankreich Leipzig 1940

Roosevelt, Elliot, As He Saw It 1945

Rose, Franz, Das ist Churchill München-Berlin 1940

Ruhnau, Rudiger, Die freie Stadt Danzig Berg am See 1988

Saunders, Hrowe, Der verratene Sieg Leoni 1984

Schadewaldt, Hans, Was will Roosevelt? Düsseldorf 1941

Schaub, Julius, In Hitlers Schatten Stegen 2010

Schauwecker, Franz, So war der Krieg Berlin 1928

Schellenberg, Walter, Hitlers letzter Geheimdienstchef Beltheim-Schnellbach 2008

Schmolke, Heinz, Die Kriegsentscheidung, Horb 2004

Schoenbaum, David, Die braune Revolution Berlin 1999

Schoenfelder, Roland, Deutschlands Ja für den Frieden Berlin 1933

Schön, Heinz, SOS Wilhelm Gustloff Stuttgart 1998

Schramm, Wilhelm von, Aufstand der Generale München 1964

Schultze-Rhonhof, Gerd, Das tschechisch-deutsche Drama München 2008

Schultze-Rhonhof, Gerd, Der Krieg, der viele Väter hatte München 2003

Schulze-Kossens, Richard, Militärischer Führernachwuchs der Waffen SS Coburg 1999

Schustereit, Hartmut, Vabanque Selent 2000

Schütter, Fritz, Wir woll'n das Wort nicht brechen Riesa 2008

Schwarz, Hanns, Brennpunkt FHQ Kiel 1998

Schweiger, Herbert, Mythos Waffen SS Steinhaus 2007

Seibert, Theodor, Das amerikanische Rätsel, Berlin 1941

Seidler, Franz, Avantgarde für Europa Selent 2004

Seidler, Franz, Die Wehrmacht im Partisanenkrieg Selent 1999

Speidel, Hans, Invasion 1944 Tübingen und Stuttgart 1949

Springer, Heinrich, Stationen eines Lebens in Krieg und Frieden Rosenheim 1996

Stieve, Friedrich, What the World Rejected Berlin 1939

Stinnett, Robert, Day of Deceit New York 2000

Sturm, Gero, Mit Goldener Nahkampfspange Werner Kindler, Munin 2010

Sudholt, Gert, So war der Zweite Weltkrieg 1939 Berg 1989

Sudholt, Gert, So war der Zweite Weltkrieg 1940 Leoni 1990

Sudholt, Gert, So war der Zweite Weltkrieg 1942 Leoni 1992

Sündermann, Helmut, Tagesparolen Leoni 1973

Suworov, Viktor, Stalins verhinderte Erstschießung Selent 2000

Suworov, Viktor and Dmitrij Chmelnizki, Überfall auf Europa Selent 2009

Tacitus, Cornelius, The Agricola and the Germania London 1970

Tansill, Charles, Die Hintertür zum Kriege Selent 2000

Taylor, A.J.P., The Origins of the Second World War New York 1961

Thadden, Adolf von, Stalins Falle Rosenheim 1996

Thost, Hans, Als Nationalsozialist in England München 1939

Tieke, Wilhelm, Im Feuersturm letzter Kriegsjahre Osnabrück 1975

Uhle-Wettler, Franz, Höhe und Wendepunkte deutscher Militärgeschichte Graz 2006

Umbreit, Hans, Deutsche Militärverwaltungen 1938/39 Stuttgart 1977

Veale, Frederick, Advance to Barbarism Newport Beach 1993

Venner, Dominique, Söldner ohne Sold Wien 1974

Verton, Hendrik, Im Feuer der Ostfront Coburg 2003

Voss, Reimer, Steuern im Dritten Reich München: Beck 1995

Wanderscheck, Hermann, Höllenmaschinen aus England Berlin 1940

Watt, Richard, Bitter Glory New York 1979

Weber, Hermann and Ulrich Mähler, Verbrechen im Namen der Idee, Berlin 2007

Wellems, Hugo, Das Jahrhundert der Lüge Keil 1989

Werther, Steffen, Dänische Freiwillige in der Waffen SS Berlin 2004

Widmann, Franz, Mit Totenkopf und Frundsberg an Ost-und Westfront Riesa 2011

Wimmer, Josef, Ich war dabei Garbsen 2011

Winkelvoss, Peter, Die Weltherrschaft der Angelsachsen Tübingen 2006

Wirsing, Giselher, Der masslose Kontinent Jena 1942

Wistrich, Robert, Who's Who in Nazi Germany New York 1982

Wuermeling, Henric, August '39 Berlin-Frankfurt 1989

Ziegler, Wilhelm, Los von Versailles Berlin 1940

Zimmermann, R. Heinz, Der Atlantikwall München 1982

Zitelmann, Rainer, Hitler Selbstverständnis eines Revolutionärs Stuttgart 1987

Zürner, Bernhard, Der verschenkte Sieg Berg am Starnberger See 2000

Zürner, Bernhard, Hitler Feldherr wider Willen Stegen-Ammersee 2001

Periodika z nacionálně socialistického Německa: Der SA. Führer, Der Schulungsbrief, Deutsche politisch-diplomatische Korrespondenz, Die SA., Die Seeflieger, Germanisches Leitheft, Nationalsozialistische Monatshefte, NS Briefe, Offiziere des Führers, Soziale Praxis, SS Leitheft, Volk und Reich, Volk und Wissen, Wehr und Wissen, Völkischer Beobachter.

Kniha Hitlerova revoluce čerpá z více než 200 německých pramenů, z nichž mnohé pocházejí z období před rokem 1945, a poskytuje stručný a pronikavý pohled na nacionálně socialistickou ideologii a na to, jak změnila německou společnost. Úspěchy vlády při snižování nezaměstnanosti a její sociální programy na odstranění třídních bariér odhalují tajemství Hitlerovy nepopíratelné popularity, která se dnes zdá být tak nepochopitelná.

Dokumenty z německých, sovětských a britských archivů pomáhají osvětlit diplomatickou atmosféru doby a výzvu, které Hitler čelil při zvažování zahraničněpolitických rozhodnutí. Důkazy ukazují, že se často jednalo o spontánní reakce na proměnlivou politickou konstelaci, nikoli o předem plánovaná rozhodnutí. Během války vyvolávala represivní opatření Německa v okupovaných zemích kritiku zevnitř Německa, protože nacionálněsocialistická dogmata, zejména rasová teorie, začala ztrácet vliv v oficiálních kruzích a armádě.

Hlubková analýza Hitlerových válečných tažení, zejména u Stalingradu a v Normandii, odhaluje, že německý odboj nejen zosnoval spiknutí s cílem svrhnout režim, ale také systematicky sabotoval bojové operace, což německé armádě způsobilo katastrofální porážky. Motiv, jak ukazují historické záznamy, nebyl tak idealistický, jak se všeobecně věří. Autor zkoumal především německé záznamy, aby čtenářům předložil informace, které dosud nebyly přeloženy do a které jsou jim jinak nedostupné. Rozšířené vydání s více než 100 ilustracemi.

\$19.95
ISBN 978-0-9883682-3-1
5 1995 >

9 780988 368231